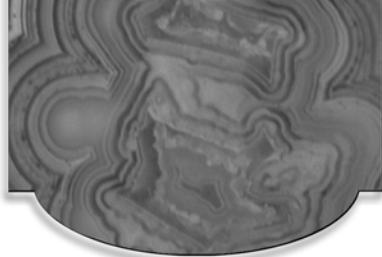

Дружині

моїй

Тамарі Іллівні
Бірченко-Шулаковій

В. Муляків

Ніч перед Різдвом

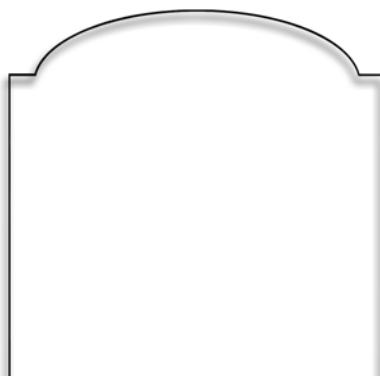
Спокута гріхів
(Вій)

Бонжур, мадам Фларія!

Судний день
(Бавий Пр)

Брильнитовий дым

Енейда

ВІКТОР ШУЛАКОВ

*Фікс
мій?!*

ПЕСИ

Київ
Університетське видавництво
«ПУЛЬСАРИ»
2002

ББК 84.4УКР6
Ш95

Віктор Олександрович Шулаков —
режисер, художник, музикант, драматург,
педагог. У його режисерському доробку —
94 постановки, здійснені в основному
в Україні, Росії, Польщі, Чехії.
Вистави Шулакова заснували самобутній
естетичний напрямок у новітній режисурі.

Автор пропонує нове тлумачення
і бачення класичних вистав.

ISBN 966-7671-38-0

© Шулаков В. О., 2002
© Університетське видавництво
“Пульсари”, 2002
© Саква О. О., післямова, 2002

Від автора

— І чого це ти в чужій чоботі взувася? — можуть мені зауважити люди, які чули дзвін, що я, мовляв, втелефонався босими руками туди, куди не слід.

— А хто це в твоїй сорочці бреє? — гrimнути на мене інші. — Бач — решетом у воді зірки ловити зібрається. Зухвалиство яке! До Гоголя в скриню заліз! Котляревського переїнакшив! До Квітки-Основ'яненка примостиився! До кого руки простягаєш? Класиків перецвірінькати хочеш? Жартуй та оглядайся!

Та ѿ не роздивившиесь: де просо, а де гречка, почнуть частувати ціпами критичних зауважень, примовляючи: “А зась! А цур! А не стрибай під стелю! А знай, де пішки, а де возом!”.

І хоч кричи, хоч волай, щоб аж у лісі почули, — все одне — так намнуть боки, що бодай би не діждувати нікому такого свята... А вже стомившиесь та захекавшиесь, може, ѹ почують мої щирі слова: “Ой, людоњки, згляньтеся! Подивіться та роздивіться! Хіба я кого возом зачепив? Хіба я Квітку в розбитий горицьк поставив? Хіба я кажу, ѹ сонце не так сходить? Знаю-знаю, ѹ грішний. Знаю і те, ѹ коли Бог не прийме гріхи за жарт, то буде шелесту багато. Я чоловік не святий, ѹоб не согрішити, і не чортяка, ѹоб не покаявся. Ви, людоњки милі, наберітесь терпіння та прочитайте, або — ѹе краще — подивітесь вистави, на яких неначе на вечорниці зібралися і прислів'я-квіточки, і приказки-ягідки, колядки-ластівки та замурзані у жарти слов’яні пісні, які навіть зі свічкою шукай — не знайдеш у чужому садку. І не збираюсь я усяку марницю варнякати, бо ѹциро бажаю, ѹоб квіточки Квітки-Основ’яненка, Миколи Гоголя та Івана Котляревського прикрашали віночок української народної мудрості. І віночок той плив течією великої ріки життя нашого. А гріх мій, мабуть, у тім, ѹо сьогодні і день вже начебто не такий, як учора, хоч сонце, ѹї-богу, те саме. А насправді: кожен бачить світ таким, яким хоче бачити.

Зміст

Від автора	
	5
НІЧ ПЕРЕД РІЗДВОМ	
	7
СПОКУТА ГРІХІВ (Вій)	
	41
“БОНЖУР, МАДАМ ОДАРІЯ!”	
	75
СУДНЫЙ ДЕНЬ (Бабий Яр)	
	111
БРИЛЬЯНТОВЫЙ ДЫМ	
	147
“Е Н Е Ї Д А”	
	215
Посмішка Чеширського кота, або	
Золота галузка Віктора Шулакова	
	269

В.ШУЛАКОВ

Жіч перед Різдвом

МУЗИЧНА КОМЕДІЯ
на дві дії

(ФАНТАЗІЇ ЗА СЮЖЕТАМИ
БЕЗСМЕРТНОГО М. В. ГОГОЛЯ)

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Вакула — перший хлопець на селі. Зі всіма добрий — собі лихий.

Солоха — його мати. Щедра розумом і красою, та очі повні осіннього туману.

Оксана — дівчина-красуня. Цвіте мальвою. Словами як шовком вишиває, бо-таки вложив чорт у неї ложку меду.

Чуб — її батько, заможний козак. Хворий на хитрощі, тому і носить голову не тільки для шапки.

Кум Панас — коли пада з вишні, то ловить черешні, бо на лобі вуса намалював.

Дяк — славненький, як огірочок. Показує дорогу, а сам у болото лізе.

Кизяколупенко — племінник дяка, перший бас архієрейської півчої. Співає, мов клоччя жує. Ним і вовки вечеряти відмовляються.

Дід Лепендрік — розсипався б, якби баба не підперезала.

Дід Швендрік — схожий на старого коня, що його вперед і кобилою не поженеш.

Баба Сюсюрчиха — язик такий, що й у темряві світиться, без добра і лихо не робить.

Баба Переперчиха — дві дівки за пояс заткне. Коли каже на вухо, все село чує.

Катерина — цариця. Де не повернеться, золоті верби за нею ростуть .

Перший чорт — не варт, аби на нього сонце світило.

Другий чорт — таке щось слизьке, що й поглядом не вдержиш.

Третій чорт — такий, що стань подивися — плюнь та й одступися.

Пилип — парубок. Не дасть собі на носі грати. Чепурний, як горщик з кашею.

Пріська — подруга Оксани. Така, що на ходу обріже підметки.

Дівчата, парубки, козаки та козачки, баби та діди, а навколо малеча.

Господи! Скільки ж то вже сотень літ ведеться на світі божому, коли в кожну ніч перед святым Різдвом вся нечиста сила — силою стас... Уся нечисть выбрикує, неначе перед великим для неї лихом - страшною миттю загибелі, відчуваючи свій кінець...

Чорти казяться, хапаючись за місяць, перевертні там і тут, відьми злітають крізь димарі у хурделицю. Все нечисте лізе в очі, в голову... і навіть у серце людині.

Отак тієї ночі, що нам подарував Гоголь, було, мабуть, і те, що дали закружиляє... І кружиляє те бісове кодло серед людей, аж до самої світлої миті... А як настане — ХРИСТОС НАРОДИВСЯ — все забринить чистотою джерельною... і навкруги, і на серці — чисто, дзвінко, радісно, прозоро стас... Нечисть зникає, і люди як люди, бо очі світяться святою любов'ю. Свято!!! А що в цю ніч койлося — то сон-омана...

... та ось і нам радість...

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Епізод I

“Гуляє село”

Завіса розкривається, неначе з повного козацького келиха, хвилями хурделиці хліне на нас лавина морозного танцю... — “МЕТЕЛИЦЯ”... А людей серед заметів стільки, що ні шпаринки вільної... Кожухи навиворіт, козобас та бухало, зірки, кози та ведмеді, якісь вовки та чаплі, звірина та птиця... Сніжки літають... Борюкаються хлопці з дівчата-ми у величезних заметах, вихором летять униз із величезної ковзанки... Свистить вітер, парубки підсвистують... Мороз лізе під кожухи... Хуртовина несе в залу тепло сердець... крізь соковиту, рум'яну, міцну колядну мелодію... Нарешті, відкотиться парубоцька “метелиця” на край села та й ущухне десь далеко-далеко...

Минув останній день перед Різдвом. Зимова, ясна ніч настала. Глянули зірки. Місяць велично виплив на небі посвітити добрим людям на всьому світі, щоб усім було весело колядувати й славити Христа. Морозило дужче, ніж зранку: зате так було тихо, що ритіння морозу під чоботом чути було за півверсти...

Ото за півверсти чи, може, за версту (бо баби є баби) під отої рип сніговий тріскучий почулися здалеку голоси...

Голос Переперчихи. І ото ти мені кажеш?

Голос Сюсюрчихи. Ото я тобі й кажу!

Переперчиха. Ти кажеш?

Сюсюрчиха. Я кажу.

Переперчиха. Мені?

Сюсюрчиха. Тобі!

Переперчиха. Хе-хе-хе!

Сюсюрчиха. А ти не хекай, не хекай, бо захекаєшся.

Переперчиха. Сам засідатель приїде?

Сюсюрчиха. Засідатель!

Переперчиха. Сорочинський?

Сюсюрчиха. Сорочинський!

Рипіння снігу наблизилося і на вигін виринуло чотири постаті: дві дебелі баби попереду, а за ними, збиваючи замети, чалапали двое хирлявих дідуганів.

Мабуть, не одна чарка поцьомкалася з цією чудернацькою спільнотою, бо розмова пошептки котилася на все село... Переперчиха, мабуть, сьогодні таки переперчила з твої останньої пляшки, яку висмоктало дивне товариство ще біля двору кривого Омелька, бо раптом щедро послизнулась і, збивши з ніг діда Лепендріка, а потім і Швендріка, гепнулася серед ковзанки. Сюсюрчиха було відскочила, та не втрималася на ногах і теж придавила діда Швендріка.

Переперчиха. Ти, кумо, так брешеш, що я й на ногах не тримаюсь і чогось у носі свербить...

Сюсюрчиха. Це ти і твій батько з Брехунівки, а я істинну правду брешу. Тьфу, щоб твоя собака занявкала,— правду кажу. Бо сама дячиха казала...

Переперчиха. Казала-казала... як на печі лежала... та добре — бреші далі!..

Сюсюрчиха (*гнівно*). Це в тебе від брехні язик до вух дістас, а я що чула, те й кажу!!!

Переперчиха (*сміється*). Ой, кажи-кажи, бо я аж замерзла від твоєї правди...

Сюсюрчиха. Ото й кажу, сама дячиха казала, що приїде засідатель, а з ним сам Кизяколупенко!

Переперчиха. Кизяколупенко?

Сюсюрчиха. Кизяколупенко!

Переперчиха. Отак усе кине і приїде?

Сюсюрчиха. Приїде!

Переперчиха. На кутю і варенуху?

Сюсюрчиха. На кутю і варенуху!

Переперчиха. До дяка?

Сюсюрчиха. До дяка!

Переперчиха. Сам Кизяколупенко?

Сюсюрчиха. Кизяколупенко!

Переперчиха. На!

Сюсюрчиха. Що?

Переперчиха. Викуси... До нас на село? Та ти хоч знаєш — хто такий Кизяколупенко?

Сюсюрчиха. Знаю...

Переперчиха. На!

Сюсюрчиха. Я бачу, у тебе в голові, мов у пеклі — нічого не видно!

Переперчиха. Та він же перший бас архіерейської півчої. Перший бас. І ото він має здуріти і сьогодні припертися до нашого миршавого дяка на кутю?

Сюсюрчиха. А ти не копай криницю голкою... Він же родич дяка — двоюрідний племінник... не віриш? Спитай у Лепендрика.

Лепендрик. Га? Що запитати у Швендріка? Що запитати?

Швендрік. Які заплати?

Лепендрик. Та то Сюсюрчиха хоче спитати...

Швендрік. Сюсюрчиха хоче спати? А... то хай іде...

Лепендрик. Не спати, а за-пи-та-ти!

Швендрік. Ким стати?

Сюсюрчиха. Тю, дурню. Спитати, та не в тебе, а у діда Лепендрика.

Швендрік. Лепендриком стати? Хто? Я маю Лепендриком стати? Як же воно? Я Швендрік, а не Лепендрик. Це він Лепендрик, а я Швендрік.

Переперчиха. Та ну тебе, діду, до біса!

Швендрік. Хто лисий? Я не лисий. Це Лепендрик лис...

Переперчиха. Все, діду, все! А то ні се ні те, голубеньким цвіте, жовтеньким пахне...

Швендрік. Хто мене трахне? Я сам кого хочеш... (*Падає*).

Сюсюрчиха. Та що ж це таке? Один падає, а другий кукурікає? Гляньте, людоњки, на вулицю — діди чомусь валяються... Краще повзіть вже додому... а ми гайда до Чуба колядувати, бо я вже й змерзла...

Переперчиха. Ти ж казала, що Чуб до дяка на кутю шмигунув.

Сюсюрчиха. У тебе, кумо, розум, мабуть, у п'ятах, а пам'ять у третьому кожусі. Казала-казала, ще й повторюю: і кум Панас, і голова Свербигуб, і Чуб — усі там. Так Оксана ж у дома. Ходімо — вона щедра дівка...

Переперчиха. А може, до дяка... Заколядуємо та й погуляємо на славу. Боже, як я хочу почути Кизяколупенка...

Сюсюрчиха. Так він же на тебе і не погляне...

Лепендрик, Швендрик (разом). Хто п'яний? Я п'яний?

Переперчиха. О, котилася торба з високого горба...

Тут мороз. Там ковбаса.

Десь там сніг, повсюди гріх...

... і заспівали баби так, що все село прокинулося. Бавляться баби та діди, мов діти. Нарешті стомились і попадали хто куди...

Переперчиха. Все. Рушаймо до дяка... Там таку колядку вдаримо, що й вранці не закінчиться... Та щоб я та пропустила архієрейського баса?..

Швендрик. Де ковбаса?

Переперчиха. Ідіть, діду, під три чорти!!! Ондечки якраз троє і швидяють...

КАРТИНА ДРУГА

Epizod 2

I справді, де розгуляється повний ясен-місяць, про який співають, що “хоч голки збирай”, виринуло з темряви троє парубків...

Перший. Бр-р-р! Холод собачий!

Другий. До кісточок пробирає!

Третій. Погрітися б! О-о-о! Ковбаскою смаженою повіяло...

Другий. Де? Ага-а-а... Ой-й-й! Слинка тече...

Третій (принюхується). О... сивуха!

Другий. Де? Ні, не сивуха! Це варенуха!!!

Перший. То з хати дяка! Туди нас не пустять...

Третій (принюхується). Ой-й-й! Пиріжечки з капустою...

Другий. Ага! А це з печінкою та цибулькою... Іх-х-х!

Перший. Це у Солохи?

Третій. Гайдा?

Другий. Там синочок вдома...

Третій. Хто? Вакула? Та він десь парубкує...

Перший. Не нагадуй мені про нього... Цей коваль мені осоружніший, ніж проповідь отця Кіндрата... Бачив, як нас розписав на церковній стіні?

Третій. Гидан...

Перший. Ну попадись він мені...

Другий. А що ти йому зробиш? Бачив, які в нього плечі?

Перший. Ну то ѿ що?

Третій. А що?

Перший. А те, кажу... що хоч і остання сьогодні нічка, хоч холодна,
... ото й погрітися треба...

Другий. Як?

Перший. Вакула кого кохає?

Другий, Третій (разом). Оксану!

Перший. Оксана чия донька?

Другий, Третій (разом). Чубова!!!

Перший. Чуб куди збирається?

Другий, Третій (разом). До дяка.

Перший. Він до дяка, а Вакула до Оксани?

Другий, Третій (разом). Ну-у-у!

Перший. Треба Чуба вдома лишити... Тоді й Вакула до Оксани не
зайде...

Другий. Що ж його перед чаркою та ковбасою зупинить?

Перший. Чуб ледачий?

Третій. Як воловий хвіст...

Перший. Ото хай і спить у дома...

Другий. Ото сказав... у дома... в таку ніч хіба хто всидить? Бач, який
місяць сяє! Та й тихо як... аж у вухах свербить...

Перший. А я про що? Несіть драбину — он під Солошиною хатою
снігом зацвіла...

Третій. Що він задумав? Ой... пиріжечками пахне...

Другий. І самограєм... Може, до Солохи — погріємося?

Перший. От чортяки не смалені... Несіть, кажу!

Дивно підстрибнувши, парубки зникли біля хати Солохи.

Сюсюрчиха. Свят-свят-свят! Бачили?

Діди. Бачили!

Сюсюрчиха. Чули?

Всі. Чули!

Переперчиха. Я навіть своє ім'я забула...

Швендрік. Де Вакула? Ні, то не Вакула!

Сюсюрчиха. Й-бо.... Нечиста... Свят-свят-свят!

Лепендрик. Та ти що?

Переперчиха. А ти не щокай, не щокай, один щокав, та й дощокався...

Сюсюрчиха. Ой!

Всі. Що?

Сюсюрчиха. Ідуть чомусь сюди.

*Тим часом парубки повернулися, тарабанячи довжелезну
драбину.*

Перший. Ну, то як? До діла?

Другий. Воно-то так. Але вуха чомусь померзли...

Перший (здогадавшись). А-а-а... (*Вийняв з-під коксутика сулію. Другий і третій піdstавили жмені. Забулькало...*).

Другий. За вдачу!

Третій. За вдачу!

Засьорбали, гекнули, хукнули, та й познімали чоботи. Знову піdstавили жмені... Старший булькав прямо з пляшки.

Зі снігового замету з'явилися три голови.

Лепендрик. Ти диви... чортяка... і не закусює...

Швендрик. Пхи... я теж ніколи не закусюю...

Гекнули вдруге. Познімали кожухи. Вдарили об сніг шапками.

Переперчиха (зойкнула). Йой! Спаси і помилуй!

Сюсюрчиха. Роги!!! Диви — роги! (*Генулася в кучугуру снігу*).

Лепендрик. Копита! Диви, як у козла...

Швендрик. Хвости! Хвости! Свят. Свят. Свят!!!

А чортяки, танцюючи, приставили драбину до неба і полізли прямо до світлого місяця, не обминаючи зірочок, які струшували, немов осінній райські яблучка...

Нарешті, обпікаючись, зірвали місяць і, поділивши, мов коржса, на три частини, заховали його за пазухи. Стало так темно, що голки не позираєш...

Піднявся вітер... Затріцав мороз. Замела, засвистіла метелиця. Зникли діди... Зникли баби... Лише чортове кодло вигупувало дивний танок, розкидаючи накрадені на небі зірки. Над селом гуляв, завиваючи, сніговий вихор...

КАРТИНА ТРЕТЬЯ

Епізод 3

Ритнули двері і на вулицю проштовхнулися, тримаючись одне за одного, Кіндрат Чуб та його кум Панас. Кум одразу чомусь повис на дверях, а Чуб обперся на бичачий батіг, який завжди брав із собою, щоб собаки не гавкали...

Постояли, вдихаючи і видихаючи морозну спеку.

Чуб. Ти диви! Нема!

Кум. А ѿ справді нема! А кого нема?

Чуб. Місяця!

Кум. Якого місяця? Правого чи лівого? Бо коли я заходив, то був і правий, і лівий...

Чуб. Або ти, куме, здурів, або тебе баби поцутили... Ні правого, ні лівого немає...

Кум. А де ж вони?

Чуб. Не знаю... може, за хмару зачепилися... Ну, прощавайте. Ідіть вже додому, до хати... спати...

Кум. А ви?

Чуб. А ми?.. Ми теж до хати.

Кум. До якої такої хати? Ні, куме, я піду до своєї хати...

I пішов кум Панас, збиваючи замети снігу...

Чуб (кричить у заметіль). Куме, а дорогу знайдете?

Кум (зупинився, глянув у темряву). А як же? А яку дорогу?

Чуб. До хати... своєї!

Кум. А хіба ми збиралися до своєї хати?

Чуб. А я й не знаю... А куди, ми, куме, збиралися?

Кум подумав і почимчикував назад до Чуба.

Кум. Ото я і питаю, куди ми збиралися?

Чуб (відірвався від дверей і повис на кумові). Ні! Це я вас питаю, куди ми збиралися?

Кум. Як це куди? Додому!

Чуб (ледве стоячи). А чого тоді я вийшов з дому?

Кум. А хто його зна? Може, ви й не виходили!

Чуб. Ні. Я добре пам'ятаю, що начепив кожуха і вийшов. А от коли вийшов, то вже й забув...

Кум. Хе-хе! Це коли ви про Солоху почали...

Чуб. Про Солоху? Ну Солоха то й Солоха!

Кум. Еге-е-е, Чубе, не танцюй без музики...

Чуб. А на що це ви натякаєте? Тьфу мені на ту відьму. Мені ваша Солоха — як позаторішній сніг... про неї краще у дяка спитайте... О-о-о! Згадав.

Кум. Що згадав?

Чуб. Згадав, куди ми збиралися...

Кум. Куди?

Чуб. До дяка саме... там така гулька сьогодні буде. Нас же дяк запросив.

Кум. Гулька? А, та то добре.

Чуб. Та де там добре? Вже запізнилися.

Кум. Запізнилися? А-а-а! Так то погано!

Чуб. Та де там погано? Якщо підемо навпростець, то ще встигнемо.

Кум. Навпростець? А-а-а, та то добре...

Чуб. Та де там добре? Бач, який вітер піднявся. Очі заліплює...

Кум. Очі заліплює? А-а-а-а!. Так то ж погано...

Чуб. Та де там погано? Ми підемо задом...

Кум. За-а-адом? А-а-а, та то добре!

Чуб. Не дуже вже й добре, а якщо потилицею об дуба влиндимося?

Кум. Погано!

Чуб. Może, ї минеться.

Кум. Добре.

Чуб. Та що ви все “добре-добре”, в мене аж ліве вухо змерзло...

Кум. Ліве? Так то ж погано...

Чуб. Нічого — я його рукою прикрив.

Кум. А, рукою? То добре...

Чуб. Так рука ж холодна.

Кум. А-а-а-а... ну тоді — погано...

Чуб. Погано, та не дуже, бо в дяка зараз нагріємося...

Кум. У дяка нагріємося? А-а-а, та то...

Чуб. Та де там “то”, коли дорога зникла... Знаєте, куме, ви ідіть в той бік пошукайте, а я в цей...

Кум. В який бік?

Чуб. В бік шинкаря Зозулі...

Кум. Шинкаря? Оце перший раз правильно сказали... (*Івже здалеку*).

Так ви ж гукніть, коли дорогу знайдете.

Чуб. Добре. Добре... Воно все добре, коли погано...

Кум (*здалеку гукаючи*). А ви, куме, теж не стійте. Теж шукайте...

Чуб. Та шукатиму, шукатиму... Тільки з боку хати отієї клятої Солохи...

Кум. Солохи? Та то погано... Воно завжди погано, коли добре... Агов...

куме, агов! Та де ж та дорога до дякового шинку? Агов...

Ta й розійшлися в завірюсі, задкуючи та перегукуючись...

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Епізод 4

*Мороз ставав щомиті лютіший. Хуртовина розгулялася така, що на-
віть чорти, які щойно плигали навколо Чуба, полізли крізь двері до хати,
де залишилася його донька — Оксана.*

*Аж ось, крадъкома відірвавшиесь від колядників, у яких за пазухою, крім
гопака, ані крихти, прокрався до оселі ковалъ Вакула.*

*Став на порозі й, побачивши Оксану — завмер, та й вона на мить
спалахнула...*

Оксана. Чого тобі, Вакуло?

Вакула. Не знаю.

Оксана. Що з тобою?

Вакула. Не знаю.

Оксана. Змерз?

Вакула. Не знаю.

Оксана. Не знав, не знав та й забув?

Засміялася. Засвітилася очима, де не тільки бісики, а й чортівня засвітилась.

Що ж бо, згадав? Знаєш! По очах бачу, знаєш...

Вакула. Може й знаю...

Оксана. Ти знаєш, тільки я не знаю.

I заспівав бідолаха, та так заспівав, що й свічки біля образів слізми умілися, восковими краплями покотилися. Все, що було на серці, вилюпнув Вакула... Ніжність і сум, і любов, і німу надію... От-от забринить сльоза в Оксани, от-от кинеться до нього в обійми... Вже й перший крок зробила, та раптом з-під лави чортеня викотилося, та й чарку тиче...

Оксана. Гарно співаєш. На чарку! Повеличай Святе Різдво... Взяв чарку Вакула і застиг, не зводячи очей з Оксани...

Чортеня. Пий-пий. Чарку нетерплячка бере...

Випив Вакула — та й чорта побачив.

Вакула. Тьфу! Що за чортівня між нами? Диви... Хтось сидить...

Оксана. Де? Я не бачу.

Вакула. Таки сидить. Он глянь...

Та коли правду казати, то і справді між ними сидів на лаві якийсь парубок. Оксана глянула — нікого.

Оксана. То тобі з морозу здалося. Випий другу, може легше стане...

Втерся рукавом Вакула в друге.

Вакула. О! Вже двое. Та що ж це таке?

Оксана. Про що ти, Вакулонько?

Вакула. Не знаю — що вже й казати (*Та й, не зводячи очей з "парубком", глекнув третю чарку*). Та що ж це таке? (*Не витримав*). Їх вже троє! Ах ти ж, бусурманська віра, а ну, ще раз спробую її обійняти!!!

Оксана. Вакуло, що це з тобою? Вдерся до хати і на макогона розсердився?

Перший Чорт. А може, ти підеш нарешті? Бо бачу, що тобі ні ради, ані тобі звади...

Оксана (*лагідно і тихо*). Йди, соколе, додому.

Другий Чорт. Вітер тобі правду каже...

Вакула (*схопивши парубка за груди*). Та я тебе, анахтемська віра, навчу і плакати і ридати. Чого шкіришся? Усіх порозмітаю!!!

Зірвався з місця Вакула та й блиснув об стіл своїм кулачищем-молотом. Та так блиснув, що не тільки чорти, а й миски черепками розлетілися по кутках, а вареники та пиріжки повисли в повітрі...

Оксана. Що з тобою, Вакуло?

Вакула. Не знаю!

Оксана. Все не знаю та не знаю. Що ж ти знаєш?

Вакула. А те, що нічого не знаю. Але не край мого серця, бо й так одні шматки лишилися...

Оксана. Я не краю... Гарний ти, Вакуло, гарний. Та як же з тобою таким бути?

Вакула. Та я ж... Я твої ніженъки душою зігрію... Кожуха свого сплю в печі, аби тобі тепло було... Хіба ти не бачиш, як я тебе кохаю?

Перший Чорт (*голосом Оксани*). Та бачимо... Он вареники по всій хаті плавають, як карасі в сметані...

Другий Чорт (*голосом Оксани*). Йди собі додому в солому...

Вакула. Це ти мені? Я до тебе з відкритим серцем, а ти до мене з серпом? Ой бачу, ще як бачу — як тебе чортяки пообсідали...

Оксана. Зась... Досить з мене... Це твоя мати — відьма! От і йди собі до своєї матері... а мене не руш...

Розсміялася дівчина, лаща чортів. Вакула почорнів обличчям, підскочив до Оксани і грізно стиснув її в обіймах...

Вакула. Ой, Оксано, чуже бачиш, а свого не помічаєш...

Третій Чорт (*голосом Оксани*). Чого ти прилип, як Пилип, чого гріховодиш у чужій хаті?

Вакула. Геть, сатано! (*Та й впав на коліна*).

Перший Чорт (*голосом Оксани*). Іди, кому кажу, лайдак необтесаний! Бач, як димом пахнеш?

Другий Чорт (*голосом Оксани*). Он всі святі з тебе сміються...

Оксана. Йди, голубчику, бо скоро дівчата і парубки прийдуть. Коляда селом піде... Йди проспіся... О, хтось стукає у вікно. Я ж сказала. Певно, дівчата...

Третій Чорт. Тікай, шибенику, а то повзаєш тут серед хати...

Вакула аж терном покрився. Потемнів розумом, то й стіни хати прозорими стали... неначе величезні вікна, засніженні та розписані святковим різдвяним візерунком.

А крізь стіни, розмальовані морозом — юрба парубків та дівчат заглядає, носом прилипає, снігом та посмішками скло обліпили...

Голоси. Ой, панове господарі. Святий вечір надворі. Час вшанувати — пустість нас до хати!

Оксана. Слава тобі! От і наша коляда! Спасибі. Спасибі вам — раді слухати.

Вакула. Скажи хоч слово!!!

Оксана. Ото приспічило... Заходьте, гості. Заходьте.

A за вікном вже бринить та співає.

Epizod 5

Парубки та дівчата.

“Ой, дивне народження
Божого сина.
Його же днесь спородила
Діва Марія.
Спородила Ісуса Христа
Пречистая пані.
Ой іще ж ми не знаємо
Божої тайни...”

Зойкнули чорти та й полізли під лаву.

Оксана. Спасибі. Просимо до господи!

Юрба вкотилася крізь двері і стіни.

Пилип. О! Гляньте, вареники літають! Та й з сиром пироги.

Пріська (бо Оксани). Ти сама?

Оксана. Як бачиш.

Пріська. Я по твоему носі бачу, що брешеш...

Оксана. А ти дивись-дивись, тільки дивись, щоб молоко не скисло.

Пріська. Ото сказала, що я забула і те, що знала... (*Та й розсміялися*).

Оксана. Ой краще заспівайте ще, може, й калача дам.

Дівчата (співають).

“Всі свічки запалено
На Різдво,
Господа прославимо
На добро.
Людям проспіваємо
Коляду,
Будем істи пундики

На меду.
Ти подай свій голос,
Ой Колядонько.
Моя ладонько,
Час-пора співати, аж до ранку,
Годі сумувати, світ-Оксанко...
Коляда — грай-вода
Червона калина!"

Оксана. Спасибі, пригощайтесь.

Всі. І вам спасибі.

Оксана. Пригубте з морозу слив'яночки солоденької.

Отут чортяки і повилазили з-під лави. Глядь, а вони вже є серед парубків. Регочуть та розливають слив'яночку у чарки...

Перший. Дай вам, гарна господине усякого добра, аж до середини Дніпра!

Другий. Дай вам всяку натуру. Тільки не Вакулу.

Третій. Хай щастить тобі, Оксанко!

Пиймо, браття, аж до ранку!

І тільки підняли усі чарки, як глядь, а з-за печі висунувся Вакула.

Всі (разом). О! Вакула. А звідки це ти?

Оксана. А що ж тут такого? Ну — Вакула! Ви що, Вакули не бачили?

Всі заніміли. Дівчата підморгують, мовляв, знаємо-знаємо...

Оксана. Чого застигли, наче нетутешні? Чарку нетерплячка бере!

Всі разом перехилили чарки, разом гекнули та й знову застигли поглядами на Вакулі.

Вакула. Чого дивитесь? Може я схожий сам на себе? Ну, тоді я вже й піду, Оксано. Бо бачу, що ти захворіла на хитрощі...

Чорти (разом). Йди, не чіпляйся до людей, бо чомусь вже не рано...

Дівчата. Та куди ж ти, Вакуло. Без тебе і свято не свято!

Вакула. Самі впораєтесь.

Оксана. Не чіпайте його. Хай іде, бач, який прошений! Іди, може на морозі охолонеш.

Вакула. Ти ба? Ой Оксано, придивися, глянь, як тебе чортівня обліпила...

Оксана. А ти їх не руш. Ще не відомо, в кому біс сидить... То йди собі, чого стовпчиком завмер? (*Обвела чорним вогняним поглядом розгублених дівчат та хлопців*). І ви всі йдіть звідси. Спасибі за свято... одна хочу побути...

Дівчата. Оксано! Що з тобою? А вечорниці. А коляда до ранку?

Оксана. Не можу. Бачите, боса. Черевички протікають — а на дворі заметіль.

Всі. От тобі й на!

Пріська. Та що ж це таке? А ну, хлопці, скидайте чоботи...

Оксана. Не сміши курей. Чоботи. Мені черевички потрібні... і не якісь там собі... а хіба що тільки від цариці. (*Заспівала*).

Хіба тільки від цариці
Черевички взула...

Хлопці. Ну Оксана, ну Оксана!
Ач куди махнула!

Оксана
(Вакулі). Якщо ти мені здобудеш
Царські черевики,
Отоді-то, май миленький,
Я твоя навіки.

Парубки. Ха-ха-ха, чи ви чули?
Завдала задачу.

Вакула. Ти смієшся, ти глузуєш
наді мною, бачу.

Оксана. Присягаюсь перед миром —
слова не зламаю,
Як дістанеш черевички —
щиро покохаю.
Тоді зараз же до шлюбу
веди за рученьку.

Парубки. А ну, хлопче, до цариці,
хоч і далеченько.

Дівчата. Лихо, лихо, лихо, лихо,
лихо, моя ненько.

Оксана. Ну, дістанеш? Так за те я
Обійму кохано.

Вакула. Не дратуй-бо, не жартуй-бо
Так з вогнем, Оксано!

Оксана. Пам'ятай же, черевички,
що взува цариця!

Всі. Ха-ха-ха-ха! Ну, Оксано!
От так вигадниця...

Отак співала Оксана, в ногах чортяки реготали... Вакула вдарив кулаком у двері, аж стіни порозліталися та й зникли десь у заметілі, злетівши далеко в небо.

Юрба ринула за Вакулою... та де там... I потонув крик у завиваннях хуртовини. Вітер обійнявся зі снігом, як із братом, і став чекати, що з того вийде. Коляда котилася селом...

КАРТИНА П'ЯТА

Епізод 6

А таки мороз побільшав, і між хатами зробилося так холодно, що кум Панас, який тільки-но виповз від шинкаря Зозулі, зрозумів, що таки в шинку тепліше.

Кум. О, хтось іде... “Щедрик-ведрик”, а це ти, Солоха? А-а чого це йдеш, а не літаєш?

Солоха. А тому що ти на Різдво щедруеш, та ще й повзаєш.

Кум. Я не повзаю! Я шапку шукаю.

Солоха. Ото й шукай. А мене не займай.

Кум. Бач, яка цяця! Яка тебе муха всушила за вухо?

Солоха блиснула очима.

Солоха. Я бачу, в твоїй голові горобці цвірінькають?

Кум. А ти думаєш, що в твоїй соловейко щебече? Гарчиш, мов цуцик після дощу...

Солоха. А бодай тебе граблями волочили. По всьому видно, що ти п'янім і народився. Чого теліпаєш язиком? Візьми його та й викинь. І не лізь в очі, як осока...

Кум. Тю-тю-тю-тю! Хоч стій, хоч падай. Я й так завжди падаю, коли за свою ногу зачеплюсь. Гуляй, курка, по борщу, поки другу притащу.

Солоха. Та йди ти під три черти.

А тут, як з-під снігу, три парубки. Двоє під руки підхопили діда, а третій — осідав.

Перший. Чого ти, діду, до молодиць чіпляєшся? Чого розійшовся, мов квочка перед бурею.

Кум. О, а це що за мордяка, наче об неї дохлих кошенят б'ють уранці і ввечері? Ти, мабуть, уночі народився, чи, либо нь, в погребі?

Другий. Ти що, упав — забився!
Встав — заблудився?

Кум. А ти хто таке? Бо я такий, що не горить, а треба гасити.

Другий. Хвалилася коза, що в неї хвіст вовчий.

Кум. Ні, то ти хвалишся, що з вареної крашанки курча висидиш.

Третій. Тобі що, захотілося від бика молока чи від жука меду?

Кум. От тільки не треба тобі бути на ліве око глухим, а на праве — недочувати. Бо твоє ліве вухо напівсліpe. А праве голодне.

Солоха. Не руште його. Хай повзе додому. Бач, який мороз, кого хочеш з ніг збиває. Облиште, кажу! Та де ж моя хата? З цим дідом і дорогу загубила...

Парубки. Та це миттю!

І піднесли чортяки руки догори, відпустивши кума Панаса, який коти- вся і хрестився, примовляючи: “Свят-свят-свят! Такого і в Різдво не побачиш!”

КАРТИНА ШОСТА

Epizod 7

Навколо знову потемніло, завіяло. Ніч покривалом в очі зализа. А з неба крізь сніговій опустилася хата Солохи. Свічки палають святково. На столі ковбаса та все, що смажити вміє добра господиня. Солодке. Гірке. Пляшки. Чарки. Колядникам — окремо. Гостям — найкраще. Потерла замерзлі руки та й мовила.

Солоха. Такий гармидер у хаті. Вибачайте, любі. Уф! Нагулялися? Померзли, літаючи,шибеники?

Перший. Та нічого. Тільки вуха.

Другий. Ага. Так вуха померзли, що й не знаю.

Солоха дісталася сулію.

Солоха. Пригощайтесь. А чого ж ти жменю підставляєш? Он чарки на столі.

Третій. Та вони ж манюні.

Солоха. Ну, грійтесь. На погиbelь тому, хто завидує сьому, браття... бо така ніч хоч і не вперше та хай і не остання.

Перший. Солохо! Ти... Ти... наче цяця!

Солоха. Ага... Знаю тебе — цяця-цяця та й в кишеню?

Другий. Солохо! Солошенько!

Солоха. Та досить. Засюсюкали!

Чорти (разом). Ой, сю-сю. Ой сю-сю!
Вип’ем чарочку усю!

Хильнули. Втерлися — та й утнули чортяче дійство.

Перший. О! Це тобі. (*I вийняв шматок місяця*).

Другий. Глянь! І мій краечок до сього!

Третій. А цей кінчик зробить вінчик.

Разом. Для тебе сили тратили.

Солоха бере місяць. Обіймає. До грудей приставляє, до лоба. Потім повісила серед хати. І так засвітилося все, що казати немає слів.

Солоха. Ото подарунок! Дякую, що не забули в такий вечір. А то люди казяться-веселяться, а мені чомусь сумно.

Та її заспівала тужливо, а парубки, втираючи копитами сльози, журливо схилили голови, інколи чухаючи між ріжками.

Епізод 8

Раптом щось застукотіло у вікно. Чорти стрепенулися.

Солоха. Ой! Хто се? Хто?

Голос (за дверима). Хазяюшка! Хазяюшка! Отворите. Тут така історія у нас. Що не повірите.

Солоха. Та хто ж це? Я вас не впізнаю. Ану, ховайтесь, хлопчики. (Чорти полізли хто куди). Так хто ж бо це?

Голос. Генто я. Племінник Пантелеймона Никифоровича, архієрейський бас...

Солоха. Ну то заходьте, гостем будете. Дякую, що не обминули моїх хати.

На порозі стояв запорошений снігом скоцюблений паничок.

Так, кажете, бас?

Кизяколупенко. Ага! З архієрейської півчої. Прошу любіть і жалувати. Ми к дядюшке ехалі брічкою вместе с сорочинським засідателем, может, знаєте — Кирилом Передерипупенком. Загрузли. Дорогу я побежал іскать і вот нашол. Вас нашол. Кизяколупенко. Прошу любить і жалувати. О, колбаской пахнет...

Солоха. Ну, “любить і жалувати” — то потім. Спочатку заспівайте... Колядуйте...

Кизяколупенко. Но я не колядовать заскочіл... Я... О! Вареніками пахнет... А впрочем. Вечер-то святой...

Колядую...

І заволав бас тенором колядку та таку, яку ще тут на селі ніхто ніколи не чув. Заволав з морозу так, що аж чорти повілазили!

Святий вечір, святий вечір.
Радість плаче,
Горе скаче,
Лихо мріє,
Щастя мліє,

Спить робота,
Сон в трудах,
Сміх горює,
Горе-горенько
Сміється.
Я, як птаха в небі синім,
Що аж заздрю сам собі.
От захочу — пальцем влучу
Прямо в небо далебі.
Схочу враз у гречку скочу.
Гарно заздрити собі.
Дайте щедрою рукою
За колядочку мені.

Солоха. Пригощайтесь. Вилазьте, хлопчики. Це свій. (*Хлотці сіли до столу*).

Кизяколупенко. Єsto я с мороза голос потерял. О, чортики в глазах.
Такое впечатление у меня создалось, что... у вас вот здесь что-то, хе-хе... А впрочем... (*I, не зводячи очей з парубків, Кизяколупенко взяв протягнуте відерце з самограєм*).

Перший (*діловито*). Пий. Пий до дна! Може, басом заспіваеш.
А колядка була гарна.

Кизяколупенко. Сам сложил.

Другий. А ми зразу здогадалися. Пий, пий...

Кизяколупенко захекав, ковтаючи з відерця. Нареєти відірвався:

Кизяколупенко. Нет... Ви меня розигриваете ілі... Вот правда, что
єsto у вас такое?

Перший (*посміхнувся*). Що? А, це? Ну, копито.

Кизяколупенко. Ну, вижу, копіто! Ну хорошо. Копіто так копіто...
Но почему копіто? Или вот єто что?

Другий. Це? А-а-а, це хвіст.

Кизяколупенко. Я й сам віжу, что хвост! Но почему хвост? Не тронь
ведро. (*Знову приклався. Засьорбав*). А вот єто у тебя что?

Третій. Диви, хлопці. Ковтає, а бас не з'являється.

Кизяколупенко. Нет, я спрашиваю, а єто что?

Третій. Це роги. Ріжки — чухаються трішки.

Солоха розвеселилася.

Кизяколупенко (*застівав писклявим голосом*). Ой, хазяюшка. Да
что же єто все со мной? Зачем?

*Та не встиг доспівати, як хтось загрюкав у двері. Але цього вже не чув
дяковий племінник, бо звалився під стіл, у затишне місце.*

Солоха. Ох! А це ж бо хто? Ану, ховайтесь... І оце нещастя сховайте.

Бо люди хтозна-що подумають.

Хлопці. Куди?

Солоха. Он мішки валяються, Вакула не прибрав.

КАРТИНА ВОСЬМА

Епізод 9

Причепутившишсь, Солоха відчинила двері. На порозі стояв сільський дяк Пантелеймон Никифорович.

Солоха. Йой! Кого ж це нам Бог послав, чи, може, чорти принесли?

Дяк. Не матюкайтесь, преподобная Солоха! Не чекали?

Солоха. Чекала. Чекала, Пантелеймоне Никифоровичу. Як же не чекати, згадуючи старі гріхи?

Дяк. Грех не орех, зубами не розкусиш, бо не рад чоловік грішити, та мусить. Добре іноді і в пеклі приятеля мати.

Солоха. То заходьте з морозу в мое пекло, бодай тобі буде тепло.

Засніжене щось пірнуло до хати.

Дяк. Ой! Гріхи наші! Долголетія і благоденствія вам, Солопіє Остах-віевно!

Солоха. Спасибі вам.

Дяк. А прибрьоль я в храмину вашу, ліпообразная Солоха, по ділу! Ко мне імеются собраться кумпанія, ну там разніє, пан голова, козак Чуб, козак Свербиніс, архієрейський певчий Кизяколупенко, племінник, даже засідатель Передерипуп, ну і прочі, так матушка, обнаружив, что ми скромно рюмочек имеем всего с десяток, попросила меня во избежание всякой нелепості сбегать ко соседям. Одоліть-позичіть до утра.

Солоха. Так ви ж, Пантелеймоне Никифоровичу, живете на тому краю села...

Дяк. Не уязвляйте міня, веліколепная Солоха... Я швендял по сугробам стихії, очевидно, не только раді чарок і одначе уповаю некую мзду од вас получить за подвіг такої.

Солоха. Бозна-що кажете, я ще неписьменна...

Дяк. Хочу прізвінти грех, що ви обладаєте такім багатством сладчайших прелестей, що еті двері версти мнє показались пушинкою ілі мигом, сладчайшая Солоха. Ой, что ето у вас?

Солоха. Що? Рука! А що?

Дяк. Хе-хе! Не байтесь, генто шутка!

Солоха. Шуткуйте та в себе вдома. Бач, запросили гостей, а мене і не ізволілі.

Дяк. В другой раз. Матушка к вам неліпообразное отношеніе імеєт.
Ой, а что генто у вас?

Солоха. Що? Шия!

Дяк. О-о-о! Шия. Веліколепная шия! А генто?

Солоха. Генто намисто!

Дяк. Ох-х-х! Намисто! Как би я хотел сам, Бог видіста, стать гентім намистом!

Солоха. Чого?

Дяк. Ах, многоцінная Солохо, щоб обнімать вашу благовонную шею!
Ох!

Солоха. Що?

Дяк. А генто що?

Солоха. Спідниця.

Дяк. Нет, благовеліколепная Солохо, генто не спідніца! Генто нечто такое, что і в пісанії не сказано.

Солоха. Ви про що, Пантелеимоне Никифоровичу?

Дяк. Я про вашу... фігулярльную часть житейского меха глаголю.

Солоха. Я бачу, что ви стали вище, як кіт навсидячки. Он чарки. Скільки ваша благоверная просила?

Дяк. Дик штучок десять, стало біть.

Солоха. Десять так десять. Беріть.

Дяк. Но божественная Солохо! Они же влагой хлюпають?

Солоха. А ви її висушіть.

Ну, перша. Друга. Отак... Так. П'ята. Шоста, ще чотири... До дна, Никифоровичу... От бачте. Всі сухі... А тепер...

Дяк. А тепер, Солохо! О, браття з'явилися! Да не махайте хвостами — свяtie свечки загасите. А хто ви із какіх-такіх странствій пріхожане?

Чорти. Хто ми? Ми ті, що шилом голову голимо. Співати умієш?

Дяк. Імеється.

Чорти. Ну, тоді тікайте, кури, бо дяк співає.

Хтось загрюкав у двері.

Дяк. Хто генто?

Солоха. Мабуть, дячиха...

Дяк. Чорта лисого вона мене знайде! Аки Іона во чрево китово... Та сковайте ж мене куди. Очеса мої видіста!

Чорт (до другого). Поділіся мішком! Давай, отче, лізь у мое пекло, а я біля печі посиджу.

Epizod 10

Солоха. Та цільте ж бо! Хто там? Мов змовилися! Та не грюкайте — не зачинено!

Чуб (*струшуючи сніг, потираючи вуса*). Це я! Я! Не бійся. Не чекала? Здрастуй, Солохо!

Солоха. Як же ж не чекала? Ще й як чекала... Ви ж у мене завжди дорогий гість!

Чуб. Ой, та знаю. Знаю я тебе. Xi-xi!

Перший Чорт (*виринувши головою з мішка*). І який тебе чорт приніс сюди?

Другий Чорт. Не я! Може, ти? (*На третього*).

Третій Чорт. Що ти городиш чортівню. Що ти колодязь серед річки копаєш?

Чуб. О! Що се? Здалося чи привиділося? Хто тут у тебе, Солохо, розмовляє?

Солоха. Та то я ногою рипнула. Може, чарочку горілки?

Чуб. Та воно конечно! Тільки ось пальці подубіли.

Солоха. А з моїх ручок білоніжних?

Чуб. Та воно то так, якби не інакше. Давай съорбну.

Перший Чорт. Ого! Піввідра дме!

Другий Чорт. Хоч би який чорт підштовхнув.

Третій Чорт. Чекай, він зараз і з каганця ще питиме. Хай п'є.

Чуб. О, знову! Що се? Ти чула?

Солоха. Що?

Чуб. А то так, здалося.

Солоха. Що, Корнію, що здалося? (*Близнувши гарними близкавицями очей*). Хто тебе лякає? Чи доп'єш, чи вже закусювати будеш?

Чуб. Та я... Я... Солохо... Чоловік не свиня: більше відра не вип'є. (*Знов почав съорбати*).

Перший Чорт. Оце дудлить, аж у роті клекотить.

Другий Чорт. Та підбий же йому, хай за пазуху тече!

Третій Чорт. Та він і без нас змокрів, аж на штани капає.

Дяк. Вот смотрю я, братіє, смотрю, смотрю і понятіє меня пронімаєт. Очима горілку не вип'єш.

Перший Чорт. То тягни її сюди!

Дяк. Куди?

Другий Чорт. У наше пекло, бо в мене знову вуха померзли.

Дяк. Преподобіє рухнуло і пошло... гей. Чоловєк по імені Чуб... причоска такая єсть.

Чуб відірвався од відра.

Чуб. О, а це хто? Солохо? Хто це так на нашого миршавого дяка схожий? Слухай ти, диво заморське, ти бачив нашого дяка Порфирія?

Дяк. Бачив! Дай відро.

Чуб. Ні, станцюй, тоді дам!

Дяк. Я станцюю, але з відром. Хочеш?

Чуб. Диви. Химера яка, ой, їй-богу, на дяка схожа. Солохо! Хто воно таке?

Солоха. Де? Що? Я нікого не бачу.

Чуб. А оцей. Тю. Де ж він?

Дяк, тримаючи відро, пірнув у мішок. Три мішки підпovзли до дякового. Відро дзвеніло та гратло. Лише один мішок з Кизяколупенком мовчав та сопів. Солоха не витримала

Солоха. Корнійчуку, голубчику, може, досить мене лякати? Ти сам із собою мову ведеш, сам собі щось танцюєш...

Чуб. Та не сам собі співаю. Солохо! Ой, цяця моя та й зозулько моя. (*Ta й почав. Почав такі чари, що царські чари неповними здавалися*).

Epіzod 11

Загрюкали стіни та вікна, а може, й навпаки, бо за вікнами — дівчата й парубки.

Чуб. Все, пропав. Сховай, голубонько, бо рознесуть на все село.

Солоха. О! Ще й колядників принесло. Диви, як заглядають. Спасибі, дівчаточка, спасибі. Ідіть собі, люди добрії. (*До Чуба*) Он у той мішок лізь. Тільки не роздави порося.

Дівчата. Зі святим вечором, тіточко!

Солоха. Та ви що? Вікна розіб'єте! Хіба ж не видно — набралися так, що аж голову поза пазухою видно!

Але стіни не вдергали, розступилися, і юрба дівчат та парубків висипала посеред хати. I пішла колядка, що аж свічки замиготіли.

Солоха. Пригощайтесь! Пригощайтесь, дівчатка! Оксанонько, чого так скоромно? Та не дивись на мене так, бо може я й не така...

Оксана. Я суперниць не шукаю.

Солоха. Недо речі! Оксанонько! Недо речі! Ось, дівчаточка. Пиріжечки з печі!

Пригощає всіх Солоха. Регіт. Писк. Веселоці. Аж раптом нова колядка.

Солоха. Ой! А це хто в хату вліз?

Сюсюрчиха. Хто-хто? Це ми! Бач, і не впізнає нас Солоха!

Солоха. Сюсюрчихо! Спасибі! Переперчихо! Спасибі! Лепендріку, діду Швендрик!

Всі. Спасибі!

Переперчиха. Тихо будь! Три-четири (*i заспівали*)

“Краще лисого голити,
Краще голого роздіти...”

(*Та інше... та інше... а далі вже...*)

“Дайте, будь ласка,
Кільце ковбаски,
Чарочку меду,
Сивухи не треба”.

Солоха (*весело*). Дякуємо, дякуємо на добром слові.

Швендрик. Ні, ми здорові... Слава богу! Ще здорові!!!

Солоха. Тю, я вам про пшеницю, а ви мені про гречку.

Лепендрік. Які мішечки? Оці мішечки? Та я його й не підніму.

Солоха. Та тю на вас... Не займайте.

Швендрик (*до Лепендріка*). Кажеш, забираїте? Хлопці! Дівчаточка, допоможіть...

Хлопці налетіли — мішки на плечі, дарма, що там щось верещало та билося. Хіба до цього. Юрба покотилася. Покотилася вулицею, залишивши Солоху з роззявленим ротом.

Хлопці. От скарб!

Дівчата. От Солоха — щедра душа... Дякуємо за дарунок, господине, щедра душа! Щедра душа! Ото здобич — колядка.

Давай сюди (*кричать дівчата знизу парубкам*), хай хлопці поділяться!

Парубки нагорі.

Хлопці. А заспівайте!
А затанцюйте!

Дівчата заспівали. Хлопці з гори-ковзанки скарб підштовхнули. Та й поїхало... Летять згори в мішках і Дяк, і Кизяколупенко, і Чуб з чортовими хлопцями. Регіт. Сміх. Аж зирк, а мішки побігли і затанцювали. Все було в Сорочинцях, але такого, щоб мішки танцювали,— ніколи...

КАРТИНА ВОСЬМА

Epizod 12

Хлопці. Ловіть! Ловіть! Що ж се таке! Солошин скарб тікає!
Дівчата. Ой нене! Не руш! Воно бігає!

Посунули парубки по ковзанці вниз. Ловлять.

Сюсюрчиха (*вчепилася в мішок*). Не руш, не руш. Це моя колядка.
(*Vsi обстутили*). Е, та тут цілий кабан!

Звідкись з'явився кум Панас.

Кум. Де кабан, я ще й не закусував!

Сюсюрчиха. А лисого дідька! Моя колядка. Що хочу, те й роблю.

Переперчиха. Та ми ж разом співали...

Сюсюрчиха. Співали разом. А решта порізно!

Ta й потягла Сюсюрчиха своє багатство.

Переперчиха (*спіймавши мішок*). Коли порізно, то це мій мішечок.

Це моя колядка. Хоч і не кабан, зате гиндик добрий!

Кум (*кинувся до неї*). Де гиндик? Бо я ще й не закусував...

Переперчиха. Йди геть! Це мое.

Лепендрик. А мое де? (*Побачив мішок*). О! Та тут і вдвох не підняти.

(*I потяг у свій бік*).

Швендрик. Міняті? (*Вчепився в свій мішок*). Буду я міняти трясцю на лихоманку. Ні, хай вже сам. Нюхом чую — ковбаса смажена.

Кум. Ото крадуть і не віddaють, а я що — батогом закусувати буду?
Чи шапкою? Та то ж погано.

Хлопці та дівчата тішаться, кепкуючи.

Сюсюрчиха. Ой, людоњки! Що се? (*Заверещала та й оторопіла баба*).

Vsi. О! Чуб!

Чуб. Ну Чуб. То й що? А ви що, Чуба не бачили? Ну. Як воно тут, надворі? Холодно? (*Vsi перелякалися. Заклякли*).

Лепендрик. Йой. Тримайте. Бо впаду.

Чуб (*весело*). Хе-хе! Думали, що тільки ви вмієте жартувати? Лепендрику! Чого дивицяся, як баран на нові ворота? (*Лепендрик гепнувся в замет*). Ех, морозець шаленіє.

Лепендрик. Так це ви? Чи не ви, Чубе?

Чуб (*сьорбнув носом морозу*). А хіба в мене лисина? Бачиш? Чуб!

Кум. А, та то добре!

Чуб. Добре, куме, та не так вже й як воно таке, щоб усім зразу. Бачиш як буває. Ну то знайшов дорогу?

Раптом заверещала Переперчиха, яка опинилася між Чубом та Лепендріком зі своїм мішком.

Переперчиха. Твою тетері мама! Що се таке?..

Всі. Де?

Переперчиха. Та осьдечки. З мішка лізе...

Замурзаний у сажу дяк з'явився на морозний божий світ.

Дяк. Перехрестітесь! І не бійтесь. Це не я, а враг чоловічеський накоїв. Стійте... не біжть з дреколієм... аки татя во полунощі. Ух! Воздух какой хороший! Спасайся мя, нозі наші!

Чуб. О, Пантелеїмоне. А ми поперлися до вас на ковбасу та варенуху. А ви по мішках шастаєте? Матушка, мабуть, з Кизяколупенком дуєт вже заводить... (*Гигикнув*).

Кум. Заводить... А, та то добре.

Чуб. Та де там добре? Диви. Скільки люду навколо!

Кум. Люду... А... Та то нічого.

Та раптом на великий ковзанці заверещав дід Швендрік, розв'язавши свій скарб, і перед усім святим миром з мішка випурхнув Кизяколупенко.

Ta як заспіває, і чомусь на сей раз басом...

Ух! — відсахнулися усі.

Ой! — поприсідали баби

Ex! — гепнули козарлюги

Занімili всi! A вiн, мов цар, з'їхав ковзанкою вниз. Чомусь втер свої усики і запитав: "А де ж мої копита?"

Що се? Хто се? Де він? Лови! Тримай! Тікай!

Ох-хок! — покотилося селом.

Покотилося. Завертілося. Піднялася хуртовина й поєднала сніжним вихором страх, радість, нещастя і спокій в одну мішанину, яка зветься жситтям.

Кінець першої дії.

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ДВАНАДЦЯТА

Колядують то тут то там, то близько то далеко... Хата Солохи трепетно миготить свічками. Чекаючи... того, хто має право бути жаданим. Хто приходить сюди один-єдиний раз у рік. Перед дзеркалом Солоха. Сумно співає... Співає — зазиває. Серце красе. Себе розриває... І ніхто не знає того суму... того тягаря... Був колись у неї любий дужий красень. Пішов на Січ. Чому пішов? Ніхто тому не йме віри! Чи то образа, чи то лицарство, чи то примха Солохи, першої дівки на селі... Ніхто не знає й не дізнається. Та тільки не повернувся хлопець. Вже Вакулі і три рочки минуло. Аж у село набрів інший козак. Запорожцем звався, Остапом. Набув він слави, чистої і нечистої...

А люди є люди, взяли і прозвали Пацюком.

Та от біда! Отой Остап переказував Солосі, як її наречений на його руках помер, як передав подарунок — у ганчірку загорнуті черевички з султанської ніжки. Де той Крим? Де та сторона. А ті коштовні черевички, які чесно приніс Остап, нікому вже не потрібні. А Остап, передавши від друга останнє слово, чомусь залишився на селі. Та й завмер одиноко. До Солохи не прилипав. Лише один раз на рік у Різдвищу ніч приходив, не колядувати, а так — щедрого життя навіяти. Та ще раз

мовчки освідчитися почуттям чистим.

Всі на селі побоювалися пацюка-запорожця... Бозна, що за цим стоять чи лежать, чи літає...

Епізод 13

Отож, коли піднялася хуртовина, коли місяць зник, зачепивши за хмару, на селі заявився Остап-запорожець, або — як прозвали його за чари — Пацюк.

Солоха. А! Се ти? Проходь, Остапе!

Пацюк. Все як і раніш було.

Солоха. А що має змінитись?

Пацюк. Егеж бо! На цьому світі нічого не міняється! Хіба що люди.

Солоха. А що нам до людей? Вони кого хочеш чи втоплять... Я для них відъма. А ти...

Пацюк. Знаю! Що тільки смерть усім рота затуляє.

Солоха. Та що ми про людей — мають очі і не бачать, мають вуха і не чують!

Пацюк. Правду кажеш. Людей, як і небо, як і землю, як вогонь і воду судити не можна...

Солоха. Ото й поговорили... Як ти?

Пацюк. Та все воно якось!

Солоха. А я, бач, посмішкою світ розпинаю... Сльозу ковтну, а здається солодко...

Пацюк. Я так не вмію! Зі святом тебе!

Солоха. І тобі щастя. Сідай до столу. Чарчину? Чого ж ти не п'еш?

Пацюк. Та чую — хтось під вікном рипає.

Солоха. Свої. Бо й цуцик мовчить.

Epizod 14

Морозяні двері розчинились і на порозі застиг Вакула.

Вакула. А... Дядьку Остапе! Здоров'я вам і вашій вдачі. Горілочку смокчете?

Пацюк. Тебе чекаємо — бач? Не починаємо.

Вакула. Бачу!

Пацюк. І я бачу, синку. У тебе на душі — не калачі. Те саме, що й у мене...

Вакула. А що у вас, дядьку?

Пацюк. Спасибі, що не сказав — дідько.

Вакула. Не чіпляйте до мене недобрих людей. Гірко мені, дядьку Остапе.

Пацюк. Бачу, що не солодко. Та ще й невірою серце отруїв?

Вакула. Не я... Вона... каже... Може, полюблю. Але...

Пацюк. Що, загадку загадала? А в тебе й вуха виросли?

Вакула. Не смійтесь. Бо я вас поважаю.

Пацюк. Діряві човни завжди тонуть... так, кажеш, покохає, якщо ти їй принесеш черевички з царської ніжки? (*Вакула аж присів*).

Вакула. А ви звідки знаєте? Ху... я й забув, хто ви!

Пацюк. Та то хай люди вже музику грають, а я глухий. Нащо мені скрипка? Так, кажеш, з царської ніжки?

Вакула. З царської!

Пацюк. От і добре.

Вакула. І ви смієтесь з мене? Де ж я до ранку їх розшукаю? До Сорочинки верст тридцять, а до цариці... Їй-бо, не свято... хоч в ополонку головою. Я бачив, своїми очима бачив, як чорти їй нашпітували...

Пацюк. В таку ніч... Вакуло... Та ще й про чортів. Ти навіть забув, з ким мову ведеш...

Вакула. Йой, дядьку. Вибачайте... Гірко на серці і вимовити не можу...

Каже, черевички з ніжки Катерини... Тоді покохаю.

Солоха. Черевички... Золоті та ковані, янтарем покриті?

Вакула. Ой гірко...

Позіхнув Пацюк, примрудживши очі та й недбало мовив.

Пацюк. Добре! Хай буде гречка. Допоможу!

Вакула. Що?

Пацюк. Будуть черевички для Оксани і не які-небудь. А з золотими каблучками. (*Та й глянув на Солоху*). Може, мама... цариця й подарує тобі? Ну, не тобі, а Оксані твоїй!

Вакула. Як се?

Пацюк (*позіхнув*). А так... Сядеш на чорта верхи і до цариці... А там вже як випросиш!

Вакула. На якого чорта? Де ж я візьму його? Я його і в очі ніколи не бачив.

Пацюк. На випий і побачиш.

Вакула. Та я ж не... давайте! (*Хильнув і чорта побачив. Такого, який біля Оксани крутився. Пацюк протягнув другу чарку*).

Пацюк. Ти хлопець дебелій, одного чорта тобі замало. Тобі двох, а то і трьох подавай. На випий, і йди собі під три чорти.

Випив Вакула, а навпроти з-під коліна Пацюка другий хвостатий заявився.

Вакула. Ого! Їх вже двоє.

Пацюк. А щоб не заносило. Ось третя чарочка...

Вакула. Та тож кухоль, дядьку!

Пацюк. Хочеш черевички? (*Вакула хильнув та й лобом об стіл*). Слухай, Солохо! Черевички, що з Криму, сultans'ki. З золотими закаблучками, які я тобі привіз тоді ще... пам'ятаєш?

Солоха. Від Миколи?

Пацюк. Угу, від батька його. Батько таки правду казав, може сина врятують коли...

Випурхнула Солоха миттю, по скрині пройшлася, парча та шовк догори полетіли, на плечі осіли. Таки знайшла. Тремтячи розгорнула... Сльозою протерла та й понесла. До столу. А Вакула, зморений, об лікоть посунувся. Пацюк аж сам здригнувся, коли побачив Солоху, обвішану у золоту парчу та срібні тканини. (Спішити — людей смішити. А тут навпаки — людей страшити)... не Солоха з'явилася, а цариця, не Катерина

рина, а небесне створіння. І зачаровано впав на коліна Остап, якого в селі прозвали Пацюком. Впав на коліна запорозький козак, сивиною срібною на скронях блиснувши...

Пацюк. Мамо, мамо наша!

Ну, тут можна було і сказитися. Бо, почувши все, Вакула з помутнілим поглядом велич свою втратив і, побачивши спочатку матір свою, а потім і сивого козарялу на колінах, зігнувся і сам, повторюючи... — “Мамо!”

А Солоха захекана, не розуміючи що котиться, розгублено завмерла з черевичками в руках. Хотіла було — Ось! — сказати та якось не трапилося, бо якась небесна мелодія затьмарила все і всіх, хто бачив це.

I хто слухав...

Тільки й почулися якісь слова Вакули... неначе...

Мамо! Прошу для Оксани! З ніжененьки твоєї...

Солоха. Бери! Від батька твого...

“Ой нене!” — Схопивши за серце, вигукнув Вакула, пригорнувши черевички до грудей. А вони золотими вогніками сяяли та миготіли, неначе биття його серця. Потім схопився і, розмітаючи стіни, які полетіли чортзна у яку височінь, вилетів на тріскучу від морозу вулицю.

Епізод 15

А на вулиці метелиця людська.

“Та ти що, з неба впав?” — пискнула Сюсюрчиха, збита з ніг Вакулою. — “Ти чого річку пхаєш, вона сама по собі пливе!” — заверещала Переперчиха, падаючи у сніг із задраним подолом, бо Вакула крутнув її на радощах.

Вакула. Кажи, діду, де Оксана, кажи. Бо втоплюся.

Лепендрик. Збожеволів хлопець, а я збирався був у тебе підкувати свою рябу кобилу. (Та й генувся біля Сюсюрчихи).

Швендрик. А й справді має силу. (Лопотів дідуган, з десятком разів перекрутivши ся на ковзанці).

Переперчиха. А чого це він з глузду з’їхав?

Сюсюрчиха. З горя. Дурна ти, кумо, як і вранці. Чула, що дівки казали?

Переперчиха. Ой, бідний-бідний, а все ота Оксана... Бач... бач... бігає по селу мов навіжений... Черевички шукає...

Сюсюрчиха. Казали ще моя бабуся, було колись те саме... На гнилому болоті Семен втопився, бо Гапка ту саму загадку загадала...

З пітьми, сміючись, виринула Оксана з дівчатами.

Оксана. Гляньте, дівчатка, баби, мов малі діти, ковзанкою бавляться. (*До Лепендріка*). Діду, Вакули не бачили?

Лепендрік. Не питай, дівко, бо горем ділитися у святу ніч не буду.

Оксана. Та що таке?

Сюсюрчиха. Нема його й не шукай.

Переперчиха. Був Вакула... та й загув.

Оксана. Про що ви, бабо?

Переперчиха. Ти...

Оксана. Бабо...

Переперчиха. Ти думаєш, що я тобі скажу, що він вже...того...

Дівчата. Що?

Сюсюрчиха. Він як вітер у полі. Та, мабуть, вже й не знайдеш. Бо ополонок у річці цього року багато!

Переперчиха. Брешеш, без мила в душу лізеш. Не міг Вакула втопитись... Хіба що повісився...

Лепендрік. Брешуть баби, аж з носа капає! Сказився твій Вакула, нічого з ним не буде... Хіба що в дуб головою, а так...

Оксана. Чого ви мене лякаєте?

Швендрік (*зняв шапку*). Я хоч і не чую, дівко, але таки правду скажу, бо душа не рогата

Оксана. Кажіть же, діду!

Швендрік. Баби правду кажуть, він або... або... або, а насправді, бач, як буває.

Сюсюрчиха. Не лізь, діду на вишню, бо ще вб'єшся.

Кум (*проснувся, в заметі*). А... та то погано! Бач. Хтось на пальці мені наступив, хоч я і не босий. А бабів не слухай, бо жінку треба двічі слухати: коли кличе їсти, вдруге — коли кличе спати. (*Та впав знову у намет*). От тоді й буде добре, бо все воно таки погано.

Злетіла Оксана ластівкою на снігову гору, озирнулася — нікого. Зорі знову виглянули. Притинився снігопад... срібно навколо і так стало тихо, неначе в Різдвяну ніч... і заспівала гірко та сумно Оксана. Сидять собі баби разом з дідами в снігу та й заливаються слізами, що спікінкамипадають на коліна.

Епізод 16

Сходилися на пісню парубки, тихо шепотіли щось дівчатам, вмощувалися прямо на крижані брилі й зачаровано слухали сумний плач-пісню. Сходилися люди звідусіль, навіть Чуб і дяк з племінником, і Солоха, і Пацюк осторонь до берези прихилився. Підійшов мовчки і сам Вакула. А вона співає десь до місяця, співає, до зірок звертається. І впав перед нею коваль на коліна, впав і мовив.

Вакула. Оксанонько, не голоси. Ось вони, бач, неначе кришталеві, ті самі, які ти замовляла, прямо з царициної ніжки... бери, вони твої... бери, бо руки змерзли.

Глянула Оксана на Вакулу, похитнулася та й впала йому на руки, зневідомнівши. Підхопив її коваль, мовив до людей.

Вакула. Бач яка, знову не повірила. Та царські, царські черевички.

Лепендрик. Як це? Як це може бути?

Вакула. А я й не знаю. Знаю, що чорти мене десь носили... Потім... Потім сніг такий пам'ятаю. Богні блимають, і отак як зараз — пам'ятаю — виходить вона... наша мама... (*Вакула так розказував, так розказував, що аж заспівав*).

Переперчиха. Тю... А ѿт справді. Дивіться.

Всі повернулися, а з хуртовини заявила сама Катерина, а за нею троє якихось челядників з перев'язаним лівим оком кохсний. Гепнулися всі, хто стояв на вигоні, просто в сніг на коліна. А цариця й заспівала своєї...

Катерина. Сказали мне, что сей народ
Не знает грусти и забот,
Щедра у них земля.
А тот, кто сладко так поет,
Наверно, сладко так живет
Под щебет соловья.

Українці. Кажуть люди, кажуть,
Що ти Січ закрила.
Трясця твоїй мамі,
Що ж ти наробила!

Катерина. На тарабарском языке
Они сказали что-то мне.
Я разобрала — мама,
Блюсти державу — тяжкий труд.
И только пряник или кнут
Дают на это право.

Українці. Кажуть люди, кажуть,
Що ти Січ закрила,
трясця твоїй мамі,
що ж ти наробила!

Катерина. Господи великий,
о майн гот,
я так усталла от забот,
мне по ночам не спится.

(До Вакули) И вот — естественный вопрос:
что хочет этот малоросс
от матушки-царицы?*

Козаки (*своєї затягли*) “Кажуть люди, кажуть...”

Вакула. Мамо. Черевички хочу...”

Скинула Катерина з білої ніжки свої золоті черевички і отак босоніж по снігу... по снігу. По крижинках... і зникла... разом з трьома безокими...

Вакула (*закінчивши свою пісню*). Отак воно все, мабуть, було... А тепер благословіть мене в дорогу дальню. Бо нічого вже не хочу: ні любові, ні життя. Бери, Оксано, своє. Що замовляла.

Оксана (*до Чуба*) Батьку! (*До Солохи*) Мамо! Благословіть його по потилиці. Бач, черевичками відкупитися зібрався — від моєї любові... та не потрібні вони мені... Ти... ти тільки мені любий. Глянь. Яка ніч... Минула омана. Минув сон-хуртовина. З Різдвом тебе, Вакулонько, ріднесенький. Зі святом вас. Людоњки!!!

I розступилося небо зоряне. Почало розвиднятися на сході. A з небес опустилися іконостасом святі ікони.

“Божа зірка
яснім світлом
у пітмі не тане
в ніч святу Різдвяну...”

*Стівало все село. Вакула пригорнув Оксану.
З неба опустилася колиска.*

* Вірші О. Воробйова.

“В небі стожари, мов срібні чари.
А молодятам
Бути у парі
Там. Де згода –
Там і врода
І ясна погода
Дай вам Боже
Щастя в хату,
Щоб жили багато”.

(Неслося до зірок).

Kinecъ.

В.ШУЛЯКОВ

Спокута іріхів (Він)

ФЕЕРІЯ
на дві дії

(З художньою месною
М. В. ГОГОЛЯ)

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Хома Брут — бурсак.

Тіберій Горобець — ритор.

Халява — богослов.

Панночка.

Сотник.

Вітерниця

примари.

Літавиця

Повітруля

Степанида

Нявка

Мотря

дівчата.

Дарина

Гаврило

парубки.

Свирид

Явтух

діди, старі козаки.

Дорош

Шинкарка

1-й чоловік

музик у шинку.

2-й чоловік

Гервасій — дяк.

Дівчата.

Хлопці.

Козаки — просто люди.

ДІЯ ПЕРША

Глибока мокра осінь. Остання холодна гроза. Бліскавиці та безупинний грім. Вітер хвилями. Дощ — холодом. Старі руїни чи то церкви, чи то корчми. Проскрипіли зламані двері, на порозі з'явилася зігнута тінь мокрої до ниточки старої людини.

Понишипоривши, знайшов сухий куточок. Струсив рясні краплі дощу, примостився. Руки від холоду чи від старості трясуться, шукаючи щось у мішечку. Нарешті, знайшов суху шкуринку хліба, озираючись, став жувати.

Бліскавка раз по раз освітлює стіни, вибиті вікна, затягнуті павутинням густих гілок та коріння, яке нагадує силуети дивних істот. Рантом щось ворухнулося поряд за розбитим столом. З іншого боку з під лави визирнула голова. Тіні у вікнах заворушились і тихо почали наблизатися до старого.

Гервасій припинив свій бенкет — оглянувся. Все завмерло.

Гервасій. Отакої. Хто тут? Га? Отож бо. Хе-хе. Лякай-лякай та не вдавися. Я вже ляканий.

Різкий грім хряснув крізь вікна. Завив вітер. Хлинули потоки дощу. Тіні посунули близче до Гервасія.

Гервасій. Еге. Та бачу, щось воно не зовсім. Господи! Глянь, як їм гуляти хочеться. Ну давай-давай-давай. Гей! Гей! Давай!

І шумить, і гуде, дрібен дощик іде!
А хто ж мене, молодую, та додому проведе.
Обізвався козак на солодкім меду:
Гуляй, гуляй, чорноброва, я додому проведу.
Ой, прошу я ж тебе, не веди ж ти мене.
Бо лихого мужа маю, буде бити, добре знаю!
А мій муж да недюж, лежить на зачіпку,
Ох, ох, ох! Коли б здох, поставила б свічку!
Козаченьку чорновусий, чого в тебе жупан куций?
Вражі гуси воду пили і жупан вкоротили...
Ой, шинкарко моя, наливай нам меду,
Бо я зараз молодицю та й додому доведу!
Не повів же додому, та повів у солому!
А солома — не полові, та й дівчина чорноброва!
Схватилася шура-бура і в солому жбурнула...
І шумить і гуде, дрібен дощик іде...

Вирує і гуде стара корчма. Хто танцює, а хто скаче, хтось співає, а хтось плаче. Шинкарочка пішина, красна пиво й мед розливає, бере гроши і співає.

Шинкарка. За поповим перелазом там стояло троє разом.

Один піп, другий дяк, третій козак-неборак.

І шумить, і гуде, скрипка грає, бас гуде,

Закрутила шура-бура та й у гречку затягнула.

Літають пальці по струнах. Музики і стоячи, і лежачи, і навприсядки висмикують неймовірний вихор, від якого шаленіють руки і ноги, відлітають підошви, “каблуки й закаблуки”...

Он козак босими ногами скочив на лаву і ну вибивати все, що знаходили п'яти... Дяк навприсядки пішов, за спідницю учепився — під столом опинився та й задумався чомусь... Зрозумів, що треба меду, басом сивим проскрипів: “Мабуть, мало я набрався, бо чомусь голову позапухло видно!”

Чи то свічки миготять, чи то пил позбивали, чи то дим, чи туман — поволока очі затягла. Ой червоний жупан — яскрава китайка, сині квіти-шаровари, шовкові сорочки... Вуса чорні, сіві брови, малинові чобитки, вогняні очі... вихор танцю аж до стелі... дрібний дощик каблуків... Словом, буяє вихор, в якому тільки і зрозуміло, що душа гуляє... І, здається, не зупинити той буревій, де навіть кухлі навприсядки дзень-кають на столі... Годі бо вже!.. Он і дівчата попадали на лави, ледве дихаючи... Та й хлотці он, неначе в чорта очі позичили, хитаючись на ногах, хапаються за все, що тільки є у молодиць — мабуть, аби не впасті... Гервасій закліпав очима, схопився за груди та так і закляк, дивлячись в нікуди. Годі бо вже...

... Та раптом наперед блискавкою вилетіла соковита молодиця. Заіскрилися вогниками чорні очі. Вийнула малиновою спідницею. Заспівала медовим голосом.

Вітерница. Було в мене троє перснів,
Та всі розкотились.
Було в мене три женихи,
Та всі показились...

Далека блискавиця заглянула у вікна та й загуркотіла перекатами грому. Підхопились козаки, заспівали владно.

Козаки. Дівчино моя, переяславко.
Поцілуй же мене, моя ластівко.
Поцілуй же мене, моя ластівко.

Вітерница. Та що ж, так ну ж, так поцілую,
Та у тую губоньку ой у золотую,
Та й тії брівоньки, чорні, як шнурочок,
Та й той видочок, повен, як гірочок.

I ніякого тут дива, що всі чоловіки разом повернули голови в бік молодиці. Ноги самі почали пританьовувати. Вуса засмикалися, брови заграли.

Вітерниця. Грай, музико, бо ти звік!
Дери лико, роби смік!
Як не зробиш з лика сміка...

Козаки (разом). То ти таки не музика!!!

Вітерниця. Нуте, хлопці, нуте, жваві,
Нуте, погуляйте!
Одні плачте, другі скачте...

Козаки (разом). А треті співайте!!!

Дівчата не встигли й перезирнутись, а чоловіки вже чередою гузають навколо пишної молодиці. Навіть шинкарка роззвяла рота і ледве не випустила з рук макітру з варениками. Та які вареники, коли:

Усі (разом). І по сінях — дрибу-дрибу,
І по хаті — дрибу-дрибу!
Баба варить в скрині рибу!
В скрині варить баба рибу!
Дам духу закаблуку
Закаблуку духу дам!
Достанеться й передам!!!

Отакої! Не втрималися дівчата, відбиваючи козаків у молодиці.

Дівчата. Од Києва до Лубен насяла конопель!
Дам лиха закаблукам, закаблукам лиха дам!
Достанеться й передам!

I пішло, пішло... Відступила молодиця, тільки бліснула грізно очима та поволі відійшла. А там... наче вранці — і не смеркалося...

Степаница. Покажіть нам козака,
Щоб жінки боявся,

Горобець. Щоб від кварти вишняка
На шляху валявся.

Халява. Ой то не козак,
Що не веселиться,

Усі (разом). Хто не п'є надурняк
І жінки боїться!

Знову шура-бура-заметіль. Не зупинити. Все вирує і гуде. Ніхто й не помічає, як надворі палахкотить блискавка, грім гуркоче — от-от роз-

колеться небо. Та раптом блиснув спалах такої сили, що в кожного аж під серцем штигнуло, а далі такий грім, що свічки згасли. Все провалилося в темряву. Зойкнула скрипка, та бубон покотився. Німу тишу порушило: "Свят, свят, свят..." Двері до корчми відчинилися. Хтось переступив поріг та й зачинив їх зі скрипом. Тяжкі дощові краплини обрушилися на дах. А вже через мить страшна злива запеленала стару корчму. Хтось викресав вогонь. Затремтіла свічка... Одна... Друга...

Третя. Всі погляди прилипли до дверей.

Чоловік (хрипло). Здоров'я вам, люди добрі.

Шинкарка. І вам здрастуйте... Хто ти, добрий чоловіче?

Чоловік. Хомою звуть! Брутом називають!

Вітерниця (посміхнулася). На безриб'ї рак риба, на безлюдді й Хома чоловік.

Хома. Не смійся, кума, що дурень Хома, бо всі люди кажуть, що й ти без ума.

Шинкарка. Що ж ти, Хомо, показуеш дорогу, а сам у смолу лізеш?

Хома. Не велика хиба, що в борщі риба.

Вітерниця. Ти теж не танцюй без музики, адже є й терпець. А то вліз у чужу солому та й шелестиш.

Нявка. Еге ж! У нас такі ночували та й сокириу вкрали.

Шинкарка. Та годі вже, годі, як кажуть в народі: "хто на поріг, тому пиріг, а хто від порога, тому щаслива дорога".

Хома. Аби хліб, а зуби знайдуться.

Шинкарка. Тоді проходь, чоловіче, та не задми свічку.

Хома підійшов близче. По блідому обличчю стікають краплини. Очі каламутні. По всьому видно, що з ним койтесь щось лихе. Защепотіли дівчата. Хома бере повного кухля і одним махом випиває. Повів очима, вдивляючись в обличя. Всі теж мовчки стежать за ним. Раптом вдарив раз ногою. Другий. Третій — обома. Ще мить і шалено загорlopанив...

Хома. Нащо мені музики, в мене свої язики...

Я заграю й поскачу і нікому не плачу...

Вибиваючи люто гопака, виймає сопілку. Та й став грати-танцювати, аж страшно дивитися. Музики мовчали. Люди дивувалися.

Хома (жорстоко). А йдіть, хлопці, у танець,

Беріть рукавиці,

Вдови онде як корови,

Дівки, як телиці,

Тепер такий світ настав —

Піп у церкві засвистав.

Ой, гоп, штани лоп,
Сорочка дереться.
Хто не вміє танцювати,
Нехай не береться.

Зупиняється. Обвів усіх похмурим поглядом. Ніхто й не ворухнувся — дивляться, як на приреченого. Неймовірна блискавка освітила німі постаті. Грім залунав такий, що стеля затрусилася. Хтось зойкнув від страху. Хоми не було в хаті. I де подівся — одному Богові відомо.

Перехрестилися люди, заціпеніли.

Дорош (*через деякий час*). А от я... думаю, що може й справді воно щось ніби і не те, що думаєте ви...

Мотря (*розгублено*). А я нічого не думаю.

Дорош. Гич... Хомою назавася. Кумедно...

Гервасій (*ніби згадав щось*). Брут... Філософ Брут!

Дорош. Хвілософ то хвілософ, а може, й ні!

Нявка. А хто ж тоді?

Дорош. Хто його знає, може то сам...

Шинкарка. Тіпун тобі на язык. Просто зайшла людина погрітися.

Мотря. Ага. Зайшла та й пішла. Он злива яка.

Степаница. Рясний дощ.

Нявка. Рясний.

Знову блиснула блискавиця. Грім покотився.

Дарина. Свят... Свят... Свят!

Повітруля. Від грому і у воді не сховається.

Мотря. Де грім громить, там мокне хтось.

Гервасій (*різко*). Хто? Де мокне?

Дорош. Хвілософ мокне... А може, то й не він...

Мотря. Як це, не він?

Дорош. Не він і все.

Мотря. А хто ж мокне?

Гервасій. Душа його...

Шинкарка. Яка душа?

Гервасій. Грішна...

Явух (*спросоння*). Так чому ж воно все так... на світі?

Халява. Тільки Бог знає, чому. Бог знає все. Во все воно, знаєш, таке, що і не знаю.

Нявка. А я знаю!

Мотря. Що ти знаєш?

Нявка. То душа прилітала...

Мотря. Куди?

Нявка. Сюди...

Мотря. Чия душа?

Нявка. Не знаю.

Гервасій (*сміється*). Розказували люди про одного чоловіка.

Славний був, знатний був чоловік... А пропав нізащо... Веселой породи був хлопець.. Вмів небіжчик і випити, і погуляти, а що до танців, то такий майстер, що іншого не знайдеш... І звали його так само — Хома, та ще й Брут. Славний був бурсак.

Нявка. Ага! Я ж казала, що то була його душа!

Гервасій. Може, й душа...

Дорош. Чекай! Ти ж казав, що Брут — хвілософ? А тут бурсак.

Гервасій. Філософ і є бурсак!

Дорош. Це я розумію. Так все-таки він хвілософ чи бурсак?

Халява. Бог знає, хто філософ, а хто — бурсак. Бог все знає.

Дорош. А ти хто?

Халява. Хто? Я?

Дорош. Ти!

Халява. Хіба не бачиш? — Бурсак!

Дорош. Значить — хвілософ?

Халява. Ні, я — богослов. А ти хто?

Дорош. Хто?

Халява. Ти!

Дорош. Я? А хто я?

Халява. Я не знаю. Бог все знає. Може, ти козак, а може, й ні... Бог все знає! Може, ти хвілософ...

Дорош. Ні, я Дорош. А ти?

Халява. Що я?

Дорош. Ти хто?

Халява. Хто? Я?

Дорош. Ти!

Халява. Я Халява!

Дорош. Яка халява?

Халява. Я не халява, а богослов Халява!

Нявка. Так ти ж казав — бурсак?

Халява. Бурсак. Тільки — богослов! А от Хома, то бурсак — хвілософ!

Гервасій. А той, може, скажеш, що Тіберій та ще й Горобець?

Мотря. Де горобець?

Тіберій (*спросоння*). Чого вам?

Гервасій (*перехрестився*). Нічого. То я так...

Дорош (*до Халяви*). А він?

Халява. Що “він”?

Дорош. Горобець?

Халява. Що Горобець?

Дорош. Хто він?

Халява. Теж бурсак!

Мотря. Богослов?

Халява. Ні. Він — ритор.

Мотря. Як це? Ти ж казав, що бурсак.

Халява. Бурсак. Тільки — ритор.

Дорош. Ага, зрозумів. Ритор... Ритор... Не хвілософ... Чорти батька зна, хто цей горобець.

Тіберій. Чого вам?

Халява. Нічого. Бог все знає! Хто хвілософ, хто ритор, а хто богослов... Бог все знає.

Дорош. Бог зна, а я не доберу! То хвілософ, то Горобець, то якась халява... Не доберу, а щоб їх відьма забрала...

Дарина. Свят... Свят! Свят!

Дорош. Чого ти, дурна, лякаєшся? То я так!

Мотря. Один такав та й дотакався... Не накликайте. (*До Нявки*).

Чого ти рेगочеш? Думаєш, не буває? Ще й я! От люди розказують, що відьма може все. Хоче, в собаку перекинеться, хоче, в чорну кішку! Ге, діду?

Гервасій. Вночі кожна кішка чорна.

Мотря. Люди розказують, що одного разу...

Явтух (*крізь сон*). “Три діди, три діди полюбили бабу,
А четвертий малюсенький причепився ззаду!”

Шинкарка. Тъху! Штовхніть його.

Нявка (*до Мотрі*). Так що?

Мотря. Що?

Нявка. Розказуй...

Мотря. А! Так от, люди не будуть брехати. Одного разу... Хрюкає хтось...

Повітруля. Де хрюкає?

Нявка. Справді хрюкає!

Дарина. Господи!

Vsi прислухалися.

Дорош. То Явтух хропе.

Шинкарка. Кажу, штовхніть його! О боже!

Нявка. Ото підійті і штовхніть...

Дорош. Гей, Явтуше! Агов! Чуєш? Огов! Явту-ух!

*Всі починають будити, кожен по-своєму, хто як. І прицьмокуючи,
і присвистуючи. Нарешті Явтух розплюювів очі.*

Явтух. Га? Де я?

Дорош. У корчмі.

Явтух. Ну, в корчмі, так у корчмі. То й що?

Дорош. А нічого. Просто у корчмі і все. Бач, он — Горобець, он Халява...

Явтух (*чується*). Де халява?

Дорош. Та не халява, а бурсак Халява, а ондечки — шинкарочка.

Явтух. Шинкарочка... Так ми у шинку?

Дорош. Ні. Ми у корчмі!

Явтух. А чому у корчмі?

Дорош. Я не знаю. Знаю тільки, що у корчмі...

Гервасій. Доля зібрала наші душі...

Явтух. А навіщо?

Мотря. А Бог знає, навіщо. Бог все знає. Ге, Халява? А де ж він?

Степанида. Хто?

Мотря. А той... бурсак. Халява!

Степанида. Та десь у соломі спить, мабуть...

Мотря. А той де?

Дарина. Хто?

Мотря. Що коло тебе терся?... Куняв тут?

Дарина. Хто куняв?

Степанида. Горобець.

Явтух. Який горобець?

Мотря. Ритор! Де він?

Нявка. Нема.

Степанида. Нема.

Повітруля. Ніде немає. Отакої!

Дорош. Може, серед музик? Глянь...

Нявка. Отак візьму і полізу до музик. Вони давно вже п'яти позадирали...

Дорош. Воно й справді, що ж це?

Шинкарка. Господи, та на двір, мабуть, вийшли.. Зараз будуть...

Нявка. Хто, музики?

Шинкарка. Та бурсаки ж оті...

Мотря. Ага, жди. Недобре воно щось, якось...

Дарина. Що недобре?

Мотря. А Бог його зна, що то за люди?...

Степанида. Таке скажеш... Хто ж вони?

Шинкарка (*заходить*). Ні, немає надворі. Та й дощ такий, що білого світу не видно.

Дорош. Отакої...

Нявка. Я ж казала...

Мотря. Що ти казала? Розкаркалася... Дядьку, чого ви зблідли?

А ти чого налякалася? Посунься трохи.

Нявка. Куди посунься?

Мотря. Кажу, посунься... Ба, на половинці сиджу...

Нявка. Мене саму здавили. Прийми руку.

Степаница. Сідай мені на ноги, тепліше буде.

Гаврило. Давай я, ще тепліше стане.

Степаница. Іди, сатано! Не дмухай на свічку, бо згасне!

Гаврило. Хай гасне. Поночі тепліше буде.

Степаница. Буде й для тебе година, а тепер щось ніколи.

Повітруля. Ото вже розговорилися.

Шинкарка. Та позашивайте пельки. Тут Бог зна що койться, а вони...

Нявка. Розсуньтеся хоч трохи... Роздавите!

Мотря. Це, щоб ти не змерзла!

Шинкарка. Ну, правду люди кажуть: "Три гусаки, три невістки, от тобі й ярмарок"...

Блимає за вікнами. Дощ із градом б'є у шибки. Затихли всі. Десять у соломі свистять носами музики. Потріскують свічки. Всі обліпили стіл. Дощ слухають та очима кліпають. Думає кожен своє. Явтух крізь сон чомусь розреготовався. Всі аж здригнулися...

Явтух (*крізь сон заварнякав*). Таки воно так... А ти от знаєш, чому кішка... бойтесь білого пса більш, аніж чорного?.. Не знаєш! А тому, що... кішка... думає, що пес роздягнувся, щоб легше бігти... (*Зареготав. Усі переглянулись*).

Повітруля. Ой, мамо! А деж та, що вибрикувала ось тутечки, га?

Всі повели очима, щукаючи.

Повітруля. Ну та, що... "І по сінях дрибу-дрибу? В скрині варить... баба рибу!" Де вона, га?

Нявка. А я казала...

Шинкарка. Казала, казала... десь вона тутечки крутилася.

Повітруля. Ага. То-то і є. Крутилася торба з великого горба... Де вона?

Тома. Щезла десь. О Боже!

Дорош (*проковтнувши слину*). От тобі і на! Отакої!

Шинкарка. Чого ти людей лякаєш проти ночі: "Отакої, отакої"?

Степаница. Де там проти ночі. Вже й ранок на носі.

Шинкарка. Пойли, випили, поспівали. Лягайте, бо завтра й в дорогу...
Мотря. Еге ж!

*Всі аж здригнулися. Знову блиснуло. Еге ж! Нечиста крутить.
Без неї тут не обйшлося.*

Шинкарка. Чого ти?

Мотря. Чого? А того, що ота брава молодиця і є відьма!

Дорош. Та ні...

Мотря. Кажу відьма, значить, відьма!

Раптом з темряви з'являється Вітерниця. Сміється.

Вітерниця. Сама ти, дурепо, відьма!

Степанида. А чого ти ховаєшся?

Вітерниця. Хто ховається? Гляньте на себе. Позлипалися, як мухи на меду, та й ляскаве язиками.

Нявка. А може, так тепліше?

Вітерниця. А-а! Ну, то грійтесь, а мене не чіпайте. Зась!

Гервасій (*в інший бік*). Відпусти мене...

Вітерниця. Чого ти, діду?

Гервасій. А, це ти? Знову ти? Не жартуй!

Явтух (*крізь сон*). А я й не жартую!

Вітерниця (*до Гервасія, смикаючи його за бороду та сміючись*). Чого ти напорошився? Розкажи їм про справжню відьму, бо тільки ти й знаєш. Розкажи їм про Хому, що пропав нізащо. Хай гріються. А то відьму, бач, знайшли. Он у Києві баби, що сидять на базарі — усі відьми. Ви, либоń, туди зібралися? А що до мене, то зась!

Посміхнулася дивно і розтанула у темряві, що навіть сильна блискавка, освітивши як вденъ, корчму, не знайша иї. Забряжчав посуд на полиці від грому страшної сили.

Мотря. Діду, чого вона так?

Гервасій. Не знаю.

Нявка. А про Хому?

Гервасій. Що?

Нявка. Розкажіть про Хому...

Гервасій. Якого Хому?

Мотря. Покійного...

Гервасій. А-а-а! Та то казки... Я й забув.

Тіберій. Хіба вже й забув?

Дарина. З нами хресна сила! З нами хресна сила!

Мотря. О! Диви! А ти звідки?

Тіберій. А що?

Мотря. Та нічого...

Дорош. Отакої!

Нявка. Я ж казала...

Тіберій (*посміхнувся*). А що таке? Чого ви? Давай, діду, про Хому.

Славний був чоловік Хома Брут...

Гервасій. Славний.

Тіберій. Царство йому небесне!

Гервасій. Царство небесне...

Тіберій. Веселий був чоловік, а учений, аж страшно.

Одним словом, хвілософ...

Гервасій. Філософ...

Дорош. Бурсак...

Гервасій. Філософ-бурсак...

Тіберій. Носив точно отакий сурдут, як у мене, тільки аж до п'яток.

Гервасій. Точно такий...

Тіберій. Ех, життя... Ваканції... Кондіції...

Дорош. Кондіції?

Гервасій. Це коли бурсаків розпускають по домівках, і вони йдуть на кондіції, значить, наймаються вчити панських дітей... Ото ватагою йдуть по селях і хуторах, шукаючи роботи... Побачать хутір і дай співати канта, або вертеп який покажуть...

Тіберій. А за це нам і вареників, і чарку, і сала на дорогу...

Мотря. А про відьму?..

Гервасій. Про відьму? А я й забув...

Тіберій. Е-е-е! Забув... таке не забувається...

Дорош. А ти звідки знаєш?

Тіберій. Та знаю... (*Далі, дивлячись в очі Гервасію*). Правда ж, буває, що відьми на людях катаються?

Гервасій. Буває й навпаки...

Дарина. Як це?

Гервасій. А так, як і Хома... покійний... люди розказували, що і він на відьмі катався...

Дорош. Отакої!

Тіберій. Так. Був такий випадок... Ге, діду?

Гервасій. Був.

Нявка. Ой, розкажіть...

Гервасій. Не смикайся, дівко... (*Втер чоло. Помовчав*). Одного разу... Хома... покійний... та ще два його товариша, ритор та богослов там один, під час отих ваканцій зійшли з великої дороги... вбік, з тим, щоб на першому ж хуторі запастися провіантром. А був уже вечір. Сонечко тільки-тільки сіло. Йшли мовчкі і курили люльки... довго йшли. А села нема та й нема. Почало смеркати... На небі з'явилися тяжкі хмари, як ото й сьогодні... Що за чорт? Здава-

лося, що от-от буде хутір... Богослов та ритор мовчать. А воно темніє все. Аж ось і зовсім ніч. І ні зірочки тобі. Тільки далеко десь громовиця. "Їй-богу! Ну, ні чортового кулака не видно!"

Шинкарка. Це хто сказав?

Тіберій. Покійник!

Явтух (*крізь сон*). Де покійник?

Шинкарка (*до Дороша*). Штирхни його. Далі, діду, далі!

Гервасій. Їй-богу, ні чортового кулака не видно. Мабуть, давно вже збилися з дороги, бо давно вже полем ідем. Та де ж це дорога?

Тіберій. Та воно, бач, яка ніч темна.

Гервасій. Та де ж та бісова дорога? Одні колючки!

Де ж вона, хто знає?

Халява. Тільки Бог знає, де вона. Бог все знає!

Гервасій. Почали гукати. А воно, як у провалля. Глухо, неначе вуха позакладало. А згодом, наче вовки завили. Та так жалібно якось...

Халява. О, чуєте?

Нявка. Що?

Тіберій. Вовки, мабуть...

Vsi prisluhaliся.

Гервасій. Точно, вовки виуть.

Мотря. А може, то відьма?

Гервасій. Може... Що тут поробиш?

Тіберій. А що? Залишатися й заночувати в полі.

Гервасій. Ні! Не можна. Як це? Голодним розтягнутися і лягти, як собака? Спробуємо ще раз. Може, набредемо таки на якийсь хутір?

Халява. Та й чарку горілки вдастесь випити на ніч...

Тіберій. Воно звичайно. В полі залишатися нема чого.

Халява. О! Знову!

Мотря. Що знову?

Халява. Чули? Ой!

Степаница. Неначе кричить хтось?..

Шинкарка. Ні! Неначе плаче!

Мотря. Хто плаче?

Вітерниця. Хтось кличе!

Мотря. Кого кличе?

Нявка. Не знаю.

Вітерниця. І двері відчинені. Бач, як риплять.

Мотря. Збудіть хлопців.

Гаврило. А ми й не спимо!

Шинкарка. То підійті і зачиніть двері!

Гаврило. Іди, Свириде!

Свирид. Що іди? Я тільки вмостиився...

Степанида. Збудіть отого...

Мотря. Кого?

Степанида. Чуєш, як хропе?

Шинкарка. То не він хропе.

Степанида. А хто ж то хропе?

Халява. Бог знає, хто хропе. Бог все знає.

Всі прислухаються.

Мотря. Знову!

Гервасій. А, це ти? Не жартуй! Пусти!

Дорош. А яй не жартую.

Мотря. Дядьку, збудіть отого!

Дорош. Кого?

Мотря. Отого!

Дорош. Чого?

Шинкарка. Господи! Та збудіть і все!

Дорош поліз раки. Трясе Явтуха.

Явтух. Що? Га? Хто ти таке, щось не впізнаю.

Дорош. Я? А хто я?

Явтух. Не знаю. На віку доводилося стільки морд та пик бачити, що чорт його батька й не пригадаю ніяк... Чого тобі треба?

Дорош. Піди зачини двері.

Явтух. А-а-а... Так би й сказав. (*Повернувся на бік і захропів*).

Нявка. Ходімо разом, бо я зараз лусну!

Вітерниця. Та сиди вже.

Іде до дверей і замикає.

Мотря. Тихо як.

Вітерниця. І дощ пройшов. Тепло так, гарно стало. (*Засміялася*).

Нявка. Чого ти?

Вітерниця. Нічого такого. Ой, неначе гупає хтось?

Нявка. Боже, роздавите. Давай, діду!

Гервасій. Давай — так давай. Пішли вперед бурсаки! І на щастя їхнє десь далеко почулося гавкання собак. Прислухалися, з якого боку...

І ще трохи та й побачили вогнік. — Хутір. Їй-бо, хутір. І правда, через яку хвилину, точно, невеликий хутір з двох хат в одному дворі.

Шинкарка. Ото, як і в мене.

Гервасій. У вікні світився вогонь. А у дворі стояло декілька возів.

Рядочок слив та вишеньки...

Шинкарка. Ото, як і в мене.

Гервасій. “Дивіться ж не відставайте, хоч що б там було, а ночувати треба тільки тут”, — сказав покійник.

Шинкарка. А ну, цітьте! Хтось знову кричить під вікнами, чуєте?

Гаврило. Не кричить, а гука.

Шинкарка. Ти добре замкнула двері? О! Гука!

Мотря. Може, то відьма?

Нявка. Яка відьма?

Мотря. З хвостиком.

Нявка. З яким хвостиком?

Мотря. Манюсінським. Ось таким. (*Показує.*)

Степаниця. А ти звідки знаєш?

Мотря. А чорт його батька зна! Знаю і все!

Шинкарка. А може, ти сама?

Мотря. Ти що, сказилася? Чого тобі треба?

Усі розступилися. Рушили до Мотрі.

Шинкарка. А ну, дівчата, хлопці, тримайте її.

Мотря. Ти що, з печі впала? Чого ти в криницю воду ллєш?

Шинкарка. Лови її. Дівчаточка... дивись... дивись... Ще спереду і сяк і так, а ззаду, їй же богу — на відьму схожа...

Мотря. Тю на вас, скажені... Куди ти лізеш? Куди ти лапаєш?

Дорош. Ловіть її!

Дарина. З нами хресна сила! З нами хресна сила! (*Щось заспівала святе.*)

Хлотці та дівчата хапають Мотрю. Мала купа. Вереск. Потім сміх.

Дорош (*весь у соломі*). Якби не руки та не ноги, то був би гарний барабан для тривоги. Нема ніякого хвоста. Точно нема.

Нявка. Ви, дядьку, добре перевірили?

Дорош (*сміється*). Ого, ще й як!

Степаниця. Нема хвоста?

Шинкарка. Таки нема.

Мотря (*підсмикуючи плахту*). Показилися п'яниці. А щоб ти подави вся ополоником. (*Ганяється по всій корчмі за хлотцями*). Щоб тво-го батька горщиком по голові дзизнуло! Щоб тобі на тім світі чорт вуса обсмалив. Під спідницю лізе. Піди вмийся, антихристе! Я не бачила твоєї матері, а знаю, що паскуда і п'яница! Хвостика вони шукають. А щоб тобі чорти піку кизяком вимазали. (*Спіткнулася об Явтуха*). А ти чого тут повзаєш? Хвоста шукаєш?

Явтух. Не питай, бо скоро постарієш!

Регіт.

Мотря. Тъху на вас усіх разом. Налякані боягузи! Відьми злякалися.
Відьма. Що мені відьма!

Нявка. Ой не треба, бо я лусну.

Мотря. Та хай вона зараз переді мною стане і будь я сучча дочка, коли
не піднесу її під самий ніс...

*Раптом згасли усі свічки разом. Тиша запанувала така, що й Мотря
стихла. Далі голоси.*

Шинкарка. Що це?

Вітерниця. Вітер, мабуть, через двері.

Шинкарка. Та вони ж замкнені.

Дарина. А хто його зна!

Гервасій (*тремтячим голосом*). У кого кресало?

Дорош. У мене... було...

Шинкарка. То шукай швидше...

Дорош. Не знайду ніяк. А я ж його Халяви віддав. Халява! Халява!
Де ж він?

Щось гепнуло, як мішок з борошном.

Нявка. Боже!

Явтух. Та ні, то я. Я завжди падаю, як за свою ногу зачеплюсь. О! Чий
це ноги? Ще хтось гепнувся. Але ж поночі — виколи очі — не видко.

Мотря. Знову лізеш! Нема в мене хвоста. Нема! Ой!

Мабуть, гепнулась Мотря в солому, бо щось таке почулося.

Дорош. О! Знайшов кресало!

Гаврило. Коли знайшов, то й сковай! (*I поліз до дівки*).

Шинкарка. А вогню! Темно ж як!

Гаврило. А ти ротом дивися.

Повітруля. Ой, мамо, нічого не бачу.

Гаврило. Кажуть тобі — ротом дивися.

Знову хтось на когось наступив, бо заверещало щось у кутку.

Шинкарка. Та дайте ж вогню нарешті.

Степанида (*з соломи, солодко хекаючи*). Та й так гарно.

Хтось навіть молитву завів та враз закричав несамовито.

Дяк (*лото*). Знову ти?

Голос Вітерниці. Візьми борону та розчеси бороду.

Дяк. Оцього—то вже я не люблю. Іди, сучча дочки,— коли що, то трісну
так, що й очі вилізуть.

Голос Вітерниці. Борода, як у владики, а сумління, як у сатани.
(Сміх).

Дяк. Пусти мою душу! Відпусти!

Нявка. Ой, запаліть свічку! Тут кицька якась.

Мотря. Господи Ісусе! То кішка!

Шинкарка. Тихо!

Чути нявкання. Якесь гупання. От-от хтось рознесе двері. Хтось кричить за ними.

Гервасій (хрипить). Пусти. Свічку. Дайте свічку.

Запалив, нарешті, Дорош вогонь. Знайшли недогарки. Корчму не впізнати, та писати нема чого, бо й так все видно, бо вогонь-таки, хоч і свічками, та все ж палає. Всі заклякли. А в двері хтось-таки ломиться.

Вітерниця (чомусь хріпло). Хто там?

Хома. Відчиніть.

Вітерниця. Хто?

Хома. Пусти, бабусю. Пусти переночувати. Збилися з дороги, а в полі холодно, як у голодному животі.

Вітерниця. А що ви за народ такий?

Хома. Та народ простий — богослов Халява, хвілософ Брут і ритор Горобець.

Шинкарка. Не пускай! То мара якась. Хвілософ он спить уже, та й Халява ондечки.

Нявка. Ой лусну!

Хома. Та пустість нас, бабуню.

Степаница. Не пускай! Місця і так немає.

Гервасій. Точно, мара! Сатана крутить.

Вітерниця. Неможна! Тут народу повна хата. Всі кутки в хаті зайняті.

Хома. Пустість, бабо.

Шинкарка (таким самим голосом, як у Вітерниці). Куди я вас діну?
Та в мене і хата розвалиться, коли поміщу таких.

Троє. Пустіть, бабо!

Мотря (таким самим голосом). Я знаю тих хвілософів і богословів.
Якщо таких п'яниць почнеш приймати, то й двору скоро не буде.

Вітерниця. Ходіть звідси.

Степаница. Ходіть!

Нявка. Немає вам тут місця.

Голос Хоми. Змилуйся, бабусю! Як же можна, щоб християнські душі пропали ні за що ні про що?

Голос Халяви. Де хочеш, там і помісти нас!

Голос Горобця. І коли ми що-небудь, як-небудь того чи інше зробимо — то хай нам і руки відсохнуть.

Хома. І таке буде, що Бог один зна. От так!

Переглянулися всі. Очі враз якось змінилися. Чи то почервоніли, чи то кров'ю налилися. Дивно посміхнулися і враз усі немов підкошені попадали. Хто на лаву, хто — під лаву, хто в солому. Одні тільки п'яти стирчать та голови позадирали. Гигикають. Ну чисто тобі чортяче кодло...

Вітерниця. Добре вже. Я впушу вас. Тільки покладу в різних місцях, від гріха подалі.

Сказала та й зникла моторна Вітерниця, а замість неї до дверей вже шкандинбає мала, зігнута у три дуги Літавиця. Клацає клямка. Голоси зникають. Почувся храп. Здоровані ввалилися у хату!

Тіберій. Роби як знаєш, бабо. Перечити не будемо.

Хома (весело). А що, бабусенько, якби так, як усі кажуть, їй-богу, в животі неначе колесами хтось проїхав. З самого ранку ось хоч би крихта була в роті.

Літавиця (прохрипіла). Бач чого захотів, шибенику.

Голос Шинкарки (з іншого боку). Нема в мене нічого такого...

Голос Нявки (зліва). ...І піч не топилася сьогодні.

Хома. А ми б уже за все це розплатилися й завтра як слід — чистоганом.

Літавиця. Ідіть собі! Ідіть і будьте раді тим, що даю вам.

Шинкарка. От чорт приніс мені ніжних паничів!

Літавиця (до ритора). Ти лягай тутечки, (до богослова) ти тамдечки, (до Хоми) а ти (підходить зі свічкою близьче, заглядає в очі, затрималася), ти, паничу, осьдечки будеш... ночувати...

Сказавши, пошкандиніала за двері, залишивши лише місячне світло, бо він на ту пору вже виглянув з-за хмар.

Вмостившиесь, Хома щось похрумкав, позіхнув та й замуркотів, засинаючи:

Дзень, брязь на бандуру, як вискочить баба здуру.

Як ухопить боки в руки, як ударить в закаблуки.

Гоп-ка! Примовляла, молодою так гуляла

Та й весела я була...

Ледве домуркотів та й перевернувся у глибокий мертвий сон.

Раптом низенькі двері заскрипіли і стара баба, нахилившись, увійшла в хату! Як з-під землі виринув дід Гервасій, осяяній зеленим місячним світлом, і переляканим голосом зашепотів:

— А що, бабусю, чого тобі треба?

Але стара йшла прямо до Хоми з розчепіреними руками.

Хома (пробурмотів крізь сон). Бабцю, чого тобі треба?

Та стара шкандибала далі, переступивши через нього. Вона простягала руки, хекаючи, тягнулася до Гервасія.

Гервасій сидів з розкуйовдженим волоссям, майже не рухаючись. Лише очі видавали його стан.

Гервасій. Тю на тебе, тільки ж ти стара яка!

Він спробував відхилитися, але сухі руки вже оповили його, розтріпане сиве волосся залоскотало лоб.

Гервасій. Слухай, бабусю! Теперечки піст, а я такий чоловік, що і за 1000 золотих не захочу оскоромитись.

Але стара, не кажучи ні слова, лащилася та приголублювала його.

Гервасій (закричав, неспроможний ворухнутися). Бабо! Ти що? Ти що? Іди собі з Богом!

I потонуло десь, перекликаючись. Серце у Гервасія закалатало так гучно, що було чутно скрізь. Уста його ворушилися доти, доки її зморщені не вчепилися й надовго заніміли в розжареному цілунку. Чи то вітер, чи то музика таємниче затремтіла дивними дзвіночками та малиновим небесним дзвоном.

Гервасій вже не відчував, як вона склада йому руки, нахилила голову і прожогом, неначе кішка, стрибнула йому на груди. Та й потонули обоє у темряві, залишивши нам густі небесні звуки. Хома підвів голову. Протер очі. До нього наблизалася Вітерниця. Тепла посмішка пестила, просила, заманювала. Руки тягнулися до Хоми.

Хома. Чого тобі треба?

Вітерниця. Тебе, Бруте.

Хома. Слухай. Теперича піст, а я такий чоловік, що й за тисячу золотих не захочу оскоромитися. Ти чуєш мене? Іди собі з Богом!

Ta красуня мовчала, наблизяючись все ближче і ближче! Хома скочив прожогом і хотів було втекти, та в дверях з'явилася стара баба з ціпком і, хекаючи, простягнула до нього руки. Оглянувся Хома, відступаючи. Вітерниця зникла.

Хома (закричав). Ти що, бабусю! Глянь на себе! Ступай собі з миром.
(Та й почав, відступаючи, читати молитву).

Баба зупинилася і позадкувала, доки не розтанула у темряві дверей.

Хома полегшено зітхнув, відступивши у найближчий куток. Та враз відчув, що біlosніжні руки ззаду оповили його шию і, не даючи отягнитись, притягнули до себе. Серце забилося гучно. Срібний сміх покотився аж до небес, відізвавшись тягучим солодким звуком зоряного неба. Хома хотів відштовхнути її руками, але, на диво, помітив, що, навпаки, обймає її, заворожено заглядаючи у глибину очей.

I чи просто відрівалися від землі ноги, не зрозуміти. Місяць осяяв це диво. Тіні побігли кольоровими лелітками, аж зірниці засвітилися, пробуджуючи все і всіх.

Луною прокотилося останнє Брутова:

— Відпусти мою душу, відпусти-пусти-ти-ти!

Млосно, повільно піднялися молодиці, парубки та козаки. Звук небесний аж давить на вуха. Ритм серця все швидше і швидше. I вже не свічки і зорі, а спалахи розжареного проміння, розпеченою сонця цілющим потоком підганяють шалений та дивний танок у старій корчмі. I не чути слів, хоч видно, як виводять уста молодиць іскристу співанку. Чудернацько якось на душі, коли бачиш, що нібито і весело, а кожен сам по собі співає та гуцає чобітами. Хіба що Хома та краля сковита дивляться одне одному в очі, повні кохання.

ДРУГА ДІЯ

Хоча б скільки писати, а побачити країце. Та й почути ліпше, тому що музики, подивившися, шкварять гопаки, а звуки — наче з небес пливуть янголи. Люди танцюють, аж стомилися, одне, а музики, хай їм грець, грають інше.

Та, бач, так наше життя пливе, здається, в один бік, а виходить — навпаки, а іноді й просто боком. Це так — для початку. A насправді у корчмі діється таке, неначе й не пройшли віки, не минули роки, коротше кажучи: “I шумить і гуде”, а придивитися — то справді люди співають, що “лопнув обруч біля діжечки”. Це зараз, а в старі часи співали і так:

“Ой лопнув обруч да коло барила,
Подруга жениха та переманила.
Хоч хай манить — то її не буде,
Він вареників поїсть, до мене прибуде!

Оте ж і в старій корчмі. Хома такі вихиляси виробляє у вихорі танцю з Вітерницею, що де там! Вона обвивала його шию і руками, і ногами, її

чорне довге волосся лоскотало йому п'яти. Уста цілували уста, цілували руки, цілували груди, цілували вітер. Ловили гарячий подих. Очі, переповнені сліпим щастям, і не побачили, як то вона, то він ставали вершинками. Та ось він покотився, хапаючи устами розжарений подих, і не помітив у сліпому вирі почуттів, що обіймає іншу, таку ж пішину, але Степаниду, яка вчасно підставила своє тіло. Гаряча кров бунтувала. Сплелися тіла Брута й Степаниди. Нестерпно дивитись на це вакхічне клекотіння мовчки. То ж кинулися до них спочатку Дарина, потім Нявка, Повітруля, Мотря та Літавиця. Покотилася у розпеченному поцілунку Шинкарка, до якої приштили одночасно Свирид, Гаврило, Халява та Горобець. Тільки дяк сидів і чомусь обливався слюзами, читаючи молитви. У дверях стояли Сотник у червоному жупані та похмурі Дорош, Явтух, тримаючись за шаблі. Мабуть, порубали б нараз усе це чортове кодло, та обійшлося без шаблі. Жалібний крик прорізав небо і зупинив оргію.

Перелякано порозповзалися бурсаки, баби та дівчата під стіни, залишивши Брута та Вітерницю посередині.

Останіло звивалися тіла їхні, катуючи одне одного. Дикі жахливі зойкания виривалися з неї. Спочатку сердиті з погрозою, а далі вже слабкі, чисті, повні ніжності та тепла.

Хома. Відьма! Ти чисто відьма. Відьма моя!

Вітерница. Не можу більше. Ой, не можу вже.

Востаннє поцілуvala та й, опустивши зів'ялі руки, впала, мов підкошенна. Жалібно простогнала. Хома піднявся з колін. Хитаючись, проішов уперед. Стало тихо, лише далекі дзвони Київської Лаври скликали людей до заутрені.

Втерши піт рукавом, Брут глянув на руки свої та й онімів. На них рясніли краплини крові. Повернув голову і зблід.

На місці, де щойно впала Вітерница, лежала ніжна красуня, розкинувшись розкішні коси. У безпам'ятстві відкинула вона білі руки і тендітні ноги. Стогін та очі, повні сліз, жалем здавили його серце. Хома похитнувся, схопивши за голову. А далі відступив, тільки й вимовив:

— Ну то й що?

Нахилився до Гервасія, зашепотів, аби не почули люди.

Хома. Хіба то я?

Гервасій. А хто ж? — Ти!

Хома. Я ж не хотів. Е-е-е!

Махнув рукою та й пішов по колу, насвистуючи та зазираючи в очі розгублених людей. Помітив Степаниду. Підморгнув. Наблизивши, раптово здушив її в обіймах, палко цілуючи. Всі закам'яніли.

Панночка. Тату!

Сотник. Що, доню?

Панночка. Не вини мене, тату! Об однім молю. Відхідні та молитви по моїй смерті хай прочитає один семінарист із Києва...

Сотник. Про що ти, ясочко моя, дочки? Не розумію.

Панночка. Нікому не давай читати по моїй смерті. Є в київській семінарії бурсак один. Брут Хома. Хай три ночі молиться по грішній душі моїй. Він знає...

Та й зм'якла, закривши очі.

Здригнулися люди, перехрестились. Заметушилися навколо покійної. Хтось, розстеляючи долі величезну червону китайку, плакав, хтось розгублено хрестився. Хлопці обережно перенесли панночку під образи. Дівчата, накривши її оксамитом із золотими китицями, заспівали сумної:

Дівчата. Ой, волошки, волошки, чом ви не жовті, а сині?

Ви у моєму житті спомин сумний залишили.

Мое життя так пливе сумно, аж в темну могилу.

Бо ти не любиш мене, знай, через тебе я гину.

Ось і весна на дворі, чом не виходиш ти, мила?

Свіжий вінок з волошок ще не зів'яв на могилі...

Тим часом дівчата та хлопці виносили високі воскові свічі, повиті калиною та встановлювали навколо. Батько, стоячи на колінах, гладив по голові дочки, невтішно примовляючи:

Сотник. Я не за тим жалію, моя наймиліша доню, що ти на печаль мою та горе мое залишила землю у розквіті сил. Я жалію, моя голубонько, що не знаю того, хто був, лютий ворог мій, причиною твоєї смерті. І коли б я зівав, то, клянуся Богом, не побачив би він своїх дітей, ні своєї матері й батька, бо тіло його було б викинуте степовим звірям та птицям.

Але горе мені, моя польова нагідочка, моя перепеличко, моя ясочко, що проживу я решту свого віку без утіхи, втираючи слізози, в той час, коли ворог мій буде веселитись і тишком насміхатися над похилим старцем...

Похмурий Явтух та сивий Дорош повільно й мовчки підійшли до Брута.

Брут. Ні! Ні! Я знати не знаю! Чому я?

Філософ рвонувся було тікати, але враз опинився долі, бо дужі руки козаків відкинули його, мов пір їну, прямо під ноги Сотнику.

Сотник. Хто ти? Звідкіля? Якого звання, чоловіче?

Хома. Із бурсаків, хвілософ... Хома... Брут...

Сотник. А хто твій батько?

Хома. Не знаю, вельможний пане.

Сотник. А мати твоя?

Хома. І матері не знаю. Звичайно, була мати, але хто вона, звідки, їй-богу, добродію, не знаю.

Сотник (*через паузу*). Як же ти познайомився з моєю дочкою?

Хома. Не знайомився, вельможний пане, їй-богу, не знайомився. От скільки живу на білому світі, ніякого діла не мав з панночками. Цур ім, щоб не сказати більше.

Сотник. Чому ж вона не другому кому, а саме тобі призначила читати?

Хома. А Бог його знає, як тут розтолкувати. Але твердо кажу, не знаю її, та я й не бачив ніколи.

Сотник. А не брешеш, пане хвілософе?

Хома. Ось тобі хрест.

Сотник. Якби хоч хвилинку довше прожила вона, то я знов би все! Чому ж все-таки вона просила привезти бурсака Хому Брута? Сказала: ти щось знаєш, а що саме, я вже не чув.

Хома (*перехрестився*). Що ж я можу знати, коли вперше ось бачу її. Чортівня якась, прости господи. Не знаю. Ось хрест.

Сотник. Може ти, добрий чоловіче, відомий святим життям своїм чи боговгодними ділами, і вона, може, начулася про тебе?

Хома. Ну ти диви... Хто? Я? Святим житям? Що ви таке кажете, ясновельможний? Люльку палю, горілоньку п'ю, а з дівчатами гуляю, аж димить... Та ви попитайте...

Сотник. Ну... добре. Годі. Мабуть, таки недаром вона просила. Ти повинен з цієї ж ночі почати своє діло.

Хома. Ні, ясновельможний пане сотнику. Як хочете, а відпустіть мене.

У цьому ділі найкраще диякон чи дяк знадобився б. Вони народ толковий і знають, як і що до чого. А я... Та в мене і голос не такий, і сам я чорт знаю що. Ніякого виду у мене нема.

Сотник. Ти вже як собі хочеш, тільки я все, що заповідала мені моя голубка, виконаю, нічого не пожалію. І коли ти з цього дня три ночі здійсниш, як слід, над нею молитви, то я нагороджу тебе, а як ні, то — і самому чорту не раджу сердити мене.

Явтух. Ну? Пан обіцяє набити твої кишені червінцями.

Хома. Три ночі, кажеш? Чому бути — того не минути. Якось відпрацюю.

Сотник ще раз поцілував дочку, поклонився і вийшов разом з козаками. Люди, які мовчки спостерігали що зустріч, теж зникли. Але Хомі здалося, що вони якось таємniche переглянулись, а дехто навіть багатозначно оскалився. Останнім зник Гервасій і з божевільною усмішкою перехрестив його. Клацнула клямка. Стало тихо-тихо. Лише свічки потріскували, заливаючи світлом невеличкий простір біля мертвої Панночки. Філософ наш позіхнув, потягнувся і нарешті озирнувся навколо. Потім, взявши одну свічку, рушив по всіх темних закутках, запалюючи воскові свічі. Ще не минула й хвилина, як церква наповнилася світлом.

Хома. Ну от. Чого тут боятися? Людина сюди прийти не може, а від мертвих у мене є молитви. Нічого! Шкода, що люльку палити не можна.

Хома розкрив велику церковну книгу, перегорнув. І, мабуть, якась сила примусила його повернути голову в бік Панночки. Вона лежала немов жива. Хома підійшов близче. Сумніву не було. Вона дивилася на нього.

Хома (сам собі). Нічого. Нічого. (Перехрестився і позадкував до крилосу).

Хома (голосно читає). Да воскреснет Бог і расточатся вразі Єго, і да бежат от лица Єго ненавидації Єго. Яко исчезает дим, да исчезнут...

Хома здригнувся, бо в ту же мить одна з ікон почала гойдатись, а в далекому кутку згасло декілька свічок.

Чи то від голосу, що розірвав мертву тишу чи від вітру, який розголовав крізь дірки під темним склепінням церкви, тиша аж дзвеніла.

Хома (спочатку шепче, потім чутно). Сам. Єдин... еси Безсмертний... а може всі чловеці пойдем, надгробное риданіє творяще песнь: аллілуйя (тричі).

Панночка підвела голову. Хома озирнувся. Протер очі. Панночка нерухомо лежить, як і раніше. Хома шмигнув носом, перехрестився, перегорнув сторінку і різко озирнувся. Панночка лежала, дивилася вгору, груди її здіймалися, глибоко дихаючи. Потім вона підвелається і сіла.

Хома завмер, лише уста його шепотіли щось таке, що й не розібрать. Вона дмухнула на одну свічку, другу, третю. Свічки згасли. Образи заколихалися і почали розгойдуватись. Одна за одною гасли свічки, і коли залишилась та, що була біля святої книги, далеко почувся спів півня. Один. Другий. Третій. Панночка лежала нерухомо. Хома хрестився.

Двері з гуркотом відчинились і до церкви ввійшли Явтух, Дорош, Свирид, Гервасій та ще кілька козаків. Дяк Гервасій перший чомусь обійняв Хому та приголубив, зазираючи в вічі, неначе все те знати і бачив на власні очі.

Гервасій. Нічого. Нічого. Ну випив зайве. А понюхай тютюну. Ех, добрий тютюн! Славний тютюн! Хороший тютюн!

Тутечки ж розстелли жовту скатертину. З'явилася шинка, хліб, горілка. Хома сидів мовчки. Йому налили кварту.

Явтух. Ну що, козаче?

Хома. А що?

Явтух. Як воно?

Хома. Та так собі.

Дорош. Було що?

Хома. А що?

Дорош. Що-небудь таке?

Хома. А-а... Було. Усякі чудеса! А так, то нічого.

Дорош (наливаючи кварту). Значить, було! Було щось!

Хома (якось дико зиркнув на Дороша, підвівся і закричав). Музикантів! Давай сюди музику!

I, не дочекавшисѧ, став несамовито вибивати гопака. Спочатку люто і мовчки, потім дістав сопілочку і, підсвистуючи собі, шаленів усе більше. Почали збиратися люди. Хитали головами та прицмокували язиками:

— Ото як довго танцює чоловік.

Хома танцював доти, доки знесилено не впав на коліна якраз перед Явтухом.

Хома. Дядьку, чуєш, дядьку, відпусти мене на волю. Сирота я! Дядьку, нашо я вам?

Шинкарка. Може, ѹ справді, пустимо його? Хай собі йде, куди схоче!

Нявка. Відпустимо його. Сирота ж він!

Явтух. Відпустити?

Халява. Боже мій! Відпустіть його. Хай іде собі. Бог знає. Бог усе знає.

Дорош. Козаки, людоњки! Може, відпустимо його?

Степаница. Чого тримати, он глянь, як посивів.

Явтух. Диви, ѹ справді сивий.

Хома. Де? Хто сивий?

Гервасій. Майже вся голова!

Хома. Та ви що? Смієтесь?

Дорош. Який тут сміх? От тобі і “усякі чудеса”. Слухай, Явтуше, може й справді ми його... того... Хай іде...

Хома. Дядьку Явтуше! Молю!

Явтух. Я що! Хай іде собі... Ще дві ночі і хай іде собі. На, хвілософе. Випий.

Замовкли всі. Посідали. Жують хліб та сало. Цибуля тріщить на зубах. Шинкарка принесла макітру вареників, миску сметани. Сидять, плямкають, облизуючи пальці, жують мовчки. А через деякий час...

Хома (доїдаючи вареник). А правда, що Панночка, хай Бог простить, зналася з нечистим?

Вареники так і застриали в усіх у роті.

Дорош. Хто? Панночка?

Дяк Гервасій. З ким зналася, не скажу, а от що вона справжня... то можу заприсягнути!

Хома. Що справжня?

Дяк. Відьма.

Дарина. З нами хресна сила!

Шинкарка. Та досить вже, досить! Це не наше діло. Бог з нею!

Дорош. А чого? Таки воно, мабуть, так і є.

Явтух. Кажу, нічого об цім базікати, та ще й проти ночі.

Хома. Якої ночі? Тільки-но піvnі співали. Ранок надворі.

Дорош. Еге, козаче, ти що, прокинувся? То ти вранці танцював майже до обіду. Слово за слово, туди-сюди, а надворі й смеркати почало.

Явтух. Мабуть, вже й пора. Як думаєш, Дороше?

Дорош. А чого думати? Пора то й пора. Ось довечеряємо і пора!

Хома. Як це? Господи, вже й справді стемніло. Як же це?

Дорош. Ну, стемніло то й стемніло! Я ось пам'ятаю... Колись та сама Панночка...

Явтух. Пора.

Хома. Що ж це ти хочеш? Щоб він промовчав?

Дорош (весело). І справді! Щоб я мовчав? Та вона на мені самому їздila! Їй-Богу, їздila.

Хома. Хто?

Дорош. Панночка.

Хома (проковтнувши слину). А чому їздila?

Дорош. Бо відьма.

Хома. Відьма... Відьма... Як ти її розпізнаєш...

Дорош. Хоч усі псалтирі прочитай — ніяк не пізнаєш.

Мотря. А по хвостику!

Нявка. Якому хвостику?

Мотря (*глянула на всіх. Щось згадала*). А Бог його знає — я й знати не знаю. Хвостик та й все.

Явтух (*посміхнувся*). Коли стара баба, то й відьма!

Шинкарка. Ото вже! На себе гляньте. Справжні товсті кнури.

Усі засміялися, крім Хоми.

Хома. От хочу спитати вас. Чого ви всі думаете, що Панночка — відьма? Хіба вона кому-небудь причинила зло чи на той світ звела?

Дяк Гервасій (*щось згадавши*). Було всякого.

Халява. Пам'ятаєте псаля Микиту?

Явтух. Ну??

Халява. Так от Микита і того!

Хома. Що того?

Дарина. Свят! Свят! Свят!

Дорош. Я розкажу про псаля Микиту!

Халява. Ні, я почав, то й розкажу про псаля Микиту!

Явтух. Микиту Псаля знов найліпше я! От я і розкажу!

Хома. Розкажіть, розкажіть, діду!

Всі стали просити, а найбільше Хому.

Явтух. Ти, пане хвілософ Хома, не знов Микиту! Ото був псаляр, та усім псалям псаляр. Кожну собаку знов, як рідного батька. Он теперішній псаляр Свирид, він проти нього що? Тыфу! Казна-що... погань...

Дорош. Ти добре розповідаєш, добре!

Явтух. Бувало, як свисне: а ну, Рябий! А ну, Вухань! А сам на коні і наввипередки. Сивухи кварту як свисне, то... Славний був псаляр. Свирид проти нього ні те, ні се... як кобила у четвер...

Дорош. Добре розповідаєш. Добре!

Явтух. А з якогось часу Микита став заглядатися на Панночку. Вклепався і пропав чоловік, зовсім зробився чорт знає що! Пфу. Неприємно і казати.

Дорош. Добре.

Явтух. Добре то добре, аж ось одного разу вона прийшла на конюшню і каже “Дай, Микитко, я покладу на тебе свою ніжку.”

Хома (*проковтнувши слину*). Як це? Ніжку?

Дорош. Тю, дурний. Покладу ногу.

Хома. Куди?

Дорош. На шию! Дай, каже, покладу ноги тобі на шию.

Явтух. Цить, не твоє п'ється, не кажи здоров. Дай каже, не тільки ніжку, а й другу. А він зрадів, дурень, і каже: сідай на мене.

Панночка підняла свою ніжку, і як побачив він її голу, повну і білу

ніжку, то й чари вдарили в голову йому. Він, дурень, нагнув спину і, скопивши обома руками голі ноги, пішов скакати, мов кінь...

Дорош. Добре розказуеш, Явтуше. Давай.

Явтух. Що давай? Стрибав він, стрибав, вже ледве живий повернувся, за день висох, а ввечері люди приходять у конюшню, а там тільки купа попелу і порожнє відро, згорів зовсім. Згорів сам собою. А такий псар був, якого на світі не знайдеш.

Хома. А відро?

Явтух. Відро? Ну відро, а що?

Хома. Чому відро?

Явтух. Відро? Не знаю.

Дорош. Ось тобі й Панночка.

Хома. Страшно!

Дорош. А про Шептиху ти чув?

Хома. Ні.

Дорош. Еге-ге-ге! Так у вас в бурсі, видно, не дуже вчать уму-розуму!

Ну, слухай! Є у нас на селі козак Шептун...

Ніхто й не помітив, як до гурту підійшла Панночка, ніхто й не відчув, окрім Гервасія.

Гервасій (несподівано). Іди, мара, згинь!

Всі подивилися на нього. Хома зблід.

Дорош (мляво). Діду, не перебивай. Я про козака Шептуна... вчора... коні напоїти треба, бо сіно мокне... (мляво) Я вже завтра докажу тобі.

Явтух. Пора, козаки. Баби хай з ним залишаються, бо щось воно надворі холодно стало, та й вітер... мабуть, рибу не чоботом ловити. Спати пора, а ти, Хомо, давай. Пора.

Нявка. Та й ми ж із вами. Холодно тут, як у ямі.

Люди, неначе зачаровані якоюсь невідомою силою, притулившись одне до одного, зникають у темряві. I знову останнім залишається Гервасій. Очі його блищать.

Гервасій (пошепки). Ти тільки не дивись. Не дивись на неї. Я знаю.

Я пробував. Але не зміг. А ти не дивись.

Дивно якось посміхнувся, взяв шматочок крейди і обвів навколо Хоми коло. Тицьнув у руки свічку, перехрестив та й зник у темряві. Хома сидів, не ворухнувшись. Позаду стояла Панночка.

Важко сказати, скільки хвилин минуло у цій крижсаній тиші. Ні він, ні вона не ворухнулись. Обоє дивилися кудись у темряву, яка гойдалася

від спалахів свічки. Уста Хоми ворушились, але слів не було чутно, він майже кричав свої молитви, та замість того — німа тиша розривала вуха. Панночка теж стала ворушити губами, але видно було, що то не молитва. Вона творила заклинання. Повіяв вітер, образи захиталися, павутиння злетіло в повітря, все навколо почало рухатись. У повітря носились ікони, якесь ганчір'я та віхті соломи. Вихор підхопив бурсацький сурдун і закинув його десь у далекий куток церкви. Полотняна сорочка сама розповзлася на тілі й ганчір'ям злетіла під стелю. Оголений Хома продовжував молитву. Весь світ хитався у неймовірній хуртовині. Панна нерухомо стояла над ним.

Раптом почулося, наче хтось б'ється у вікна крилами. Дряпта скло. Хоче відкрити щось, заліznі рами, кігті по залізу, в двері гуає, бажаючи вломитись.

Сильно забилося серце Хоми і він заплющив очі. Поставив свічку долі і, стоячи навколошках, обхопив обома руками голову. А навколо панночки, одна одної краї!

Почувся спів півнів. Панночка тихо і покірно лежала на своєму місці. Поступово почало сіріти, а згодом двері відчинились, і увійшов сам Сотник у супроводі козаків. Незвичайно бліде його обличчя помітно схудло і, здавалося, закам'яніло.

Сотник. Здрастуй, небоже. Що? Як іде у тебе? Чи все добре?

Хома (крізь сон). Та, знаєте, добре то добре, але чортівня якась тут водиться. Прямо, бери шапку і тікай куди ноги несуть.

Сотник. Що саме?

Хома. Та ваша, пане, дочка... Ви не гнівітесь, але, упокой Бог її душу...

Сотник. Що ж дочка?

Хома. Та сатану до себе пропустила. Ніякі тобі Писання Божі не діють. Отакі-то страхи.

Сотник. А ти читай, читай! Вона недаром призвала саме тебе. Вона, голубонька моя, турбувалася про свою душу і хотіла молитвами вигнати все лихе, що до неї пристало.

Хома. Воля ваша, пане: їй-богу, не зможу я.

Сотник. Читай, читай. Тобі одна ніч залишилася. Ти зробиш християнське діло, і я нагороджу тебе.

Хома. Та хоч би які були нагороди. Ти як собі хочеш, пане, а я не буду читати. Відправляй мене до Києва.

Сотник підійшов до місця, де покоїлась дочка і, нагнувшись, поцілував її. Хома все це сказав, не дивлячись у бік Сотника, але на останні слова повернув голову і ледве не закричав. Панночка піднялася й, обійнявши батька, міцно його поцілувала. Він же, ніби не помічаючи того, гладив її по голові!

Хома роззявив рота, здивований, нарешті посміхнувся, потім і зовсім розреготався.

Хома (*полегшено, регочучи*). Хе. Он воно що! Так це... Господи! Слава тобі, Ісусе Христе, Боже наш! Так це! А я вже, пане, знаєте, подумав! Ото жарт! Господи! Вона жива! Так ви мене того! Тільки навіщо? Я ж не якийсь там ритор чи граматик, я хвілософ... Хома... Брут... Ну й пан... Ну й жартівник. А я дурний подумав, що насправдки я її теє...

Він подивився на свої руки. Глянув на Сотника. Сотник стривожено подивився на Хому. Панночка лежала нерухомо. Хома зірвався з місця. Підскочив до неї і, смикнувши синій оксамит із золотими китицями, прикладав вухо до грудей Панночки.

Сотник. Я не люблю таких витівок. Я порубати можу, хлопчику, на дрібні шматочки. Це тобі не в бурсі. А в мене не так. Роби своє діло. Не вправишся — не встанеш, а вправишся — тисячу червоних.

Сказав і пішов геть. А самотній Хома оставлів. Та раптом Панночка різко вдарила його трохи нижче спини. Хома розгубився. Вона лежала нерухомо.

Хома. Ну все бачив. Все чув, все їв, все пив, а такого... Багато на світі всякої погані водиться. То чого ж ти лежиш, сідай, сідай! Я показую тебе! Ну ж бо. Я хоч і не псар, але ще ого! Кому кажу, сідай!

I Хома почав трясти бідне мертвє тіло. Ковдра з золотими китицями зсунулася на голову, біла сукня (саван) розпалася на шматки. Хома зупинився тільки тоді, коли побачив оголене бліде тіло дівчини. Він рвонувся вбік, збиваючи підсвічники, натикаючись на ікони та клирос. Збиваючи все на свою іляху, напівголий Хома, забувши молитви, забувши своє ім'я, кидався з одного боку в інший доти, доки сонячне світло з дверей не ослітило його, вказавши дорогу. Кинувся було на волю, та в дверях стояв Явтух.

Явтух. Ти, бачу, кудись зібрався!

Хома (*злісно закричав*). Чортів Явтух! Взяв би тебе, та за ноги... Морду твою вусату оттак-так-так...

Явтух (*наче ї не чув*). Даремно все, хлопче. (*Підняв якесь шмаття*). Сюртука жалко. Сукно гарне. Скільки дав за аршин? Одначе ж досить. Сідай. (*І розстелив жсовту скатертину, виймаючи з торби горілку, шинку, хліб та цибулю.*) Я тут редьки приніс. Ти любиш редьку.

Хома почав танцювати, як і першого разу — спочатку раз ногою, потім другою, обома... та й почав, та й почав. Вже не лютий гопак,

а вогонь, не вогонь, а злива...

Та що там казати, бо ні світу не бачив, ні того, як Явтух обережно вкрив Панночку, як люди походились. I не зупинити б нікому й ніколи той танок, коли б не Гервасій. Точнісінько, як починав і Хома, Гервасій — раз ногою, прислухався, потім другою, обома, та й наздогнав буревій — вихор танцю Хоми. I здавалося, що Хома перед люстром великим вибиває п'ятами, перед тінню своєю. Перед самим собою. I здавалося, що Дяк, бродячий Дід Гервасій вибиває перед люстром, перед власною тінню, перед своєю далекою юною долею. Хто зна, хто він — той Гервасій.

Та враз Хома зупинився. Дід теж. Вдарили, дивлячись в очі, обос — лівою, правою та й завмерли. Тихо, смирно, неначе нічого і не було. Сіли, цокнулися келихами та й перехилили в себе гірку.

Дорош. Так от! Є у нас на селі козак Шептун... А в нього жінка Шептиха. Одного разу Шептуни, закінчивши вечерю, лягли спати. Шептиха в хаті, а Шептун надворі. А в люльці заснуло дитя. Шептиха лежала, а потім чус, щось шкrebеться і виє біля дверей. Взяла вона рогача, дума, дам по морді собаці... Тільки встигла відчинити двері, а та собака між ніг: прямо до колиски. Дивиться Шептиха, аж то Панночка. Уся синя і очі горять. Схопила вона дитя, прокусила горло і стала пити з нього кров. Шептиха з хати. А Панночка за нею. Та — на горище. I Панночка за нею. А вранці Шептун знайшов її синю та покусану. Так і померла на горищі. Ні, відьма — вона і є відьма.

Хома сидів, опустивши сиву голову, а як замовк Дорош, підняв очі і не впізнав козака. Вуса його світилися, неначе запорошені снігом, та й сам був білий, як полотно. Сидів, заплющивши очі, в якомусь чудернацькому вбраниї. Та й інші застигли, неначе заморожені, неначе хуртовина оповила їх і перетворила на крижаних. Білі сукні, свити, спідниці та шаровари світились мертвим блиском. Раптом у тиші почулися м'які кроки. До нього наблизилася Панночка. Хома навкарачки став відповзати вбік. Панна йшла, немовби сліпа, широко розпростерши руки, хапаючи повітря. Десь далеко завили вовки. Панночка зупинилася, прислухаючись. Хома завмер, боячись ворухнутись. Так минула чи то хвилина, чи то більше. Аж ось Панночка рушила в бік Дороша, доторкнулася. Дорош підняв голову, огледівся скляними очима, підвівся, теж прислухався. А далі, розводячи, точнісінько як і Панночка, руки, почав шукати Хому. А Панна йшла далі й далі, торкаючись кожного. I ось уже майже всі заворушилися. Немов сліпі, натикаючись одне на одного, стали мовчки шукати Хому. Той ледве встиг ускочити в крейдяне коло, похапцем відкрив книгу, зашепотів молитву.

Не в змозі знайти його, всі зупинились. Панночка люто клацала зубами. Уста щось промовляли. З'явились музики. Вдарили в бубон і цимбали, але нічого не почув Хома, бо пронизлива тиша різала вуха. Всі почали дивний танок, неначе заохочуючи Брута. Страшний і незвичний був той “гопак”. Музик не чути, співу теж — одне гупання та тріск розбитого шкла. Хома молився, боячись глянути на таке “весілля”...

Сотник (просить). Приведіть Вія! Ідіть за Вієм!

Аж раптом усе завмерло, зупинилося, пірнувши в темряву. Хома припинив молитву. Перехрестився і підвів очі. Він був один. Видіння зникло. Стояла тиша. Десь далеко загуркотів грім. Та ось, неначе з нього, народилися далекі важкі кроки. Ось вони вже біля церкви, ось залунали і в її стінах.

Хома стояв усередині кола. Руки обхопили голову. До нього рухалися знайомі тіні, ведучи когось під руки. Процесія наблизжалась, аж доки не підйшла до того місця, де стояв Хома.

— Не дивись! — голосом Гервасія пролунало в церкві. — Не дивись!

Та Хома не витерпів і глянув. Перед ним стояла людина, до рисочки схожа на нього. Хома дивився неначе в якесь дзеркало, неначе в свої очі, в свою душу. Обоє ткнули пальцем одне в одного.

Обоє. Ось він!

Почулася сумна сопілка. Хтось заспівав, голосячи:

*Я бачив, як вітер берізку зломив,
Коріння порушив, гілля покрутив,
А листя не в'яле і свіже було,
Аж поки за гору вже сонце зайшло.*

Хома в'янув на очах. Кволе тіло поволі осідало, ноги підкощувалися, Вітерниця палко обнімала його двійника, десь ізбоку ридала Панночка, а з іншого — дзвінко реготала Літавиця. Дівчата й далі співали сумної, неначе їй не чули, що музики вдарили “Козачка”. Земля глухо загула, натовп танцюючих зростав, відбиваючи підошвами — вільний і скажений, який тільки бачив коли-небудь світ, — танок. І здавалося, що тільки в однім цім вихорі та в цій музиці і є воля її свободи людей. Чортово-бісовий танок, де скажена душа не боїться тіла, готова завеселитися навіки. Хіба що дівчина якась усе ще зі слізми виводила жсалібну, неначе на похоронах. Хіба що похмурий Сотник із сумом дивився на те місце, де юйно була Панночка, була та й зникла, знесена вихором, який не шкодував ні ніг, ні голосу, ані бездиханного тіла Хоми, до якого поспішали Тіберій, Горобець та Халява. Молодий, розкішний,

веселий Хома Брут, безсorumно обіймаючи то Вітерницю, то Степаниду, з реготом, схожим на хріпіння, посадив Панночку на шию та й закружиляв над мертвим своїм двійником. Тіберій перевернув неживе тіло. Брут, Панночка й Сотник розтанули в темряві.

Посередині лежав сивий бродячий дячок Гервасій.

Дорош. Мабуть таки набрався, бо чомусь голову поза пазухою не видно!

Вирує і гуде стара корчма. Хто танцює, а хто скоче. Хтось співає, а хтось плаче. Шинкарочка пішина, красна пиво й мед розливає, бере гроши і співає.

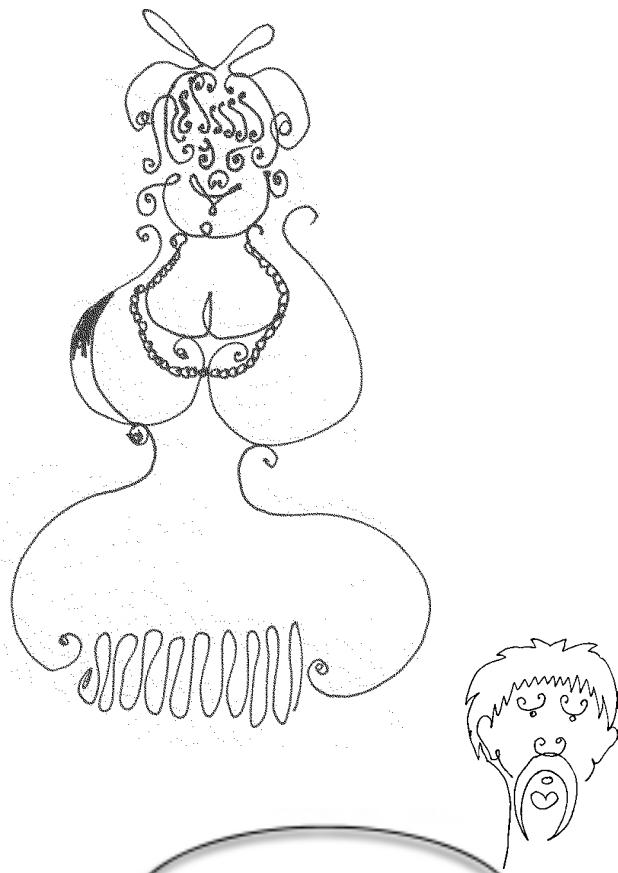
І шумить і гуде, скрипка грає, бас гуде,
Закрутила шура-бура та й на небо затягнула.

I, здається, не зупинити той вихор — де навіть кухлі навприсядки дзенькають на столі. Годі б ужсе, годі... Та холодна остання гроза гримить і гнівить нас своїми сполохами... Годі б ужсе, годі...

Кінець.

В.ШУЛАКОВ

Бонжур,
мадам Фларія!

КОМЕДІЯ

на два дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Одарка — страшенно схожа сама на себе, бо кортить ухопити місяця зубами.

Прокіп — її чоловік. Не дасть собі в ніс дмухнути.

Уляна — їхня дочка. Кучерява розумом, як крашанка писана, як ягода зріла.

Олексій — наймит. Такий, що й в решеті станцює.

Кандзюба — багатий козак. Однією дає, іншою забирає, але галушкою не вдавиться.

Кандзюбиха — його жінка. Співає, як поросятко в дощ, бо така добра, що ледве в пазуху не вскочить.

Стецько — їхній синок. Серед річки колодязь копає, бо бач — повитуха в гарячій воді купала. До всякої масті козир.

Скорик — дядько Олексія, солдат. Як схоче, то з вареної крашанки висидить курча.

Тиміш — такого наговорить, що й покласти нікуди.

Катерина — мастить губи медом, а облизнути не дає, бо яzik такий, що в темряві світиться.

Параска — коло носа в'ється, в руки не дається.

Пріська — сорока, яка хвоста загубила.

Марійка — сама собі заздрить, бо під язиком горошина муляє.

Охрім — під школою ночував, тому і розумний.

Омелько — лисом підшитий, пском підбитий.

ДІЯ ПЕРША

ІНТЕРМЕДІЯ ПЕРША Одне “зараз” краще трьох “потім”

Десь іздалеку лунає пісня. Серед заквітчаних тинів, що нагадують вертепну скриньку, з'являються ляльки.

Омелько. День добрий, люди добрі!

Параска, Катерина. Добрий вечір! Здрастуйте-не застуйте!

Пріська. І Вам, і нам — доброго ранку, коли не жартуєте.

Охрім. Здрастуйте, синьоокі, чорноброві, кароокі!

Марійка. І низенькі, і високі, і худенькі й товстобокі!

Катерина. Добрий ранок, всі вусаті!

Омелько. Добрий вечір, бородаті!

Пріська, Марійка, Параска. І патлаті, і пузаті, і розведені й жоннаті.

Тиміш. Спасибі, що завітали до нас, а не ми до вас!

Охрім. Що не обійшли десятою дорогою і радість у мішку принесли.

Катерина. Бо не те гоже, що не гоже, а те гоже, що миле...

Тиміш. Та годі нам теревені теревенити, та ще й босим язиком — пора й до діла... Колись, як зараз пам'ятаю, що торік...

Омелько. А може й сто років учора...

Пріська. А насправді — двісті!

Марійка. ... якраз на десятий понеділок...

Катерина. ... після вівторка в п'ятницю...

Охрім. ... а може, й у середу після суботи...

Параска. ... бо чомусь воно не так, а інакше, якось насправді і не тоді, коли воно якесь таке собі якось, чомусь бо я вже й не знаю!

Тиміш. А діло було на Гончарівці. Отож, завітайте туди, де неначе на вечорниці зібралися і приказки-квіточки, і прислів'я-ягідки, колядки-ластівки та замурзані у жарти солов'їні українські пісні навприсядки.

КАРТИНА ПЕРША Запрягли і поїхали

Прокіп (*тікаючи “повзунком” від Одарки*). От, черта наглядачка, таки угледіла.

З-за тинів з'являються Охрім і Тиміш.

Разом. Це Прокіп! (*З'являється Прокіп*). А це Одарка! (*З'являється Одарка*).

Параска і Пріська (разом). Його жінка.

Одарка. Можна?

Хлопці і Дівчата. Давай. (*Зникають*).

Одарка. Куди? Куди? А — ну вернися! Вернися, кажу! Чи хочеш, щоб вп'ять за патли притягла?

Прокіп. А щоб у тебе колючки на язику виросли.

Хлопці. Прокіп ховається у гарбузи.

Дівчата. Але Одарка знаходить його.

Одарка. Можна?

Хлопці і Дівчата. Давай. (*Ховаються*).

Одарка. Куди помандрував?

Прокіп. До шевця... До шевця. Чобіт залатати...

Одарка. "... до шевця... до шевця..." Ти хоч тричі себе за носа вкусі — не повірю! Яке тепер латання? Неділенька свята! Забув еси? І що мені з тобою робити? Тільки б по шинках і шлявся...

Прокіп. Та воно то так, якби на інакше. (*Хоче вирватися*).

Одарка. Ой, бідна я, бідна... Ой, нещасна я нещасна...

Тиміш і Охрім. На вулиці чомусь з'являються багатий сусід Павло... Кандзюба з дружиною...

Катерина, Параска і Пріська. І чомусь разом кажуть...

Кандзюба і Кандзюбиха. Зі святою неділенькою! Будьте здорові.

Одарка (до Кандзюби). Дай Боже день добрий! (*До Прокопа лагідно і солодко*). Чи мало ти, чортяко мій, худоби пропив?

Прокіп (до Кандзюби). Боже помагай вам! (*До Одарки теж лагідно та мило*). Ухопили б тебе чорти за старий борг, клята моя!

Одарка (до Прокопа, ще ніжніше). Бодай тебе чорти в позичку взяли. (*До Кандзюби*). Як здоров'ячко? Як живете-будете?

Кандзюби (разом). Та здоров'я добре, чого і вам бажаємо.

Одарка і Прокіп (разом). Дякуємо! Дякуємо на добром слові!

Одарка. І нащо ти її п'еш?

Прокіп. Якби вона була суха, то я б її гриз.

Одарка. От скажіть ви мені, скажіть, який гаспид поніс мене за цього харцизяку?.. Була козир-дівка... чи на вулицю, чи на танцях... (*Далі разом з Прокопом*). Чи в дружках, чи в колядці... — усім була голова, на жарти, на скоки — усім була проводниця. А й казала матері: "Не віддавайте мене за мужика..." Я собі дівка не проста, мій дід був на Іванівці попом... Так іди та йди! Отже й пішла (*Одарка замовкає*).

Прокіп (продовжує, не помічаючи, що жінка замовкла). Пішла: от і

живу. Люди у щасті та в багатстві, а я бідна поневірююсь із цим
волосцюю. Де мої літа молодії? Де моя дівоча краса? Де...

Одарка (*до Прокона лото*). Так ти ще й в мою кашу плювати?

Я тебе, мандрований цуцику, зараз туди, де молоко кисне... Ти в
мене намогоричишся до самого підборіддя... (*заганяє до хати*).

Сиди там і кисни!

Кандзюба. Ведмідь реве, корова реве, а що реве, і чорт не розбере.

Кандзюбиха. Чого це ви йому хвоста зав'язали?

Одарка. Та хіба ви не знаете його натури? Усе б тільки по шинках
швендяв. А щоб ти у коноплях утопився!

Кандзюбиха. То що? Зовсім не розуміє, що хміль не вода — чолові-
кові біда?

Одарка. Та й не кажіть...

Кандзюбиха. Воно так — свиня болото знайде...

Кандзюба. Ось, знаєте, що я вам посовітую...

Прокін визирає, намагаючись теж послухати. Кандзюба помічає.

Кандзюба. От була в мене перша жінка, п'яниця непросипенна...

Кандзюбиха. Хоч сядь кричи, хоч стоячи плач...

Кандзюба. Я й і так і сяк. Бачу, каші не звариш. Мої слова, як горох
до стіни.

Кандзюба і Кандзюбиха (разом). Хоч сядь та плач, хоч стоячи
кричи!

Одарка. Отакої?

Кандзюба. Егеж! Тоді я її до знахура! Він і дав їй якоїсь води, та й
побожився, що вже, каже, не буде більш пити...

Одарка. І що ж?

Кандзюба. Та правду сказав, шельма. Таки до сього дня не п'є!

Одарка. От і слава Богу!

Кандзюбиха. І слава Богу, до сього дня не п'є, бо того ж вечора й
померла...

Кандзюба. А, мабуть би, перестала, якби... Так до чого це я все?

Кандзюбиха. Так от повезіть і ви свого Прокопа до того самого зна-
хура, то і вам таке щастя буде.

Прокіп. Бач, в ноги кланяється, а за п'яти кусає!

Одарка. А й справді — не купив батько шапки, хай вуха мерзнутъ!

Прокіп. Не кажи гоп, поки не перескочиш.

Кандзюба. Агов, приятелю! Ходи сюди!

Прокіп. Рада душа в рай, та як оця клята скаже, так і буде.

Кандзюбиха. Випустіть. Бо маємо до вас справу!

Одарка. Хай буде гречка... Ходи сюди, мандрований.

Кандзюба. То оце хочу вас запитати — як живете-господарюєте?

Кандзюбиха. Як господарюєте, як живете?

Одарка. Чим багаті, тим і раді! Один клопіт. Були волики, була й корова. А зараз?

Прокіп. З воза впало і пропало...

Одарка. Одним словом, живемо так, що розірвіся надвоє — скажуть: чому не четверо?

Кандзюба. Біда...

Кандзюбиха. Біда.

Кандзюби (*разом*). А ось у нас — слава Богу!

Кандзюба. Є волики — пар з двадцять!

Кандзюбиха. Коров'ят з п'ятнадцятеро!

Кандзюба. Овечат там чи дві сотні, чи й більш...

Кандзюбиха. Батраків дома з десяток.

Кандзюба. Є чим орудувати! Перепадає копійка.

Разом. В умілого й долото рибу ловить.

Одарка. До чого ви це хилите?

Кандзюба. А що? Дочка у вас є?

Прокіп та Одарка (*разом*). Є! Як маківка!

Кандзюба. Сина маю.

Одарка і Прокіп (*разом*). Знаю.

Кандзюби (*разом*). Так віддайте!

Одарка. Кого?

Кандзюби. Дочку вашу.

Прокіп. Кому?

Кандзюби. Синочку моєму.

Прокіп. Так він же... того... не знав, не знав... та й забув.

Його ж, кажуть, горобці в тім'ячко дзьобали.

Одарка. А дочка наша, мов квіточка.

Кандзюба. Товкуєте не знать об чим! Горшка окропу не варте. Воно й справді, у дитини розум пішов у зрист. Та то нічого.

Кандзюбиха. Перетреться, перемнеться та й минеться. Жінка навчить...

Разом. Ну то що?

Одарка і Прокіп. Та ні, ні.

Одарка. Ой, та треба ж у дівки спитати! Бо як його судити-рядити, коли ваш синок... прибитий на цвіту.

Кандзюба. Що?

Прокіп. Та ще й не всі вдома...

Кандзюба. Гай, гай! А я що кажу? Точно. Не всі вдома!

Кандзюбиха. Точно не всі вдома.

Кандзюба. От і кланяємося вам, щоб доповнити хату нашу. Провір-

те! Сам уже ради не можу дати добру своему! Оце я ходжу в Крим по сіль та за рибою на Дін. Усякою хурою беремо...

Кандзюбиха. Грошай вже три скрині. Воли, корови... Поросят одних сотен п'ять, а качок та гусей, та курятини...

Разом. Хоч греблю гати.

Кандзюба. А наш Стецько трошки незапам'ятливий та нерозсудливий, та не розбере, що руб, що гривня, а то зовсім парень-друзяка...

Кандзюбиха. А жінка навчить. Йй, розумній, за ним буде добрє.

Разом. Нуте, чого тут думати? Так чи не так? Бо підемо по других. Бачите, вже на рано??!

Одарка. А що, Прокопе, як думаєш?

Прокіп. Та воно то так, але коли теє, то це ж не того, а якби мені що, то тоді як же? От якби... все того, то казна тоді все нашо? А коли ви і ми так, то й справді воно нашо?

Кандзюба. Та що це ви? Я вам вісімнадцять, а ви мені без двох двадцять?

Кандзюбиха. То будемо чи не будемо сватами?

Одарка. Згодна, згодна, сватушко! Присилайте старостів. Вже ж вона не без розуму, вміє розсудити.

Прокіп (*вбік*). Пропала дівка й собаки не занявкали!

Кандзюби (*разом*). Спасибі.

Кандзюба. Ждіть від нас людей по закону, увечорі. А я Стецька прішлио, нехай з дівкою... я щось її не знаю, а як її звуть?

Одарка. Та Уляна ж досі!

Прокіп. Прокопівна...

Кандзюба. Так нехай наш Стецько Павлович та з Уляною Прокопівною того, як треба, поговорють.

Кандзюбиха. А ви її навчіть, щоб часом не брикалась.

Разом. Прощавайте до якого часу!

Кандзюби зникають.

Одарка. Скверно, що свата без чарки горілки відпустили.

Чому б то дома про нужду не держати? Збігай на вольну та придбай на сватання!

Прокіп (*здивовано дивиться на Одарку*). Ну і ну!

Одарка (*весело*). Збігай!

Прокіп. Отак усе покину та й побіжу!

Одарка (*розгублено*). Ти що ж це? (*Сміється*). І на вольну не хочеш? Кому кажу, збігай!

Прокіп. Спочатку ти збігай, а я буду дома, а потім я буду дома, а ти збігай!

Одарка. Ти що, сміяєшся з мене?

Прокіп. Отакої! Чого це я буду по шинках шлятися? Чого, питаю?

Неділенка свята, забула єси? Господи, що ж це робиться? Ба, як закортіло бабі? А може, тобі до знахура треба?

Одарка. Не кивай з хворої голови на здорову. Я ж для сватання.

Прокіп. Задля якого сватання?

Одарка. Ти ще й знущаєшся? Кажи, харцизяко, підеш по горілку?
(Ханає Прокопа за свиту).

Прокіп. Та воно то так, якби не інше, бо бач і дощ не пада і якесь воно сіре чомусь.

Одарка (*лютуючи*). Ну, стривай же! Я тебе...

*Намагається наздогнати Прокопа. Лунає веселий “Гопак”. Погоня.
Прокіп тікає.*

КАРТИНА ДРУГА Гайдя теля на вовка

*Зачепившишь за гарбузиня, Одарка падає разом з тином. Чути сміх.
Це дівчата й хлопці, які виринули з-за тинів.*

Одарка (*ніяково*). А-aaa!? Добрідень, дівчатка!

Дівчата. Доброго здоров'я! (*Рухаються, як вертепні ляльки*).

Одарка. Ну як?

Парафаска, Пріська. Вісім!

Одарка. Що вісім?

Парафаска. А що “ну як”?

Одарка. Тъху! Питаю: як ся маєте?

Катерина. Посередині: як учора, так і нині!

Всі сміються.

Пріська. А ви як?

Одарка. Десять!

Пріська. Що “десять”?

Одарка. А що “як”?

Всі сміються.

Всі. Як, кумо, справи?

Одарка. Живемо добре, горя у людей не позичаємо.

Катерина. Та бачимо: ходите в чоботях, а сліди босі!

Охрім. Воно так. Сам голий, а сорочка за пазухою!

Катерина. Та що ти зайшов у чужу солому та й шелестиш?

Омелько. Та він пошепки!

Марійка, Пріська (*разом*). За вашим шепотом і нашого крику не чути.

Пріська. А чого це, паньматко, ваше обличчя мало не полум'ям узялося?

Одарка. Ой, не питай, Прісько. Не питай! Тут таке... Таке, що хоч у піч, аби не замурзалось...

Катерина. Щось, мабуть, не теє?

Одарка. Вам скажи, то далі базару й не піде...

Марійка, Пріська, Параска. Скажіть же, скажіть, кумцю, на тім світі віддамо пиріжками.

Одарка. І охота вам у таку спеку питати?

Пріська, Параска. Кажіть, кумасю, ви ж нас знаєте.

Омелько. В один чобіт дві ноги не взуваємо!

Охрім (*сміється*). Кажіть... І я колись під школою очував!

Одарка. Та... сватають!

Всі (*разом*). Кого?

Одарка. Уляну мою! Сьогодні ї старостів жду!

Омелько, Охрім. Уляну?

Параска, Марійка. Уляну???

Пріська, Катерина. Уляну?????

Всі (*разом*). Ох!

Одарка. Хоч “ох” — та вдвох!

Та ж вулиця. Дівчата обстутили Одарку. З'являється Уляна.

Уляна. Добрідень, люди добрі!

Дівчата (*хитрувато*). Здоров'я тобі, Уляно! (*Починають співати, натякаючи, що їм все відомо*).

Ой, чий то кінь стойть...

Сивая грифонька.

Сподобалась мені, сподобалась мені

Тая дівчинонька!.. (*Співають далі*.)

Уляна. Що таке? Чого ви, дівчата?

Одарка. Улясю! Улясю! Послухай мене, доню! Сорока стрекоче... будуть гости...

Уляна. Про що це ви, мамо?

Одарка (*услідиво*). Увечері жди, Улясю, старостів! Казали, прийдуть!

Уляна (*почервонівши*). Ой, мамо...

Одарка. Та дівчина — як вишня! А дівчина без хлопця — як риба без води!

Уляно. Мамо... Та люди ж навколо.

Одарка. Та вони вже знають!

Дівчата завели іще голосніше.

Уляна. Отакої. Всі знають, тільки я нічого... Та хто ж бо то сватається?

Одарка. Та такий, піймає трьох зайців за одну ногу!

Уляна. Мамо! Не тягніть кота за хвіст. Кажіть бо, хто?

Одарка. А чи знаєш... Павла Кандзюбу?

Уляна. Від того старого і лисого?

Одарка. Доню...

Уляна. Мамо...

Одарка. Доню!

Уляна. Мамо! Та на нього Бог мірку загубив!

Одарка. Тю-тю! Не за нього, а за Стецька, його сина.

Уляна. Це той, що колодязь серед річки копає? Мамо! Та він же більше забув, ніж із роду навчився.

Одарка. То й що? Зате ж багатий! Плаває, як вареник у сметані!

Уляна. Та цур йому! Куди я його подіну: до ліжка замалий, до колиски завеликий...

Катерина. Це той, що батіг з води плете, а пісок у снопи в'яже.

Парафаска. Ні, це той, якого баба в гарячій воді купала.

Одарка. Що з того? Зате живуть, як горобці у жнива!

Марійка. Та його ж можна над просом ставити замість опудала.

Уляна. То я маю вскочити по самі вуха, як муха в мед? А ніс що, гудзиком тримати?

Одарка. Ну то й що? Але ж багаті! Будеш у золоті ходить. Нема на світі луччого щастя, як за дурнем жити... Ось мій — що з того, що розумний, коли б пак одурів, то я б зрадовалася. Улесю?

З'являється Прокіп.

Уляно. Мамо, що хочете кажіть, а за того бецмана не піду! Це буде, як неділя на п'ятницю!

Прокіп. Не до нашої шії комірі шили.

Одарка. Цить, кажу, Улесю.

Уляна. Мамо!

Прокіп. Не поможет бабі кадило, коли бабу сказило.

Одарка. Не лізь під руку, Улесю.

Уляна. Мамо!

Прокіп. Не лізь поперед батька в пекло.

Одарка. Я тебе за вухо і туди, де сухо.

Прокіп. Добра свита, та не для нас шита...

Одарка. Цить! Чие б кричало...

Катерина. Одарко, краще роздивись: за гроші розуму не купиш.

Одарка. Не сунь носа... до чужого проса.

Марійка, Пріська, Параска. Кумасю, перше розжуй, а потім ковтай...

Одарка. Це вже мій клопіт. Хто вас за язик тягне? Улясю?

Уляна. Мамо! Ви м'яко стелете та твердо спати!

Одарка. Так багатий же який! Багатий!

Уляна. Ні пава, ні гава, ані до звади, ані до ради, ні Богові свічка, ні чортові кочерга!

Всі. Ні бе, ні ме, ні кукуріку! Ні сюди ні туди, ні тпру ні ну! Ні спереду, ні ззаду нема зладу!

Прокіп. Приший кобилі хвіст.

Всі. Дурень та й годі!

Одарка. Язик без кісток! Так і свербить, так і свербить. Що хоче лопоче, не багато чого, та багато дечого! Дивись, бо вивихнеш! Все! Все! Буде, як я скажу! (*До Прокона*). І ти туди ж? Якого дідька? Цить, бо насиплю солі!

Дівчата, відійшовши на другу сторону вулиці, посідали на перелазі.

Прокіп. Та мовчу вже, мовчу, аж позакладало і сорочка посишла.

Одарка. Цить, а то вискочив, як Пилип з конопель.

Прокіп. Про мене, Семене, а я Прокіп, а Пилип до Хвеськи прилип.

Дівчата (*співають з викликом*).

По садочку ходжу,
Кониченька воджу.
Через свою неньку...

Охрім. “Нежонатий ходжу!”

Дівчата. “Через свою неньку...”

Охрім. “Нежонатий ходжу!”

Уляна підійшла до матері.

Уляна (*ніжно*). Мамо... Я б вам щось сказала...

Одарка (*плаксиво*). Кажи.

Дівчата й далі співають, прислухаючись.

Уляна. Матусю, ви знаєте Олексія?

Одарка. Якого се?

Уляна. Олексія... коваля?

Одарка. А що?

Уляна. Та-а-а...

Одарка. Чи не думає він, щоб...

Уляна. Ато ж...

Одарка. Він тобі говорив?

Уляна. Егеж!

Одарка. А ти що?

Уляна. ... і я...

Одарка. І ти? І ти не плюнула йому межи очі?

Уляна. За що?

Одарка. Щоб не сікався за нерівнею?

Уляна. Мамо, та краще з розумним загубити, ніж із дурнем знайти!

Одарка. Він же бідний! Бідний, доню!

Уляна. То й що, мамо? Я люблю його!

Одарка. Ой, лихо мені! Ой! (*Плаче*).

Уляна (*різко*). От і поговорили... То як же, мамо?

Одарка. Швидше у мене на долоні волосся виросте, ніж я віддам тебе за кріпака! Сьогодні ж і жди старостів від Кандзюби! От і все!

Прісъка. А ондечки і Стецько!

Одарка. Де?

Катерина. Он! Бачите, під вербою груші збирає?

Одарка. Улясю! Голубонько, поговори з ним!

Уляна. Та не голосіть, мамо! Поговорю я з ним. Поговорю. (*Вбік*).
Може, й відкинеться!

Одарка, поцілувавши Уляну, ховається за хату. Прокіп за нею. З'являється Стецько. Діє у манері вертепної ляльки.

ІНТЕРМЕДІЯ ДРУГА

Ось вам, дядьку, шапка й рукавиці — зостаньтеся!

Стецько (*до дівчат*). А, сороки кривобокі. А що тут у вас варили?

Прісъка. Нічого...

Стецько. Невже? А тепер що?

Марійка, Прісъка. Дід пішов по гриби... баба по опеньки...

Стецько. А я чого прийшов? Ти не знаєш? Ото йшов та й забув.

Парафаска. Ось вам, дядьку, шапка й рукавиці — зостаньтеся!

Стецько. А я не спішу нікуди... Хочеш дві груші?

Катерина. Давай!

Стецько. На!

Катерина. А де друга?

Стецько. А я її з'їв (*сміється*).

Катерина. Я бачу — ти такий, що вскочиш і вискочиш?..

Стецько. Еге! А ти і є та, про яку батько казав?

Катерина. Та вона ж, вона! А ти той, що човником принесло, чи веслом прибило?

Дівчата. Ха-ха-ха!

Стецько. Кого веслом прибило?

Дівчата. Рябу кобилу!

Стецько. Яку кобилу?

Дівчата. А ту, що веслом прибило!

Катерина. Сьогодні не вівторок, щоб повторять разів сорок...

Дівчата сміються.

Стецько. Гей, дівчата, як будете сміятися, то штовхніть і мене, може, і я засміюсь. Слухай ти, як тебе, Домаха чи Хвеська, батько казав: розпитай її обо всім! А чорт тебе знає, об чим розпитувати? Я уже й забув!

Катерина. Так піди до батька та й розпитай, коли забув.

Стецько. Ага! Я піду, а ти втечеш?

Катерина. Чого ж я буду тікати, коли я не “вона”?

Стецько. А казала, що “вона”...

Катерина. А хіба трудно в груди зайвий раз ударити?

Омелько. Ондечки та, про яку батько твій казав!

Параска. Тю, кумо, знайшла мені родину, кумового наймита дитину...

Марійка. Ондечки та, яку загубив.

Пріська. Ні це — родина куминої свахи наймички.

Омелько. А я тепер своїм воротам двоюрідний сарай!

Стецько. Ви мені родичі, як чорт козі дядько... То де ж та, про яку

батько казав? Хіба що оця. (*Наближається до Уляни*). Вона! Вона!

Ку-ку!

КАРТИНА ТРЕТЬЯ

От тобі і правда на світі

З'являється Уляна.

Стецько. Вона!!! Та й патлата ж! Та хай їй грець! Батько казав, щоб ми домовились...

Уляна. Об чім домовились?

Пріська. Об чім домовились?

Катерина, Параска. Об чім?

Стецько. Що?

Омелько, Охрім. ... домовились!

Стецько. А я забув!

Уляна. Що забув?

Стецько. Та забув, що батько наказав... У тебе, шельмо, спитати, чи ти підеш за мене?

Уляна. Коли рак свисне, Степанчику!

Стецько. А хіба рак свистить? Хіба уміє?

Уляна. А враг його знає!

Стецько. То чого ти лаєшся? Чого? Хіба я тебе возом зачепив? Ну, то кажі!

Уляна. Сього ніколи не буде!

Стецько (*граючись*). А чом не буде?

Уляна. Тим, що я за тебе не піду!

Стецько. А чом ти не підеш?

Уляна. Не хочу!

Стецько. А чом не хочеш?

Уляна. А не хочу тим, що не хо-чу!

Стецько. А чом не хочеш тим, що не “хочеш”?

Уляна. А тим... що ти мені, як хрін у носі!

Дівчата. Як хрін... Як хрін у носі!

Стецько. То дати тобі хустку? Е, ні, батько казав, що це ти мені повинна дати хустку!

Уляна. Наказав: на осіці — кислиці!

Стецько. А на осіці не ростуть кислиці, брешеш-бо!

Уляна. Слухай, ти, з великої хмарі великий дощ! Чого ти причепився мокрим листом? Не для Гриця паляниця!

Стецько. А я не Грицько, а Стецько!

Параска. Слухай, Стецю, не піде вона за тебе!

Стецько. А батько казав — піде!

Уляна. Не піду!

Параска. Не піде!

Марійка. Не піде!

Пріська. Не піде!

Охрім, Омелько. Не піде!

Стецько. Так себто батько збрехав?

Всі. Збрехав!

Стецько. Ось тільки скажи йому, що він бреше, так по пиці ляпанця і дастя! Я вже пробував!

Уляна. То батько твій казав, а то я тобі кажу! Не хочу я за тебе!

Стецько. А мені й не треба твого хотіння, підеш і без нього! Сьогодні ж і жди старостів!

Уляна. Гляньте на нього сьогодні, бо завтра вже й не дотовпитеся. Наше сватання батогом по воді писане!

Стецько. Слухай ти, патлат�! Ось коли б ти вже була моя жінка, та казала б, що не хочеш вийти за мене, так я б тобі піку побив, як батько мене часом б’є, а то тепер не можна. Батько казав, що після

весілля можна жінку бити, скільки хочеш, а тепер не можна. Дарма!
Я підожду. А поки що ласкою просю: піди за мене.

Уляна. Добре! Сьогодні ввечері... ранком, після обіду, з мішком, наставляй ширше.

Стецько. Бач. Таки вляпалась в мене! А піч колупатимеш?

Уляна. Оттак усю поколупаю!

З'являється Олексій. Уляна та Стецько його не бачать.

Стецько. Зачим так робити? А хочеш канафетку?

Уляна. Та хочу, хочу ж, мій миленький!

Стецько. Хе! Я хочу! (*Регоче*).

Олексій. От тобі і правда на світі...

Стецько. Ну, кажи ж мені, як ми оженимось, то що будемо робити? Га?
Кажи...

Уляна. Ти знаєш, я не знаю!

Стецько. Я зна-а-аю! А чи ти зна-а-аєш?

Уляна. Не знаю!

Стецько. Е-е-ех! Ніде правди діти! Мене батько навчив! Чи сказати? — Напечемо коржів, замнемо маку та намішаємо меду, та й...

Олексій. От тобі і правда на світі...

Стецько. ... залізemo на піч... посидаемо... та й юстимемо! I не мудро, скажеш? (*Смісться*). А що це в тебе? Чи не хустка мені?

Уляна. А кому ж, як не тобі?

Олексій. От тобі і правда на світі!!!

Уляна. Та нехай увечері, сама тобі почеплю, що й у двері втovпишся!

Стецько. Ти знаєш, я ще зроду не женився... Ото гарно...

Олексій. Здорова була, Уляно! Хай Бог помагає!

Уляна. Олексій! А я тебе шукала!

Олексій. Шукала Химка Юхима, а Юхим біля неї! Здоров, Степане!

Стецько. Здоров!

Олексій. Поздоровляю, засватавшись! От тобі і правда на світі!

Стецько. Йди здоров!

Уляна. Олексію! Ти ж нічого не знаєш!

Олексій. А що тут знати? Хіба не видно, що Гапка млинці пекла, бо й ворота в тісті!

Уляна. Та стій же! Хіба не бачиш? Світ мені не милий! Стій! Кому кажу?

Олексій. Чого ж ти йдеш за... Стецька? Він же й пальців не перелічиш...

Стецько. А навіщо їх лічити? Навіщо, коли вони один одного попереджають? Ти краще скажи, на якого гаспіда їх так багацько на руці?

Ага! От і не знаєш! А я знаю! Ось бачиш? Як би ти з одним пальцем та зложив би собі дулю? Еге! Не можна! (*Тиче Олексію дулю*).

Олексій однією рукою скопив Стецька і підняв над землею, мов оберемок соломи.

Олексій (гнівно). Ах ти ж... Через тебе уся напасть.

Стецько. Чого ти? Хіба я тобі в борщ начхав? Пусти, бо прожену звідси!

Олексій. Се ти мене проженеш?

Уляна. Олексійчику, не бери гріха на... душу...

З хати чути голос Одарки.

Одарка. Уляно! Улясю, йди обідати! Коли Степан тут, то клич і його!

Стецько (кричить). Осьдечки я! (*До Олексія*). Пусти, бо от візьму і не піду обідати! (*Кричить*). Я йду! Вже йду! Пусти!

Олексій відпускає Стецька.

Олексій. Тъху! Дурний і сам, що з таким зв'язався!

Стецько. Ага, злякався? Злякався?

Олексій. Йди звідси, бо я...

Уляна. Розуму ні ложки, а ще й женитись зібрався!

Стецько. Женитись розуму не треба! (*Біжить до хати*).

Олексій. Уляно!

Уляна. Олексійчику мій!

Олексій. Ти ж хоч казала матері про мене?

Уляна. Казала, усе казала, що коли не за тебе, то ні за кого не піду.

Так і говорити не дає!

Олексій. Не вбивайся, серце мое! Ось вийде з хати твоя мати, впаду на коліна, буду її благати, ласкою просити, чи не змилосердиться хоч трохи...

ІНТЕРМЕДІЯ ТРЕТЬЯ

Серце не кінь — не загнуздаєш

Тиха й ніжна музика. Знову, неначе марево, попливли тини. З'являються парубки та дівчата.

Уляна. Скажи їй, що любов любов зродить...

Олексій. Скажу, що любов як сон: не заїси, не зап'єш...

Марійка. Скажи, що любов, як перстень, не має кінця...

Олексій. Скажу.

Пріська. Скажи, що житимете, як пара голубків.

Параска. Скажи, що не з багатством жити, а з людиною.

Катерина. ... що коханню не треба пальцем показувати.

Омелько. Скажи, що не заглядатимеш на чужих жінок... бо свою згубиш!

Олексій. Скажу! Скажу! Скажу, що поганого слова від мене не почуєте. Буду вас слухати, як матір рідненьку...

Уляна. Прислухайтесь до звону нашого серця!

З хати виходить Одарка. Її ніхто не помічає.

Олексій. Скажу, навіщо ж вам той, що не ходив, не ходив, а як прийшов, то й вороття на спині приніс?

Катерина. Скажи, що ж це ви, кумо?

Олексій. Скажу, що ж це ви, кумо? Та вона мені наче й не кума?

Катерина. Тъх! Скажи, що ж це ви, паньматко, заблукали межі хатою та коморою?

Уляна. Згляньтесь на Бога!

Олексій. Пожалійте мене, сироту! Мамо! Буду вас почитати, як матір рідну! Поганого слова від мене не почуєте... віддайте за мене Уляну!

Катерина. Та й заспівай їй жалібно: "Через тую неньку нежонатий ходжу".

Олексій (*співає*). "Через тую неньку нежонатий ходжу".

Музика затихає. Кольорове світло зникає. Знову перелаз біля хати.

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Такий смирний — не жінку б'є, а тещу!

Одарка не втрималася, вся в слізах, склипуючи, підійшла до молодих та й обняла, а далі...

Одарка. Олесіечку, мій голубчику! Я й сама тебе люблю, мов рідненького сина. Парень ти проти мене звичний, слухняний! Та як же за тебе віддати? Ти собі сам на лихо. Мене ж усяк просміє, що я, таки будучи і сама не простого роду, а попівського, та й віддала одним одну дочку за бідного... Ні, Олесіечку, не віддам з волі в неволю. Нехай вже, Олесію, так і буде, як воно є. Ти з Уляною розійдись, та приходь на весілля, буцімто нічого й не було.

Олексій. Щоб я ще на весілля прийшов? Та коли у вас жалю нема, то краще мені у солдати...

Уляна. Тоді, мамо, і я втоплюся!

Одарка. Годі, Улясю, годі! Іди у хату... (*До Олесія*). Та відпусти ж бо її руку, відпусти! Віддай дівку, бо ще звикнеш!

Олексій (*не відпускаючи руки Уляни, аж заполуменів*). Якби не ви були паньматка моєї квіточки, то я б подумав, що хтось інший скавився!

Одарка. Он як! Хай тобі твої слова губи попалять!

Уляна. Мамо!

Одарка. Я в нього з кишені не крала “спасибі”.

Уляна. Ой, світу не бачу! Так, я біжу топитись...

Дівчата і собі заголосили.

Олексій. Так. А я біжу в солдати... (*Нахилившись до Уляни*). Рибоњка моя...

Одарка. Яка вона тобі “твоя”? Цяця, цяця — та в кишеню? Не вийде!

Пусти руку...

Олексій. Уляна ще не заручилася і мені не гріх називати її своєю!

Одарка (*гнівно і несамовито*). Розбишака! Відпусти мою дочку!

Олексій. Кричіть хоч до скоромного спасу, та тільки на свого цуцика після дощу, щоб не змерз!

Одарка. Ах ти ж-ж-ж! Голодранець...

З'являється Прокіп.

Прокіп. Одарко! Ходи швидше сюди!

Одарка (*не відпускаючи руку Олексія*). А чого там?

Прокіп. Та... Стецько!

Одарка. Що?

Прокіп. Того!

Одарка. Що “того”?

Прокіп. Та хоче море переплигнуть і хвоста не замочити...

Одарка. То зроби що-небудь!

Прокіп. Та зробив би, та рукава болять!

Одарка. Ой, Боже ж мій... (*Біжить до Прокона*). Що там? (*Прокіп щось шепоче*). Та бре... ?

Прокіп. Щоб мені не бачити власного вуха! (*Шепоче*).

Одарка. А щоб ти на небо не вскочив!

Прокіп. От так! А зараз стойти стовпчиком, наче блискавкою вдарило!

А фізіономія, як у святого позичив на день чи два, та й забув повернути.

Одарка. Ой, лишенко! (*Біжить до хати*).

Прокіп. Гуляй, курко, по борщу, поки другу притащу. Що сталося, дочки?

Уляна. Ой, таточку, я вже не тутешня. Ось на річку зібралася.

Олексій. А я в солдати.

Прокіп. Ти, бачу, смирний: не жінку б'еш, а тещу. Одарка хоч яка, а моя.

Олексій. На цьому світі не годиться бути дуже солодким, щоб не проговтнули...

Прокіп. Та й не дуже гірким, щоб не виплюнули!

Олексій. То що ж робити?

Прокіп. Робити? Та воно то так, якби не інакше. Та й Кандзюба галушкою не подавиться. Не будемо будькатися. Тут не руками треба, не язиком, а якось отого чомусь... А от бабу хоч і криво запрягли, а все-таки поїхало.

Олексій. Я в ваших премудростях нічого не розберу. Годі мое горе перевертати... набалакав сім мішків гречаної вовни... Все цей Стецько! А що він таке? Стецько.

З'являється Стецько.

КАРТИНА П'ЯТА

Дарма, що дарма

Стецько. Га? Бач, де вона! А я собі сидів, аж спати захотілося. І що робить,— не знаю, чи йти додому, чи тут старостів дождатись? Чого мовчиш, патлата?

Олексій рвонувся було, та Прокіп зупинив.

Стецько. А ти чого тут, пробишака? Чого ти з моєю дівчиною стойш? Чого на неї дивишся, а може, ще й говориш з нею? Гляди, щоб я тобі не дав щипки! Ану, йди звідси! (Зачепився, чи тільки зробив вигляд, що зачепився за паркан). Цур тобі! Не заньмай мене, я тобі кажу!

Катерина. Степане, не в'яжися до людей!

Стецько. А до яких це я людей в'яжуся? До яких?

Парафаска. До Уляни, до Олексія!

Стецько. До нього я не лізу, а Уляна — моя дівка!

Прісіка. Та вона за тебе не хоче!

Стецько. Дарма!

Катерина. Та ми ж ласкою тебе просимо!

Парафаска. Відкинься від Уляни! Степанчику!

Марійка. Відкинься!

Стецько. Дарма!

Омелько. Та тебе ж сама Катерина просить!

Катерина (*починає співати*). “Кучерява Катерина сваталося до Мартина...”

Стецько. Дарма! Дарма! (*Сміється вже відверто*).

Всі (*співають*). Ой, Мартине, добродію,

Сватай мене у неділю!

Стецько. Дарма! І казатиму вам — дарма, дарма, хоч як кажи, чи співай мені, чи знову кажи. Все мені — дарма! Хоч вона і не хоче, хоч плакатиме — мені дарма! Аби за мене пішла!..

Олексій. З мене досить! Просили тебе ласкою. Тепер слухай, що я тобі скажу!

Стецько. Дарма!

Олексій. Кажу тобі при людях! (*Ухопив його за комір*). Тільки побереш рушники та побачу тебе з хусткою, то знай, що тільки тобі й жити!

Стецько. А я з хусткою та й полізу аж у солому!

Олексій. А я тебе і там знайду та й задушу!

Стецько. От тільки задуши, а я батькові скажу! (*Tikaє*).

Прокіп. Степане, ходи-но ти сюди! А ходімо зі мною он туди, за Лису Гору.

Стецько. А якого чорта я там загубив?

Прокіп. А чи є в тебе гроші?

Стецько. Ось, повна кишеня! Батько на сватання дав!

Омелько (*тихо*). Пробігайся з ним на вольну та постав йому четвертinkу, то він до тебе буде добрий і дочку присилує.

Стецько (*глянув на Охріма*). Присилує?

Параска. Присилує.

Прісъка, Марійка. Їй-богу, присилує!

Стецько подивився на Прокопа, потім на Уляну.

Уляна. Присилує, Степанчику! Присилує!

Стецько (*подумавши*). Гей, старий пень! Ходім, поставлю тобі, може й справді, присилуєш.

Прокіп. Сам Бог бачив, що не хотів ані краплі! За вас постраждаю.

Обнявши Стецька, відходить. Чути веселий гопак. Поступово тане світло, залишаючись на Уляні. Чути солов'їний спів...

ІНТЕРМЕДІЯ ЧЕТВЕРТА

Для доброго діла з мішком

З бур'янів та городини з'являються голови Параски, Прісъки, Катерини, Охріма.

Охрім. Ну як? Не йдуть? Катерино? Катре? Катю!

Катерина (*з гарбузинням*). Та чого ти гримиш, як залізний ціп? Бач — не бачу нічого — одні реп'яхи, як гріхи!

Охрім (*пошепки*). Катре! (*Підповзає до Катерини*). А може ми, як кіт за своїм хвостом ганяємось?

Катерина (*сичить*). Ти, бачу, ледачий віл, а для доброго діла скupий аж синій!

Охрім (*шепоче*). Катю-ю-ю! (*Хоче поцілувати, бо вже смеркає*).

Катерина (аж почервоніла). Чи не буря тебе вивернула? Цур тобі!

Не дивись, наче п'ятака знайшов і не хочеш ділитись (*Дає ляпаса*).

Охрім (*все одно лагідно*). Ка-а-а... Не будь гірше торішнього...

Катерина. О-о-о! А ти часом не з тих, що як не брехнуть, то й не дихнуть? Послухай, лишень, як пси на тебе гавкають!

Охрім. Та то не на мене!

Чути ляпас, та не бачити.

Охрім (*регоче*). Господи, й нашо було сьогодні вмиватися, коли нема з ким цілуватися? Та й замазюкалася ж ти, мов порося! (*Сміється*).

Катерина. Ти глянь на себе... хороший, як свиня в реп'яхах...

Знову чути ляпас. Потім ще один. Потім ще один. Ще один. Ще. Потім останній.

Катерина. А ти вставай та позбирай — що у лантух, а що в торбу.

А то заметушився, як заєць від радості!

Охрім. Та я ж від серця, їй-богу!

Катерина. Та тобі забожитись, як собаці муху з'їсти! Цить — нічи-чирк! Здається, йдуть! Лягай!

Зникають, хоч ми їх і не бачили. З-за тину виповзають Пріська і Параска.

Параска (*з бур'яну*). Ну як? Не видно? (*Гукає*). Прісько! Де ти?

Пріська. Ти як коник сюрчиш! Ой! (*Бо глянула на Параску*). Глянь на себе! Схожа на оте, що на вогні париться і на вітрі сушиться. Ой, не можу! (*Сміється*).

Отак посідали і регочутъ серед реп'яхів, тицяючи одна на одну пальцем.

Пріська. Ой, не можу. Як попадя на весіллі!

Параска. А тобі б ще кільце в губу вправити!

Катерина (*вже з груші*). Ви що ж це? Регочете, наче не перед добром!

Цитьте! Бо прийде Нетюпalo і забере на Кувичкуалo! Не ловіть гав, бо старостів не встрежемо! Гич, як розкричалися! Все діло може загримітъ.

Та й генулась — загуркотіла в гілляки, у кущі, тільки "ой" і лішилося. Та й Охрім безголосо, мов груша-дичка, слідком, наче за компанію.

Дівчат — як корова язиком...

З'являється Стєцько. Втомлений, аж піт рясніc.

Стецько. А щоб він злиз! Бодай його лихоманка зводила, як він мене звіз... І якого біса я вчистив в Григорівку, коли треба було у Гончарівку. Тъху! Було б сватання! За кого б тоді рушники давали, якби я не прийшов? (*Віддихавши, забелькотав далі*). От якби вже не кінь, то й запізнився б.... (*Відкидає у бур'ян палицю*).

З бур'яну тільки зойкнуло. Та так незрозуміло, чи то бур'янина яка, чи то Пріська.

Стецько (*сполошився*). А що то там? Чортяка чи собака? Ану, Стецько, чи вже спочив? Ходім, голубчику, вже до батька, може, він досі сердиться, що я не йду. Прийду та обую шкапові чоботи з підковами... та й мудрі ж! (*Співає*).

От сей світ,
Такий світ,
Який собі довгий!
Цілий день проходиш,
Кінця не знаходиш...
А то швандяй, швандяй, швандяй!
Швандяй, швандяй цілий день!..

Стецько зникає.

КАРТИНА ШОСТА

У веселому настрої з'являється Одарка. Бігає, порається, і знову бігає. Ульох і з льоху, в повітку і з повітки, до криниці їй від криниці та ще наспівuje.

Одарка (*наспівує*).

Кину кужиль на поліцю,
Сама піду на вулицю.
Нехай миші кужиль трублять,
Нехай мене хлопці люблять.
Я нікого не любила,
Тільки Петра та Данила,
Грицька, Стецька та Степана.
Вийшла заміж за Івана.
Полюбила гультяя,
Така доля моя!

(Зникає десь у хаті.)

З бур'янів та городини з'являються голови Параски, Пріськи, Катерини, Охріма.

Отак визирають голови та й не бачать, що до двору заходять старости. Вони з великими зацянькованими дрючками. У першого під пахвою

хлібина, у другого — тільки чоботи блищають...

Скорик (*побачивши дівчат та парубка*). Генто што? Засада? Алі такий абичай антіресний? Што єто ви, люди добриє, в разведке, ілі просто так моркву роєте?

Тиміш. Та це ж наші дівчата, та й парубок наш. Здається чомусь мені, так-таки-так, осьдечки якось воно десь...

Скорик. Ти, товаришу, как у паходах не бувал, свєта не відал, і нічаво не знаєш, так у речах не суйся за умілими, а ожидал команди, да только подтакуй. Что здесь, что там (*показує на хату Прокона*). Вот і увесь пароль. Панятно, новобранець?

Тиміш. Так-таки-так!

Скорик. Ну вот, хвалю!

У цей час дівчата замурзані, бо таки “добре рили картоплю, не закусуючи”, а може, що інше, повиповзали з гарбузів та й перегородили дорогу сватам, які вже зайшли до двору. Тиміш хотів було ринутись наперед, але Скорик зупинив його, а потім і справді здогадався, що мудро зробив, бо ззаду виріс Охрім, і теж із дрючком, дарма що незацяцькованим.

Скорик (*посміхнувся*). Да єто чистое тебе нападеніє. Пастой, робята! Не делайте темпи без флігельманта! Переїдьом в сікурс. По воєнному артікулу — в переговори!

Охрім. Отже, я ми поговорити хочемо!

Скорик. Разумно! Колі есть что сказать, гаварі свой ультіматум, а коль нет, то спустіесь з дороги і не мішай святому делу.

Охрім. Ти мені не забивай цвяха в голову. Кажи краще, куди йдеш.

Скорик (*посміхнувся*). Хоть ты і красів ліцом, а сразу віжу, что не разбойник с большой дорогі. Посему імей ответ мой! Много земель я прошол. І Францію, і Німецію, і Рассею, і Туреччину... так вот і до вас прийшол... Пасматреть, как ви живете здесь в глухи! Так ви думаєтесь, что только і света, что наш с вами?

Катерина. Набачились, мабуть, усякого дива? Що то, якби гуляючи, послухати?

Скорик. Да будет чаво послушать про чужие землі!

Охрім. Бачу, ти такий, що і Бога за ногу вхопиш...

Скорик. А ти, брат, не перебивай переговори. Так вот, девушка, прийдьош у Францію, там... усьо француз нагало... А в Німеції — другої народ...

Катерина (*здивовано*). Ти диви...

Скорик. Да-а! У Туреччину прийди, так усьо куди не aberнісь — усьо турки... усьо турки... аж сумно. (*До Тимоша*). Пайдем потихоньку, новобранець! (*До дівчат*). Вот у нас, примером сказать,

хліб, вот і я, і ти (*протиснувся до дверей ближче*), і усяк знає, що хліб ето хлеб.

А у ніх так ето не понімают — понімаеш? Не понімают, чо “вода” — ето вода. Ну, малая дитина у нас назовет воду водою, а у них так і не умеют так називатъ. Умнаво у них і не спрашивай — усьо по-своему і совсем не так, как у нас.

Скорик з товарищем отпинилися вже майже перед дверима.

Охрім. Ой і бекетлива голова, ой, така славна.

Омелько. Як оте рябе, що на базарі дороге.

Охрім. Бачу, в такій голові таке народжується, що і лопатою не вигребеш.

Омелько. Таке мудре, таке вчене, та ще й на всі голоси...

Охрім (до дівчат). А ви чого порозпускали вуха, аж очі переінакшились?..

Скорик. Однако і ти учений малий, да такої, чо іногда і кобилу не запряжош, потому чо стреляеш із кривого ружжя. Вот в Рассеє как говорят? “Ми самі с усамі”, — ану, розумник, переведі!

Охрім (задумався). Е-е-е...

Катерина. Хе! Знаєм і без попа, що в неділю свято!

Скорик. Во, девушка-щебетушка, маладец! (*Знову пробивається до дверей*). А вот как вас такоє? Скажем... Моя хата з краю? А!?

Парафаска. Так і буде!

Катерина. Наше діло півняче: проспівав, а там хоч і не розвидняйся.

Охрім. Наше діло теляче. Наїлись та й у хлів...

Скорик (вже майже біля дверей). Вот маладци! Значит, так і делайте, коль ваше дело такое серое!

Пріс'ка, Марійка. Так він же сміється над нами! (*Всі підступають до Скорика*).

Скорик. Маладци! (*І вже хотів шелеснути у хату, та дорогу перегородив йому Олексій, як з-під землі з'явившись*).

Олексій (спокійно). Здрастуйте, господа служивие! А може, досить?

Скорик, зупинившиесь, довго вдвівляється в очі парубка. Та раптом заграли очі радісно.

Скорик (тихо). Олексій?

Олексій. Щось не пізнаю, а звідкіля ви?

Скорик. Та Осип я! Дядько твій!

Олексій. Господи, дядьку!

Одарка (виходячи з хати та уздріла старостів). Дай Боже вечір добрий! Помагай вам на усе добре! Просимо на хліб, на сіль і на

сватання! Дівчатка, розступіться, дайте дорогу сватам! Олексіечку, і ти заходь з миром! А де ж князь наш? Стецю-у!

Скорик. Да вот і ми ждьом да ожидаєм! Ну, очевидно, соколом прилетіт через какую минуту!

Тиміш. Та через яку “мінуту”! Його і до ночі не діждемось...

Скорик. Ти, новобранець, лучче помалківай! Переборщить да перехвалить кождий умеєт!..

Тиміш. Так-таки-так!

Скорик. Мадам Одарія! Ви беспокойство заплюньте, как пір’їну. Ми пока здесь на чистом воздухе разрядимся!

Одарка. То ѹ добре, бо ѹ мого старого ще нема — послала за цим... (*Красномовний жест залишився усім зрозумілій*)... Ну добре, добре... ждіть князя, а я гукну через якусь часинку... “ої, чий то кінь стойт...” (*Заспівала і зникла*).

Олексій. Ой, дядюшко, що ж ви робите! Ви, буцім живого, мене ріжете!

Скорик. Та невже дівчина твоя?

Охрім. Я ж вам із самого початку торочу!

Катерина. Він любить її на повну душу!

Пріська. Обое любляться! Любляться!

Скорик. А мати?

Олексій. Каже, ніколи не віддасть за бідного.

З’являється Уляна.

Уляна (пошепки). Уступіться за мене, бідную, нещасну...

Всі. Дядюшка Йосип...

Vsi ледве не плачуть.

Тиміш. Так-таки-так!

Скорик (до Олексія). Бідний, кажеш?

Олексій сумно повісив голову.

Скорик. Іти, дівчино, так сильно любиш, що пішла б за нього?

Уляна. Серце свою волю має!

Катерина. А он і князь пре! По штанах впізнала!

Скорик. Ну, братці! Задачка! Дабро! Чему бить, тому не миновать!

Олексію! Йди до хати, та ціть і не диш. Дівчаточка, розступіться, веселіше — князь заморський іде... Подумаєм — придумаєм!

Чути пісню Стецька “А я каши не єв...”

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА СЬОМА Думай... думай...

Гарно вбрана кімната в хаті Прокопа. Стіл накритий скатертиною, на ньому житня хлібина. З обох сторін столу довгі лави. У кутку — піч, яку до цього часу ще ніхто жодного разу не колупав. Все урочисто і святково, як і годиться. На порозі стоять старости.

Прокіп. А що ви за люди і відкіля Бог приніс?

Одарка чиркнула старого по лисині. Старости переступили поріг. За ними Стецько у великих чоботях та нових штанях. Дівчата та парубки слідом. Олексій зупинився біля дверей.

Скорик (важно). Прежде усево пазвольте во фрунт стать і без темпов вам честь отдать, затем пакланітца і добрым словом пріслужиться. Паслушайте нас, а уже после ми вас. Когда будет тебе, так ми онес, когда ж наше слово не в прийом, так ми прочь пайдьом. А что ми не дезертіри і не марадьори і без худої науки, так вот вам хлеб святой у руки. Пожалуйте!

Церемонія вручення хліба.

Дівчата (співають).

Ой, я маю чорні брови,
Маю карі очі...
Чом ти мене, миленького,
Любити не хочеш?

Тиміш. Так-таки-так! (Кланяється.)

Прокіп (бере хліб, цілує). Та воно-то так, коли не інакше, та якось вже за тим і за сим, то вже й не знаю, коли хто за ким. Сідайте.

Старости сідають. Стецько теж вмостився.

Прокіп. А чи не скажете ви нам, а не ми вам, бо ви ж не ми, а ми не ви, та й ви не тутешні, а прийдешні, а ми — не прийдешні, а здешні. От і питаемо ми вас, а не ви нас... Звідки ви?

Скорик. Ми з землі дальньої. Може слихали, аж із Франції?

Стецько. Вже ж і видно солдата, зараз і бреше. Ми притъопали з-за Харкова.

Прокіп. Ага, значить воно нічого не значить. Бо коли біле не сіре, а сіре не біле, то... Ви ж у нас постоеим, чи як?

Скорик. Нет! Ми проходящая партіонная команда. А вот с намі какая

случілась історія, просимо паслушати. Раз у прошлом году були ми в паході, у діком народе. А княжил там євтот (*показує на Стецька*) дікой князь. Войско єво штурмуєт, а он знай тебе толкуєт. Не сдамся, гаваріт, пока не добудете мнє птіцу, алі чорную куніцу, алі красну дівіцу. Генерал нас прізвал і такое нам сказац: “Ти, Осип Скорик, па всему свету бивал, усо Туреччину ізходіл, ти с нім пойді і каво надо найді!” Вот ми і пашлі... Пашлі і вчера в ётот город прішлі... как завъются не знаем...

Стецько. Гончарівка, забув чи що?

Скорик (*глянув на Стецька*). М-да! Так вот, тут пала пороша...

Стецько. “Бов, бов, бов!” То по твоїй брехні дзвонять. Яка літом пороша?

Скорик (*до Стецька*). Малчі, шпійон! Не дасть закону сполніт!

Прокіп. А може, ми його поки що за двері?

Одарка. Таке...

Скорик. Так вот, как пала пороша і на пороші слід, значіт, увідел етот (*показує на Стецька*) марадьор...

Стецько. А батько казав, що я князь.

Скорик (*спокійно*). Дікой... князь! Так вот, увідел слід етот князь і как обпечений закрічал: “Вот моя ні птіца, ні куніца, а красная дівіца!” І начал нас подгянять у вашу хату, чтобы без правіл, без пароля — захватіть дівіцу у неволю! А па святой мові, будьте все здорові! Вот ми штурмом і беръом вашу хату! Нашому слову конець, а ви дайте делу венець!

Тиміш. Так-таки-так, ось так!

Стецько. Бач, куди закарлючка закандзюбилась! Хитрий з'єсть курку, а скаже, що полетіла...

Прокіп. Так воно то так. Та я вже бачу, ані йому пір'я, ані йому гніздо, ані йому кобила. Ото біду накликали на нас! Та я питаю, що воно за князь такий є? Та правду кажіть! Щоб нам нашого дитяти не втопити!

Скорик. Хоч наш князь і дікой, одначе он штукар великой! Как на свет раділся, то єщо с сабой не білся...

Тиміш. Та де там з собою, він навіть і батька не б'є!

Скорик. А когда ляжет спать, так от него і слова не слихатъ...

Тиміш. Не слихатъ, бо він на ніч язика ковта з радості і не признається.

Скорик. Когда абедает — зубов не позичает, а собственнымі кусает.

Тиміш. Так-таки-так... Кусає, як пес скажений! Кусає, та й з двору тікає, щоб кого не вкусить...

Скорик. Незря дурака валяєт, пасему нікогда у себя грошей не крал...

Тиміш. Та де там не крav? Все з чужого воза бере, та на свій кладе!

Телят боїться, а воли цибрить, каже: “Купив, та насилу втік”...
З ним як? Зловищ, бува, у кошарі, а він кричить: “Ви мене у степ
пустіть та спіймайте!” Ні, йому шибениця не страшна. Тюрьма за
ним плаче! А так парень-друзяка!

Скорик (*до Тимоша*). Гляді та не пересолі...

Тиміш. Та нехай, нехай!

Стецько. “Нехай, нехай”, та й зовсім занехаяли...

Тиміш. Бери, що дають!

Скорик (*до батьків*). У нашого князя ум да розум такої ведьотся,
що на стенку не деруться...

Тиміш. Такий розумний, хоч сьогодні на смітник... Бува, вчора гук-
не, а сьогодні чекає, щоб завтра відгукнулося! Одним словом, ко-
зак — козлуга, годився б у коноплі на опудало!

Стецько (*обурено*). Твої слова лисі, мов макогони! Бач, каже навіть
те, чого в мене нема!

Тиміш. Нема, то буде. Бери, що дають!

Скорик (*до Тимоша*). Однако, товарищ, памалчи. Не всю правду
видавай! Наше дело в стороне! Ім (*показує в сторону Одарки*) ду-
матъ, над делом размишлять, а нам — ответ-прівет давать!

Одарка (*гукає до другої кімнати*). Улясю! Ходи-но сюди, дитино!

КАРТИНА ВОСЬМА

Келих без ніжки на стіл не ставлять!

З'являється Уляна.

Одарка (*беручи її за руку*). Йди, дитино, до пічки... Ну, хутенько.
А тепер колупай (*показує як*). Давай. Бач, розумниця моя.

Скорик (*до Тимоша*). Недольто!

Тиміш (*до дівчат та парубків*). Так-таки-так!

Одарка. А тепер, доню, роби, як батько накаже! Він нам усім голова!
(*Лагідно*). Кажи, старий!

Прокіп. Та воно то так, ніби наче і не того, бо бач воно таке, як мені
двоюрідний чобіт, і не так, щоб вуха мерзли. А щоб ви нас не поро-
чили, так ми вас пов'яжемо. Чи не так, жінко?

Одарка (*весело і ласково*). Роби, як знаєш!

Прокіп. Дочки, годі піч колупати, дай чим оцих французів пов'язати.

Стецько. Ану-ну! До чого дійдеться, то я й навтікача!

Одарка. Іди ж іди, Улясю! Чуєш, що батько велить?

Уляна (*падає на коліна перед матір'ю*). Ненечко моя ріднесенька!
Лебідочко... перепілочко!

Дівчата, похнюпившиесь, завели сумної. Олексій, ледве струмуючись, ховає очі.

Уляна. Останній раз прошу тебе: не топи свого дитяти!.. Дай мені на світі пожити!

Одарка (*спокійно*). Годі ж, Уляно, годі, донечко. Устань же, кажу тобі! Сього вже не буде! Давай там що є!

Стецько. Еге. Воно так: спершу не хоче, а далі сама захоче.

Скорик непомітно дав знак Уляні: слухатись! Вставши з колін, взяла Уляну на лаві рушники та й, поклонившиесь, простягла їх Скорику.

Скорик (*тримаючи в руках рушники*). Спасибі батюшці і матушці, што свайо дитя рано буділі і доброму делу учілі. Спасибі і молодой, што рано вставала, тонко пряжу пряла і хорошенські рушнички придбала! (*Тимошу*). Ану, новобранець, завяжи мне, а я тебе. Вот так. (*Один одного перев'язують*).

Стецько. А князя забули? Хоч би тобі на сміх чим-небудь обплутали.

Одарка. Давай же, Уляно, хустку молодому. Давай доню.

Прокіп. Одарко, може спочатку почастуємо гостей заморських...

Одарка. Та що ти в хмару заходиш?

Прокіп (*до всіх*). Жінка не черевик, з ноги не скинеш! Неси, дочки, хустку!

Уляна (*рішуче*). Хоч ріжте мене, хоч вбийте, а не дам нелюбу хустки!

Одарка (*аж підскочила*). Та ти що? Чи на тебе біс напав, чи що? Кінчай діло, кажу!

Уляна. З місця не піду!

Стецько. Та чого ти їй в пику дивишся? За патли та в потилицю!

Одарка (*гнівно*). Чому ж тоді рушники давала? Та я з тебе дух виб'ю!.. Я не подивлюсь, що...

Скорик. Пастой, мать Одарія! Єста не просто... (*Дивиться прямо в очі Уляни*). Так і знал. Наслано! Так і есть — наслано! Но не пабаімся насилкі, умсем і атаслатъ. Ми бывалі по свetu, відалі віді і знаєм, што к чemu. У меня недолго: скажу французъке слово, так і праженњом любую насилку. Паді сюда, Уляна. Ніхто не подходить!

Скорик шепоче щось їй на вухо. Через хвилину Уляна зробилася веселою, а між тим...

Одарка. Наслано! Ой, лиxo! А хто б то наслав? Чи не врагова Сюсюрчиха?

Стецько. Яке вже довге сватання, коли б швидше!

Уляна (*весело пурхнула до іншої кімнати*). Зараз, дядьку, зараз!

Скорик. Он — як рукой снял! Вибрикуючи пабегла і зараз усьо принесьоть.

Дівчата (завели веселої).

Не дурна я і не п'яна,
Щоб йти заміж за Степана.
Краще я звалюся з дуба,
А не вийду за Кандзюбу.

ІНТЕРМЕДІЯ П'ЯТА

До всякої масти козир

КАРТИНА ДЕВ'ЯТА

До кімнати повертається Уляна. В руках у неї велика дерев'яна тарілка, на якій лежить таке щось собі, покрите шовковою хусткою. Уляна дивно посміхається, роблячи якісь незрозумілі рухи... Всі здивовано стежать за нею.

Уляна. Тс-с-с! Не розбудіть мене! (*Посміхається та все неначе когось шукає*).

Скорик. Вот беда вам, мадам Одарія! Беда! Єста хто-то знову наслал.

Прямо темпи, без флігельманта, без ваєннаво артікула...

Одарка. Ой, Боже!

Скорик. Тixa! Смірна! Всем аставається в акопах. Я не такоє відал.

Сейчас мігом адретіруємся! (*До Уляни*). Девушка, милая, где ты била?

Уляна (*наспівуючи*). Не питайте мене. Через річку переходила...

Скорик (*до всіх*). Тс-с-с! (*До Уляни*). А чому ж ти суха?

Уляна (*шепоче*). Тш-ш-ш-шиш! Бо нема чого їсти!

Всі перелякано переглядаються.

Скорик. Тепер ясно. Всьо заново надабно. Только темнотой, только темнотой можно спасті нещасную!

Одарка. А як це, темнотою?

Скорик (*не довго думаючи*). Да єто усьо проще пареної репи!

Ти, мадам Одарка, по-французьки умੋеш гаваріть, не правда лі?

Одарка. Та помилуй мене Боже від цього!

Скорик. А по-німецькі?

Одарка. Зроду не пробувала!

Скорик. Ага, понял! Ти только по турецькі умੋеш чесать язиком!

Одарка. Ой, кажу ж, ні говорить, ні чесать не вмію!

Скорик. Жаль! Віжу, темнотой тебя не назовьош! Ну, а по артікулу возгребіє сотворила? Єто я в смислє — не розкумекала: кто Уляну обідел? Кто беду наслал?

Одарка. Точно можу сказати — Сюсюрчиха!

Скорик. Пахвально! (*Зробив великомудрий вигляд*). Сю-сю-рчи...

Одарка. ...ха!

Скорик. Та-а-ак! Сюсюрчиха! (*Потім звів очі на стелю. Когось там побачивши*). Пагаді! Што-то? Не слішу! (*Одарка запричитала*). Тіха, женщіна!

Одарка. Та я ж мовчу!

Скорик. Што-што? Как? “Гойда, гойда, гойдаша”? Так-так! “І кобила, і лоша”? Ага! “Кобилку продамо, а лошати не дамо”?.. Как? І на Одарію тоже?

Одарка дивиться то на стелю, то на Скорика. Кліпа очима.

Скорик. А кто? Кто пасмел? (*Слухає, а далі в знак згоди має головою та лякається почутому*). Ай-я-я-яй! Неужелі? Сю... сю...

Одарка (*не втрималася*). ...рчиха. Сюсюрчиха! Вона. Клята! Вона наслала. Та воно (*показує на стелю*) каже, що й на мене наслала??!

Скорик (*прикрикнув*). Не мешайся, грешніца! (*Кричить комусь угору*). Ти не обіжайся на рабу свою! Не знаю даже, чи буде ей лучше в пеклі ілі в раю! Там же у вас, как і у нас, святой на святого крівіться! Хорошо! Ага! Гаварю, хорошо! Я попробую! В темноте? А как не захочет? (*Одарка дивиться на Скорика. Уляна ховає очі і не розібрани: чи то сміється, чи то плаче*). Так! Пущай тагда Одарія кабілью станеть?

Одарка. Ой лихо ж мені!

Стєцько (*з радістю*). Ану, ну, зроби її кобилою! Я ще не бачив, як чоловік звір'якою перекидається...

Прокіп (*з-під столу*). А ти глянь у калюжу!

Стєцько (*не чує*). Та коли б іще заіржала: ото б сміху було!

Скорик (*до Стєцька*). Молчи, марадьюр, ато із дікова князя вміг в розумного превратішся.

Стєцько. А от цього я і не хочу!

Скорик. Тогда не мечі бісер! (*Знову дивиться на стелю*). Она согла-сна! Так! Да не кричи ты так, а то Одарія оглохнет до атакі, а не доведи Господь Бог! Тыфути! Не доведи ейо тот, с кем я разговариваю! Хорошо! Сделаю всю, как веліш! (*Опускає голову*). Дела-а-а! Скорее, грешница! Дар'я! Скорее!

Одарка. Що?

Скорик. Несіте, чем глаза-очі зав'язать, да мігом!

Одарка хапає що під руку попадає. Рушники та хусточки, все згоди-лося, щоб через якусь хвилину вони в усіх опинилися нижче лоба...

А між тим...

КАРТИНА ДЕСЯТА
Цвіте терен...

Одарка (*тремтить*). Пане старосто...

Скорик. Пабистрее! Гей, маладьож, памагі!

Пріс'єка з хусткою кинулася до Стецька. Той відбивається.

Стецько. Не тре... Мені не тре... Я нічого не побачу!

Пріс'єка. Тра! Степанчику, тра... (*Таки вловила його*). А щоб на тобі сорочка тряслася.

Стецько. Бач! (*До Уляни*). Бач! І мені хустку пов'язали! Бач, патлата!
(*Радісно*). Уляно, ку-ку! Де ти?

Уляна. Тут я, тут!

*Всі, крім Скорика, Уляни та Олексія, стоять з зав'язаними очима,
повисставляючи вперед руки.*

Стецько. А де ти, патлата? Дай-но мені руку!

*Уляна, знявши шовкову хустку з тарілки, оголює великий та розкішний
стиглий гарбуз. Поставивши його на стіл, підсунула руку Стецька до
кінчика гарбуза. Той учепився за нього.*

Стецько. Ти наче й не стара, а пальці порепані. Якби не знов, що то твоя рука, то подумав би, що клешня рака!

Уляна. Міцно тримай, Степанчику!

Одарка (*почувши ніжний голос Уляни*). От розумниця доця. (*Та до Стецька*). Тримай, Степане, бо випурхне!

Стецько. Я вже таки учепився, що хоч би яка там сила не смикнула, а я не випущу. Хе-хе! Скоріше підошви моїх нових чобіт залишатися на цьому місті...

Скорик. Давольно, князь! Вишь, абрадовался! Хвастун, однака!

Тиміш. Та він не тілько хвалько, він...

Скорик. Памалчі, ато перельот будет! (*До Одарки та Прокопа*). Ну-ка. Станьте здеся! Уляна! Паді сюда са сваїм вазлюбленим! Вот так!

*Уляна та Олексій, тримаючись за руки, стають на коліна перед
батьком і матір'ю.*

Скорик. Ну, благословясь, начньом! Нічаво, не пугайтесь, Одарія, ета не ворожба, а снятіє с тебе насилкі клятой Сюсюрчихі! Зніму, щоб ти не зачахла...

Одарка (*благаючи*). Ох, батечку-голубчику, так і чую, як мене з-за плечей бере.

Прокіп. Та ну-бо швидше: та по чарці пора!

Одарка. А чи можна, щоб разом і мого Прокопа покропити так, щоб перестав пити, окаянний?

Скорик. Много мені мароки буде! Но пасмотрім сначала, как тебе поможет... (*Тимошу*). Юк, мусьє?

Тиміш. Юк.

Скорик. А сейчас молчіте і слушайте. І павтаряйте за мной командніє слова!

Бере воду і хлюпає зверху рясними краплинами на обох.

Плюх! Плюх! Плюх!

Всі повторюють.

Скорик. Тепереч а усе зажмуртесь і не магі ніхто шевельнуться...

Одарка. Тепереч а усе зажмуртесь і не магі...

Скорик. Одаріє, ето не надо павтарять!

Одарка. Одаріє, ето не надо павтарять!

Скорик. Тixa! Самово ліхорадка так і быйоть! Єто умсючи наслано!

Одаріє, рожньонная, крещеная, вінчаная, покритая! Скажи... как тебя: чи із-за плечей беръоть ілі в очах рябіеть?

Одарка. Та... І з-за плечей... І в очах!

Скорик. Французская насишка! Адначе справімся!

Тара, бара, мара делпржан!

Пуру, буру, туру, акерман!

Бендер, кардаш.

Дюпень, марьяж. Йок пшик, йок пшик!

Бонжур, мадам Одарія, снято! Ат каво прийшло, на таво пайшло. Снято! Но хустку не снімай — рано! Прінято і наказано сначала поблагословіт дітятко своє да ейо ізбраника! Пусть станут, как муж да жона, і после твоїх благословеній сядут у том углу, как засватаніе!

Одарко. Чи ти згодна, Улясю!

Уляна. Згодна, мамочко рідненька!

Батько не витримав і оторопіло смикнув хустку з очей. Та, побачивши Уляну з Олексієм, зрадів.

Прокіп. То поблагословимо їх, стара?

Одарка. Ну, коли батько так хоче, то я повинна слухатсь. Він у нас голова усьому! Благословляю вас, діточки. (*Цілус з зав'язаними очима спочатку Уляну, а потім Олексієм*). Ти, князюшко наш, неначе й підріс. Що то щастя крилом черкнуло!

Скорик. Ну вот і делу конец! (*Знімає хустку з очей Одарки*).

Дівчата заспівали весільної.

КАРТИНА ОДИНАДЦЯТА

Любов, як перстень, не має кінця!

Дівчата.

Та ти, душечко, наша Уляно!
Обнімайтесь двори,
Застилайте столи,
Кладіть ложечки,
Срібні блюдечки,
Золотій мисочки.
От ідуть дружечки!

Одарка не може сказати ні слова, оторопіло дивлячись на молодих.

Стецько (*ще з зав'язаними очима*). Спасибі матері... що вчила батька спати... та будила... прясти....

Поки він говорить, йому розв'язує Пріська очі. Він замовкає, здивований, розкривши рота, дивиться на гарбуза.

Олексій. Тепер ти моя на віки вічні!

Уляна. Не покину тебе до смерті!

Одарка (*отямывшись*). Що се таке? Що се?

Стецько (*виходячи уперед*). Гарбуз! Хіба повилазило? Ось бач, покуштуй!

Одарка (*аж хитається*). Що се таке? Та се нас обморочено?

Олексій. Ні, матусенько, се не морока, се правда святая. Ти ж нас сама перехрестила! Така вже моя доля та щастя мое!

Мені — хустка, йому (*показує на Стецьку*) — гарбуз!

Стецько. Так поміняймося!

Уляна. Матусенько, моя ріднесенька! Спасибі, що ти зглянула на нас, щоб я ще пожила на світі! Яка ти у нас справедлива, благословивши мене і... і моого Олексія!

Стецько. Поблагослові їх оцим гарбузом по потилиці!

Одарка. Я... Та я... тобі зараз увесь гарбуз розтовчу об голову, усі патли повириваю та таки... Таки з Стецьком обвінчаю! Обвінчаю! Обвінчаю!

Стецько. Це вже коли я захочу!

Одарка (*не почувши Стецьку*). Я тобі... (*До Олексія*). Віддай хустку, віддай, віддай! (*Задихається від гніву*).

Скорик. Тр-р-р-р-ррр! Тр-р-р-р! Тр-р-р! Настоящий батальний огонь!

Теперь пайдьом у сикурс на штиki. (*Стас між Одаркою та молодими*). Послушай, паньматка, мене... бувалого...

Одарка. Не хочу... Не хочу нічого слухати...

Скорик. Та послухай!

Одарка. Хай віддасть хустку! Хай її Стецько! Хай візьме Стецько!

Стецько (*кричить*). Та в мене ось є! Не кричи, бо солдат тебе кобилою зробить! Є хустка!

Одарка. Ой, не можу, ой, що ж це таке діється?

Дівчата співають ще голосніше. Одарка заголосила. Прокіп, плачуучи, витива чарку за чаркою... Тиміш заснув у кутку. Стецько обнімається з Пріською. Катерина скиглить в обіймах Охріма... Поступово все заспокоюється... Чути хліпання Одарки та тиху пісню Параски.

Скорик (*тихо*). Одарцю. Не біда, що зайдла в двір, а біда, що не виженеш. Я за все своє життя так, Одарко, набідкався, що й на трьох вистачило б...

Одарка здивовано глянула на Скорика, наче перед нею вже й не сидить отої солдат-шельма...

Скорик. І справді, пройшов чи не весь світ. Пройшов та за чужим добром ніколи не ганявся. Не задивлявся на чужих биків, на чужу розкіш... Обминуло мене в житті й кохання... А тут, ні, ти глянь широко розкритими очима, люблять вони одне одного, як... Тут і слів не знайти...

Одарка (*похнютивши*). Так кріпак же він!

Скорик. А любов? Велика любов!!! Ось (*бере руку Одарки і кладе гроши*) зібрав я за службу п'ятдесят целкових... Заповідаю їх Олексію та Уляні. Хай будуть здорові, як вода, багаті, як земля, а красиві, як весна!

Прокіп. Одарцю! Поблагослови вже їх, а я точно ніколи... того, як його... навіть не присилуеш... Сьогодні останній раз...

Одарка (*тихо*). Мовчи вже там...

Прокіп. Та мовчу вже, мовчу...

Скорик. Хай любляться та дружно живуть. А не будуть лінуваться, так заживуть ширше, ніж отакі, як цей. Подумай, Одарко.

Одарка довго дивиться в очі Скорика. Потім гірко посміхається.

Стецько. А про князя й забули? Бач як попарувалися. Я вже бачу, до чого воно діє.

Одарка підійшла мовчки до Уляни та Олексія. Перехрестила обох, поцілувавши. Відійшла до Прокопа, сіла поруч.

Одарка. Спасибі ж тобі, пане старосто! Таки як рукою зняв. Ходіте ж, діточки, сюди. (*Обнімає Олексія та Уляну*).

Охрім. От такі мудрагелі були колись у нас на Гончарівці не сто, не триста, а цілих двісті років тому. Всім, хто досидів до кінця, спасибі. Заходьте ще до нас не один раз.

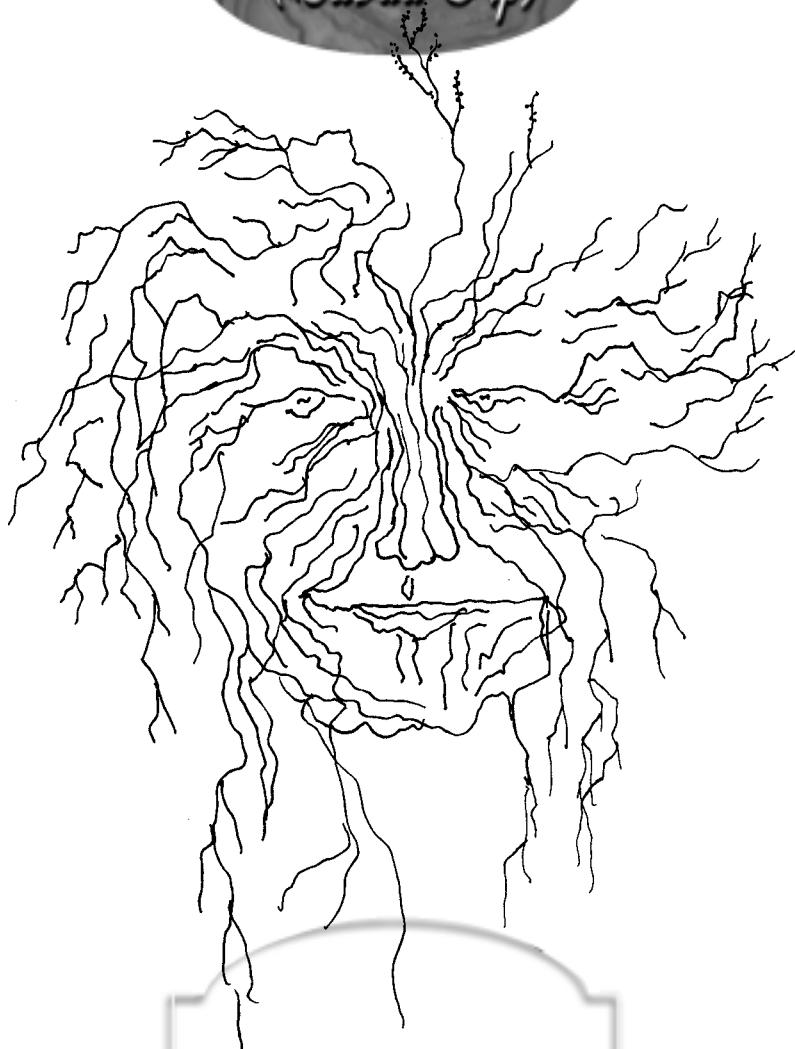
Ніжна мелодія “Цвіте терен...” поколювала десь біля серця...

Kінець.

В.ШУЛАКОВ

Судный день

(Бабий Др)

ДРАМАТИЧЕСКАЯ НОВЕЛЛА

в двух частях

(по пьесе И. МАЩЕНКО)

ДЕЙСТВУЮЩИЕ ЛИЦА:

Аркадий Аронович — Стариk, Он.
Аркадий Аронович (*в юности*).
Соломон.
Неся — его жена.
Арон — его брат.
Йосиф — его друг.
Тамара — жена Аronа.
Мириам.
Рита — мать Мириам.
Лёня — отец Мириам.
Кочубиевский.
Соня.
Борис.
Сеня.
Фира.
Генерал Эбергардт — военный комендант.
Генерал СС Энкельн.
Отто Раш — командующий эйнзацгруппой “Ц”.
Блобель — командир зондеркоманды 4-а.

Часть первая

СТАРИК

... Он давно привык разговаривать сам с собою. Скорее нет, не с собою, а со всем тем, что окружало его мир.

Разговаривал, как с живыми, будь то чайник или цветок, голос по радио или старая фотография.

— Доложи мне, покажи — кто купается во лжи,— обращался Он к телевизору, включая его.— Я опять ничего толком не понял. Ты скришишь как малахольный и думаешь, что так и надо,— ворчал Он на старое Кресло,— вот президент опять что-то пообещал, а Ты превратил праздник в обыкновенную жизнь. Двенадцать лет я тебя предупреждаю, а Ты все продолжаешь и продолжаешь демонстрировать мне большие странности. Еще немного и я тебя таки да выброшу. И не побоюсь, что мозаика этой бедной комнаты потеряет свой фрагмент. Чтоб мне так умиралось легко, как это правда.

Он разговаривал с героями фильмов, укоряя их в промахах, поощряя в благородстве. Ворчал на выступления депутатов, неизменно повторяя: “Люди должны жить по-людски и все тут. А ты забыл то, что и не знал. Я ни на кого не в претензии, но могу сказать тебе прямо в лицо. Ехали бы вы со своими обещаниями прямо из отсюда в сторону Америки. Тогда бы весь Подол обрадовался, что Америка получит немного говна. Ну, так и что? Так этой Америке и надо!”

Затем Он выключал свой старенький “Электрон” и надолго погружался в свои раздумья, неподвижно замирая у окна. Он давно привык жить один. Так давно, что даже забыл, когда уехала Сонечка (его единственная дочь). Уехала далеко и, очевидно, навсегда. Уехала в страну Солнечного Счастья. В страну Обетованную. Уехала, увезя с собой Мирочку и Аркашку... Сначала писала часто. Обещала покой. На приглашения Он отмалчивался. Скучал, тяжело привыкая к одиночеству. Дочь настаивала, но Он, отгоняя мысли об отъезде, продолжал упорно молчать, не в силах объяснить даже себе — почему... Перевернулось все внезапно. Совсем недавно к Нему зашли двое. Ростые, молодые, улыбчивые — они мягко, но настойчиво растопили лед молчания. Они не уламывали, не заманивали. Нет! Не сладкий пирог, а человеческая тоска. Не богатство беззаботное, а боль дочери, боль внуков к его одиночеству заставили принять решение, круто повернувшее всю его жизнь.

— Действительно, сердце видит лучше, чем глаз,— успокаивал Он сам себя.

Вот уже несколько дней Он собирал свои вещи, свои худые пожитки и любимые книги. Ох, уж и наговорился Он с ними. За все семьдесят пять, что Ему подарила судьба, Он не говорил так много. Время до отъезда сокращалось, несмотря на попытки его растянуть.

— Пока не построишь Нового — не отмахивайся от Старого! — говорил Он маленькому чайничку с маковым цветком и этикеткой “Красный коммунар”, бережно заворачивая его в полотенце, дабы не разбить ни ушко, ни носик в дальней дороге. — Ты что? Думаешь, это сказал я? Ты немножко поймешь, если я скажу, что нет. Это говорил Соломон. О-о-о! Это был мудрый еврей. А это говорю я. И я знаю, что говорю. Да-да, мы с тобой покидаем Подол и думаем, что у нас есть будущее. Но зачем так спешить? А если Боря зайдет? Или тетя Белла? Сеня соскучится?.. Кто будет делать нам чай? Нет, я не настаиваю, но возражаю. Ты готов ехать? Ты смотришь на меня и в глазах твоих вопрос: “Готов ли я?”. Тогда тебе надо сказать правду и я могу представить, какое лицо Ты сделаешь сам себе! К сожалению, я еще не готов... и в пионеры, как видишь, не гожусь. Так что — вылезай из чемодана и будем ждать гостей вместе...

Заварник вмиг оказывался на столе.

Нет, Он не пересчитывал упакованные чемоданы, которые в шеренгу выстроились вдоль стены рядом с горой узлов, пакетов и сумок.

Лишь Стол да Кресло, одиноко торчащие посреди опустевшей комнаты, внимательно поглядывали на Хозяина, бродившего взад и вперед между полок с книгами. Огромная гора бумаг, связанных небольшими стопками, была готова к дальним путешествиям. Вырезки из газет летели в угол к огромной тумбе с таким же громоздким старым телевизором. Оставалась совсем маленькая журнальная этажерка с неразобранными драгоценными письмами, фотоальбомами да старыми журналами “Огонек”.

Иногда звонил телефон. Тогда Хозяин, медленно шаркая домашними тапочками, шествовал к нему, приговаривая: “Я давно знаю, что ты будильник, так зачем же, признайся, так громко кричать?”

— Да-да. Я слушаю. А вам позвать кого? (Это Его явно веселило, ибо он прекрасно знал, что в этом доме звать некого).

Борис пришел в десять двадцать вечера...

БОРИС

Старик, оторвавшись от писем, сначала подошел к телефону:

Да-да! Я слушаю! А вам позвать кого?.. Алло! Ах, это вы решили ответить мне длинными гудками? Тогда слушайте мои короткие, пока я схожу и открою дверь тете Киле. (*Положил трубку*). Войдите! Дверь не заперта! А, это вы, Боря?

Борис. Добрый вечер, Аркадий Аронович.

Старик. Добрый вечер, дорогой. Проходите.

Борис. Благодарю.

В комнату вошел молодой рослый человек. Мягкая улыбка светилась на его лице.

Итак — по порядку. Удалось все пробить быстрее, чем я думал. О-о, деньги — большая сила. Это паспорт... Вот здесь виза. Везде очереди — пришлось повозиться. Эти справки — приберегите. Да, получив утром визу, я решил не откладывать то, что можно сделать сразу. Короче, вот билеты на самолет... Это деньги... Вылетаем завтра в восемь ноль-ноль... Время местное...

Старик. Завтра?..

Борис. Основное, я вижу, вы сложили. Мелочи оставим.

Старик. Да-да... оставим. Я им так и говорил: “Оставайтесь здесь потому, что вы мелочи...”

Борис (*не замечая иронии*). Этот ящик там, я думаю, вам ни к чему.

Старик. Зачем мне этот ящик? Тем более, что он принадлежит Сене.

Это сосед, что выше меня этажом. Он оставил это пока у меня.

У него грандиозный ремонт, в честь его жены Фирмы. Я даже не знаю, что в нем лежит, хоть точно знаю, что он открыт...

Борис. Аркадий Аронович, я имел ввиду этот ящик...

Старик. Ах, этот? Ну, если вы настаиваете, то, действительно, этот шедевр мне ни к чему. И вообще, зачем это мне телевизор?

Борис. Семидесятые годы... (*Включает телевизор*). Что? Еще работает старичок?

Старик. Иногда говорит — “да”, иногда говорит — “нет”, но в основном без прогулов!

Слышно шипение, треск, голоса... “Вечерние новости”.

Борис. Работает... (*Шутливо*). Ну, если работает, тогда оставим его здесь. Пусть работает. Это как раз то, чего не хватает этому славному городу. (*Смеется*). Нет-нет! Аркадий Аронович, милый вы мой, если он вам дорог, то...

(Он стоял перед Стариком — энергичный, довольный, полный оптимизма и молодой силы). Но! Но там вас ожидает — настоящий, последней модели. Цвет, звук! Сказка!

Старик. Да... Ящик... Он сам иногда мне говорил, что он — ящик. Это я, старый идиот, все время думал, что он — телевизор.

Борис. И обратите внимание — чем он наполнен?

Старик. Если вы не про лампы, а про содержание, то, конечно, оставим! Оставим. Оставим... Действительно, зачем это содержать при себе такое содержание...

Аркадий Аронович улыбнулся, опустил руки, задумался.

Борис. Что с вами?

Старик. Что?.. Чаю не изволите? Или кофе?

Борис. На ночь? Благодарю. Да вы не волнуйтесь. Все будет хорошо...

Старик. Да-да... И слепая курица иногда находит зерно.

Борис. Ну вот... Опять... Аркадий Аронович, давайте договоримся. Все сомнения гоните подальше... Загляните в будущее... обеспеченная старость... счастливая...

Старик. Не-о-жи-данно! Неожиданно! Все — как-то вдруг! И этот отъезд завтра — тоже — вдруг! Я не отказываюсь, но поверьте, Борис Борисович, мягко говоря, я... не готов...

Борис. Я понимаю вас. Но кто сказал “Алеф”, должен сказать “Бейс”.

Старик. Конечно-конечно... Немножко, и еще немножко, и будет полная тарелка. Но, знаете, Боря, мой сосуд переполнен настолько, что одно утешает — еще не долго!

Борис. Аркадий Аронович! Я, кажется, неглупый человек...

Старик. Что Вы! Что Вы! Вы, Боренька, очень умный и поэтому скажите прямо — зачем я вам там нужен? Такой малахольный?! Там и без меня записанных на евреев столько, сколько здесь на русских. Если еще не больше.

Борис. Не понимаю! Поверьте — я вас не понимаю. Почему вы упрямитесь? Что вас здесь держит?.. Что-то старое... ушедшее? Молодость, разорванная войной, или этот идиотский послевоенный маразм? Кто завязал этот узел? Ленин?.. Вас никто никогда не щадил. Никто не приласкал... Или, может быть, светлое будущее завтра в этой стране? В стране, где Конституцию принимают по пять лет. Да плевать им на вас. Плевать! Четыре миллиона пенсия! Вдумайтесь... Что такое этот миллион? Десять пачек мо-ло-ка-а! Пять миллионов за квартиру, а пенсия — четыре! Вот почему я здесь! Вот почему Соня обливается слезами... и я выполню ее волю. Я в конце концов ваш зять. Сын ваш! И я сделаю все. Без вас я не уеду...

Старик. А это тоже — неплохой вариант...

Борис. Неужели вы думаете, что мы вас бросим? Поймите, там совершенно другая жизнь. Когда-то же пора взяться за ум!?

Старик. Вам хорошо сказать: “Браться за ум”. А если его нет? Тогда за что браться? Ну-ну! Все! Все! Вы мне очень напомнили своего папу, Боренька! Так вы сказали, завтра в восемь? По местному времени?

Борис. Я буду счастлив передать вас из рук в руки. У вас практически все сложено, оформлено... билеты на руках...

Старик. Оформлено... билеты на руках... я лечу... вокруг облака. Впереди холодная, но зеленая страна счастья, а внизу мой бедный, но свободный Подол. Меня ждут с цветами Сонечка, Мирочка и Аркаша. (*Пауза. Оба прислушиваются к голосу диктора*).

Борис. Да. Этой стране лет десять надо, чтобы крылья появились...

Старик. Очень большая цифра получится, если перевести на минуты.

Это, Боренька, очевидно, очень много... особенно для меня. Как говорят: “Когда наступает жизнь — лет не хватает...” Это, я вам скажу, почти невозможная цифра...

Борис. Вот видите. А там. Там мы вместе. Там... Вот мой отец...

Старик. Да, Боря, ваш папа кремень... Напор... Кстати, он вам рассказывал о себе подробно?

Борис. Что именно?

Старик. Я о том, как у него складывалось здесь?

Борис. Он даже показывал мнеличное письмо Леониду Брежневу.

Старик. Что вы говорите? Письмо Брежневу?.. У них что — была личная переписка?

Борис. Это было единственное письмо. Он мне его читал несколько раз. Я даже запомнил некоторые фразы. Правда, они на украинском. Моя мама ведь украинка. Отец блестяще знал несколько языков и на том странном процессе говорил только на украинском. Вы меня слушаете? Правда, я не пойму, какое это имело значение.

Старик. О-о-о! Это имеет большое значение... Моя мама тоже была украинкой... большое значение... Так, я весь внимание, Боря!

Борис. Ну, где-то так: “Я єврей... Я хочу жити в Ізраїлі... Хочу, щоб мої діти вчилися в школі єврейською мовою... Це моя мечта...”

Старик. Мрія...

Борис. Да... “Це моя мрія, моя мета... І мета сотень попередніх поколінь. Випустіть мене звідси разом із сім'єю.” Ну, в общем, что он готов хоть пешком пойти на свою родину.. Что-то... так: “Випустіть мене звідси на мою Батьківщину разом із сім'єю...” Короче, хлебнул старик...

Аркадий Аронович остановил колючий взгляд на Борисе. Почему-то снял очки, замер.

Я что-то не так сказал?

Старик. Нет-нет! Борис Борисович! Вы все говорите правильно. Ваш папа мужественный человек. Он перенес все, что сыпалось ему на голову. А ему сыпалось — таки много. Не каждая голова выдержит, я не говорю уже про сердце. О нем забывает иногда даже голова.

Борис. Дорогой Аркадий Аронович, отложим эти воспоминания... Мы в дороге наговоримся. (*Посмотрел на часы*). Через час уже двадцать девятое. Можно сказать — самый счастливый день вашей жизни... и вы скоро убедитесь в этом. Вы себе не представляете, какой подарок вы сделаете для своей дочери в День ее рождения. Двадцать девятого сентября — не забыли?.. Поистине для нас всех это будет исторический день.

— Двадцать девятое... двадцать девятое сентября завтра. Уже почти сегодня... Судный день... Судный день,— пробормотал Старик, направляясь в глубину комнаты, покинув в дверях гостя.

— Я буду у вас ровно в шесть утра. Ребята, я договорился, помогут с вещами... Билеты у вас... Документы в порядке... Собирайтесь. Прощайтесь, так сказать, с родными стенами... и пораньше ложитесь,— вам необходимо отдохнуть перед трудной дорогой... (*Борис хотел было еще что-то сказать, но, постояв мгновение, решил большие не тревожить Старика*).

Дверь щелнула. Аркадий Аронович вздрогнул, застыл на мгновение, как бы чего-то ожидая, затем, пробормотав что-то невнятное, направился к телевизору. Затем сел на случайно подвернувшийся чемодан. Крепко сцепил руки. Говорили о погоде на завтра. Тёплая музыка заполнила опустевшую, давно распрощавшуюся с уютом комнату. Сгорбившаяся фигура Старика была неподвижна... Откуда-то, сквозь звуки мелодии, прорывались отрывки фраз, сначала далеких и непонятных, но со временем более отчетливых и конкретных. Кому принадлежали они — знал только Он.

КОЧУБИЕВСКИЙ

Голос Диктора (по телевидению).

Вранці очікуються опади у вигляді дощу. Місцями пориви вітру досягатимуть п'ятнадцять-двадцять метрів на секунду... Подсудимий Кочубиевский, во время обыска в вашей квартире найдено статью, пронизанную антисоветским духом... В Південних районах України температура повітря знизиться до восьми-дев'яти градусів вище нуля... В районах Східної України очікуються сильні зливи. Місцями град... В этой статье вы писали, что черносотенный лозунг "Бей жидов — спасай Россию" за пятьдесят лет в нашей стране не утратил своей злободневности...

В дверях комнаты появился человек, чем-то похожий на Бориса, но только одетый в костюм шестидесятых годов. В противоположной стороне появилась женщина в строгом красном костюме.

Кочубиевский. Я і сьогодні так думаю...

Судья. Подсудимый, говорите на государственном языке...

Кочубиевский. Маю право, як людина, говорити мовою, якою я забажаю. Тим паче, що ми живемо на Україні. До речі, моя дружина — українка. Я її обожнюю.

Судья. Хорошо. Вы имеете такое право. В той статье вы писали, что самым лютым врагом еврейского народа является президент Египта Насер. Писали, зная, что ему присвоено звание Героя Советского Союза.

Кочубиевский. Дуже часто у нас чорне називають білим...

Судья. В Бабьем Яру, на нелегальном сбощице, где вы вели антисоветскую пропаганду, присутствовали Виктор Некрасов, Иван Дзюба... Вы знаете их?

Кочубиевский. Я їх там не бачив!

Судья. Как судебное доказательство прошу продемонстрировать кадры хроники...

Стена комнаты засветилась бледно-синим светом. Вспыхивает экран. Тысяча девяносто шестьдесят шестой год. Бабий Яр. Группа людей с цветами у высокого забора кладбища. Вход закрыт. Они тихо разговаривают. Лица их покрыты скорбью. Среди колонн — Виктор Некрасов... Он что-то говорит Кочубиевскому, затем идет и возлагает цветы у ворот кладбища, на котором огромными буквами написано: "Бабий Яр — 1966".

Судья. Узнаете? Себя узнаете?

Кочубиевский. Ми прийшли поклонитися праху рідних, близьких, розстріляних фашистами...

Старик заерзal на чемодане. Очki сползли к переносице, взгляд шел поверх, крепко вцепившись в экран телевизора. Боясь пропустить хотя бы слово, Он всем своим существом был там, в том далеком шестьдесят шестом... Этот сумасшедший вечер, эти споры, эти чемоданы, узлы, пакеты, книги — все отлетело, растворилось, как странный ненужный сон. Что Он видел в этом светящемся окошечке своего старого ящика — известно только Богу. Он даже не заметил, как и когда появились они. Так же неожиданно, как всегда, каждый остановился только там, где их прежде видел Старик...

Первым вошел Соломон, затем его жена Неся, через мгновение Арон с Аркадием.

Они вошли медленно и тихо, очевидно, боясь встревожить Старика.

Но Он, что-то услышав, цыкнул: “Тш-ш-ш! Сейчас-сейчас. Мне это настолько важно, что даже подождите!”

Судья. Свидетель Миронова говорила, что вы там агитировали евреев бежать из Советского Союза потому, что им здесь грозит смерть. А также, что наша власть хуже фашистской.

Кочубиевский. Це наклеп. (*Раздался звонок телефона*).

Судья. Тогда, может, вспомните то, о чем вы писали Леониду Ильичу Брежневу:

Кочубиевский. Я краще зачитаю. “Я єврей! І я хочу, щоб мої діти вчилися в школі єврейською мовою. Більшість моїх рідних розстріляли фашисти. Випустіть мене звідси. Я хочу поїхати на батьківщину своїх предків. І якщо ви мене засудите за це, я все одно, якщо доживу до звільнення, погоджусь хоч пішки піти на батьківщину.”

Настойчиво звонил телефон...

Судья. Суд удаляется на заседание.

ТРЕВОГА

Он, буркнув что-то, прошаркал к телефону. Аркадий, который стоял рядом, опередив Старика, снял трубку и протянул навстречу.

Старик. Вечно ты один. А где Мириам, где Тамара?

Аркадий. Я их предупреждал, что комендантский час начинается с девятнадцати ноль-ноль, но видишь ли, позвонил этот... Александр фон Бихель, просил срочно прийти... Что-то очень важное...

Неся. Какой еще Бихель? Сашка, что ли? И почему он “фон”?

Соломон. А потому, что его пригласили в гости. А ты знаешь, что быка зовут в гости не мед пить, а воду возить. Сашка еще с двадцать пятого работает переводчиком военного коменданта.

Неся. А он что?.. Сам захотел так?

Соломон. Захотел не захотел, но понял, что если не захочешь, то это еще хуже, чем не можешь.

Аркадий. Они скоро придут. Александр сказал — узнал что-то важное.

ЗВОНОК

Старик. Да-да... я знаю — они с мамой пришли через десять минут... Алло! Ах, это вы, Боря? Да-да. Я окончательно сложил все свои вещи. Вы зря волнуетесь. Если хотите — сбегайте посмотреть. Хорошо. Хорошо. Да, я хотел Вас спросить, Боренька, зачем вам такая обуза? Вам и Сонечке? Мне уже столько, сколько вам трижды родиться. Что же тут непонятного? Я вот сижу и думаю... А что, если этот билет я возьму в золотую рамочку, а визу подарю дяде Сене?.. Что? Конечно! Ну, конечно же — это шутка! Да-да, летим, а то как же Вы там без меня обойдетесь? Нет-нет! Я уже в самолете. Уже летим. Вокруг — облака, внизу мой бедный Подол в обнимку с Куреневкой... Что? Да-да. До утра, мой дорогой! Главное — не забыть выключить свет и плитку. Да-да... я ложусь. И даже укрываюсь. До встречи, в восемь утра...

ОНА

Старик повесил трубку. Оглянулся на Аркадия, но увидел лишь собственное изображение в огромном старом зеркале, которое и не собирается забирать с собой, оставив висеть на холодной, белой стене...

“Ну, конечно же, конечно”, — пробормотал Он и направился к старому креслу.

Он долго укрывался пледом. Наконец, успокоился и погрузился в сон... Мириам появилась так же внезапно, как и всегда. Ее белоснежный подвенечный наряд отдавал синевой. В руках шуршал букет искусственных цветов. Странная улыбка застыла на ее лице, когда она на мгновение остановилась почти рядом со спящим. Вскоре туманная темнота двери проглотила ее силуэт...

Выбежали дети. Что-то неразборчиво щебетали. Подкрались к спящему и, пощекотав подобранный фотографией, быстро включив телевизор, исчезли... Старик заворочался и что-то проворчал... Он открыл глаза. В комнате горел свет. Телевизор мигал и тихо сигнализировал. Тяжело

оторвавшись от кресла, он выдернул вилку телевизора и поплелся закрывать распахнутую дверь. На пороге оглянулся на чемоданы, кресло, телевизор... Остановил взгляд на ярко полыхающей лампочке. Щелкнул выключатель. Темнота воцарилась в комнате. Бледно-синее огромное окно бросало на пол лунный свет... Вдали постепенно проявлялись огни засыпающего города... Он распахнул окно. Легкий занавес зашелестел под дуновением ночной свежести. Странная музыка заполнила все уголки комнаты...

1941 год

Странная музыка заполнила все уголки комнаты. Далекие прозрачные голоса, появившиеся ниоткуда, плыли в воздухе и исчезали, как снежинки на теплой руке. Старик застыл у окна, взглядываясь в темноту ночи.

Голос Соломона. Да-а. Долго мы не виделись.

Голос Йосифа. Где-то с тридцать девятого... (он что-то жсует), как только Миша родился, я, как привязанный: то за молоком, то на базар, то к врачу... то...

Голос Неси. Дай человеку поесть. Ночь большая — наговоритесь еще...

Голос Соломона. Ты принесла что-нибудь переодеться?

Голос Неси. Ты же не слепой. Видишь, пятый узел развязываю. У нас таких размеров в семье нет!

Голос Соломона. Давай что попало — можешь мой синий костюм в полосочку.

Голос Неси. Это тот, что свадебный? Ты с ума сошел?

Голос Соломона. Неся, я же не собираюсь второй раз на тебе жениться... Да ты, Йося, кушай, кушай... Нашла?

Голос Неси. Свадебный?

Голос Соломона. Свадебный!

Голос Неси. Свадебный я продала.

Голос Соломона. Ты продала мой свадебный костюм?

Голос Неси. Ты просто вспомни, что ты кушал позавчера — это во-первых, а во-вторых — ты же сам говоришь, что второй раз на мне жениться не собираешься.

Голос Соломона. Так бы давно и сказала. Ты извини ее, Йося, устала она...

Аркадий Аронович чиркнул спичкой. Тусклый огонек свечи задрожал в руках Старика. Он осторожно подошел к столу и, поставив свечу посередине, присел на какой-то узел, напряженно взглядываясь в лица сидящих людей.

Неся. Он еще за меня извиняется. (*Вздохнула*). Возьми, Йося, это, кажется, подойдет. Тебе бы сполоснуться... Сколько ты, говоришь, добирался?

Йосиф. Уже не помню... главное, что жив остался. Чудом жив... (*Продолжает есть*). Вы представить себе... даже... не можете... Ад... Они собрали нас... тысяч тридцать... Всех до единого, кто остался в Бердычеве... Заставляли ползать на животах... (*Перестал жевать*). Женщин раздели и заставили переплыть речку, подгоняя автоматными очередями...

Пока... все не утонули... Потом... начался массовый расстрел... И это с утра до ночи... Потом нас всех — и мертвых и живых — забросали землей, мокрой от крови... Я выдряпался... земля дышала... стонала... плакала... Не могу... не прощу... не могу!!! (*Рыдает*). Вы представляете? Десятки тысяч?... (*Он застонал, скрипя зубами. Повалился на узлы. Все склонились над ним*). Я не хочу после этого жить!

Соломон. Прекрати, Йосиф! Даже нашу смерть мы должны превратить в волю к жизни! Наша смерть добавит силы живым... Господи, прости нам нашу слабость! Господи, прости нас! Йосиф, возьми себя в руки.

Неся. Этот страшный сон скоро пройдет. Слышишь, Йося? Что остается нам, женщинам, делать, когда мужчины слезу пускают? Пойдите побрейтесь! Умойтесь. Переоденьтесь. Хватит киснуть. Соломон, почему ты не побрился? Скоро нам выходить.

Соломон. Меня там побреют...

Неся. И ты уже знаешь, где это “там”?

Неся. Соломон, зачем ты молчишь? Ты знаешь, куда нас все-таки повезут?!

Соломон. Ты уже второй раз спрашиваешь и не только меня.

Неся. А ты второй раз молчишь и ничего толком не собираешься сказать.

Соломон. Я не виноват, милая Неся, что, к сожалению, и близкие люди бывают недалекими.

Неся. Если бы ты сказал, что родственники бывают далекие и недалекие, как ты, тогда бы я обиделась, а так даже ничуть. Аркадий, прочти это объявление еще раз, но только вслух и тогда у меня наступит полная ясность — куда нам ехать.

Соломон. Полная ясность бывает лишь в пустой голове, зачем это тебе надо?

Неся. Я даже не слышу, что он сказал. Читай, Аркаша. Но только вслух.

Аркадий (*читает*). Все жиды города Киева и его окрестностей должны явиться в понедельник двадцать девятого сентября тысяча девятьсот сорок первого года к восьми часам утра на угол Мельниковской и Дохтуровской (возле кладбищ)...

Неся. Никакой Дохтуровской в Киеве с рождения не было.

Соломон. Это — Дехтяревская.

Неся. Может, ты утверждаешь, что где-то есть Мельниковская, когда я этого не знаю.

Соломон. Возле кладбищ — Дехтяревская и Мельникова.

Неся. Ну, так бы и писали... Если бы Сашка Бихель переводил, то все было бы правдоподобно. А так, наверное, какой-нибудь фон Бихель царапал... Читай, Аркаша...

Аркадий. Взять с собой документы, деньги, ценные вещи, а также теплую одежду, белье и пр...

Неся. Теплую одежду?.. Конечно же, куда-то повезут далеко. Куда же — интересно?

Йосиф. В Палестину или в Сибирь!

Неся. В Сибирь? Там же Сталин! А в Палестине — жарко. Зачем же теплые вещи?

Арон. Теплые не теплые, главное — повезут. Эти улицы действительно возле русского и еврейского кладбищ на Лукьянинке. Там товарная станция — Лукьянинка. Значит — повезут!..

Соломон. И любая недомолвка может породить мольбу...

Арон. А я тебе скажу, что если из двух зол можно выбирать, то это уже неплохо.

Аркадий (*продолжает читать*). “Кто из жидов не выполнит этого распоряжения и будет найден в другом месте, будет расстрелян...”

Неся. Это, Аркаша, мог бы и пропустить. Конечно же, мы едем.

Аркадий. ... “Кто из граждан проникнет в оставленные жидами квартиры и присвоит себе вещи, будет расстрелян...”

Неся. Зачем же так грубо? Всему миру и даже нам давно известно, что есть жиды и есть евреи. Зачем же так? А печать и подпись есть?

Аркадий. Даже заглавия нет.

Йосиф. Значит — провокация.

Аркадий. Ничего себе. Все заборы и дома обклеены.

Йосиф. Тогда я из одного ада попал в другой... (*Ударил кулаком по столу*). Зачем? Зачем устраивать людям такую трагедию?

Арон. Крещатик горит... Разрушена комендатура. Немцы как котята погибают... Ты понимаешь — гигантский пожар в центре Киева. Взрывы через каждые два часа. Конечно же, это подпольщики! Но покарать решили почему-то нас.

Неся. Покарать тысячи? Взрывают какие-нибудь десять человек, остальные ни за что должны страдать?

Йосиф. Немцы не могут выявить этих десять поджигателей, вот и решили вывести всех! Жестоко, но верно. Лишь бы не повторился Бердычев.

Соломон. Ты, Йося, хоть и не коммунист, а рассуждаешь, как Арон.

Арон. Ну, вот снова. Арон виноват, что был коммунистом.

Неся. А ты что?.. Уже выписался?

Соломон. Конечно, выписался. (*Смеется*).

Арон. Вы же прекрасно все знаете, что этот вопрос у меня наболевший!

Соломон. С наболевшими вопросами надо обращаться в поликлинику. Не сердись. Сам знаю, что коммунист из тебя, как из говна пуля. Только и того, что взносы платил, и то — нерегулярно.

Арон. За это меня хотели исключить из партии, но нагрянула война.

Соломон. Теперь ты в оккупации. За это тебя точно выключат из партии...

Неся. Зато из евреев его уже никто не выключит.

Арон. Если правду сказать, и еврей я не лучший, чем коммунист.

Соломон. Арон, не перечеркивай минус, а то он превратится в плюс.

Арон. Да. Но если к нулю добавить впереди что-то, это будет уже не нуль.

Соломон. Запомни, брат, если ты мечтаешь о Голгофе, то не забывай, что это место для желающих быть выше других.

Арон. Я не мечтаю о Голгофе, но точно знаю, что есть коммунисты еще хуже, чем я. Романенко — секретарь моего района. Ходит сейчас по улицам и здоровается со своими знакомыми за руку. А это для переодетых полицаев — сигнал. Арестовать! Это можете мне поверить.

Аркадий. Иуда двадцатого столетия.

Неся. Лучшее у нас от природы. Худшее — от отсутствия лучшего.

Соломон. О-о-о! Вы слышали, что сказала моя Неся? Но она сказала не все. Ты, Арон, можешь гордиться — тебя расстреляют трижды! Во-первых, ты еврей, во-вторых, ты брат еврея, а в-третьих, как коммуниста. Но это будет уже шальная пуля. И все-таки жаль, что ты не удрал с коммунистами, и это значит, что ты не бросил нас, потому что еврей больше, чем твоя партия.

Аркадий. Дядя, вы скоро из папы сделаете отбивную. От ваших слов у меня портится настроение.

Соломон. Это свидетельствует об отсутствии хорошего здоровья, Аркаша. А ты что? — Был в прекрасном настроении, когда читал эту черную бумагу?

Аркадий. Нет, дядя. Но шутить сейчас?.. Черный юмор какой-то...

Соломон. Послушай, Арон, Твой сын не знает, что такое черный юмор.

Это, сынок, смех сквозь слезы. Это смех вместо слез. Это ты запомни, даже если мы все уйдем, куда нас так приглашают.

Аркадий. А вы меня разве оставляете здесь? Я иду с вами...

Соломон. Ну, во-первых, ты туда всегда успеешь! А, во-вторых, ты еврей только наполовину. Мама твоя — украинка, а папа твой тоже полуеврей, потому что он наполовину еще и коммунист. Ты и твоя мама должны остаться здесь. Вас не посмеют тронуть, особенно если вы хорошо спрячетесь.

Иосиф. Соломон, ты что-то не договариваешь...

Арон. Он говорит, что пора бриться, потому что еврей без бороды — это лучше, чем борода без еврея.

Иосиф. Так вы думаете, что нас... могут... Это же не десять и не сто человек... Даже не десять и не сто тысяч... Смешно даже подумать. Нас обменяют и все тут!

Арон. Как это обменяют?

Неся. Я долго молчала и скажу вам. Йося прав. Я тоже слышала. Говорят, что будут обменивать каждую еврейскую семью на одного пленного немца. Я это своими ушами слышала. Вот почему “теплые вещи”.

Иосиф. Какие “теплые вещи”?

Неся. А что ты будешь делать голышом в Сибири? Сталин тебя за оккупацию по головке не погладит.

Иосиф. Не знаю, но то, о чем намекает Соломон — в голову не укладывается.

Соломон. Тогда вложи в свою голову старую нашу истину: “Думай, что угодно, но не забывай, кому это угодно.”

Неся. Йося, не слушай его. Конечно же, мы все уедем, пусть даже дешевым поездом, но уедем.

Арон. А я думаю, что Соломон прав. И тебе, Аркадий, надо оставаться.

Аркадий. Я еду с вами.

Соломон. Задумайся, сынок, что такое черное и что такое белое...

Черное всегда ищет белое, чтобы убить в нем светлое и превратить его в серое или полосатое. Так вот, завтра — даже этого не будет. А теперь я обращаюсь ко всем. Я не знаю, почему меня назвали Соломоном, но поверьте, я имею горький опыт этой сладкой жизни. И поэтому знаю, что поведут нас в восемь часов отдавать Богу последний наш долг. И вам, Аркадий, надо оставаться, хотя бы ради того, чтобы когда-то увидеть настоящий Киев, а не суррогат.

Неся. Соломон! Брось читать проповеди. Иди и побрейся. Мы и без тебя знаем, что человеку до конца надо оставаться человеком.

Соломон. Ко всему я добавлю, что лучше раньше умереть, чем позднее сдохнуть.

Раздался торопливый стук в дверь, и когда Неся открыла — на пороге появились Тамара и Мириам. Тяжело дыша, они остановились на пороге. Глаза Тамары играли недобрым нервным огоньком на бледном лице. Все застыли в ожидании.

Неся. Этот Сашка... что-то сказал неприятное?

Тамара. Сказав... Завтра страшний день. Швидше, вже сьогодні. Вони збираються всіх розстріляти...

Неся. Подожди, Томочка. Как же это? Нас никуда не повезут?

Тамара. Господи, треба щось робити... Тікати... Ховатися... Боже, Аркадій, Арон... Чого ви стоїте? Робіть же що-небудь... Чого ви всі мовчите? Нас збираються розстріляти... убити...

Неся. А Сашке можно верить? Ах, да... да... Конечно же... Соломон! Соломон! (*Бросилась к мужу*).

Соломон. Ну, что ты? Что ты? Что ты? Родная... Пугаться такого пустяка? Страх перед смертью укорачивает жизнь... Человек пришел из земли и так же уйдет в землю. Пойди принеси мой бритвенный прибор.

Тамара. Господи! Про що ви? Нема ані хвилини... Зрозумійте. Можна ще врятуватися. Чого ж ви стоїте?

(*Она бросилась к узлам. Нервно начала их развязывать. На пол беспорядочно полетело тряпье: рубашки, юбки, брюки, кофты и множество обуви...*) Тільки необхідне. Тільки необхідне! (*Остановилась, заметив, что никто не шелохнулся. Сказала жестко и сухо*). Вони збираються стратити більше ніж п'ятдесят тисяч євреїв... (*Затем Тамара опустила руки и, рухнув на узлы, зарыдала. Аркадий бросился к матери.*)

Аркадий. Мамо... Мамочки... Не треба, мамо, ти ж сильна. Вони не посміють.

Тамара. Посміють, синку. Вони вже все вирішили. Біхель сказав, що поженуть усіх у Бабин Яр... а там... Не віддам... (*Зарыдала*). Нікому не віддам... Аркаша... синочку мій...

Аркадий. Мамо, заспокойся. Мамо, не треба...

Тамара (*крізь сльози*). Господи... господи... Все... все... все... все... Все. Все. Я вже не плачу. Ароне, чого ти чекаєш? Чого ти занімів? Треба поспішати...

(Зловещая тишина царила в комнате. Все смотрели на Соломона).

Соломон. Мириам, иди к своим и скажи им правду. Скажи им, девочка. Правду... (*Мириам выбегает*). И что вы на меня все смотрите? ... Ну, смерть. Ну, приговорили нас почему-то... И что? Им убивать. Нам — умирать. Им сдыхать, нам — уходить. Уходить. Пере-

шагнуть порог и все. Конечно, мы не готовы. С узлами собирались, а с духом — нет! Неся, как ты думаешь, что такое умереть??? (*Посмотрел на жену*).

Неся. Ты имеешь ввиду, с тобой?

Соломон. Со мной...

Неся. Если ты хочешь сказать, что это большое счастье, тогда... и я так скажу...

Соломон повернул голову на Аronа и тогда все посмотрели в ту сторону.

Арон. Смерть и жизнь равноправны, они не могут обойтись друг без друга. Если бы смерти не стало, жизнь бы лишилась поэзии.

Тогда Соломон посмотрел на Йосифа и все тоже посмотрели на него.

Йосиф. Я думаю — жить мучеником труднее, чем умереть мученической смертью.

Соломон. Ну, вот и все. Каждый решил для себя этот вопрос... Что касается меня, то я не могу и не хочу бежать от кого-то. Я не в силах прятаться. Вечного нет ничего, а и долговечно тоже немногое... (*Начинает бриться*).

Тамара молча сидела на тряпье, крепко прижав к себе Аркадия. Плечи ее вздрагивали, но слез уже не было. За окнами брезжил рассвет, то и дело озаряясь далекой зарницей.

В дверях появились соседи Соломона: Мириам, ее отец и мать. Затем в комнату вошел невысокий человек в выгоревшей гимнастерке. Правая рука его была перевязана грязными бинтами.

Отец Мириам. Соломон, ты только послушай, что она нам говорит... Она сказала, что...

Мать Мириам. Не поверю. Не могу поверить. Немцы бывают разные. И вообще, они культурные и порядочные люди. Это вам не дикая Россия. Это Европа и европейская порядочность...

Мириам. Мама, ты сама веришь в то, о чём говоришь?

Мать. Да, Мира, представь себе, верю. Хоть и не совсем, но немножко.

Отец. Рита, успокойся. Я просто хочу знать. Нас вывезут или наоборот — будет то, о чём говорит Мира? Соломон, это правда? Неужели это возможно?

Мать. Я понимаю, что мы для них не люди, но ходят упорные слухи, что нас хотят вывезти подальше, где немного спокойнее, чем в Киеве...

Мириам. А ты задумывалась, почему только одних евреев?

Мать. Ой, Мирочка. Именно потому, что мы родственная немцам нация. Поэтому в первую очередь нас...

Незнакомый Человек. Значит, вы уедете... Они придут. Как же быть мне?

Отец. Да... Соломон. Вот мы уедем, а куда ему деваться? Вторую неделю мы прячем его у себя. Рана зажила немножко... Ведь, если они его найдут в нашей квартире, то... Соломон, перестань бриться. Я же к тебе говорю.

Мать. Тебе, Юра, надо с нами ехать. Ты такой измученный, что сойдешь за наших.

Незнакомый Человек. Если бы знать, куда нас направят... А впрочем, что я теряю? Хоть какая-то надежда...

Мать. Конечно, с нами. Иначе тебя убьют.

Отец. Придется тебе стать евреем.

Мать. Он и так вылитый...

Мириам. Мама, о чем вы сейчас говорите?

Мать. Я не знаю... не знаю, но я не верю этому переводчику.

Я сердцем чувствую — увезут подальше от войны. Вот увидишь. Ну, почему вы все молчите? Неужели это возможно? Леня, скажи им... Нет. Нас же тысячи... Завтра выйдут десятки тысяч... Не молчите... Вспомните... Бетховен... Гете... Шиллер... Рильке... Великая наука (*Цитирует стихи*)... В конце концов, Карл Маркс... Да у них и патронов-то не хватит на всех... нас. Я прошу вас, не молчите... Да нет же... Нет... Это просто война. Война фашистов с коммунистами. Нас вывезут... вывезут... вывезут... Это тоже большое несчастье... но ради нашего спасения... И пусть вывозят...

Последние слова Риты повисли в воздухе. В тишине Соломон, окончив бриться, вытерся мокрым полотенцем.

Соломон. Все. Пора выходить. До Дехтяревской далеко. Леня! Рита! С собой многое вещей не берите. Тяжело! Устанете! Мириам, Аркадий, Тамара — должны остаться... И ты, солдат, тоже. Зачем тебе наша Голгофа?

Мириам. Я не останусь. Я буду там, где вы.

Аркадий (вздрогнув). Мира, послушай, что советует дядя Соломон. Ты же сама говорила, что...

Мириам. Я не останусь...

Аркадий. Мама, ну скажи ей. Тетя Рита...

Мать. Не слушай их, доченька. Они не верят... Не верят... Нас вывезут... Сердцем чувствую. И ты, Аркаша, не сбивай с толку...

Аркадий. Да как же это. Ведь здесь и слепому ясно! Чепуха какая-то... Ведь есть шанс выжить...

Мириам резко посмотрела в глаза Аркадия, но промолчала.

Молчали все.

Неся. Томочка, оставляем на тебя квартиру. Все, что у нас есть. Возьмите с Аркадием наши ключи.

Тамара. Я иду з вами!

Неся. Ты же не еврейка.

Тамара. Я иду з вами!

Арон. Тамара...

Тамара. Я иду з тобою. Я... як всі. Аркадій залишиться.

Аркадій. Я не знаю... Если бы не дядя Соломон...

Тамара. Його слово тут останне.

Внезапно раздался настойчивый стук в дверь. Соломон задул свечу. Неразборчивая немецкая речь вперемешку с ударами прикладов усиливалась и вскоре переросла в сплошной грохот. Вспыхнула молния. Раздался сильный раскат грома.

ЗЕРКАЛО

— Иду. Иду! — отозвался Старик и, натыкаясь на узлы и чено-даны, наконец, добрался до дверей. Включил свет. Стук мгновенно прекратился.

Старик. Кто там? Кто же? Послушайте, скажите мне, с чем Вы пришли и я скажу, с чем вы уйдете? (*Молчание*). Ах да! Я, очевидно, закрыл-таки дверь!

Он нырнул в маленький коридорчик. Вскоре возвратился. Яркая лампочка резала солнечные глаза. У стола, на неуклюжих узлах валялся его старый плед. Комната была пуста. Полная неразбериха из собранных и несобранных вещей напоминала какую-то только ему знакомую обстановку. Он посмотрел в зеркало...

Старик. Что, Аркадий Аронович? Думал ли ты когда-нибудь, что твоя Сонечка устроит тебе такой погром? Молчишь? Оказывается, в твоей истории много белых пятен. Вот ты смотришь на меня и думаешь, что ты одинок. Так почему бы тебе действительно не отправиться к внукам. Недаром старый Соломон говорил: “Дедушки и бабушки! Любите своих внуков — они обязательно отомстят вашим детям!” Пора тебе, Аркаша, к ним податься. Конечно же, лучше некрасивая заплатка, чем красивая дыра... Вон сколько у тебя морщин. Так что — щипай щеки, пусть люди видят румянец. А кто тебе сказал, что ты одинок? Кто тебе это мог сказать?

Старик снял телефонную трубку.

СОСЕДИ

Он долго ждал ответа. Наконец, трубка захрипела сонным ворчанием.

Старик. Алло! Еще Миша Светлов говорил: “Друзья — это понятие круглосуточное!” М-да...

Он вновь начал набирать тот же номер. Трубка откликнулась почти моментально, тихо и зловеще зарычав...

Алло! Я говорю: “Друзья — это понятие круглосуточное”... Куда, вы говорите, пошел? Кто? Я?...

Он вздохнул и набрал номер снова.

Слушай, Фира: если я тебя узнал, так почему же ты меня не узнаешь? Только не бросай трубку, а то до утра не уснешь. Это никакой не козел, это Аркадий. Тот самый, по которому вы топчетесь уже двадцать лет подряд, потому что живете у меня на потолке... Нет, Фира, я пил только валокордин. Позови Сеню... Значит, разбуди... Ну... хорошо-хорошо — я кретин и старый осел. Это я знаю. Может быть, поэтому я сейчас и уезжаю так далеко, что даже ты позавидуешь. Да! Туда! К дочери, к внукам... Конечно, навсегда! Нет! Я просто понял, что шкура неубитого медведя — лучшее украшение для воздушного замка. Что? Сеня проснулся? ...Да... Да. Сегодня. Ровно в восемь ноль-ноль. Нет — не шучу. Поэтому и позвонил. Вы, конечно же, знаете, что двадцать девятое — это уже сегодня. А сегодня — Судный день! Я, прощаясь с вами, хочу сказать, что вы мои самые близкие люди в этой стране... несмотря на то, что вы целыми днями двигаете мебель у меня на голове. Вы — люди с большой буквы. Я вам напишу. Простите и прощайте. Спасибо! Спасибо... спасибо... Да, чуть не забыл. Почему я звоню вам. Сеня! Утром забери свой ящик... и главное — скажи — уезжать мне или не уезжать? Алло! Что вы там умолкли и так громко дышите в трубку? Я очень серьезно спросил, но, очевидно, требуется комментарий? Нет. Не поехала. Я просто звоню другу. Мне нужен мудрый совет. Зачем? Ну хорошо, приходи, только Фира пусть спит. Ах, она уже давно спит? Ну так я же отсюда не вижу... Хорошо. Я ставлю чай...

Повозившись с чашками, Старик устало присел у стола. Сеня не приходил. Чай уже был заварен. Расчищена от чемоданов небольшая часть комнаты, а Сеня не приходил... Аркадий Аронович сидел в любимом кресле.

СОН

Она подошла к нему, поправила плед. Долго с грустью смотрела на него, пока он не открыл глаза.

Старик. Мириам, тебе любой ценой надо бежать...

Мириам. У нас у всех — одна дорога...

Старик. Если ты погибнешь... я никогда не смирюсь с собою.

Я не прощу себе своей вины и на том свете...

Мириам. В таком случае вина одна-единственная, что я люблю тебя...

Она отошла к двери. Протянула руку в пустоту и через мгновение на пороге очутился Аркадий. Старик оглянулся и заплакал.

Аркадий. Нет, Мириам, я не боюсь... Я могу тоже пойти со всеми. Но, скажи. Скажи мне — ради чего? Ради чего? Что за геройство? Погубить себя? Убить жизнь? Кому от этого легче? Ты думаешь, что я струсил?

Старик (вскрикнул). Струсил! Струсил! Струсил!

Аркадий. Нет! Нет! Нет! И я тебе докажу, что это сто тысяч раз “нет”!

Старик. Ну... ну... ну и что ты доказал? Посмотри на меня. Что ты доказал?

Аркадий. Это ты виноват. Ты не сберег ее!

Старик. Как не сберег? Я любил ее. Мы были счастливы. Посмотри на меня! Разве я это не ты? Разве это не мы оба с тобой виноваты?

Мириам. Твоя вина в том, что я люблю тебя!

Аркадий. Тогда бежим вместе! Я знаю, как спастись. Бежим. Ведь ты любишь меня?

Мириам. С детства...

Аркадий. Тогда уходим вместе... И если ты хоть капельку любишь меня — ты пойдешь со мной...

Старик. Хватит... Стой... Не надо!

Аркадий. Помолчи! Я не хочу быть тобою. (К Мириам). Так ты идешь?

Мириам. Не знаю.

Старик. Прости ему, Мириам. Он виноват перед тобою.

Мириам. Его вина в том, что я люблю его!

Аркадий. Уходим. У нас считанные минуты.

Мириам. Подожди...

Она взяла его за руку и подошла к холодной белой стене... Старик повернулся. Огромные расплывчатые силуэты дорогих ему людей возникли сквозь пелену слез.

Мириам. Мама, папа, тетя Тома, дядя Арон, Соломон Яковлевич,

Неся Самойловна, дядя Йосиф... Мы любим друг друга с детства...
Благословите нас.

Соломон. Сегодня большой праздник. Судный день. Сегодня каждый из нас осознает себя Божьим твореньем. В каждом из нас искра Божья и часть его души... Благословляю. Иди, девочка, с ним... Благословляю на жизнь.

И тогда все по очереди произнесли: "Благословляю!"

Мириам и Аркадий медленно уходили.

— Мириам! Мириам! Не уходи! — *прохрипел Старик.* — Мириам! Ты же мне обещала!

ПРИСТУП

Он вскочил, словно сбросив с себя старость. Бросился к молодым, но споткнулся об холодную стену, тихо начал сползать на гору узлов и чехоманов. Разбрасывая их, Он бессильно хрюпал: "Мириам... Мириам!!!"

Мириам, улыбаясь в ответ, методично и неясно говорила: "Твоя вина в том, что я тебя люблю!" Аркадий с улыбкой вторил: "Нет — я не струсили... Не струсили... Я спас жизнь!"

Старик (*закричал в отчаянии*). Стой, Мириам! Это несправедливо!
Ты даже дочь не захотела увидеть. Нашу Сонечку! Наших внуков.
Я знаю... Я виноват, что не уберег тебя тогда...

Мириам. Твоя вина в том, что я люблю тебя...

Старик. Нет, если бы ты любила... ты бы осталась жить... родила и ушла! Родить — это еще не все. Это тебе сказали бы и Соломон, и мама... Они нам поверили... Поверили, что мы выживем и будем рядом с ними. Ведь не смерть страшна, страшнее забвение. А ты первая сбежала... Зачем? Зачем? Соломон!!! Тетя Неся!!! Ну скажите вы ей! Ведь я никогда не прощу себе... Не прощу этим гадам — фашистам! Это они надорвали ее сердце... Этот Яр!!! Этот Бабий Страшный Яр. Он отобрал жизни даже у тех, кто уцелел!

(Он задыхался в бессилии).

— "Твоя вина, что я сильно люблю тебя... сильно люблю..." — словно эхо, стучались слова об холодные стены и таяли в тяжелом клокотании горячего дыхания Старика.

Кто-то в домашней полосатой пижаме давно хлопотал возле него, наливая какие-то капли...

— "Аркаша, что ты в самом деле? Если свет тебе не мил, надо

выключить лампочку. Разве можно так волновать себя? Прямо зверь какой-то... Боже... боже... В кого только не превращается человек в стремлении жить по-человечески... Я понимаю, Аркаша, трудно быть все время человеком — люди мешают! Но посмотри на себя в зеркало и ты поймешь, что после кривых зеркал очень даже смешно увидеть себя в нормальном. А впрочем, это мелочи, хотя мелочи жизни всегда требуют больших расходов здоровья... Надо всегда хорошо поломать голову, чтобы не сломать себе шею”.

— “Сеня... это ты? Господи. Как сильно отличается разговор умных людей от умных разговоров...” — прошептал Стариk.

Конец первой части.

Часть вторая

СЕНЯ

За окном полыхала гроза. Он сидел в своем старом Кресле. Его била дрожь. Он вздрагивал всем телом. Сеня терпеливо и методично прикладывал мокре полотенце на его голову. Поил чем-то горьким и терпким.

Сеня. А ты знаешь, что сказал мне твой Чайник? Он сказал: “Передай привет Аркаше и напомни ему, что даже Солнце не способно свечь двадцать четыре часа в сутки. Ух как полыхает. Наверное, последняя гроза в этом году...”

Подошел к телефону.

— Алло, Фира, ты дома? Тыфу ты! Фирочка, бросай все и поспеши сюда, тебе говорю. Так надо. Это долго объяснять, особенно тебе. Стой, не бросай трубку. Там на комоде капли в пузырьке. Да. Те самые, на которые ушла вся моя зарплата. О, Господи... американские, ну те, которыми ты меня целый год травишь. Захвати с собой... так вот, Аркаша, как говорила моя бабушка Софа: “В таком возрасте надо беречь каждую потерянную минуту”. На выпей. Ну вот...

Стариk (*пьет капли*). Фе...

Сеня. Что-то не нравится? Ах, нравится! Так почему тогда ты выразил одной половиной лица восхищение, а другой сожаление? Не хочешь отвечать. Не надо. Я сам знаю, что ты хотел сказать именно мне. Что чужая голова никогда не болит. Успокойся. В каждой жизни должно быть немножко грозовой погоды.

Полыхнула молния. Ударил гром.

Старик. Там что? Гроза?

Сеня. О! Живой! Здравствуй, Аркаша! Я вижу, ты полностью пришел в себя. Так, что ты там говорил про отъезд? По телефону в три сорок пять ночи?

Старик. Это, Сеня, вопрос вопросов...

Сеня. Так ты твердо решил, что жизнь дается только один раз и прожить ее надо там. С того момента ты живешь под лозунгом: “Отечество славлю, которое есть, но трижды, которое будет!” Короче, ты собрался к Соне?

Старик. Вон паспорт, виза, билеты на завтра.

Сеня. Конечно-конечно. “Граждане пассажиры, отправляющиеся в Израиль. Поезд “Киев — Воркута” подан на шестую платформу...”

Старик. Не смешно, Сеня.

Сеня. Ну хорошо. А ты знаешь, сколько справок нужно собрать, чтобы уехать Туда? Тысячу, а назад — только одну...

Старик. Какую?

Сеня. Что ты — не сумасшедший. Да. Это, конечно, грустный анекдот... Но сейчас будет веселый... “Встречаются два толстяка и говорят...” (*Начинает долго смеяться, наконец, резко обрывает смех*). “Забыл...А! Значит, один спрашивает другого: “А ты знаешь, недавно наконец-то выпустили Майн Рида? — Конечно, знаю, сейчас многих выпускают!”

Слегка улыбнулся.

Старик. Знаешь, Сеня. Иной раз мне кажется, что ты весь соткан из анекдотов...

Сеня. Приходится острить, чтобы в шутку сказать хоть долю правды. Вот скажи мне,— кто сидит и выдумывает анекдоты?

Старик. Кто выдумывает — тот и сидит!

Сеня. Значит, решился?

Старик. Ты, Сеня, забери это все. Кстати, и ящик тоже... Мне ящик еще ни к чему...

Сеня. Решился. Прямо в Тель-Авив... Да, там, говорят, поставили памятник Юрию Гагарину.

Старик. Почему?

Сеня. А он первым сказал — “поехали”. (*Оба долго смеются. В дверях появилась Фира*).

Старик. Вот это уже смешно!

Сеня. Да, тебе смешно, а моей Фире — не смешно.

ФИРА

Фира. Чуть что, значит — “Фира.” Кругом валерьянкой, аж до лифта несет. Все кошки Подола в очередь выстроились у подъезда. Здравствуй, Аркаша. (*К Сене*). Ты эти капли спрашивал?

Сеня. Эти.

Фира. Которые на комоде?

Сеня. На малом комоде...

Фира. За телефоном?

Сеня. В глубине...

Фира. Возле “Здоровой пищи”?

Сеня. Да-да, Фира. Возле “Пищи”, на малом комоде в глубине за телефоном...

Фира. Так эти капли?

Сеня. Они, а что?

Фира. Просто я их нашла в холодильнике, в глубине за кастрюлей с картошкой... Если не можешь толком объяснить, то скажи хоть словами.

Сеня. Знаешь, Аркаша, если я когда-нибудь умру, эта женщина и слезинки не прольет.

Фира. Нет, Аркаша, он сам мне говорил, что я плачу по любому пустяку... Я бы давно разошлась, но я слабая женщина.

Сеня. Ты, конечно же, Аркаша, помнишь, что сказал товарищ Шиллер. А он сказал: “И у слабости есть свое жало”.

Фира. Форменное издевательство налицо.

Старик. Ты бы, Фирочка, хоть спросила, как я живу.

Фира. А как ты, Аркаша, живешь?

Старик. Ой, и не спрашивай. (*Смеются*).

Фира. Ну, так что с тобой?

Сеня. Не приставай. Все в порядке...

Фира. У вас такое лицо — и дурак поймет. Скорую вызывал?

Сеня. А как же. Ты же уже здесь.

Фира. Кретин. (*Считает капли*). Пять... шесть... семь... восемь... девять... десять...

Сеня. Вот так всегда. Я ужасаюсь, Аркаша... Она давно растеряла свою Любовь ко мне...

Фира. А кто тебе сказал, что она была? Пей, Аркаша. Ну как?

Старик. Спасибо, Фирочка. Уже легче. Да, прошло время литавр — пришло время колоколов.

Фира. Помолчи немного... вот так... укройся... Сеня, что ты стоишь, как идиот... Что тут произошло? Ты когда-нибудь собираешься мне рассказать? И что ты все жуешь в чужом доме?

Сеня. Во-первых, я стою, как умный. Во-вторых, любовь питается не только чувствами, но и котлетами...

Фира. Сумасшедший, положи! Это я не тебе принесла... О, господи!

Сеня. Это на нервной почве, потому что он таки да уезжает.

Фира. Куда?

Сеня. Туда!

Фира. Ну, так бы и сказал. Я это и без тебя знала.

Сеня. Особенно вчера.

Фира. Представь себе — да! Аркаша, так я права? Ты совершенно решил скоропостижно уехать Туда насовсем?

Сеня. Его меняют на Ростроповича. Тот в Москву, а наш Аркаша — в Тель-Авив.

Фира. Как это?

Сеня. Точно так же, как Гольдмана туда, а Мишу Козакова сюда.

Фира. Что ты ерунду сочиняешь? Миша возвратился в Москву. Мы давно уже в другой стране живем. У нас и правительство другое.

Сеня. Опять ты права, Фирочка. Каждый народ имеет свое правительство, которое его имеет. Вот Аркаша уже сегодня сменит правительство на правительство и будет иметь новое правительство, которое будет иметь Аркашу. А наше правительство Аркашу больше не сможет иметь...

Фира. Сеня, умолкли. Он уснул!

Старик. Нет, мне хорошо! Говорите... говорите...

Сеня. Хорошо, мы будем говорить. (*Поправил пиджак*). Первым скажу, конечно же, я. И скажу вот что! Фира! Я хочу подарить этому человеку... знаешь что?

Фира. Ты с ума сошел!

Старик открыл глаза.

Сеня. Нет, Фира. Я не сошел с ума и даже не собираюсь. Я не знаю, почему я это так долго хранил!

ПОДАРОК

Он поднялся и подошел к открытому ящику. Откинув крышку, долго рылся в нем, и, наконец, достал сверток. Откашлялся и продолжил.

— Я, Фира, хочу подарить этому человеку то, что долгие годы боялся показать кому-либо.. Ты знаешь, Фира, я тоже мечтал уехать туда. Хотел, очень хотел показать эти кадры... Уникальные кадры... Может, кто-нибудь узнал бы своих родных и это принесло бы облегчение... Но так случилось, что я так и не могу уехать. Де-

ньги тоже дорого стоят. И нужны, очевидно, для того, чтобы без них обходиться. Фира, этот человек, дорогой нам человек, сегодня уезжает от нас туда, куда хотели мы всю жизнь. Он будет скоро там. Вот паспорт его, вот, Фира, вызов, билеты на восемь ноль-ноль и тысяча справок. Он, Фира, уедет и увезет это с собой. Может, кто-нибудь узнает себя, родных, близких... А Сеня и Фира... Что Сеня и Фира? Сеня свое дело сделал. Я сохранил это от всевозможных органов Чудовища... А Фира... Фира помогала сохранить Сеню. Вот так, Аркаша. Тебя сегодня проверять не будут. Таково мое мнение и я его разделяю.

Старик. Что это?

Сеня. Это грандиозная трагедия обмана. Больная совесть человечества... А-а. (*Он отмахнулся рукой*).

“К чему слова и что перо,
Когда на сердце этот камень,
Когда, как каторжник ядро,
Я волочу чужую память...
Задуйте свет!
Спустите флаги!
Мы к Вам пришли
Не мы — овраги!”

Илья Эренбург.

Фира поднялась и поцеловала Сеню.

Сеня. Она-таки меня еще любит!

Фира. Дурак ты, Сеня, вместе со своим пиджаком. Теперь мне ясно, зачем ты его напялил в три сорок пять ночи. Я понимаю — парадный пиджак, и пусть даже босиком, но отказываюсь понимать, зачем ты прицепил этот идиотский значок “Отличник кинематографии эс-эс-эс-эр?” СССР давно уже нет, хоть поверить трудно. Что за оригинальность?

Сеня. Оригинальность — это одиночество ума. Да, СССР уже нет. Но отличник остался. Или ты любила не киномеханика Сеню, а всю страну советов? Ах, Аркаша, знал бы ты эту женщину! Знал бы ты, как она пела? Ах да, ты слышал. Слышал на свадьбе твоей Сонечки. Помнишь?

Сеня начинает петь, Фира подхватывает. И вот они все вместе в каком-то безумном танце. Наконец уставшие, тяжело дыша, рухнули на узлы и долго смеялись втроем. Потом они долго молчали, каждый думая о своем. Молчание нарушил Сеня.

Сеня. А ты знаешь, когда я полюбил эту женщину?... Театр полон, ложи блещут... в первых рядах сидят сам знаешь кто... то был незабываемый концерт... Дебют Фиры. Киевская оперетта... ее объявили... И вот она поет. В зале онемели и горкомовцы, и цековцы, и всевозможные органы. Да, ненависть тоже надо заслужить. Фира пела "Колыбельную Бабьему Яру". А тогда не то чтобы петь, шепотом об этом страшно было шепнуть... А она самовольно. Оваций никаких. Злоба немая и ненависть. Один я влюбился, дурак. Фира, ты помнишь? А потом я провожал тебя. Падал лопатый снег... И ты рыдала.

Фира. Я даже не знала, как тебя зовут.

Сеня. Помнишь... Ты все помнишь... Потом ты ушла, вернее, тебя ушли из оперетты.

Фира плачет.

Сеня. Конечно, в беге с препятствиями часто побеждают препятствия...

Ну вот, женщина смеется, когда может, плачет, когда хочет.

Старик. Фира! Фирочка!

Фира. Что? (*Шмыгнула носом*).

Старик. Спой!

Фира (*плачет*). Вот так все брошу и буду петь...

Старик. Фира... Спой колыбельную!

Сеня. Фира...

Фира сначала шепотом, затем тихо, словно во сне, запела, закрыв глаза.

ИНФАРКТ

За окном гремело и блистало. Ветер рвал занавеси, а в комнате плыла мелодия.

Фира (*поет*).

"Помогите, матери, помогите!
Выкричать, выплакать мой напев!
Помогите... помогите...
Убаюкать, укачать Бабий Яр..."

Люленьки-лю-лю!
Отрезала б косы мои длинные
И на них бы повесила колыбель...
Люленьки-лю-лю!"

Старик закрыл глаза. Что-то говорил Сеня... Что-то пела Фира... Трепет мелодии подхватила скрипка... Появился слепой скрипач... пронзительно, с надрывом рыдали струны, и вдруг, словно с небес, прорвалась Мелодия глубокого Космоса... К Старику подошла Мириам. Ее губы что-то шептали... В туманной дымке рассвета появились Соломон, Неся, мама, отец и он сам — молодой, кудрявый и с черными бровями... Йосиф зажег свечу... Отец и мать Мириам сидели по обеим сторонам огромного зеркала. ...Неожиданно раздался голос: “Встать. Суд идет!” Никто не шелохнулся. Стены ожили и на них мелькнула зловещая тень Гитлера. Он взмахнул рукой и тяжелые сапоги солдат, во весь рост комнаты, загрохотали по улицам Киева.Красавец Крецатик принимал неожиданных гостей. Колоннами тянулась артиллерия, танки, запыленные солдаты... В попыхах прибивались новые надписи на старых улицах... Запестрели объявления и вдруг... одно из знакомых: “... двадцать девятого сентября тысяча девятьсот сорок первого года... в восемь ноль-ноль утра всем...” Проплыла Мельникова, дальние Дехтяревская и сам Бабий Яр... Раздалась очередь автомата, сливаясь своим треском с треском огромного пожара над Киевом...

— Встать. Суд идет! — вновь прокатилось над комнатой.

Вошел Судья в строгом красном костюме. За ним следом, щелкая сапогами — генерал Ебергардт, Енкельн, Блобель и Отто Раши...

Судья. Подсудимый Кочубиевский, вам предоставляется последнее слово. Что вы желаете сказать в свою защиту?

Кочубиевский. Замість останнього слова я прочитаю вірш Євгена Євтушенка “Бабин Яр”.

Судья. Это не урок литературы.

Кочубиевский. Але — урок історії.

Судья. Я могу лишить вас последнего слова.

Кочубиевский.

“Над Бабым Яром памятников нет,
Крутой обрыв — как грубое надгробье...
Мне страшно. Мне сегодня столько лет,
Как самому еврейскому народу...”

Из глубины появляются Борис и Соня.

Борис. Да-а-а. Хлебнул старик. Хлебнул. Кстати, памятник соорудили. Почему вы упрямитесь? Что вас здесь держит? Кто сказал “Алеф”, должен сказать “Бейс”.

Кочубиевский.

“Мне кажется сейчас — я иудей.
Вот я бреду по Древнему Египту.
А вот я, на кресте распятый, гибну,
И до сих пор на мне — следы гвоздей...”

Генерал Энкельн (*на немецком языке*). Сколько их всех осталось в Киеве?

Старик. Что он спросил?

Судья. Сколько вас тогда оставалось в Киеве?

Старик. Много. Очень много...

Генерал Энкельн (*на немецком языке*). Точнее.

Судья (*переводит*). Точнее.

Эбергардт. Сто шестьдесят пять тысяч.

Судья переводит.

Пауль Блобель. В один день не управимся.

Судья переводит.

Эбергардт. Наш план рассчитан так, что уже в первый день, а именно, двадцать девятого сентября будет уничтожено до пятидесяти тысяч евреев. Этот акт засвидетельствует, что мы точно знаем, кто осуществляет диверсии в Киеве.

Соня. Борис. Ему нельзя оставаться одному в Киеве. Ты его зять. Ты — его сын. Ты сделаешь все. Я не хочу обливаться слезами из-за его упрямства. Слышишь, Боря? Без него не приезжай. Он один там погибнет.

Сеня. Фира! Фира! Скорую! Слышишь? Вызывай ноль три!.. Скорее!

Тамара. Господи. Треба щось робити. Чого ви стойте? Вас збираються розстріляти... Біхель сказав, що поженутъ усіх у Бабин Яр...

Кочубиевский.

“Над Бабым Яром шелест диких трав.
Деревья смотрят грозно, по-судейски.
Все молча здесь кричит! И, шапку сняв,
Я чувствую, как медленно седею”.

Соломон. Ну что ты? Что ты? Что ты? Пугаться такого пустяка! Человек пришел из земли и так же уйдет в землю.

Йосиф. Это же не десять и не сто человек. Даже не десять и не сто тысяч... Хоть это вы понимаете?

Ото Раш (*на немецком языке*). Вряд ли успеем двадцать девятого всех перестрелять за один день.

Судья переводит.

Энкельн. Уничтожим на второй... на третий...

Судья переводит.

Эбергардт (*обращаясь ко всем на сцене*). У вас будет ночь на раздумье о своих грехах. Не правда ли — у вас двадцать девятого сентября большой праздник? Судный день?

Судья переводит.

Сеня. Фира! Что ты там копаешься?

Фира. Сеня! Не могу дозвониться. Все время занято...

Сеня. Беги на улицу. Лови машину... Да скорее же...

Фира выбегает. Старик, обняв подарок Сени, бессильно обмяк у него на руках...

Старик. Двадцать девятое... двадцать девятое... Судный день.

Соня. Да, папочка, это мой день рождения. (*Смеется. Начинает танцевать*). Боренька. Без него не приезжай!

Эбергардт. Судный день! Вот и очистите свои души молитвами и искуплениями.

Судья переводит.

Блобель. Молитвы, покаяние, искупление — это для людей! Разве вы люди?

Судья переводит.

Энкельн. Вас надо выжечь... испепелить... выжечь... испепелить...
выжечь... стереть с лица земли...

Кочубиевский.

“И сам я, как сплошной, беззвучный крик
Над тысячами тысяч погребенных.
Я — каждый здесь расстрелянный старик.
Я — каждый здесь расстрелянный ребенок.”

На завершения хочу додати: Знайте, ні арешти, ні концтабори, ні судова розправа не зможуть вбити наше бажання жити... (*И его поглотила темнота*).

Йосиф. Я думаю, жить мучеником труднее, чем умереть мученической смертью.

Арон. Если бы смерти не стало, жизнь лишилась бы поэзии.

Соломон. Вечного нет ничего, долговечного тоже немного.

Сеня. Человеку до конца надо оставаться человеком.

Отто Раш. Смотрите, они еще демонстрируют свою безгреховность...

Судья переводит.

Блобель. Не так просто убить у них достоинство.

Судья переводит.

Эбергардт. Жаль, но это правда. Вы действительно умеете прощаться с жизнью с завидным достоинством, но... тем не менее, завтра в восемь ноль-ноль всем собраться на Мельниковской. Будет великое переселение. Вы же поверили, будто бы мы вас обменянем. Одна еврейская семья на одного немца. Поверили? Поверили, но забыли, что самая огромная ваша вина в том, что вы евреи.

Судья переводит.

Хочу огласить вам всем один секретный документ. Надеюсь, секрет вы уже не разболтаете. Квота уничтожения народов: поляков — восемьдесят пять процентов, украинцев — шестьдесят пять процентов, белоруссов — семьдесят пять процентов, русских — тридцать миллионов. Цыгане — все до одного. А евреев? Согласно с заявлением Адольфа Гитлера: “Уничтожить всех! Во всем мире!”.

(Следует перевод).

Рита. Но вы же не дикая Россия! Вы Европа! Вы европейская порядочность. Вы — Бетховен, Бах, Гете, Шиллер. Да у вас и патронов не хватит...

Леонид. Рита, успокойся, патроны у них есть, вот сердца Бог не дал!

Энкельн. Что поделаешь? Уничтожая вас, мы, тем самым, будем развивать саму технику тотального уничтожения народов...

(Судья читает перевод).

Отто Раш. У нас специальные инструкции.

Эбергардт. И не подумайте, что мы какие-то звери!

Блобель. Мы вынуждены уничтожить вас!

Энкельн. И это мы сделаем!

Аркадий. Я не боюсь! *(Пошел прямо на Эбергардта).* Я не боюсь! *(Фашист исчезает в темноте).* Я могу пойти со всеми! *(Исчезает Блобель).* Я не трус! *(Исчезает Отто Раш).* Но скажите вы мне! *(Исчезает Энкельн).* Скажите — ради чего? Погубить себя? Кому от этого легче? Вы думаете, струсили? *(Исчезает судья).* Дядя Соломон? Мама, папа! Вы же благословили меня на жизнь!

Сеня лихорадочно набирает номер телефона. “Алло! Алло!” — пальцы его дрожат. Мириам присела возле Старика. Все поплыло в замедленном темпе. Свет в комнате меняется. За окном вспыхивает молния то синим, то зеленым, то красным, то фиолетовым светом. Сеня закрывает окно. Оно вновь и вновь распахивается.

Аркадий (*Старику*). Да! Да! Ты — это я! Но скажи мне? Что я сделал не так? Что мне оставалось делать? Идти со всеми? Убить себя? Не отворачивайся! Тогда бы не было Сонечки, внуков! Я знаю, ты долгое время не хотел быть мною. Я тоже! Так вот знай! Я не жалею. Не жалею, что ты — это я! У меня есть внуки: Аркашка и Мириам! У меня есть дочь! Есть будущее. Ведь не смерть страшна! Страшно — забвение! Не отталкивай меня. Я не жалею, что стал тобою. В Бабьем Яру, убивая жизнь, хотели убить наше достоинство. А это невозможно! Я горжусь, что стал тобою. Прости мне, прости себе. Сегодня Судный день! Прости!

Аркадий рухнул на руки Старику.

И тогда поднялись Они. На них были белые одежды. Соломон вышел вперед.

Соломон. Каждый из нас — Божье творенье.

Каждый из нас — искра Божья и часть души Его...

Дети Божьи, преклоните колени перед Господом — творцом нашим!

Вспыхнули свечи в руках Неси, Тамары, АRONA, Риты, Лени, Аркадия, Мириам и Йосифа.

Соломон. Бога творящего Суд,
Испытывающего сердца в день Суда,
Прощающего питомцев своих на Суде.
Испытывающего рабов своих на Суде,
Милующего народ Свой в день Суда...

Господи... какая доля не постигла б нас сегодня, благодарим тебя за то, что ты дал нам самое великое счастье — родиться евреями... Господи, благослови детей наших на жизнь!

В комнату вбежала взволнованная Фира. Она не заметила никого, кроме Сени и Старика. Соломон и все родные застыли со свечами в руках.

Фира. Все. Вызвала, выехали.

Сеня. Слава Богу! Быстрее бы!

Фира. Ну как он? (*Бросилась к Аркадию Ароновичу. Сначала быстро, затем все замедляя движения и в конце уже плавным рывком*).
Как он? Как он? Как он? — стучалось об стены...

Сеня. Тише! Уснул!

Старик. Спой мне! Колыбельную! Спой, Мириам!

Фира запела. Появился скипач. Скрипка зарыдала. Странно было смотреть, как под звуки “Колыбельной” люди в белом начали медленный за-

воротженный танец со свечами. Раздалась резкая пулеметная очередь. Снизу повалил белый дым. И уже казалось, что люди в белом танцуют на облаках. Стены засветились и ожили. Страшный Бабий Яр ворвался в комнату. Люди слились с белой стеной. На их белых силуэтах поплыли улыбающиеся лица фашистов. Горящие штабелями трупы. Колонны голых униженных людей. Тела, падающие тела в бездонную черную пропасть. Пулеметный гул вдруг поглотила тишина. Треск огненного человеческого костра сливался с треском киноаппарата... А на стенах мелькали картины безумной пляски Огня и Крови, Жизни и Смерти. Пляски с лицом Больной Совести Человечества.

СМЕРТЬ

Настойчиво и резко звонил звонок в дверь.

— Аркадий Аронович здесь живет? — послышался голос Бориса.
В углу на старом ящике рыдал Сеня. Спиной у окна сидела Фира. Плечи ее вздрагивали. Старик прислушался, улыбнулся и сказал: “Нет, Боренька, я таки да остаюсь.” И Он присел возле Мириам.

Конец.

В.ШУЛАКОВ

Бриллиантовый дым

МУЗЫКАЛЬНЫЙ ФАРС
в двух действиях

(по сценам произведений
П.ЛЯФА и В.ПЕТРОВА)

ДЕЙСТВУЮЩИЕ ЛИЦА:

Бендер — Остап-Сулейман Берта-Мария Бендербей.
“Киса” — Ипполит Воробьянинов.

Тихон — его бывший дворник.

Елена Станиславовна, она же Эллен.

Мадам Грицацуева — вдова.

Мадам Петухова Клавдия Ивановна.

Кузнецова Каппа Капитоновна.

Александр Яковлевич, далее Альхен.

Паша

Кирилл

Исидор

Афанасий

его братья.

Коробейников — архивариус.

Полесов — бывший офицер.

Чарушников

Дмитрий Дядьев

Кислярский

заговорщики.

Коля

Лиза

студенты.

Аукционер Эрнест Персидский.

Гаврила Ляпсис — поэт.

Ева Муза-Мендельсон — его любовница.

Комсомолка.

Эллочка-Людоедочка.

Изнуренко — странный человек.

Каин Авелич — режиссер, он же Пушкин.

Ленский

Онегин

Ольга

Татьяна

солисты театра “Колумб”.

Первая бабуля.

Вторая бабуля.

Третья бабуля.

Четвертая бабуля.

Гости на свадьбе, официанты, цыгане, музыканты, артисты театра “Колумб”, старушки из пансионата, пионеры и комсомольцы на аукционе, телохранители Бендера “нового”.

ДЕЙСТВИЕ ПЕРВОЕ

КАРТИНА ПЕРВАЯ “Брильянтовый дым”

Эпизод 1

На высокой площадке странного вида стоял молодой человек, освещенный радужными лучами эстрадных сканеров, которые то и дело слепили публику своими цветными звездами.

Надо признаться, что молодой человек не только стоял, но и баловал публику своими вокальными, виртуозно отточенными благозвучиями. Создавалось впечатление, что надо, недолго думая, вслушаться в содержание теноровых амплитуд певца. “Брильянтовый дым... Брильянтовый дым...” — лаская уши, шептал в микрофон юноша.

Медленно спускаясь вниз по крутым ступеням, певец снял блестящий пиджак (под Киркорова) и надел зеленый с поношенным блеском по-терпости, затем на последних тактах музыки, забросив картинно назад желтый шерстяной шарф, украсил голову белой капитанской фуражкой “А ля Бендер”. Наконец и нам стало понятно, что мы очутились в далеких 20-х годах минувшего столетия. На лавочке, куда промостился переобуться наш герой, сидел, покуривая самосад, дворник Тихон.

Эпизод 2

Бендер. А что, отец, невесты у вас в городе есть?

Тихон (*не повернув головы*). Кому и кобыла невеста!

Бендер. Понятно. Ты, я вижу, не только работник метлы, но и пролетарий умственного труда?

Тихон. Чаво?

Бендер. Говорю, у многих людей много ума, потому что они его не расходуют.

Тихон. Я человек прямой, без извилин. Че те надо?

Бендер. Спрашиваю, чего грустный такой?

Тихон. Я не грустный. Я печальный.

Бендер. Ну хоть ты и печальный — что за дом такой?

Тихон. Деревянный.

Бендер. А я-то думал, Манхэттен.

Тихон. Чаво?

Бендер. Говорю, в таком доме, да без невест?

Тихон. Старухи на полном пенсионе — госбогадельня.

Бендер. Глядя на твои возрастные особенности, так для тебя здесь море работы?

Тихон. Ага, под каждым кустом. Ты че хочешь?

Бендер. Выпить. А ты?

Тихон. Со мной так не шути!

Бендер вынул походную фляжку. Тихон, как удав, вцепился взглядом в сосуд.

Бендер. Так, говоришь, старухи? А раньше, до исторического материализма, кто жил?

Тихон. Чаво?

Бендер. При старом режиме?

Тихон. Барин.

Бендер. Буржуй?

Тихон. Ты че? Предводитель дворянства.

Бендер. Значит, пролетарий?

Тихон. Сам ты пролетарий! Наливай!

Бендер. Держи, печальный дворник.

(Бендер протянул ему крышечку от фляги, но наливать не стал).

Тихон. Я уже не печальный. Я — грустю.

Бендер. Да мне одинаково, батя!

(Налил в крышечку).

Тихон. Ну, за твое здоровье!

Бендер. Фу, как старо и пошло!

Тихон. Дык, за что тогда?

Бендер. За теплый приют! Я сегодня ночую у тебя!

Тихон. По мне, так всю жизнь живи, раз хороший человек.

Бендер. Угадал. Остап Бендер! *(Протянул руку).* А тебя, батя?

Тихон. Дык — Тихон!

Бендер. Приятно, дык Тихон, особенно потому, что мой папа был тоже турецкоподданный.

Тихон. Папа? Наливай!

Бендер. Папа! Наливаю!

Тихон. За твоего турецкого папу!

Бендер. Давай.

Вытили. Тихон достал яблоко. Начал грызть, не обращая внимания на Бендера.

Тихон. А честь ему отдавали?

Бендер (*на лету перехватил яблоко, откусив, продолжил*). А как же.

Во всех городах, все неотразимые провинциальные красавицы.

Небось, читал у Саши Пушкина: “Здесь девы юные цветут для прихоти развратного злодея”.

Тихон. Ге-ге! (*Забрал яблоко*). А вот моему барину сам полицмейстер... Бывивы-вали дни вяселья...

Бендер. Стоп, работник метлы. Тише-тише!

Тихон. Чаво?

Бендер. Разве можно так напиваться на рубль?

Тихон. Да разве это рубль? Вот раньше рубль! За неделю не пропьешь!

Бывало, барин даст на Новый год трешку, так до Пасхи хватало.

Барин добрый был. Медаль обещал мне представить. Я, говорит, хочу, чтобы дворник у меня с медалью был. Мне, говорит, дворника без медали не нужно!

К этому времени Остап снял кроссовки и, забросив их куда-то на верхнюю площадку, обул на босу ногу лаковые штиблеты с замшевым верхом апельсинового цвета. Затем собеседники медленно поднялись и пошли в дворницкую каптерку.

Бендер. Так, говоришь, твоего барина шлепнули?

Тихон. Никто не шлепал. Сам уехал.

Бендер. Куда?

Тихон. Дык в Париж!

Бендер. А ... Белой акции, цветы эмиграции. Он, значит, эмигрант?

Тихон. Сам ты эмигрант. В Париж, говорю. А дом под старух забрали... Слыши, как поют. Иной раз душевно выходить...

Наверху где-то раздавалось неясное: “Смело мы в бой пойдем!”

Бендер. А чего они в бой рвутся?

Тихон. Дык, завтра же Первое мая! А теперь медали дают дворникам?

Бендер. Дают! Догонят и еще дают

Тихон. Чаво?

Бендер. Ты хоть и умен, как Карл Маркс, но все же, вижу, не Буденный, потому что слабо разбираешься в классовой структуре общества. Вот твой барин...

Вдруг дверь открылась и на пороге появился Ипполит Воробьянинов (Киса). Тихон икнул и замычал.

Тихон. А вот и мой барин. Из Парижей...

Эпизод 3

Бендер. У нас хоть и не Париж, но милости просим...

Киса (смузенно). Я вовсе не из Парижа...

Бендер. Отлично. Вы не из Парижа. Конечно, вы приехали из Жмеринки... навестить свою покойную бабушку.

Тихон так и не понял, как очутился за дверями. Остап, тщательно заперев дверь, повернулся к Воробьянинову.

Бендер. Спокойно, все в порядке. Моя фамилия Бендер! Может, слыхали? Тепло в Париже? У меня там троюродная сестра замужем. Недавно прислала мне шелковый платок в заказном письме...

Киса. Что за чепуха! Какие платки? Я приехал не из Парижа, а из...

Бендер. Чудно! Чудно! Из Бердянска или Макеевки?

Киса. Мне что-то плохо. Я пойду.

Бендер. Куда же вы пойдете? Вам некуда торопиться — ГПУ уже здесь.

Киса. Я вас не понимаю.

Бендер. Не страшно. Сейчас поймете. Вы через какую границу? Польскую? Финскую? Румынскую? Должно быть, дорогое удовольствие. Один мой знакомый переходил недавно границу ночью. Так мы его взяли. Без документов, гад, оказался. Семь месяцев не признается, как зовут. У вас есть профсоюзный билет, товарищ?

Киса. Честное слово, я подданный ре-сэ-фэ-сэ-эр.

Бендер. Скажите, подданный, так вы польскую границу пересекали ползком или...?

Киса. Вот паспорт.

Бендер внимательно изучал страницы.

Бендер. При современном развитии печатного дела на Западе, напечатать советский паспорт — это такой пустяк, смешно говорить. Да... Вихри враждебные веют над нами...

Словно услышав, где-то наверху запел хор старушек: “Темные силы нас злобно гнетут...”

Бендер. Вот-вот. Наши на подходе. Так о чем мы? Ах, да, один мой знакомый печатал даже доллары, а знаете, как их трудно рисовать. Там бумага с такими, знаете, разноцветными волосками. Знания нужны. Он удачно сплавлял их в Москве, а дедушка его — банкир в Киеве, валютчик. Так дедушка покупал и совершенно разорился, потому что доллары были все-таки фальшивые. Но мы обоих взяли и посадили. (*Воробьянинов попытался встать*) Сидеть! Сидеть, Киса...

Киса. Так вы думаете, что я эмигрант?

Бендер. Это конгениально. Фантастика. Что же мы имеем? Запишем.

Эмигрант. Из Парижа.

Киса. Я не из Парижа.

Бендер. Кто же вы такой? Зачем вы сюда приехали? Мы здесь, понимаете, обыск проводим.

(“*И как один умрем в борьбе за это*” — пели наверху старушки хором).

Вы слышите? А что такое “это”? Если вы член профсоюза?

Киса. Ну “это” и есть “это”, как его?

Бендер. Нет! Я спрашиваю не “как его”, а как Вас?

Киса. Нас? Мы приехали из города N по делу.

Бендер. Мы? Сколько вас?

Киса. Нас?

Бендер. Вас.

Киса. Мы один.

Бендер. Вижу, что не двое. Приехали по какому делу?

Киса. По личному.

Бендер. Значит, пишем — по личному... из Парижа...

Киса. Да не из Парижа, и не из Лондона, и не из Рима...

Бендер. Значит, из Рио-де-Жанейро. Похвально.

Киса. Ну хорошо, хорошо. Я эмигрант из Парижа. С кем имею честь?

Бендер (оторопело) Честь пусть вам отдает полицмейстер, которого в семнадцатом шлепнули. А я...

Киса (перехватив инициативу). Вы Бендер Остап Жулик, и кажется, большой.

Бендер. Откуда вы меня так хорошо знаете, товарищ ветеран эротического фронта?

Киса. По почерку...

Бендер. Что вы говорите? Скажите, а вы не сын Пушкина Александра, моего шурина?

Киса. Нет, я вице-король Индии, но без слона. А слон мне нужен.

Бендер. В таком случае, папаша, я целое стадо!

Киса. В конце концов, без помощника трудно. Вы можете мне быть даже полезен. Я вам все объясню.

Бендер. Я весь внимание, фельдмаршал, и как видите, не в обиде, потому что лед тронулся.

Эпизод 4

Киса. Это я с вами могу тронуться. Слушайте же... После всех этих “вихрей враждебных, что веют до сих пор”, мне пришлось очутиться в уездном тихом городке N вместе с Клавдией Ивановной Петуховой.

Бендер. Морганатический брак?

Киса. Не перебивайте и прекратите записывать... Клавдия Ивановна — это теща моя. Я не любил ее. Поверьте, как только можно было не любить тещу. Она была глупа и я не верил, что когда-нибудь поумнеет.

Бендер. И скуча до чрезвычайности...

Киса. Я могу замолчать и вы не узнаете тайны...

Бендер. Но, фельдмаршал, вы так издалека копаете...

Киса. Да-да-да! Она была скуча, болезненно скуча... И ко всему, самое ужасное — она каждую ночь напролет видела сны...

Бендер. Ну и что? Я тоже иногда вижу вулкан Фудзияму или Тараса Бульбу, иногда Угрозыск и микробы...

Киса. Вы иногда, а она — каждую ночь.

Бендер. Киса, давайте без фокстротов... выкладывайте про свои тайны минаретов, только без мистики.

Киса. Так вот... 15 апреля 1927 года я, как обычно, проснулся и произнес: “Бонжур, Ипполит!”

Бендер. А почему не “гутен морген”?

Киса. “Бонжур!” я говорю, когда мне хорошо! А “гут, кстати, морген!” — когда вижу таких как вы, или когда печень пошаливает. Да-а... и вдруг в комнату влетает соседка наша, агрономша Кузнецова.

Эпизод 5

Рассказ Ипполита оживал здимой силой, ибо в нагретую и темную каптерку вбежала взволнованная агрономша, что ни в какой мере не произвело никакого впечатления на присутствующих. Бендер созерцал на сие явление стеклянным казенным взглядом.

Кузнецова (лобызнув *Кису*). Ей хуже... ты понимаешь, Эполет, ей хуже... сердечный припадок — не исключена возможность исхода в трагедию (*было непонятно, то ли она радуется, то ли плачет*).

Киса. “Только без фамильярности”, — сказал я ей.

Бендер. Ну а она?

Кузнецова. Я прихожу за мясорубкой. Дверь открыта. В кухне —

никого. Ну, думаю, за мукой пошла Клавдия Ивановна, муха теперь, сами знаете, если не купишь заранее...

Бендер. Не тяните, Киса, конкретизируйте, говорите с прямотой римлянина...

Киса (*обиженно*). Ну, значит, я забегаю. А она на спине...

Бендер. Кто на спине? Кузнецова?

Киса. Какая Кузнецова?

Бендер. С мясорубкой, которая за мукой прибегала...

Киса. Какая мука? Тыфу ты, по порядку... Просыпаюсь я...

Бендер. Это я понял. Бонжур фидерзейн. Затем вбежала Кузнецова...

Кузнецова вновь вбегает, повторяет те же мизансцены, но молча, вместо нее говорит Ипполит.

Киса. Говорит, ей плохо. Просит прийти. Захожу (*показывает*). Она на спине. Лицо торжественное, но ничего не выражает.

На верхнем этаже грянул хор старушек: “И как один умрем в борьбе за это!”

Я ей: “Клавдия Ивановна! Что с Вами?”

Кузнецова (*из-за спины Ипполита*). Вам немножечко плохо или совсем уже?

Киса. Каппа, молчите!

Эпизод 6

На верхней площадке показалась румяная дородная красивой сътой статности мадам Петухова. Она улыбалась, притопывая ножкой канканное “на”.

Мадам Петухова. Вы о чем, Каппа Капитоновна?

Кузнецова. А я об этом.

Сверху вновь зазвали старушки хором “И как один умрем в борьбе за это!” Очевидно, для самодеятельности трудна была эта музыкальная фигура.

Мадам Петухова. Не дождитесь! А Вы, Ипполит, сядьте. Я должна рассказать Вам... Только Каппе отдайте мясорубку и отправьте за мукой.

Каппа, хмыкнув, удалилась. Тем временем мадам Петухова спустилась в каптерку. Остап сидел как завороженный.

Ипполит, Вы помните наш гостиный гарнитур?

Киса. “Какой?” — спросил я.

Мадам Петухова. А тот... Оббитый английским ситцем.

Киса. Ах, тот, что в моем доме?

Мадам Петухова. Дурак, в моем доме! Твоего никогда не было, был только мой дом.

Киса. Вы правы... Был... был... таково мое мнение и я его разделяю.

Мадам Петухова. Так вот, в моем доме! В Старгороде.

Киса. Помню... Диван, людина стульев и круглый столик... мебель превосходная... А почему вы меня спрашиваете?

Мадам Петухова. А потому, что в сидение стула я зашила свои брильянты...

Бендер, Киса (вместе). Какие брильянты?

Киса. Разве их не отобрали тогда, во время обыска?

Мадам Петухова (рассмеялась). О нет! Я спрятала брильянты в стул.

Киса. “В стул? А почему вы не отдали их мне?” — закричал я.

Мадам Петухова. Вам? Мои брильянты? Вы же пустили по ветру имение моей дочери!

Киса. Но вы и вынули оттуда? Они здесь?

Мадам Петухова (присев между Бендером и Кисой, почему-то подмигнув Остапу). Я не успела. Он просто не помнит, как быстро и неожиданно нам пришлось бежать. Они остались в стуле. (*К Ипполиту*). В стуле, который стоял между терракотовой лампой и камином.

Бендер. Но ведь это же безумие!

Мадам Петухова. Да. Это безумие, но он не любил мою дочь.

Киса (Остапу). Потому что она была похожа на нее!

Бендер. Не надо так кричать, адмирал, вы не Ричард Львиное Сердце, от крика которого кони приседали.

Киса. Не перебивайте, гастролер. Вы хоть бы представили себе, куда эти стулья могли попасть?

Мадам Петухова почему-то запела и, подхихикивая, начала удаляться куда-то на высокую площадку.

Бендер. А может быть, они смирнехонько стоят в гостиной вашего дома...

Мадам Петухова. Моего дома...

Бендер. О да, мадам! Стоят и ждут, покуда вы придете забрать наши регалии...

Мадам Петухова (таинственно пригрозив пальчиком). Мои р-регалии...

Киса. Старая дура!

*Но мадам уже не слышала Кисы, она нежно и трепетно пела романс
“Брильянтовые слезы”.*

Эпизод 7

В воздухе проплывали ожерелья, диадемы, кулоны, серьги и подвески. Все сверкало и плыло в бриллиантовых бликах... Остап танцевал лезгинку в стиле “танго” и почему-то восторженно выкрикивал: “Лед тронулся, господа присяжные заседатели. Лед тронулся!” Мадам Петухова пела, с упоением глядя на изумрудный дождь. Огромные жемчужные бусы катились по столу и прыгали по полу. Драгоценный мираж потрясал комнату. Появились невесть откуда солдаты в папахах, моряки с красными бантиками и агенты ГПУ. Искрясь улыбками золотых зубов, они пригоршнями набивали свои карманы, а диадемы накальвали на штыки... Наверху старушки вопили наконец освоенную ими фразу: “И как один умрем в борьбе за это!”. И вдруг все оборвалось, исчезло и затихло.

Киса (кричал). Нет, я не хочу так умирать! Поеду, решил я! Найду!
И вот я здесь.

Эпизод 8

Бендер. Да-ас! Спасибо партии родной и Клавдии Ивановне!

Киса (обнял Остапа). Да! Клавдия Ивановна с тех пор стала мне роднее и милее...

Бендер. Так она...

Киса. Царство небесное... добрая, рассудительная была и трепетная даже... Одним словом, че-ло-век!

Бендер. Да! Человек — это будущее человека, но тем не менее минуты длительны, а время быстротечно (*Амель*).

Киса (утирая слезу). Что вы сказали?

Бендер (вздохнув). Говорю: “Два тирана на земле — это случай и время”. И тем не менее, не будем его терять. Сколько вся эта музыка стоила?

Киса. Семьдесят пять тысяч.

Бендер. Значит, сегодня сто пятьдесят. Только Вы, дорогой товарищ из Парижа, плюньте на все это.

Киса. Как плюнуть?

Бендер. Слюной, как плевали до эпохи исторического материализма. Ничего не выйдет!

Киса. Как?

Бендер. Сколько стульев?

Киса. Дюжина.

Бендер. Двенадцать! Возможно, давно сгорел ваш гарнитур в печах!

Киса. Как?

Бендер. Ярким пламенем! Но за дело берусь я! Заседание продолжается! Спокойно! Спокойно! В случае реализации клада я как непосредственный участник концессии и технический руководитель дела получаю шестьдесят процентов.

Киса. Грабеж! Пять процентов.

Бендер. Больше ничего не хотите?

Киса. Н-нет!

Бендер. А может, мне работать даром? Да еще дать вам ключ от квартиры, где деньги лежат?

Киса. Стулья мои я и сам...

Бендер. Слушайте вы... жертва абортов... Тихо-тихо-тихо! Вы меня интересуете лишь потому, что я хочу обеспечить вашу старость.

Киса. Тридцать процентов.

Бендер. Послушайте, убийца собственной тещи, нежной и трепетной Клавдии Ивановны, будете ломаться...

Киса. Я не убивал...

Бендер. Господа присяжные разберутся... Да ведь за такие деньги и удушить не грех...

Киса. У, гад. Сорок!

Бендер. Так и быть — пятьдесят!

Киса. Вы пошлый человек, вы любите деньги больше, чем я.

Бендер. Да, люблю! Люблю и ненавижу. Фе, брильянты ... жемчуг ... мещанство! (вздохнул). Не-навижу! Ибо вышли мы все из народа, дети семьи трудовой...

И словно услышав его, старушки рявкнули “Духом окрепнем в борьбе!”

Киса. Да что они там, озверели? Зачем вам пятьдесят?

Бендер. Из принципа. Ну что, лед тронулся?

Киса. Тронулся.

Бендер. Тогда по рукам. “О, Баядерка, трим-папа растуды!”. Ну же, по рукам, предводитель команчей! Лед тронулся, господа присяжные ирокезы! Да не смотрите на меня, как солдат на вошь. Роман начинается, но признайтесь, это я так из любопытства, в конце этой оперы вы собираетесь меня убить?

Киса. Да! Да! Да! Обязательно, коллега!

Бендер. Дворовый пес вам коллега! Убить даже себя — это преступ-

ление, так что, как вас там, Марат или Робеспьер, уж больно ты грозен, как я погляжу. И запомни... Навсегда запомни, что ты не экзаменесник Георгия Пятого в Индии со штампом Черноморского отделения Арбатовской конторы на Крещатике... Смотри в глаза... Да не мне, а свидетелю. Тихон, войди! Ты ведь давно подпираешь дверь.

В калитку ввалился Тихон.

Все слышал? Я тебя спрашиваю, а не магараджу верных наивов. Ты все слышал о загадочной сказке своего абрека и кунака?

Тихон виновато молчал.

Бендер. Меня поражает твоя чрезмерная скромность.

Тихон. Он медаль обещал...

Бендер. Теперь медали буду вручать я. К Первому мая похлопочу. Так ты все слышал?

Тихон (*К Воробьянинову*). Стулья слышал. Дык убить обещал Вас. Барин, он же хороший. Видишь, рупь дал!!!

Киса (*испуганно*). Да пошутил я... пошутил...

Бендер. Не вижу квинтэссенции! Мне пятдесят процентов, Тихону два процента, а тебе за шутки и осложненный бред — сорок восемь. Я командую парадом, господа. Великой эпохе нужны великие люди. Бонжур, месье! Бон суар! Я к старухам — на разведку! Вам, барон-изгнаник, побриться для конспирации и спать! Тихон, за мной. Вперед! Парад-алле!

КАРТИНА ВТОРАЯ “Голубой воришко”

Эпизод 9

На втором этаже десятка полтора старушек пели хором, напряженно вытянув шеи. Предводитель хора в серой толстовке отбивал такт обеими руками.

Александр Яковлевич, далее Альхен: Дисканты, тише! Кокушкина, слабее. Вороненко, не каркайте... рим-па-пара! Рим-па-па!

Бендер (*постояв минуту*). Здравствуй, племя молодое, незнакомое!

(На него не обратили внимания, тогда Тихон, подскочив к заведующему, шепнул ему что-то. Хор остановил песнопение).

Кажется, я пришел, а не вы? (*Протянул, не глядя, руку Альхену*). Инспектор охраны ... пожарной! Песни народностей? Интересно.

Альхен. Александр Яковлевич. Можно просто — Альхен!

Бендер. Капельмейстер симфонического искусства?

Альхен. Заведующий пансионатом...

Бендер (*как бы не услышав, обратился к старушкам*). Здравствуйте, девочки!

Дальше он здоровался с каждой и обязательно целовал ручку.

— Институт благородных девиц оканчивали?

— Меня прислали — я пришел!

— Мы любим лишь тех женщин, которым приносим счастье...

— А моя любовь к вам — это пожарная безопасность.

— О! Помнишь ли ты, как счастье нам улыбалось? Здрасте.

— Не надо слез. Слезы — женское красноречие, так, я вижу здесь гореть нечему, кроме сердца.

Кто-то хихикнул.

— Женщина смеется, когда может, а плачет, когда хочет.

Здрасте. А где же? Что, так и сидите на садовых лоханках?

Альхен. Сидим. А что?

Бендер (*чуть не поцеловал по инерции протянутую волосатую руку огромного детины, за которым красовались еще трое*). Нет, это я спрашиваю — “за что?”

Альхен. Что “что”? Это сироты, дети Поволжья.

Бендер. Тяжелое наследие царского режима? Что это?

Альхен. Что “что это”?

Бендер. Я спрашиваю — что это — совместное воспитание обеих полов по комплексному методу? (*протянул руку*).

Бендер. Вы партийный?

Паша. Да — сирота.

Бендер. А вы?

Кирилл. Я тоже, этот — сирота.

Исидор, Афанасий (*вместе*). Мы — сирота. (*Бендер пожал им руки*).

Бендер. Читать умеете?

Все четверо. Умеем.

Бендер. Читайте (*указал на плакат*). Только хором.

Паша, Кирилл, Исидор, Альхен, Афанасий (*вместе*). Тщательно пережевывая пищу — ты помогаешь обществу! Мясо — вредно.

Бендер. Почему вредно?

Альхен. У старушек все зубы потеряны еще до революции.

Бендер. А где дымоходы от плохой погоды?

Альхен. От плохой погоды?

Бендер. Да — дымоходы.

Альхен (*сорвав плакат*). Вот-с.

Бендер. Так. Я вижу у вас сатирический контингент на полную катушку. Значит, хором поете? Ну давайте, кочегарьте...

Альхен. Но это к пожарной охране не ...

Бендер. Вы что, белый раб из Капитолия? И не знаете советского языка? К пожарной охране относятся все песни, где есть слово “огонь”.

А ну-ка аллюром “Марш красных пожарников”. Куда сели? (*Все вскочили*). Сидеть буду я. Кстати, где ваша приличная мебель? Ты меня слышишь, капельмейстер — сын Бетховена, у вас есть что-то приличное?

Альхен. Конечно же, есть. В красном уголке — аглицкий стул. Еще до Великой нашей революции сделан мастерами. Да вот же он.

Появился Тихон, тарабаня из красного уголка роскошный гамбсовский стул.

Тихон. Вот он! Я нашел его! До Пасхи хватит. Дык я понес?

Альхен. Куда понес? Это государственное имущество.

Бендер (*облизнул пересохшие губы*). Спокойно, товарищ Моцарт.

Тихон! Ты видишь в моем лице торжественное “нет”?

Тихон. Нет. (*Обнял стул*).

К нему подскочил Альхен. Здоровяки занервничали. Старушки встрепенулись, зашептали.

Альхен. Что же это такое, товарищ Бендер? Куды он его тащит? Позвольте... робята, ко мне! Ка-ра-ул! (*И он уцепился за стул. Тихон не сдавался*).

Бендер. Стоять! Вы что, с броненосца “Потемкина”? Что за бунт? Что за Пугачевщина? Я вам не Екатерина Вторая и даже не Первая. Тихон, поставь стул, иначе будут бить ногами и ты уснешь беззвучным детским сном! Как вам, Тихон, не стыдно! Вот она медаль! Гляди!

Бендер показал красную коробочку из-под пудры. Тихон оцепенел.

Альхен и братья держались за стул. Бендер подошел к братьям.

Что произошло? Что за бред, осложненный маниакально-депрессивными психопохондриками, который будоражит и нарушает нервнопаранормальное состояние этих бедных девушек? (*Бендер вплотную подошел к Альхену*). Александр Альхенович!

Альхен. Яковлевич!

Бендер. Не важно, может вы тот, кто не доплатил сорок две тысячи подоходного налога? А? (*Альхен выпустил стул*).

А вы? (*Он обратился к парням*). Брательники? Помните, что сказал Заратустра? “О, грешники монастыря! Не падайте на обломки империи, ибо только исчадие диспутантов может коллегиально окрасить светлый источник кровью?”

Братья опустили руки. Старушки захлопали, прослезившись. Остап поклонился и нежно взял стул в руки, словно виолончель.

Да! Это гамбсовский стул. Да! Он потемнел в революционных бурях! Ситец как ситец! Ореховые ножки. Ну и что? Что — я вас всех спрашиваю? Можно подумать, что в нем брильянты шевелятся. Шучу. Или жемчуга. Андерсена читать надо... “Принцессу на жемчужине”. Да если бы здесь была диадема, разве я сел бы вот так? Впрочем, шутки прочь! Тихон принес мне стул. Я сел. Вы поете, но ни-ни-ни про огонь.

Тихон. Дык я постою?

Бендер. Дык постой. Только руки опусти. (*Ко всем*). Садитесь. (*К брательникам*). А вы на эту лоханку. Братья и сестры, заседание начинается!

Эпизод 10

Вдруг Бендер умолк и долго начал принюхиваться, настолько долго, что стали принюхиваться все.

А он что? Не пропитан?

Альхен. Питание у нас хорошее. Вон каша варится в бельевой кастрюле.

Бендер. Я не про белье. Я про стульчик!

Он вскочил. Стал на колени и начал нюхать стул. Затем победно поднялся и оглядел растревавшихся братьев и сестер.

Так и есть! Так что же это такое? Мне грустно. Это же сто семьдесят девятая статья Уголовного кодекса — непропитка служебных помещений, мебели, ткани и прочего горючего материала.

Все начали нюхать лаки, коробки, друг друга...

Должностным лицам от двух до пяти при хороших адвокатах.

Альхен (*проглотив слону*). А как это?

Бендер. А вот так (*и показал крестик из четырех пальцев*). Этот стул вы пропитывали противопожарной смесью?

Альхен. Какой смесью?

Бендер. Пенистым димостулохлордебилом?

Альхен. Хлор...

Бендер. ...дебилом! Или дебилом?

Альхен. Дебилом — нет. Но он из ореха.

Бендер. Да мне хоть из кипариса! Киса! Киса!

Киса не заставил себя долго ждать. Он был элегантен, но без усов.

Остап оторопел. Затем продолжил, еле сдерживая смех.

Это моя охрана. Заслуженный пожарник РЭСЭФЭСЭР — инспектор по пне... противопожарной, конечно. Товарищ Киса Эполетович, а где ваши ... эти...

Киса (*не растерявшись*). А я их, товарищ Бендер, ликвидировал. Я, видите ли, не БуденныЙ, а теперь — Ворошиловский стрелок... (все вздрогнули).

Бендер. Это, дорогой мой товарищ, величайший поступок эпохи! У вас теперь такое юное лицо, как у актера без ангажемента. На вас отыхает взор!

Киса. Мне самому нравится. Теперь хрен кто узнает!

Бендер. Куда уж. Но к делу. Прошу садиться, товарищи!

Киса. Я постою рядом. (*И он уцепился дрожащими руками за стул*).

Бендер (*убирая руку Кисы*). А вот этого не надо! Товарищи! Человеческий гений сената уполномочил меня провести инспекцию труда, здоровья и пожара. Заседание считаю открытым. Давайте будем петь и смеяться как дети! Ваши пожелания, претензии, мечты... (*Все молчали*). Смелее — я с вами. Что вас тревожит по моему профилю?

Первая бабуля. У фас пофель пфафельный хласисисеский.

Я ббы даэ сазала, сто он у фас несусетный.

Бендер (*откашлявшись*). Я про жизнь вашу, девицы-красавицы. На что жалуемся?

Вторая бабуля. Обворовывают аас!

Бендер. Как-как?

Первая бабуля. Она фатела саасать фам, сто нас опфофофиают.

Бендер. Я, конечно, не проходил курс лечения эпидиатрических процедур, но понял. Так кто вас обфофовы ... тыфу ты, обворовывает?

Старушки опустили глаза.

Эти? Этот? (*И он указал на мужиков*).

Третья бабуля. Вы-вы-вы-все бо-бо! Бо-бо-боятся. Уу-уу- жжас!

Бендер. Я понимаю — удовольствие критиковать мешает наслаждаться прекрасным, но чтобы не бояться, надо вспомнить великого

Бомэрье (декламирует): “Когда поддаешься страху перед ужасом, начинаешь ощущать ужас страха”!

Альхен. Это просто смешно. Товарищ Бендер, может отобедаем?

Бендер. Сухарями? Жена что, уже насушила?

Первая бабуля. Это он фор! Нам фолько кафу фуют, а фами мяфо нафе ефят!

Вторая бабуля. У меня одеяво пводави.

Бендер. Продали?

Третья бабуля. Нана-нанас у-у... угнета-а-ают.

Четвёртая бабуля. Поросят, понимаешь, молоком кормят, понимаешь, а нам, понимаешь, кашу. Все продали, понимаешь, в доме. А все эти братья, понимаешь, разбойнички. Понимаешь?

Братья поднялись.

Бендер (гневно). Сидеть! Я все понимаю!

Киса. Сидеть! Мы все понимаем!

Тихон. Дык сядь. Я то сядешь! Че не понимаешь?

Альхен. Да я тебя, Глаха, завтра же...

Бендер. Двести вторая статья тебе знакома, Альхенсволокоточерепопеньковский? Я тебя спрашиваю? Угроза — от пяти до семи?

А ко всему сто семьдесят девять еще три, пальцем поворостили и две непрерывные пятилетки. Ты на кого руку поднимаешь, Робинзон Тагор? Где портреты Энгельса и Маркса Карла великого? Кстати, где они? Продал? Вождей продал? Ворошиловский стрелок рядом. Да мы тебя на месте. За неполадки в пробирной палатке! (*К Воробьянинову*). Я прошу вас, товарищ по оружию, зафиксировать факт мебельной непропитки ... ну хотя бы этого дрянного стула.

Киса (поцеловал стул, словно понюхал). Зафиксировал!

Бендер. Я протоколом займусь, а вы с Тихоном осторожненько отнесите на профилактику, но без меня не хлорируйте.

Тихон и Киса осторожно, почти на цыпочках, понесли стул в кантнерку.

Сидеть (это к братьям). Стоять буду я! Значит, “оббофофишете”? Мебель сплавляете? Вождей продаете? Обжираетесь, когда вся страна экономит на калориях и витаминах. Посмотрите на этих бедственненожных женщин. (*Старушки заплакали*). О чём сигнализирует этот факт? Страна в опасности! И хоть сенат меня не уполномочил, но доклад председателю ГУБРЕВХОЗЧК НКПЗ под номером девяносто две тысячи семсот тридцать девять я таки напишу... Ради этих пострадавших.

Остап явно нервничал. Стол был на месте, но компаньоны пока не пропорены. Пора было сворачивать заседание.

Бонжур, господа униженные и оскорбленные. (*К братьям*). Читайте “Преступление и наказание” моего родного Достоевского. Встать! Я покидаю вас в отчаянной тоске.

Все с грохотом поднялись. Бендер направился к дверям. Старушки, сморкаясь, замахали ему платочками. Альхен бросился наперегор.

Бендер. Стол тебе сейчас занесут, кровопийца.

Альхен. Я не об этом! Товарищ Бендер! Умоляю! (*Альхен упал на колени. Брательники рядом. Старушки с любовью прослезились, шмыгая носиками*).

Умоляю, только пощадите!

Бендер. Набил бы я тебе рыло, но Заратустра не позволяет! (*К старушкам*). Спойте, девочки, на прощание.

Все. Что?

Бендер. Ну хотя бы это: “Ой цветет калина в поле у ручья, парня молодого полюбила я...”

Не знаете? Где уж. Или — “Расцвела сирень, черемуха в саду На мое несчастье, на мою беду...”

Старушки зааплодировали.

Аплодисментов не надо. Это песни из далекого будущего. Я, вообще, хоть и сын турецкого подданного, но люблю про цветочки: “Где ты, где ты, ромашка моя?”.

Так, не рыдать! Его тоже не обижать. Будущее далеко, а прошлое рядом. “Хризантемы” или “Белой акации ...” Парадом командую я! Только тихо. Три-четыре! И...

(*Хор взвыл*). Переходим на “мы”. Ротики закрыть. (*Альхену*). А с тобой, бандит, на “ты”. Воруешь?

Альхен. Мне стыдно. Все существо протестует, но...

Бендер. Что?

Альхен (*шепотом*). Да. Иногда так. Но постоянно стыдно.

Бендер. Поэтому и щеки горят?

Альхен. Горят от конфузя. Я по природе застенчивый. Но ворую почтую-то. Жена, дети, братья. Страдаю, но как перед богом прошу...

Бендер. Почему “как”?

Альхен. Ага, понял! Не верил, но с этой минуты!!! Честное профсоюзное.

Я брошу эту моду...

Бендер. Мода, бандит, это то, что выходит из моды! Так скажет скоро Шанель.

Альхен (*протянул Бендеру червонец*). Вот это... я просто шел и нашел.

Бендер. Слушай, Саша Альхен-старший. Это сто четырнадцатая статья Уголовного кодекса — дача взятки должностному лицу при исполнении служебных обязанностей.

Альхен. Ничего подобного. Господь Бог видит. Ой, вы же сами видите — это штраф.

Бендер (*сунул бумажку в карман Альхену*). Это штраф? Где ты, гад, видел подобный штраф? Вот квитанция. Сто четырнадцатая статья, Двести вторая и сто семьдесят девятая... сто сорок девятую прощаю. Остальные в суде.

Альхен, догоняя Бендера, совал червонцы ему в руки и карманы.

Альхен. Вот двести вторая, а это сто семьдесят девятая... А это деткам.

Бендер. Все! Старух не обижать — душу выну! Одежду и все прочее физикоматериальное пропитать. Раствор получишь. Докладывать каждый день. Будут еще поручения.

И Остап, впервые похлопав Альхена по плечу, нежно снял у него первомайский значок. А это мне на память! Целуй ручки старушкам, привет детям Поволжья!

Эпизод 11

Бендер застыл на лестнице у входа в кантерку Тихона. Наверху раздавалось мычание “Грозья душистые”, а в подвале шла несусветная возня. Тихон и Барин рвали в разные стороны драгоценный стул.

Тихон. Дык я тебе харю разворочу! Пусти!

Киса. Это не ваше имущество!

Тихон. И не твое!

Киса. И не ваше!

Тихон. Куды ты в пах ногой пихаешь?

Киса. А вы куда меня лягнули?

Тихон. Дык не твое!

Киса. А чье же, чье? Чье имущество?

Тихон. Дык оно же национализированное.

Киса. Национализированное, дурак.

Тихон. Дык сам ты дурак из Парижей.

Киса. Ты как с барином разговариваешь?

Тихон. Какой ты барин? Советская власть мне барин.

Киса. Какая власть?

Тихон. Дык власть советов. “Смело мы в бой пойдем”, “Красная армия всех сильней”.

“Вновь разливается песнь соловьиная” — подхватили наверху умироворенные старушки. “Встретил вечерочком миленьких на бочке, сразу сердцу стало веселей...” — промурлыкал Остап. Компаньоны катились под тахтой.

Киса. Отдай по-хорошему.

Тихон. Накося-выкуси. Мы рождены, чтобы сказку сделать былью...

Киса. Глянь, как нажрался этих песенок, даже слух прорезался. Так, может быть, ты партийный?

Тихон. Может быть! Может!

Наконец, стул треснул и противники принялись терзать ореховое кла-дохранилище. Через минуту стул был обглодан. Пружины покатились к апельсиновым штиблетам грустно сидящего Остапа.

Бендер. Я ожидал это! И не думайте, что это мелкие фракционные трения. Я стараюсь, ловчу, хлопочу, потею, немею и что я имею?

Киса. Бендер, он первый начал. Аферист.

Тихон. Я те морду побью.

Киса. Руки коротки.

Тихон. Вор, а не барин.

Киса. Я ничего у тебя не украл.

Тихон. Дык че те надо было? Прохвост заграничный!

Киса. Сам ты сволочь партийная. Подслушал-подслушал и туда же... У, большевик вонючий.

Тихон. Сам ты большевик, небось. Кабы был сумасшедшим, и то дело. По крайней мере, сумасшедшие хоть социализма не строят, ибо там работать надо. А где работают, там совести не надо.

Бендер (поднялся). Так, договорились. А может, наоборот? Тихон! Значит, ты-то кто? Неужто партийный?

Киса. Сам кричал.

Тихон. Дык ты пинался!

Бендер. Как пинался? Вот так? (*И вдруг ударом ноги Остап сбил с ног Тихона*).

Тихон. Ты че? Ты че?

Бендер. А может, так? (*На этот раз Тихон считал зубы, глотая соленую пену*). А может...

Тихон. Не надо. Я... я... (*Заплакал как ребенок*).

Бендер (*подойдя к Кисе*). Так чье имущество?

Киса. Вообще-то было мое, но... (*Киса не договорил, ибо оказался рядом с Тихоном*).

Бендер. Имущество чье, спрашиваю? (*И новый страшный удар сокрушил уже лежащего Воробьянинова*).

Киса. Только не убивай. Только. Это наше общее.

Бендер (*сел. Ни один мускул не дрогнул на лице комбинатора. Нет, он не был рассстроен. Ему было грустно*). Послушайте, подонки! Пожмите друг другу руки! (*Что и последовало*). Поцелуйтесь в щечку. (*Что и последовало*). А теперь в клозет — умойтесь, первым Киса. Так. Утритесь. Станьте здесь. Повторите как старушки, хором! (*Побитые концессионеры повиновались*).

Бендер. Парадом отныне...

Киса, Тихон. Парадом отныне...

Бендер. Будет командовать...

Киса, Тихон. Будет командовать...

Бендер. Только один-единственный...

Киса, Тихон. Только один-единственный...

Бендер. Остап-Сулейман...

Киса, Тихон. Остап-Сулейман...

Бендер. Берта-Мария...

Киса, Тихон. Берта-Мария...

Бендер. Бендербей!

Киса, Тихон. Бендербей!

Бендер. В ином случае я выбываю из игры... бесследно... тихо и навсегда.

Киса, Тихон. Я... бесследно... тихо и навсегда.

Бендер. Дальше вы, господа, должны запомнить, что в морге холодно.

Бендер пожал руки и выдал каждому по червонцу. И ужে совсем торжественно добавил, подняв глаза куда-то вверх: “Кто был ничем, тот станет всем”. Удар состоялся! Заседание продолжается! Наверху завели “Хризантемы”. Старушки старались.

КАРТИНА ТРЕТЬЯ
“Зеркало жизни”

Эпизод 12

Бендер. Теперь, мародеры, вы, надеюсь, поняли, что самое страшное — это семь пядей в медном лбу! А теперь думайте, думайте! двенадцать минус один! (*Стояла немая тишина*). Понятно! Чем меньше мыслей, тем труднее с ними собраться.

Тихон. Дык кабы знать, о чём думать.

Бендер. О стульях, божья коровка.

Тихон. А чё о них думать — они с восемнадцатого в архиве Старком-хоза...

Бендер. Кто архивариус?

Тихон. Чаво?

Бендер. Главный кто там?

Тихон. Дык Варфоломей. Крыса бумажная. Он мне тоже медаль обещал — Коробейников!

Бендер. Где живет?

Тихон. Рядом. Вона окно яво. На втором этаже. (*Все прилипли к окну*).

Бендер. С занавесочкой?

Тихон. Не-е-а! То Елена Станиславовна...

Киса (*вздрогнув*). Эллен! Елена? Как? Она здесь?

Тихон. Здеся.

Бендер. Знакомая женщина?

Киса. М-да, старая знакомая...

Тихон. А Коробейников рядышком — вона. Зеленая штора.

Бендер. Так. Считаю вечер воспоминаний закрытым. Тихон, вот обещанная медаль за отвагу извилин.

Бендер приколол первомайский значок на грязную рубаху. Тихон тихо заплакал.

Бендер. Я на задание. Здесь без экзекуций!

Киса. Я бы хотел зайти пока к Елене Станиславовне.

Бендер. Без самодеятельности. Вечером! На ужин. Я, например, сам безумно хочу жрать, а все закрыто.

Тихон. Дык у я хахоль есть.

Киса (*вспыхнув, схватил Тихона за шиворот*). Какой хахоль? Кто? Кто?

Тихон. Дык Витька Полесов. Кустарь. Слесарь. Лентяй. Только вот здесь неспокойный. (*И Тихон показал пальцем на висок*).

Бендер. Успокойся — успокоим! Я, господа бледнолицые, к архива-риусу.

Киса. А на кой он нам?

Бендер. Ах, Киса, вы ведь думаете на ходу, но, очевидно, ходите мало!
Ордера! Опер несчастный!

(*Бендер вынырнул на свежий воздух*)

Эпизод 13

Остап постучал в дверь.

Голос Коробейникова. Кто там?

Бендер. Там... я.

Коробейников. Кто “я”?

Бендер. Кто вы? Вы? Варфоломей Коробейников.

Коробейников. Это мне давно известно, а вы кто?

Бендер. Мы — сын Воробьянина.

Коробейников. Это какого же — предводителя?

Бендер. Его!

Коробейников. А он что — жив?

Бендер. Умер. Почил. Мы что так и будем говорить о моем горе через дырочку?

Коробейников. Чем обязан?

Бендер. Вам что, денег не надо? Я дважды не приходил.

Дверь щелкнула и Остап очутился в квартире. Без приглашения сел.

Коробейников. Позвольте все-таки узнать, чем обязан?

Бендер. Позволю. Так вот, я сын...

Коробейников. Но у вашего папаши детей не было... кажется...

Бендер. Конечно, не было...

Коробейников. Как же?..

Бендер. Морганатический брак.

Коробейников (*всплеснул руками*). От Елены будете сынок?

Бендер. Именно... ее!

Коробейников. Но у нее тоже не было.

Бендер. Ух, вы меня словно молотком по голове.

Коробейников. А что, очень слышно?

Бендер. Мне больно адаптировать мелочи законов совести... и плоды запоздалого одиночества... Моя маман...

Коробейников. Кстати, а она в каком здоровье?

Бендер (*грустно*). Давно в могиле.

Коробейников. Так, так. Ах, как грустно. Сочувствую. Как же я не заметил? Елена Станиславовна, моя соседка, и давеча прибегала за капустой... кислой...

Бендер (*не растерялся*). Станиславовна? М-да! “Шел по улице малютка, весь дрожал и весь промок...” Ах, папа — папан, ах, шельма... Да ведь мамуля моя Евграфьевна... Тоже Елена!

Коробейников. Все-таки я стираю грани... Как вас...

Бендер. Вольдемар... Ипполитович! Голодное детство. Война... сын полка... революция... Кавказ, белые, красные и вдруг папа за границей... Париж, Монте-Карло. Да... Меняя деньги на любовь, теряешь и то и другое...

Коробейников. Я вас слушаю, Вольдемар.

Бендер (*заплакал*). Ах... ах... я хотел бы... найти что-нибудь из мебели папаши, чтобы сохранить о нём память. Не знаете ли вы, кому передана мебель из папашиного дома?

Коробейников. Сложно. Это под силу только обеспеченному человеку... А вы, простите, чем занимаетесь?

Бендер. Собственная мясохладобойня на артельных паях в Самаре...

Коробейников. А вы прыткий!

Бендер. Да, прыткий. Ну так что?

Коробейников. Трудно, но можно. Расходы? Небольшая сумма...

Бендер. Ближе к телу, как говорит Мопассан. Введения будут оплачены.

Коробейников. Семьдесят рублей.

Бендер. Согласен, папаша. Деньги против ордеров. Когда к вам зайти?

Коробейников. Деньги при вас? (*Остан похлопал по карману*). Тогда хоть сейчас. У меня здесь весь архив на дому. На всякий случай. Он никому не нужен, а мне на старости лет... Живем на вулкане... А вдруг все назад возвратится. Станут люди искать, а где мебля? Вот они где! Здесь, по десяточке за ордерок. Без меня не найдут.

Бендер. Ну вы прямо герой труда... так... А... Б... Вам памятник нужно нерукотворный воздвигнуть... “В”.

Коробейников. Вот “В”. Номер сорок восемь тысяч двести тридцать восемь. Воробьянинов Ипполит... царство ему небесное...

Остан долго рылся в папке Воробьянинова.

Бендер. Вазы китайские... Рояль... двадцать семь ковров... гобелен “Пастушка”... чучело медвежье... Ага, вот спальный гарнитур... Столовый, ореховый, мастера Гамбса работы....

Коробейников. Вам вазы или ковры?

Бендер. Стулья, папанчик, стулья.

Коробейников. Ага! Ореховые... Один в доме пансионата... Еще один стул — товарищу Грицацуеву, как инвалиду империалистической

войны. А девять в Москву согласно письма Наркомпроса... недавно отослали на аукцион. Они у нас на складе девять лет валялись...

Бендер (*считает на пальцах*). Один, с ним все ясно, плюс один — Грицацуеву и девять — Москва, столица наша любимая, но их же двенадцать? А здесь одиннадцать стульчиков.

Коробейников (*хихикнув*). По секрету могу сказать.

Бендер (*подыгрывая*). Скажите...

Коробейников. Это будет стоить еще рублей.

Бендер. Значит, ордер по десятке, а секрет — пятьдесят?

Коробейников. Секрет он и есть секрет.

Бендер. Понимаю. Чем меньше совести, тем больше всего остального.

Коробейников. Так берете одиннадцать ордеров?

Бендер. Секрет на стол. Где двенадцатый?

Коробейников. Пятьдесят рублей.

Бендер. Чужой оптимизм не плохое дело, особенно когда мешает моему. Вот вам честное профсоюзное! Дам даже шестьдесят ре!

Коробейников. Понимаете... (*Дальше шепчет*). Елена Станиславовна была настолько влюблена в вашего покойного папашу, что, когда он сбежал в Париж, просто-напросто похитила стульчик один, на котором он полюбливал посиживать. Он у нее. Я его видел, но он зачехлен.

Бендер. Где? У соседки? У моей мачехи?

Коробейников замотал козлиной бородкой, хитро улыбаясь.

Бендер (*забирая ордера и запихивая поглубже в карман*). Исключительно из-за любви к родителям.

Коробейников. Можно расписочку писать?

Бендер. Пишите, борец за идею, кройте. (*Коробейников протянул каллиграфическую расписочку*.) Ну, пока! Вашу руку, правитель канцелярии.

Коробейников (*ошеломленный*). А деньги?

Бендер. Какие деньги? Вы, кажется, спросили про какие-то деньги?

Коробейников. Да как же? За мебель? За ордера?

Бендер. Голуба! Ей-богу, клянусь продрогшим малюткой и честью покойного батюшки. Рад душой, но забыл взять с текущего счета.

Старик задрожал, желая уцепиться в Остапа.

Бендер. Тише, дурак. Завтра... А, впрочем, стоп. Сегодня вечером. Я буду у твоей соседки. На ужин приглашен. Пишите письма. До вечера. Лед тронулся, лед тронулся, господа присяжные...

Дверь с треском захлопнулась.

КАРТИНА ЧЕТВЕРТАЯ
“Союз меча и орала”

Эпизод 14

Каптерка дворника Тихона. Остап застал компаньонов, играющих в дурака. Дворник, отсчитывая до тридцати девяты, бил колодой Кису по носу.

Бендер. Господа, лучший порядок тот, что на порядок выше.

Киса. Есть ордера?

Бендер. Не уверен — не сомневайся! Всем переодеться в парадные мундиры. Идем на ужин к вашей фрейлине!

Киса. Покажите, умоляю! Покажите ордера. Где мои стульчики? (*Бендер грозно посмотрел на Кису*). Наши! На-ши!

Остап. Один — вот. (*Указал на обломки*). Второй у господина Грицацуева!

Тихон. Дык он давно ноги протянул. Дуба дал.

Остап. Значит, у вдовы Грицацуевой. Остальные в Москве. Оптом умчались на аукциии.

Киса. Здесь, значит, один. Остальные — аук-нулись.

Остап. Не каркайте, индюк. Я, несмотря на то, что души в вас не чаю, возьму за душу и задушу, правда — не навсегда. Готовьте деньги, придется ехать в престольную.

Киса. Какие деньги? У меня вот... (*И Воробьянинов начал считать мелочь. Тихон отдал четыре копейки.*)

Остап. Не густо. Батистовые портнянки не купишь. Но дело у нас святое! Будем работать по-марксистски. Я измучен желанием поскорее увидеть вашу Марго. Беру операцию на себя. Тихон, мне нужен френч, портупея, галифе и хромовые сапоги. Напрокат. Вот пять рублей.

Тихон. Дык у Сысоя — точно на вас.

Бендер. Дык мигом. Скорее. С Сысаем — не пить!

Тихон. Скоро только кошки рождаются.

Бендер. Дык не можешь галопом — давай рысью. А вы, Киса, побрейтесь и вычистите наконец свой шевьетовый сюртук, а то создается полное впечатление, что вы почему-то валялись под кроватью. Улыбнитесь! Да не мне, а судьбе!

Эпизод 15

Горница Елены Станиславовны. На кровати сидела хозяйка и, опираясь локтями на столик, тасowała карты. Перед ней сидела мадам Грицацуева в пушистой шали.

Елена Ст. Должна вас предупредить, девушки, что за сеанс меньше рубля я не беру.

Грицацуева. Я не знаю преград в стремлении отыскать нового мужа.

Елена Ст. Сеанс на картах — один рубль. На руке — три.

Грицацуева. Только вы, пожалуйста, и будущее.

Елена Ст. Будущее — десять рублей. Думаю, это тоже не преграда?

Грицацуева. Я тоже так думаю.

Елена Ст. Вас надо гадать на даму треф...

Грицацуева. Я всегда была червонная дама.

Хозяйка не возражала. Начала комбинировать.

Елена Ст. Вас ждут большие и малые неприятности. Ах! Ах!

Грицацуева. Что “Ах”? Семь пик и трефовый король! Что это?

Елена Ст. А король-то марьяжный! Ну вот! Я так и знала! Страсть.

Безумная страсть и любовь.

Грицацуева. Я уже люблю.

Елена Ст. Кого, деточка моя?

Грицацуева. Вот этого короля. Это же Паша, а может, Кирилл...

Елена Ст. Дитя мое. Девочка моя. Это военный король. Это твоя судьба. Дай-ка ручку твою. Да выбрось ты эти деньги. Вишь, как вспотели.

Елена Ст. Линии чисты, мощны. (*Вглядываясь в руку вдовы*). Вот. Линия жизни ушла так далеко, что конец ее заехал в пульс. Так, деточка, можно дожить и до Страшного Суда.

Грицацуева. Я до Суда не хочу.

Елена Ст. Линия ума и искусства говорит, что вы бросите торговлю бакалеей и подарите человечеству шедевры в области искусства, науки и техники... А вот бугры Венеры у вас, девочка, как манчжуурские сопки. А это говорит про чудесные запасы любви и разворотной нежности.

Грицацуева. Вот спасибо вам, мадамочка. А как имя трефового короля?

Елена Ст. Ой, дорого это будет вам стоить.

Грицацуева. Сколько?

Елена Ст. И не спрашивайте. Вот у вас пальчики толстенькие, мягкие, коротенькие и все отмечены кольцом Венеры, а двойная линия

Марса? Женщины с большими пальцами и с синими жилками могут быть включены в категорию людей непогрешимых признаков...

Грицацуева. Имя, кто и когда? (*Елена Станиславовна молчала*). Сколько?

Елена Ст. Имя — сто, когда — двести. А вот чем закончится? Могу сказать сразу.

Грицацуева. Чем?

Елена Ст. Свадьбой!

Грицацуева. Ой, вы меня так освежили! Вот деньги! Имя? Когда?

Елена Ст. Да хоть и сегодня, хоть завтра... А имя — заберите эти бумажки...

Грицацуева. Нет, вы меня осыпали надеждой, мадамочка... я... я... хочу петь... танцевать и плясать. (*Она подхватила драгоценную реликвию Елены Станиславовны и закружилась*).

Елена Ст. Спокойно. Спокойно, девушка. Стульчик поставьте. Что вы, милочка?

В комнату без стука ворвался взъявленный Виктор Михайлович Полесов.

Полесов. Мрак! Вы что, организовали хореографические курсы имени Леонардо да Винчи? Елена, там пришли трое. К тебе. Ну, дворника Тишку я знаю, а те двое. (*Он вздохнул*).

Елена Ст. Да не тяни же.

Грицацуева. Ну я пойду? (*Начала одеваться*).

Елена Ст. Да, деточка, иди и верь. Ну?!

Полесов. А те двое... Одного я узнал. Не поверите. Смотрю — знакомое что-то, но без усов. Откуда ему здесь взяться?

Елена Ст. Ничего не понимаю. Что? Где? Куда пришли?

Полесов. Стоят ожидают. Меня послали предупредить. Вот трешку дали. Чего тут не понять? Воробьянинов Ипполит, что в Париж смылся.

Елена Станиславовна покачнулась. К ней бросилась мадам Грицацуева. Полесов, наливая дрожащей рукой в стакан воду, продолжил.

Полесов. Так вот, выпитый Ипполит. А тот другой, с ними — красавец мужчина. Явно бывший офицер. И тут я подумал... Да что с вами?

Ибо мадам Грицацуева, ойкнув, повалилась на кровать со словами: "Офицер. Это он, военный король". Полесов и вовсе растерялся, но дамы внезапно вскочили, обе, на четыре ноги.

Елена Ст. Тише вы, господи! Зачем он приехал? Из-за границы! Боже!

Полесов. Уж во всяком случае не договоры с большевиками подписывать.

Елена Ст. Вы думаете, он подвергается опасности?

Полесов. Усы даром не сбирают...

Грицауева. А офицер с усами? Он тоже в опасности?

Полесов. Кто в Советской России не в опасности?

Грицауева. Они посланы из-за границы.

Полесов. А Тихон, ишь какой тихий-тихий, а законспирировался как.

Елена Ст. С какой же целью они здесь?

Полесов. Не будьте ребенком. Может, не надо пускать? Вы знаете, чем рискуете?

Грицауева. Знаем. Знаем. Но мы в конце концов женщины. За мужиком и в Сибирь русская баба пойдет...

Полесов. Тише ты — декабристка.

Елена Ст. Десять лет разлуки. О, Ипполит. Он там на холоде, рискует. Гуссар! Умоляю. Передайте, что я хочу его видеть!

Грицауева. И я! Вот вам трешка еще!

Полесов. А вы-то при чем?

Елена Ст. Вы все равно не поймете! Судьба!

Полесов на цыпочках выскользнул за дверь. Женщины обнялись.

Елена Ст. Сбылось. Сегодня. Трефовый. Военный. Красавец. Мадам могла бы набросить и триста рублей.

Грицауева. Я уже влюблена, но кошелек пуст. Завтра я вас озолотчу.

Кто-то поднимался, поскривывая хромовыми сапогами. Дамы трепетали. В дверь таинственно постучали.

Эпизод 16

Елена Ст. (с дрожью в голосе). Кто там?

Киса. Эллен!

Елена Ст. Ипполит!

Они бросились друг к другу.

Киса. О! Как вы изменились! Эллен!

Елена Ст. Спасибо! Я знаю, вы рисковали, придя ко мне. О, мой великолодушный рыцарь. Я не спрашиваю вас, зачем вы приехали из Парижа! Видите, я не любопытна.

Киса. Но я приехал вовсе не из Парижа.

Бендер (снимая плащ). Мы с коллегой прибыли из Берлина, но об этом не рекомендую говорить вслух. (*И поправил портупею*).

Елена Ст. (волнуясь). Ах, я так рада вас видеть. Входите в эту комнату...

Бендер (к мадам Грицацуевой). О, мадам, не ожидал такого сюрприза. “И сердцу стало так тепло...” Мы не встречались в Ницце, или кажется, в Стокгольме... Стоп. Ни слова — в Лондоне! Боже, но возможно, и в Питере... Да... “Как после вековой разлуки, гляжу на вас как бы во сне...”

У мадам Грицацуевой было прединфарктное состояние. Перед ней стоял красавец, а френч и военная выправка боевого офицера слепила, пленила и подкашивала ноги.

Бендер. Но, мадам, я привык скрывать свои больные места, иначе по ним будут бить. Простите. Виктор Михалыч, ко мне. (*Показав на Елену Станиславовну, заговорчески*). Надежная женщина? (*Полесов сложил молитвенно руки*). Ваше политическое кредо?

Полесов. Всегда!

Бендер. Вы кирилловец?

Полесов. Так точно.

Бендер. Россия вас не забудет! А эту вторую куклу постарайтесь выпроводить.

Полесов. Будь сделано!

Бендер. Кстати, кто она. Может, дочь Эллен?

Полесов (*хихикнул*). Что вы-с? Это-с вдова... соседка... просто озабоченная... наваждениями... правда, богатющая... Грицацуева!

Бендер (*замер в шоке, но взял себя в руки*). То-то я и заметил у нее какие-то антисоветские плечи и взгляд контрреволюционный. Пусть присутствует. Попробуем дуплетом. Наших в городе много? Каково настроение?

Полесов. При наличии отсутствия...

Бендер. Понял. Пока Эллен да Ипполит купаются в воспоминаниях, прошу выполнить задание.

Полесов. Приказывайте, Вашество-с!

Бендер. Приказываю! Свяжитесь с лучшими людьми города, которых злая судьба загнала в подполье. Но без жен. А эти женщины надежны и будут единственным приятным исключением. Пригласить сейчас же на маленькое совещание. Под величайшим секретом. У вас двадцать пять минут. Пароль: “Союз меча и орала”. Ответ: “Перекуем оралы на мечи”.

(*Козырнув, Полесов исчез. Бендер что-то зашелтал Тихону и, поправив его медаль, добавил уже вслух*). Только дворников и извозчиков не приведи. Самых богатых... Получишь еще одну медаль.

Эллен и Ипполит сидели на кровати, держась за руки. Мадам Грицацуева, закатывая глаза, сидела на заветном стуле.

Бендер. В Берлине есть очень странный обычай, там едят поздно. Я чувствую, что психологический момент для ужина уже наступил.

Елена Станиславовна и мадам Грицацуева убежали на кухню.

Эпизод 17

Киса. Я ничего не понимаю!

Бендер. Простите за пошлый вопрос? Сколько у нас денег?

Киса. Каких денег?

Бендер. Всяких, включая вонючее серебро и медь. Часок-другой вам придется быть приближенным к императору!..

Киса. Что я должен делать?

Бендер. Надуть щеки и молчать!

Киса. Но это же опасно! Вы рискуете! Политика ГПУ-ЧК!

Бендер. Слушай, сука! Я что-то не пойму — ты граф Толстой или Дарвин? (*В дверь постучали*). “Союз меча и орала!”

Полесов (*из-за двери*). Перекую орало на мечи!

Бендер. Входите, штабс-капитан!

Елена Ст. А вот и горячая картошечка!

Бендер. Дамы! Шашки наголо! (*К Полесову*). Что? Где? Почему? Чем? Зачем? Когда?

Полесов. С минуты на минуту... седлают коней!

Бендер. Тогда прошу всех к столу. Желудок тоже человек!!! (*Подняв бокал*). За сестер милосердия. За дам-с!

В дверь постучали. Бендер таинственно показал пальчиком и подошел на цыпочках к двери.

Полесов (*шопотом*). Товарищ Бендер!

Бендер. Тамбовский волк тебе Бендер! Конспирация, капитан двенадцатого ранга. (*За дверь*). Союз мечами и оралами!

Все застыли.

Голос Чарушникова. Оралы в мечи! Закуем!

Бендер (*встречая Чарушникова*). Вы дворянин? (*Отворил дверь*).

Чарушников. Бывший! Был! Был!

Бендер. Вижу, что не Стенька Разин! Входите, Тарас Бульба!

Чарушников. Я не Тарас, я — Максим. Чарушников!

Бендер. Тихо! Мазепа! Никаких имен! Раздевайтесь! Это одно из наших тайных правил.

В дверь постучали.

Бендер. Кто там?

Кто-то. Мы! (*Бендер отворил дверь*).

Бендер. Союз! Меча и орала!

Дмитрий Дядьев. Перекуем и то и другое! Я не один — там целая очередь!

Бендер. Введите всех!

В комнату один за другим вошли Корней Кислярский, Тихон, Альхен и два его брата — Кирилл и Паша.

Бендер (*обращаясь к Дядьеву*). Вы дворянин? Очень хорошо. Запад нам поможет! Крепитесь. Полная тайна вкладов, то есть нашей организации. Раздевайтесь! (*К Кислярскому*). В каком полку служили? Тайна? Я тоже люблю тайны!

Кислярский. Двести тридцать четыри эбс-гвардии эскадрон! А это что? Заговор или?!

Бендер. Или! Фирма у вас солидная?

Кислярский. Да, но без Запада!

Бендер. Запад поможет. Проходите!

Кислярский. Под каким соусом?

Бендер. Мадам Эллен! Какой у нас сегодня соус?

Елена Ст. Острый!

Бендер. Женщины всегда быстротечны и остроумны! Простите, вы сын отечества или?

Кислярский. Я внук отечества!

Бендер. Значит, у нас все впереди, чтобы повернуть все назад! Раздевайтесь! (*К Альхену*.) О! Не ожидал. Проходите, боевики-юнкера! Тихо!

В дверь кто-то вкрадчиво постучал.

Бендер. Союз нерушимый меча и орала!

Коробейников. Союз нерушимый! Мне Тихон сказал, что надо все перековать!

Бендер. Входи, кузнец нашего счастья!

В комнатушку вошел Коробейников.

Бендер. Господа! (*Дамы разливали вино в бокалы*). Господа офицеры!

Честь, наука и совесть не позволяют нам прощать наше ничтожное низкое падение... души и морали, закаленной трудом войны четырнадцатого года! Встать! Сесть! Встать! Сесть!

Все повиновались.

Запад с нами! Нам надо действовать, действовать и действовать. Встать! Сесть! Господа дворяне! Вы, надеюсь, остались ими навсегда. Крепитесь. Вспомним наше отчество! Народ стонет. Народ молчит и смотрит... на...

Бендер ткнул пальцем на Кису. Киса вздрогнул и убрал руку с колена Эллен.

Вы знаете, кто это сидит?

Кислярский. Это господин Воробьянинов.

Бендер. Вы правы и даже не очень! Это гигант мысли, отец русской демократии, особа, приближенная к императору.

(Далее *Остан продолжал зловеще*). Союз меча и орала. Тайный союз!

Коробейников. Но ведь это два года строгой изоляции!

Бендер. Ошибаешься, Овод! Десять лет. Впрочем, вы можете уйти, но у нас, предупреждаю, длинные и умные руки...

Все помрачнели и стали мраморными. Бендер продолжал.

Бендер. Граждане! Жизнь имеет свои жестокие законы. Цель святая, мы слышим всюду стоны. Все и всё взывает о помощи! Протяните руки... (*Все протянули руки*). Вот эти руки золотые!!! Сегодня держат булку с маслом! А иные даже с икрой. (*Кислярскому*). Руки на место! Отхожий промысел ваших бутербродов никаким образом, господа офицеры и генералы, не могут согреть маленькие, нежные и холодные ручки наших малюток-попрошаек. Наши маленькие дети вокзалов и переходов, и метро, трамваев, находятся без призыва! Эти цветы улицы и асфальта заслуживают лучшей участии. Мы, господа присяжные заседатели, должны им помочь! И мы, клянусь, господа депутаты тайного союза — поможем им! Штабс-капитан, шапку по кругу.

Все плакали. Грицауева рыдала. Она была не только влюблена. Она стонала.

Споемте, друзья, ведь завтра в поход!

Все запели, выворачивая карманы. Теперь плакал Бендер.

ПЕСНЬ ЗАГОВОРЩИКОВ

Офицеры загнаны в подполье,
Мы Россию не спасли от бед.
Добрый строем эта комсомолия
Девочек уводит в кабинет.
Но еще живут в груди надежды,
Но еще России не конец.

Особливо, если нас поддержит
Русской демократии отец!
Офицер, твой век еще не прожит,
Девочки еще нам скажут — “Да”.
В деле правом Запад нам поможет,
Запад нам поможет, господа!

Припев: Так пусть же красная
Сжимает властно
Свой штык мозолистой рукой.
Дождемся слова,
Ведь мы готовы
Еще пойти в последний бой! *

Киса. Вы плачете?

Бендер. Нет, это плачут их денежки! (*Передавая Воробьянинову половину денег*). Спрячьте эту половину у себя, для конспирации, наш могучий интелект! А теперь, господа, надо действовать. Прошу ваши предложения.

Чарушников. Я думаю, пора не церемониться!

Все аплодировали.

Дядьев. Я полагаю, ждать нам осталось недолго. Как все это будет происходить, нам и знать не надо: на то военные люди есть.

Все аплодировали.

Кислярский. Нам, господа, что важно? Быть готовыми. Есть у нас центр? Нету. Кто станет во главе города? Вот что самое главное...

Чарушников. Предлагаю наметить кандидатуры!

Альхен (*волнуясь*). А с кого начнем?

Чарушников. Начнем с губернатора!

Полесов. Никто иной как Ипполит Воробьянинов!

Бендер. Ни-ни-ни! Он не меньше чем министром будет. А то и выше — в диктаторы!

Киса шмыгнул носом.

Полесов. Тогда господина Дядьева! (*Дядьев встал и раскланялся*).

Кому же еще взять бразды правления над всей губернией?

Дядьев. Я очень польщен доверием...

Чарушников (*краснея*). Этот вопрос еще следует провентилировать закрытым голосованием.

Дядьев. Давайте пробалотируем — хоть я понимаю, куда вы клоните.

Чарушников. Я только за честность.

* Стихи И. Хаткиной

Кислярский. Знаем вашу честность.

Чарушников. Так закрытым или открытым?

*Все начали спорить. Шум нарастал. На дворе началась сильная гроза.
В окне сверкала молния.*

Бендер. Господа! Прошу соблюдать конспирацию! Руководство губернией и городом выбирать будем по-европейски, а не по-советскому — открыто.

Кислярский. Закрыто! Это будет честно!

Чарушников. Я тоже знаю вашу честность!

Киса. Господа! Я не за этим сюда явился, чтобы смотреть на мордбой!
Я предлагаю...

Бендер. Наш могучий интелект предлагает голосовать в такой способ. Дайте бумагу.

Елена Ст. У меня есть только карты.

Бендер. Карандаш! Карты! Пишу! “Губернатор”, “Предводитель двоинства”, “Председатель биржевого комитета”, “Окружной... (он поплевал на карандаши) прокурор, судья...”, “Председатель...”

Чарушников. Земской управы!

Дядьев. Купеческой...

Полесов. Мещанской управы...

Киса. Городской голова.

Альхен. Начальник тюрьмы.

Тихон. Брандмейстер. Я за процветание пожарной охраны.

Кислярский. А полицмейстер? Как можно про такое забывать?

Бендер. Кажется, все... На первый случай.

Чарушников. Еще попечитель учебного округа.

Альхен. А богоугодные заведения?

Дядьев. Медицина, гимназии и т.п., и т.д. Это потом, потом. Сначала центр.

Бендер. Как важно думая, уметь и мыслить. У вас проснулся аппетит к жизни. Делаем так...

Елена Ст. Может, водочки?

Бендер. Может... И дайте, наконец, мне вон тот стул!

Все взволнованно придвигнулись к Бендеру, который с огромным удовольствием сел на обожаемый зачехленный кусочек гарнитура. Подали водку.

Бендер. Итак, переворачиваем, тасуем, затем я раскладываю и тянем свою карту, но... поймите — я не акробат фарса! Поэтому взнос на право голосовать стоит десять рупь. Готово! Первым тянет наш любимый герой аристократического труда — Ипполит Воробьянинов!

нов. Прошу. (*Все по очереди разобрали карты*). Не переворачивать. Это тебе не женщина. Только по команде. Але-оп!

Наступила тишина. Гремел гром. Затем все разом зашумели, обвиняя друг друга в несправедливости, тыча пальцем в грудь соперника, а кто и кулаком.

Бендер (*командовал*). Встать! Ай-яй-яй! Гимн! (*Все запели*). Братья, вы видите — моя слеза скользнула в чашу и переполнила ее гордостью за вас, патриоты. Я не забуду этой минуты!

Кислярский. Прежде всего, господа, демократия! Я не виноват, что я губернатора вытащил.

Чарушников. Но при чем здесь брандмейстер. Я огня боюсь. С кем поменяться?

Альхен. А я доволен. Тюрьма — это по мне.

Дядьев. Как городской прокурор, я прошу всех молчать.

Тихон. А я как городской голова, прошу не командовать.

Бендер. Господа, парада еще нет, а командовать им должны военные! Господин Тихон,тише. (*Коробейникову*). А вы, архивариус, не участвуете? Как вы здесь оказались?

Заметили Коробейникова.

Коробейников. Слышу, песня раздается, вот и зашел на огонек. Я узнал вас... Вы тот, который...

Бендер. Именно тот. И теперь вам все понятно?

Коробейников. Пока ничего... Ордера стоят...

Бендер. Стоят или стоят — огромная разница!

Коробейников. А-а-а.

Бендер. И “Б” сидели ... но были соратниками. Господа офицеры, губернаторы и прокуроры, вы знаете — кто перед вами? А перед вами человек с огромным лицом человечества. Он первым сдал взнос в нашу скромную лепту борьбы за свободу. Он первым вспомнил о брошенных детях...

Коробейников. Я не люблю детей.

Бендер. Вы посмотрите, как законспирирован наш Сократ... На вид — ну пфу, козявка, а на самом деле, кто по сравнению с ним Аристотель? Грек! А господин Коробейников... Нет, не могу я больше говорить, волнение охватывает душу и слезы радости подкатывают к горлу. Я русский бы выучил только за то, что... им разговаривал этот гордый и щедрый патриот из романов Джека Лондона!

Чарушников. А Лондон нам поможет?

Бендер. Еще как!

Кислярский. А Париж и Стокгольм?

Бендер. Уже!

Альхен. А... Мадрид и Стамбул?

Бендер. Всегда!

Дядьев. А Нью-Джерси?

Бендер. Это тайна!

Коробейников. Но вы мне должны...

Бендер. Да! Я должен... сказать, господа офицеры, юнкера и кадеты, министры и присяжные заседатели, что вам уже... помогает наш Восточный, Северный и Южный Запад!

Все зааплодировали.

Коробейников. Вы что, про стульчик забыли?

Бендер. Встать! (*Все подпрыгнули*). Предложите стульчик этому... какую карту вы вытащили?

Коробейников. Я не тащил.

Киса. Вон! Вон! Осталась одна (*Читает*) Предводитель дворянства. (*Бендер вручает, жмет руку архивариусу*).

Бендер. Так выпьем же за нашего предводителя.

Коробейников (*к Воробьянинову*). Он говорил, что... вы его...

Бендер. “Меч и орало!”

Все. “Меч и орало!”

Бендер. За предводителя Варфоломея. Я сам возложу венок у ног ваших, когда будет закончена наша тайная миссия. За русскую демократию! “Меч и орало!”

Все. “Меч и орало!”

Все пьют.

Коробейников. Так вы сынок или не сынок?

Все. Чей?

Бендер застыл.

Коробейников. Воробьянинова...

Чарушников (*хочет*). Господин Коробейников! Вы понимаете, что такое конспирация?

Киса. Позвольте. Какой сынок? (*Бендер ткнул Кису ногой*). Он? Да! Да! Сын...

Бендер. Отечества.

Елена Ст. Я бы сказала — не только отечества — это наш сын... А что?

Бендер. “Меч и орало!”

Все. “Меч и орало!”

Бендер. Перекуем! Раскуем!

Полесов. Закуем!

Кислярский. Заберем!

Бендер. Ночью и днем! Встретимся завтра вечером...

Все. Вечером?

Бендер. Вам нужны гарантии? Я вас понимаю... И я готов пойти на жертву. (*Внезапно повернулся к мадам Грицацуевой*). Посмотрите на эти скромные черные глаза женщины. Всплеск моей интуиции подсказывает сердцу — это она! Братья по перу и крови. Это моя жертва... вам! (*Грицацуева онемела*). Мадам, сокровище, спрятанное в вашем... сердце, смотрит на меня невинным взглядом... Согласны ли вы, сударыня, стать жертвой?

Грицацуева. Жертвой? Но я не собиралась...

Бендер. А я собираюсь...

Грицацуева. Куда?

Бендер. Туда! Туда, где только море снится!

Киса. Золотой человек.

Все. Золотой!

Елена Ст. Марьядный...

Бендер. Вы — моя клятва перед товарищами по оружию! Мадам, мне нужен Ваш... брильянт... сердца! Ну же. Рыцари этого круглого дубового стола ждут.

Грицацуева. Чего?

Полесов. Вашего согласия!

Грицацуева. Да я с каждым могу!

Чарушников. Это завтра! А сегодня?

Елена Ст. Марьядный!

Бендер. Я готов стать на одно из колен. Прошу стать под венец Клятвы моим братьям. Согласны ли вы согреть мое сердце беспокойным Солнечным зноем Вашего сокровища... души...

Грицацуева (*со слезами*). Суслик мой!

Бросается к Бендеру.

Бендер. Господа, рад был познакомиться. Расходимся по одному.

Я первый. Мы с невестой удалимся оформлять документы до утра. Всех завтра же жду, как соловей лета, в ресторане “Ришелье и сыновья”. С невинными женами, невестами и любимыми. Встать! (*К Эллен*). Отец демократии останется с вами. (*Поцеловал ручку*).

Елена Ст. Может, присядете на дорожку?

Бендер. Благодарю! Засиделся. Киса, узнаешь? (*Бендер показал на стул, Киса обомлел*). Без инфаркта. Все проверено. Ноль нуль. А впрочем... (*Коробейникову*). Вам бы подлечиться электричеством. Дышите глубже — вы взволнованны! Честь имею, господа! Пойдемте, моя брильянтовая невеста.

Невеста, шатаясь, пошла к выходу с боевым офицером. Все вытянулись “смирно”.

Бендер (*оглянувшись*). И вот что, столповые дворяне. Разрешаю пeregолосовать. Это ваше право! Но конспирация и тайна — залог здоровья.

На дворе шел ливень и блистала молния. Дворяне тасовали карты. Тянули жребии и били друг друга в морду. Киса и Эллен удалились.

КАРТИНА ПЯТАЯ

“Свадьба”

Эпизод 18

Ресторан “Ришилье и сыновья”. Все говорят о предстоящем торжестве. Туда-сюда снуют официанты. Гремит “Свадебный полонез”. Пара за парой появляются гости с цветами.

Чарушников с женой, Полесов с любимой, Дядьев с “племянницей”, Кислярский с “дочерью”, Альхен с женой и братьями Исидором, Кириллом и Пашей, Воробьянинов с Еленой Станиславовной, Тихон, Коля с женой Лизочкой... В уголке примостился Коробейников с девочками. Все в ожидании молодоженов танцуют... Наконец, “Полонез” уполномчился за майонезным столом. В центре стоял стул Грицаевой, рядом Эллен — для новобрачных. Женщины — слева, мужчины — справа. Коля и Лизочка продолжали танцевать.

Коля. Лиза, пойдем за стол.

Лиза. Мне не хочется. Я вчера обедала.

Коля. Я тебя не понимаю.

Лиза. Я не могу питаться вегетарианскими сосисками. Ты меня не любишь. Ты запрещаешь мне есть то, что я хочу... Да! Я люблю мясо! Что же тут дурного?

Коля. Мясо пробивает в нашем бюджете огромную дыру.

Лиза. Но это же все на шару.

Коля. Нельзя есть шашлыки — привыкнешь.

Лиза. Не привыкну. Ну хоть сегодня?..

Коля. И сегодня — только капусту!

Лиза. Но я хочу мяса!

Коля. Свиная котлета или баранина отнимает у человека неделю жизни. Лев Толстой не ел мяса.

Лиза. Попробовал бы он написать Анну Каренину, сидя на вегетарианском блюде.

Коля. На нас смотрят.

Лиза. Пусть смотрят, а я сегодня...

Коля. Только салат...

Лиза. С мясом... И оставь меня в покое.

Присаживается возле Кисы и Эллен. Коля — у края стола. Наконец, появились молодожены. Ослепительная зеленая фата мадам Грицацувой стелилась шлейфом на два метра. Бендер в ярком алом фраке, взятом напрокат. Все зааплодировали. Молодая невеста лет тридцати пяти склонилась на любимый стул. Бендеру достался проверенный, с торчащими пружинами. Музыка затихла, первым взял слово Бендер.

Бендер. Друзья мои, соратники и братья. О, дружный и сплоченный коллектив! Горько мне осознавать, что я сейчас услышу.

Все (взвыли). Горько!

Невеста запрокинула Остапа. Словно шипение водопада, послышался сочный поцелуй. Остап чуть не задохнулся.

Киса. Я как царь русской демократии...

Бендер. Отец!

Киса. Отец... мать... Какая разница! Сеньоры дворяне, у меня предчувствие, что этот день принесет нам счастье наших странствий! (Его заносило).

Бендер. Диктатору все прощается, господа губернаторы. Мне слышать это сладостно и горько!

Все (взвыли). Горь-ко! Горь-ко!

Грицацуева вновь запрокинула Остапа. Вытили. В скромной тишине послышалось дикое чмаканье тридцати челюстей.

Коля (через стол к Лизе). Лизочка! Осторожней!

Лизочка специальной вилкой нарочито раздирала капающую жиром курицу.

Коля. Ли-за! Платье соусом не облей!

Киса (плямкая губами). Кто может приказывать такой прекрасной даме?

Лиза. Это мой муж! Студент-вегетарианец.

Киса. Муж — наелся груш! Эллен, смотри, этому нежному созданию диктуют гимназисты!

Елена Ст. Успокойся. Эпполет! И поменьше пей — мы уже не те. “Отцвели уж давно...”

Киса. Диктовать позволено мне! Эй, вегетарианец, я приказываю этой красавице съесть барабаний бок.

Лизочка впилась зубами в мясо. Коля позеленел: “Ли-за!” Все смеялись.

Коля. Мне горько это видеть.

Все. Горько! Горько!

Бендер (*останавливая очередную атаку невесты*). Вы угадали! Действительно — горько! Даже сам Горький не догадывается, как часто звучит его псевдоним. Подымем на плечо бокалы. За вас, за нас, за орало, за меч, за невесту и за это место священное, где разместилась вторая половина ее тела. Моя любовь безграницна настолько, что я готов при любом геноциде вражеских конгломератов-поступлатов выпить и расцеловать это брильянтовое место моей ненаглядной. За стул счастья семейного. Встань, ласточка! Спой нам, а я проверю... удобно ли тебе было сидеть! Гитару, господа! Гитару! На! Гитарь.

Грицауева (*вытиг рюмку, поволокла на средину и стул, и гитару*.

Бендер, обняв стул обеими руками, сел на пол). Что, любимый мой суслик? Итальянское, испанское, африканское...

Все (*взревели*). Цыганское!

Бросив застолье, все обступили, присели, повалились набок, словно на лужайке, образовав небольшой табор. Откуда-то появились артисты-цыгане. Не хватало шатра. За столом, хрюкая и круша косточки, “работала” Лиза. Коля, красный и гневный, что-то грозно ей твердил. Эпполет и Эллен смотрели друг на друга. Грицауева запела. Затем, бросив стул, пошла-понеслась в цыганском вихре. Все пело и кружилось в странных тенях и огнях. Киса и Бендер рвали стул на части...

Наконец, музыка умолкла.

Бендер (*разочарованно*). Киса, спокойно, без волнения. Девять-ноль в нашу пользу. Шансы увеличиваются. Завтра Москва. Аукцион. Деньги у нас есть. Тихона оставляем руководить Мечом. (*Киса плакал*).

Бендер. Да уберите вы капусту под ухом. Я вас оставляю до завтра. Долг перед этой знайкой женщиной не позволяет хамить. Да-с, бедная вдова. Мечта поэта...

Киса. И как же она?

Бендер. Внезапный вызов из центра. Небольшой доклад в малом Совнаркоме, прощальная сцена и цыпленок на дорогу. Поедем с комфортом. Киса, не пить, не шуметь, гигант. Все.

Вон девочки и креветки. (К Грицауевой). Мадам, брачная ночь зажигает свечи. Как изволите? По-африкански или цыгански?

Грицауева. Суслик мой, по-русски!

Бендер. Господа. Прошу налить! За народное просвещение и мелиорацию Узбекистана!

Все. Горько! Горько! Горько!

Бендер. Да! (*Грустно*). Мне действительно горько. (*И зло запрокинул мадам Грицацуеву. На этот раз трудно дышать было невесте*). Господа фельдмаршалы этого славного города, пожелайте нам спокойной ночи. Честь имею! Кислярский, Чарушников, Дядьев — вы как представители купечества расплатитесь за ужин при свечах! Продолжайте заседание.

Купцы так ничего и не поняли. Жених и невеста покинули зал, прихватив букеты. Все умиленно пустили слезу. Стояла тишина, только в дальнем углу стола слышен был хруст косточек. Лиза облизывала пальчики. Коля нервно ходил и грыз ногти.

Эпизод 19

Чарушников. Все! Ну, а теперь без церемоний! Гулять так гулять!

Кислярский. До утра! Эй, цыганочки мои! Где вы, где вы, девы?

Полесов. Господа! Я как глава городской Думы заказываю дамский вальс.

Все согласились. Мужчины сели. Женщины медленной степенью двинулись приглашать на “белый танец”.

Эллен (*Воробьянинову*) Я посижу, ты не против?

Киса (*очень пьяно и растроено*). Мы... Вы... О!

Лиза (*К Кисе*). Я должна, “ик”, вас отблагодарить, “ик”... За баранину и, “ик”, защиту. Разрешите? “Ик”. (*Она никак не могла унять икоту*).

Киса. Разрешаю! Только вот водки глотну! (*И он выпил граненый*).

Тихон. Хазяин, дык опасно!

Киса. Пшел вон. Мадемуазель! Прошу!

Вокруг крутился Коля.

Слышишь, Эллен, убери Тишку или я его...

Эллен. Тихон, я вас приглашаю!

Тихон. Дык я того. Никогда яще!

Эллен. Пойдем-пойдем. Я научу!

Музыка ласково ворошила парами.

Киса. Ну как, мясоедка-комсомолочка? У, какая у тебя талия, а говоришь — ве-веге-тариантттка!

Лиза. Ой, это больно! Ой, так не надо! Уберите руку.

Киса. Видишь, уже не икаешь. Вообще-то, много вам, бабам, воли дали при советской власти. Поехали в номера!

Ипполит всем телом навалился на Лизу. Она пыталась вырваться.

Лиза. Ну-у не на-а-до! Я прошу вас, у меня живот разболелся.

Коробейников. Господин Воробьянов, ваш сын мне задолжал...

Киса. Уйди, козявка, какой еще сын.

Коробейников. Суслик ваш...

Лиза. У вас сын суслик? Как интересно.

Киса (*обеими руками схватил Лизу ниже талии*). В номера, мадемуазель, умоляю!

Тихон. Барин, дык шалить не надо!

Эллен. Эпполет, мне стыдно!

Киса. Мне тоже стыдно за суслика. В номера. Поедем, я закажу тебе свиную отбивную!

Коля. Это я из тебя свиную отбивную сделаю!

Коробейников. Суслик задолжал семьдесят плюс пятьдесят ре. За ордера стульчиков.

Киса. Тихо ты, малахольный. Сам ворюга.

Лиза. Пустите! (*Она пыталась вырваться*).

Коля. Это моя жена!

Киса. Уйди, вегетарьняец. Офицеры, ко мне!

Коробейников. Не отдадите долг, я заявлю про тайное соборище! (*Он почти пискнул, но тут же умолк, подмятый Тихоном*).

Тихон. Дык надоел, провокатор!

Кислярский. Расступитесь. А ну, женщины, в сторону. Где провокатор?

Киса. В номера! Моя малюточка! Да пусти же ты меня!

Коля. Так будет со всеми, кто покусится... (*И он заехал хлесткой пощечиной в физиономию Кисы*).

Чарушников. А теперь по шее... Два раза... А ты чего? (*Это к Альхену*).

Коля молотил Кису. Альхен и братья навалились на Чарушникова и Кислярского. Полесов мирно разговаривал с Дядьевым.

Полесов. Знаешь, Дим Димыч, иногда яйцам приходится учить зарвавшуюся курицу.

Дядьев. Как?

Полесов. А вот так-с! (*И он ловко плюхнул Дим Димыча в подбородок*).

Киса. Граждане, я вызову на дуэль!

Тихон. Ты че, паря, по голове-то барина! Я те шею сверну!

Теперь были Колю.

Лиза. Убивают!

Оркестр громко заиграл “Казачок”. Цыгане пели. Малая куча нарастала в большую. Из-под нее вылез подраный Киса и столкнулся с Коробейниковым.

Коробейников. Отдайте деньги — заложу.

Воробьянилов. На, жадина, накося-выкуси.

Коробейников. По голове его, ребята... Это его слабое место.

Теперь в драку ввязались и цыгане, и женщины. Эллен тягала, как львица, и Колю, и Лизу. Полесов бил почему-то Тихона, отбиваясь от племянницы Дядьева. Играли оркестр. На всю округу неслись слова стройного хора веселого кулачного боя.

Бейте, бейте в морду.

Бейте, бейте сгоряча.

В глаз разочек посильнее —

И засветится свеча.

В воздухе плавали Кисыны деньги. Цыгане ловко разодрали его карманы. Кто-то, повизгивая, собирал купюры, иногда вскрикивая: “На пальцы не наступайте”! Это был Коробейников. Альхен и братья тихо уносили все, что только можно было унести, но их сбивали с ног, колотили и продолжали петь и пить. “Ришелье и сыновья” гремело.

Бейте, бейте прямо в морду

Предводителя-хрыча.

Бейте — пейте не жалея

В честь Орала и Меча.

Медленно опускался занавес.

Конец первого действия.

ДЕЙСТВИЕ ВТОРОЕ

КАРТИНА ШЕСТАЯ “Аукцион”

Эпизод 20

Москва. Огромный зал. Трибуна председателя аукциона. Рядом стол для экспонатов. Звучат позывные аукциона. Церемония открытия. Под звуки марша аппетитные комсомолки в красочных купальниках и красных косынках выносят рекламные щиты меценатов мероприятия: “Журнал “Герасим и Муму, главный редактор Калистрат Пахарь”, “Завод “Болт имени Шехерезады”, “Ателье примус Октябрьский” и т.д. В сопровождении отряда пионеров вышла яркая, солидная и довольно строгая женщина в длинном тяжелом платье. Через плечо красовалась лента с надписью “Аукционер”. Под конец музыкальных всхлипований в зале появились Остап Бендер, Киса Воробьянинов и Тихон. Он был одет в украинскую сорочку, а на его голове красовалась огромная грузинская кепка. Сели на приставные стулья.

Сочная женщина (аукционер), подняв в одной руке молоток, а в другой почему-то серп, скрестила их над головой, как штангист. Пионеры отдали “салют” и с барабаннотрубными завываниями скрылись за кулисами.

Аукционер (*хриплым голосом промерзшего извозчика*). Товарищи! Московский, две тысячи один, открытый аукцион имени монаха Бертольда Шварца считаю открытым. Внести старинные экспонаты, пережившие царский режим.

Грянул марш, бодрые комсомолки в купальниках вынесли несколько сверкающих предметов и поставили на стол. Туда же взгромоздили и желанный стул в одном экземпляре. Тихон, казалось, дремал, надвинув кепку на брови, но когда какая-нибудь комсомолочка слишком близко приближалась к нему, он внезапно невзначай успевал хлопнуть ее по заду.

Аукционер. Право приветствовать наш аукцион предоставляется нашему гостю и покупателю, гениальному и непревзойденному поэту XX века Гавриле Ляпсусу и его ассистентке Еве Мендельсон. Встречайте чету Ляпсус!

На сцене появилась Ева — Муза-Мендельсон — и села за рояль. Поэт Гаврила Ляпсус был немного взволнован и раздражен.

Гаврила. Не Ляп-сус, а Ляп-сис! Не сус, а сис!

Аукционер. Встречаем Сис!

И она постучала молотком и серпом над головой, вздыбливая еще выше свою рыжую, высокую, эсирноричесанную укладку, после чего парик съехал влево. Ева (Муза-Мендельсон) заиграла что-то старинное и незнакомознакомое — не то Мендельсона, не то Вивальди, переходящего в Шостаковича, в стиле, напоминающем джазовые формы Геривина.

Гаврила (*закатив голубые глаза вверх*).

Гаврила полюбил аукционы,
Узнал Гаврила в этом толк.
Здесь можно проиграть кальсоны.
Но если ты игрок, как волк,
Твоими станет стульев полк.
О, не скучись на миллионы.
Возможно, на аукционе
Тебя сюрприз сегодня ждет,
И что-то купишь ты такое,
Что круто жизнь перевернет.
Счастливым будет непременно
Судьбы очередной виток.
Так поднимай скорее цены,
Пока не стукнул молоток!
Тяните вверх скорее руку!
Эй, не зевай, торговый спрут!
Тебя сегодня тоже купят
Или, возможно, продадут!
Все продаются —
Дома, колодцы!
Невесты, танки!
Место в банке!
Четыре маски для лица
И девять стульев из дворца.
Поэт Гаврила — это сила,
В аукцион влюблен Гаврила.

Все заапплодировали, разбудив Тихона. Комсомолки в полуопрозрачных купальниках преподнесли букет роз великому поэту. Он кланялся и сплевывал от удовольствия ... на руки.

Комсомолка. Спасибо, товарищ Ляпсус!

Гаврила. Сис!

Комсомолка. Спасибо, товарищ Сис!

Аукционер. А теперь прошу успокоиться. Начинаем Большие торги.

(Звучат позывные). Фигура, изображающая наше славное право-
судие, бронзовая, но в полном порядке. Покажите людям наше пра-
восудие! Все ознакомились с правосудием? Тогда — пять копеек!
Кто больше?

Элочка. Крр-асота! Пять рублей!

Аукционер. Пять рублей справа.

Изнуренко. Семь.

Элочка. Хо-хо! Восемь!

Кайн Авелич (деловито). Восемь с полтиной!

Элочка. Ого-о! Парниша. Девять! Хо-хо!

Аукционер. Девять! Хо-хо! Раз! Девять — два! Хо-хо — три? Кто больше?

Изнуренко. Девять с полтиной. Нет. Десять! Десять. Кто больше?

Элочка. Не учите меня жить, парниша! Десять с полтиной!

Кайн Авелич. Одиннадцать!

Аукционер. Одиннадцать, парниша в первом ряду! Раз!

Элочка. Хо-хо! Жуть! Двадцать!

Аукционер. Двадцать — жуть в первом ряду! Раз! Двадцать — два!

Двадцать жуть — три! Хо-хо! Ой, простите! Правосудие продано за
двадцать рублей!

Элочка. Знаменито! Я его срезала как ребенка!

Аукционер. Поздравляю!

Изнуренко. А мои десять?

Элочка. Хо-хо! Хамите!

Эпизод 21

Аукционер. Бюст Адама без Евы! Железный! Голый Адам! Нержавею-
щий бюст. Пять рублей! Кто больше?

Ева-Муза встрепенулась.

Ева. Гаврик, хочу голого Адама!

Гаврила. Я те дома покажу голого Адама! Сиди!

Элочка. Крр-асота! Шесть!

Кайн Авелич. Я бюсты тоже обожаю! Семь!

Ева. Хочу Адама!

Гаврила. Гаврила не любил Адамов,
но торговаться полюбил.
Поэтому он этой даме
Цену в семь сорок закатил!

Аукционер. Семь сорок — Ляпсус! Раз! Семь сорок Ляпсус — два!
Гаврила. Сис!

Бендер. Семь сорок один!

Аукционер. Семь рублей сорок одна копейка. (*Указав серпом на Бендера*). Капитан в первом ряду! Раз! Семь сорок один — два!

Элочка. Мрак и жуть! Семь сорок три!

Аукционер. Семь сорок три раз, хо-хо! Семь сорок три — два.

Семь сорок три — три. (*Она занесла молоток*). Кто больше?

Бендер. Десять!

Киса. Зачем? Он же без Евы!

Ева (*вставая и направляясь к выходу*). Это он без Евы!

Гаврила (*покраснев*). Одинадцать ре.

Бендер. Двенадцать ре.

Гаврила. Тринадцать ре.

Тихон (*сквозь сон*). Четырнадцать ре!

Бендер. Закрой пасть!

Тихон. Чаво?

Аукционер. Чаво — раз! Чаво — два!

Кайн Авелич. Пятнадцать ре!

Гаврила. А семнадцать сорок?

Кайн Авелич. Плевал я на твои сорок. Восемнадцать!

Гаврила. А восемнадцать сорок?

Кайн Авелич. А девятнадцать сорок?

Гаврила. Очко! Двадцать один ноль-ноль копеек!

Бендер. Пятьдесят, товарищи по перу!

Киса. Зачем нам бюст?

Бендер. Не понял. Вы что, голые бюсты не любите?

Киса. Зачем?

Бендер. Пошел вон, истина в смехе! Читайте Жирардена!

Наступила тишина.

Аукционер. Жирарден в первом ряду — раз! Пятьдесят — два!

Киса. Он же без Евы и голый! Ма-ма!

Бендер. Голыми бывают короли и поэты. Тихон, не хралеть!

Тихон. Чаво?

Аукционер. Кто больше?

Ева. Хочу Адама!

Элочка. Научи, парниша, их жить.

Гаврила (*вскочив с места, обнял Еву*). Сто!

Зал охнул, но Бендер был неумолим.

Бендер. Мне, многоуважаемый, не понравилась строка “Тебя сегодня тоже купят!”. Я не товар, товарищ! Сто, ноль одна копейка!

Гаврила. А сто, ноль две?

Бендер (*поправил шарф*). Мы любим женщин, которым приносим счастье! Сто рублей три копейки!

Элочка. Ого! Хо-хо! Ух!

Гаврила (*порылся в карманах*). Сдаюсь!

Кайн Авелич. Не сдавайся, поэт.

Гаврила. Сдаюсь!

Изнуренко. Врагу не сдается наш гордый поэт... Держи. (*И он сунул пригоршню Гавриле*).

Гаврила (*пересчитал монеты*). Это много!

Изнуренко. Страховочка!

Гаврила (*торжественно*). Сто рублей сто копеек!

Бендер поднял обе руки. Аукционер досчитал до трех. Все и всё зашевелилось. Кто-то кричал: “Хо-хо!”, “Ура, парниша!”, “Качать Жирардена!”. Все посетители хором кричали: “Красо-та!”. Гаврила кланялся и пожимал Бендеру руку, затем стал на одно колено перед Евой-Музой и протянул ей бюстик Адама.

Гаврила (*читает*).

Гаврила бюстов не любил.
Но ради бюста своей Евы,
Он здесь такое натворил,
Что не приснится королеве...
Но ради голого Адама
Придется все нам распродать...

Бендер. Не смей, Гаврила, так рыдать В комедии должна быть драма.

Тихон тихо поднялся и поспешил к выходу. Пиво давало о себе знать. Возвращаясь, он снова мимоходом хлопнул по попке комсомолочку и быстренько юркнул под кепку.

Эпизод 22

Аукционер. Девять стульев из дворца! Ореховые, эпохи Александра Второго. Мастер Гамбс. Образец на столе!

Киса. Началось. Но почему из дворца?

Бендер. Не рыпайтесь! Остановите себя на три минуты!

Аукционер. Продолжаем торги! Стулья оптом. Сто рублей. Кто больше?

Элочка. Крр-асота! Сто пять.

Эрнест Персидский. Сто десять.
Элочка. Сто десять с полтиной, парниша!
Киса (самодовольно). Сто шестнадцать!
Бендер (зло). Сиди, идиот!
Ева. Хочу стульчики!

Гаврила вывернул карманы.

Кайн Авелич. Сто тридцать!
Элочка. Ужас! Сто тридцать пять!
Изнуренко. Сто тридцать пять и одна копейка! Хе-хе!
Кайн Авелич. Это великолепная декорация. Сто пятьдесят!
Аукционер. Сто пятьдесят левый справа позади чуть вперед — раз!
Сто пятьдесят — два! Сто пятьдесят — три. (*Занесла молоток*). Кто больше? (*Она орудовала молотком, как комбайн*).
Киса (взмолился). Уплывут, как тараканы!
Бендер. Молчи, гигант стыда и разлуки! Товарищи! Подтекст не резиновый. Зачем выдавать желаемое за действительное, когда можно выдавать действительное за желаемое! Двести рублей!
Аукционер. Двести рублей — капитан Жирарден, раз!
Элочка. Хо-хо!
Аукционер. Двести — два! Двести — три! Кто больше? (*Молоточек издал желаемый звук победы*). Продано! Девять стульев из дворца — оптом. Двести рублей.
Киса. Ма-ма! Ма-ма!
Тихон. Па-па!
Бендер. Да, товарищи, никогда не перечеркивайте минус, ибо он становится плюсом.

Эпизод 23

Киса и Тихон бросились обнимать Остапа. Играли туши, переходящий в марши. Комсомолки плясали на стульях. В воздухе плавали ожерелья, диадемы и кулонь. Жемчужины катились по красному ковру. Маршировали пионеры. Все танцевали.

Остап, Киса и Тихон уже сидели на стульях, обласканные огромным кругом комсомолок, покупателей и работников ГПУ. Остап гладил по головке юную пионерку и целовал ручки Элочки. Их фотографировали магниевой вспышкой. Танец остановился. Танцевала лишь одна высокомерная и улыбающаяся женщина. Она улыбалась сквозь длинную вуаль, приближаясь к Бендеру.

Бендер. Ну что, мадам? Остановись, мгновенье! Я прекрасен!

Мадам Петухова. Чем счастливее время, тем короче оно, мой капитан. Уж я-то имею горький опыт сладкой жизни. (*Она захочотала звонким детским смехом и протянула на подносе какую-то квитанцию*). Прошу расписаться.

Бендер. С удовольствием. Киса, да прекратите целовать ей ручки. Когда можно забрать стульчики?

Киса пригласил мадам Петухову на вальс и они завальсировали. С другой стороны вальсировал с метлой Тихон и целовал ручку своего инструмента.

Мадам Петухова. Да хоть сейчас, молодой человек.

Бендер небрежно и артистично вынул два стольника и положил на поднос.

Мадам Петухова. Еще пятнадцать процентов. Всего двести тридцать рублей.

Аукционер. Это комиссионный сбор, товарищ Жирарден.

Бендер (*Воробьянинову*). Гоните тридцать ре, дражайший, да поживее. Ну?

Воробьянинов остановился на полутакте. Мадам Петухова с хохотом скрылась в дымке кулис.

Бендер. Вы что, обалдели от счастья?

Киса. У меня нет денег.

Бендер. У кого — нет?

Киса. У меня.

Бендер (*Посмотрел на Тихона. Тихон начал усердно подметать какую-то бумагу метлой, опустив взгляд вниз*). А двести рублей?

Киса. Я потерял... цыгане... Лизочка... девочки...

Бендер (*взревел*). Деньги!

К ним подошла аукционер.

Аукционер. Так вы будете платить?

Бендер. Одну минуточку!

Воробьянинов. А почему этот комиссионный сбор? Мы ничего не знали. Я отказываюсь платить.

Эллочка. Хамите, парниша! Ужас! Хо-хо!

Аукционер. По правилам московского две тысячи один аукциона имени монаха Бертольда Шварца лицо, отказывающееся уплатить полную сумму, должно покинуть зал. Торг отменяется. Прошу освободить стулья. Папрашу вас!

Публика смеялась злобно и неприятно. Все скандировали: “Папрашу... папрашу...” Бендер вспомнил скандаэж: “Горь-ко! Горь-ко!”.
Бендер. Спокойно, товарищи! Один фельдшер однажды сказал: “Охотнее всего человека съедают те, кто его не переваривает!”.

Аукционер. Па-пра-шу!

Бендер. Спокойно, мадам! Ева, целуйте Адама! Гаврюша, пишите стихи, вы гениальны, но для другой Евы! Успокойтесь, Офелия, ибо я начинаю чувствовать себя не только Гамлетом, но и пылью на этом ковре. (*Он подошел к Тихону*). Ты подметай и наблюдай.

Тихон. Чаво?

Бендер (*улыбаясь внешне*). Ничаво. Смотри, куда стулья уйдут. И не бросайте свои взгляды где попало.

Тихон. Дык.

Бендер. Не то вечером мир не услышит это уникальное словосочетание. (*Ко всем*). Желаю успешных торгов. Но помните, что и глупость должна быть в разумных пределах. Мерси. (*Он поцеловал ручку аукционеру, поправил у нее на груди повязку и добавил*). Скромность укрощает человека, товарищ, там где что-то есть и не обязательно что-то бывает. Целую ручку. Продолжайте заседание. Честь имею с молодости.

Дверь хлопнула. Под ухабистую распоясанную музыку аукционер что-то говорила. Стулья продавали по одному. Кто-то спорил, комсомолки бегали, подписывали ордера. Счастливцы убегали со стульями, которые расползались, как тараканы, в щели неизвестности. Все закружилось. В небесах мерцали брильянты.

КАРТИНА СЕДЬМАЯ.
“Визиты, встречи и разочарованья”

Эпизод 24

Музыка неистовствовала, задав круговороту событий наполненный эсаждой бесконечного движения мечтательный суперритм, подхлестывающий наших героев.

Словно в головокружительной выноге, мелькали московские фонари, ошалелые беспризорники и счастливые обладатели новой покупки. Эллочка, тяжело дыша от тяжести старинного стула, внезапно столкнулась с Остапом Бендером, который давно следил за ее потугами. Эллочка (*вздохнув маленьким бюстом*). Эй, парниша, не смог бы ты... Ах это вы, капитан?

Бендер (*безразлично*). Хо-хо! Чем могу? Поздравляю! Помочь?

Эллочка. Жуть. Мрак. Ух! Ого!

Бендер. Давайте! Куда, моя курочка, отнести это яичко?

Эллочка. Знаменито. Красота! За мной. Хо-хо!

Дальше стул тащил Бендер, обняв его как родного щенка. Вскоре они исчезли в переулке. Круговорот улиц менялся на глазах. Издали показался Каин Авелич со стулом на голове. За ним два артиста (Ленский и Онегин), так же по-персидски тащили стулья и, чуть приотстав, норовя исчезнуть навсегда, Тихон, напросившийся поработать.

Каин Авелич. Мы прямиком в мой театр “Колум”. За пять кварталов будет поворот, ели-пали, а там рукой подать. Не отставай, грузин.

Тихон. Дык перекурчик бы.

Каин Авелич. У меня в шесть репетишен. Билет контрамарку дам на завтра. “Евгений, ели-пали, Онегин” — небось не слыхал? Просвещенься. Давай-давай. Завтра сюрприз вас ждет.

Как только они скрылись за поворотом, из-за угла показался Авессалом Изнуренко с двумя стульями. Как с неба свалился перед ним Киса Воробьянинов.

Киса. Поздравляю! А нам не повезло. Тяжело? Помочь?

Изнуренко. Я невысоко, здесь, на пятом этаже... Вот дверь в подъезд. Квартира восемьнадцать, стучать два раза. Если можно...

Киса. Можно! Можно! Еще как можно!

Изнуренко. Вы, простите, посторожите, невмоготу... Такие долгие торги. Я мигом.

Киса. Так оставьте стульчики.

Изнуренко. Вот спасибо. Я по нужде. Быстренько! Вот спасибо. Врагу не сдается наш гордый... (*И он скрылся в дверях подъезда*).

Киса секунду отдохнул на двух стульях сразу. Затем, стукнув себя по лбу, схватил стулья и поволок в другую сторону улицы. Из дверей показался Изнуренко.

Изнуренко. Мы так не договаривались. Куда же вы?

Киса. Туда!

Изнуренко. Я не могу согласиться. Отдайте стулья.

Киса. А как это вы быстро так, вы что, кролик?

Изнуренко (*уцепившись за стулья*). Это вы кролик. Это вы быстро.

А я не виноват. Это Музпред. Пианино и так расстроено, но ведь я его не продал, хотя имею возможность. Хе-хе, в суд на меня нельзя подавать. Я кричать умею. А стул тоже оружие пролетариата. Ах, как интересно. Надо записать. (*Он сел на оба стула и, достав запи-*

сную книжечку, начал писать указательным пальцем. Киса обомлел.).

Отпустите стул. Пойдемте, я вам кошку свою покажу, она даже мяукает, когда узнает друзей детства. Правда, высокий класс?

Киса (*оторопело*). Высокий. Я как-нибудь потом.

Изнуренко (*похлопав Кису по плечу*). Потом будет суп с котом.

(И разразился золотистым диким смехом так, что все начали поворачиваться). Я на пятом, тысяча восемьсот восемьдесят шестая квартира, звонить половина раза. Заходите.

И поволок со смехом свои стулья в дом. Дверь хлопнула. Киса заплакал. Внезапно из-за поворота показался Эрнест Персидский, он посвистывал, нес стул, напевая "Утро красит нежным светом..." Киса был так расстроен, что даже не поднял головы. Круговорот уносил его куда-то в туманную центрофугу Москвы.

Эпизод 25

Из бриллиантового тумана выплыла комната Элочки-Людоедочки.

Бендер (*оглядевшись, поставил стул*). Уф! О-о-го!

Элочка. Хо-хо!

Бендер. Красота!

Элочка (*протянув руку*). Элочка!

Бендер. Остап.

Элочка. Остапуля! Хо-хо!

Бендер. Хо-хо!

Элочка. Устали? Надо было на таксо. Ого, у вас спина белая.

Бендер. Где!

Элочка. Шутка! А вы толстый и красивый.

Бендер. Я?

Элочка. Шутка! Ну как, знаменито? (*Указала пальчиком на стул*).

Бендер. Красота! Только вот к интерьеру подойдет ли?

Элочка. Не учите меня жить.

Бендер. Шутка! А у вас спина белая!

Элочка. Ого!

Бендер. Шутка!

Рассмеялись. Бендер сел, пробуя стул.

Элочка. Мрак! Жуть! Хо-хо, парниша!

Бендер. Извините, хо-хо, а вы бы мне его не продали?

Элочка. Хамите, парниша!

Бендер. Зачем он вам? Хо-хо!

Элочка. Шутите?

Бендер. Но девочка... Шутить с такой Эллочкой бесчеловечно!

Элочка. Вы... парниша что надо!

Бендер. Деликатная просьба.

Элочка. Жуть!

Бендер. Скажите, из чего этот прекрасный мех?

Элочка. Шутите?

Бендер. Что вы! Это шанхайские барсы! Ну да. Барсы! Я узнаю их по оттенку.

Элочка. Хо-хо!

Бендер. Жуть! Я, как настоящий парниша, готов вам признаться...

Элочка. Хамите? Ого!

Бендер. Мне трудно разговаривать на вашем красивом, влажном, как ваши глаза, языке, который без особых примет. Ну вот скажите мне что-нибудь, а я переведу.

Элочка (*подумала*). Хо-хо! Подумаешь! Ого! Жуть! Красота! Ну что, я срезала?

Бендер (*ерзая на стуле*). Вы метко-умно построили фразу с индийско-мусульманским акцентом. На нашем она бы звучала так: “Увидев меня такой, мужчины взворнутся. Задрожат. Они пойдут за мной на край света, заикаясь от любви. Я самая красивая, самая эффектная на земном шаре. Я научу всех жить”.

Элочка (*упав на руки Бендера*). Ах... парниша, я... Хо-хо!

Бендер. Я тоже хо-хо, но только этот стульчик.

Элочка. Хамите?

Бендер. Обмен. Вы знаете, сейчас в Европе и в лучших домах Филадельфии возобновили моду разливать чай через ситечко. Необычайно эффектная красота и очень элегантно. Жуть и мрак. (*Элочка насторожилась*). Ко мне как раз один знакомый дипломат приехал из Вены и привез забавную вещь.

Элочка. Должно быть знаменито!

Бендер. Ого! Хо-хо. Ситечко золотое работы мастера сто четырнадцатого года Роберта Грицацуева.

Элочка. Грицацуева? Знакомо. Но хо-хо?

Бендер. Не знаю. Вы мне стул, а я вам ситечко. Хотите?

Бендер вынул из кармана прихваченное у вдовы Грицацуевой золотое ситечко. По потолку заиграли зайчики. На Эллочку веять произвела такое же впечатление, какое производит старая консервная банка на людоеда мумбо-юмбо.

Бендер. Ну хо-хо, мумбо-юмбо. Это же красота. Ну чего же вы не кричите полным голосом восторга или тихо по-людоедски не стонете? Ну, раз-два. Хо-хо! (*Он дразнил ее, как дразнят мышкой кошку*). Хо-хо! Хо-хо!

Элочка внезапно прыгнула на Бендера так ловко, что прорычал теперь он, но опомнился. Ситечко играло в когтях дикой кошечки.

Элочка (*рычала, мигая хищными глазками*). Хо-хо! Ур-р-р-р! Ого! Мр-р-рак!

Эпизод 26

Бендер, не дав ей опомниться, взял осторожно стул и направился к дверям. Выходя из парадного, радостный Бендер столкнулся в дверях с мадам Петуховой.

Мадам Петухова. Ну как, охотник старины?

Бендер (*оторопело сел на стул*). Дела идут — контора пишет.

Мадам Петухова. Пиши, но без ошибок. А я тебе гостью привела.

Бендер. Какую еще гостью? Фу ты! Жуть! Мрак!

Но Мадам Петухова исчезла, как и появилась. Бендер, найдя темный уголок, начал потрошить стул. Он был пуст. Где-то послышалось ласковое воркотание хохотка мадам Петуховой. Оно безжалостно приближалось к Остапу.

Бендер (*не оборачиваясь*) Пардон, мадам, вы видите, я занят.

Голос Петуховой. Товарищ Бендер! Суслик ты мой!

Великий комбинатор вздрогнул и повернул голову. Перед ним стояла мадам Грицацуева.

Эпизод 27

Бендер (*робко*). Суслик слушает.

Вдова Грицацуева (*нежно*). Обними же меня, моя радость, мы так долго не виделись.

Бендер. Ну-ну-ну, успокойся, моя курочка. Твой тихоокеанский петушок, как чижик в клетке. (*Остап открыл объятия*). Я так устал от заседаний малого Совнаркома...

Грицацуева. Я так скучала. Я обшарила всю Москву!

Бендер. Что ты! Что ты! Что ты! Я тоже обшарил Москву. Тише, девушка. Женщину украшает скромность. Зачем эти прыжки? Ну чего вы терзаетесь? Кто вам мешает жить?

Грицауева. Сам уехал, а сам спрашивает.

Бендер. Утите глазки, гражданочка. Каждая слезинка ваша — это молекула в космосе.

Грицауева. Я ждала, ждала, торговлю закрыла. За вами поехала, товарищ Бендер. Наши все сдались в ГПУ, сразу после свадьбы наутро — и Полесов, и Дядьев, и Кислярский. А Альхен с братками сбежал...

Бендер встрепенулся и, вырвавшись из парадного, захлопнул с перепугу дверь. Вдова рвалась изнутри.

Бендер. Вам не дует?

Грицауева. Изменщик! Это ты нас надул.

Бендер. “Частица черта в вас заключена подчас!”

Грицауева. Чтоб тебе лопнуть! Браслет украл. А стул зачем забрал?

Элочка (*спускаясь сверху*). Это я ему стульчик обменяла! На ситечко. Жуть! Красота!

Грицауева. Это мое ситечко! Он ворюга!

Бендер. Дамы, не переходите на личности.

Элочка. Мрак! Это мое ситечко!

Грицауева. Мое, стерва. Это он украл и вам закобелил!

Бендер (*сквозь дверь*). Девушки, сестрички, зарубите себе на носиках, что Бендер никогда ничего не крал.

Грицауева, Элочка (*вместе*). А ситечко?

Бендер. Ситечко? Из вашего неликфонда? Это не кража. Если молодой человек позаимствовал у провинциальной бабушки ненужную ей по слабости здоровья вещь, то значит, он вор? Так прикажете понимать? В таком случае, наши взгляды на жизнь диаметрально расходятся.

Элочка. Жуть.

Грицауева. Вор! Вор!

Бендер. В таком случае я согласен на развод.

Эпизод 28

По улице приближался Гаврила, что-то насвистывая и изредка останавливаясь.

Гаврила (*задрав голубые глаза к небу*).

Страдал Гаврила от гангрены,

Гаврила от гангрены слег...

НЕТ!

Гаврила ждал в засаде зайца,

Гаврила зайца подстрелил.
Ему крупье на аукционе
Старинный стульчик подарил.
Как жизнь молодая?

(*Увидев Бендера, сдергивающего двери*).

Бендер. Да вот развозусь, Гаврик! А тебя с обновочкой. Откуда дровишки? А твоя Ева где же?

Гаврила. Да ну их, баб, сказал Гаврила!
Гаврила горд и скромен был.

Сбежала Ева вместе с бюстом голого Адама!
А ты тоже не грусти. Крупье мне стул вот подарил. Не жалей, найдем Еву и не одну. Тяжело? Да их что у тебя, две?

Бендер. Лучше бы подсобил, поэт. Я отдохну. Подержи. (*Указывая на дверь*).

Гаврила. Давай подсоблю! Подержи, уникум.

Гаврила подпер спиной рвущуюся дверь.

Эллочка. Хамите, парниши. Хо-хо!

Гаврила. У, хитрец, так эта та самая, хо-хо, твоя, что ли? Ну, даете вы, простолюдины. Это нам, поэтам, тяжело. Нам Еву-Музу подавай.

Грицацуева (*очевидно, разогнавшись, нанесла всетельный удар в дверь. Все задрожало*). Развод тебе, а не музу.

Гаврила. Ого! Хо-хо! Такая маленькая, а бьет, как бегемот. (*Бендер сидел задумчиво напротив Гаврилы и щупал стул*). Че приутих? Грустно?

Бендер. Печально! Почитай мне что-нибудь из гениально-талантливого.

Гаврила (сдержав второй напор двери). Могем! Ну, к примеру, “Сны Гаврилы”:

Гаврила спал и снилось всякое, с чего его знобило –
То женщины, то черные коты.
То видел он, как в полночь снисходила
Жара росой на пыльные цветы.

Грицацуева тихо плакала. Эллочка издала: “Ого!”

То я лежал в долине Дагестана
С зарядом соли в области спины.
И кто-то мне под грохот барабана
Крапивы пук запихивал в штаны.

Бендер. Душевно! Я так не смогу, девочки, вы там плачете?

Грицацуева. Гениально!

Эллочка. Мрак! Жуть!

Бендер. Я так никогда не смогу. Я пробовал иногда, сидя в детстве на горшке, и... не получалось.

Гаврила. Поэзия на то и поэзия, чтобы пробовать, пробовать и пробовать. У тебя сейчас стресс. Попробуй!

Бендер. Да где мне?

Гаврила был поэт великий,
Гаврила стул свой не любил,
Но раздущив на сердце крики
Гаврила стул свой... э... э... э...
Ну вот видишь?

Гаврила. Тьфу ты! — Гаврила стул свой подарил! Что-то есть, видишь?

Бендер. Нет-нет! Правды жизни не хватает!

Гаврила. Какой правды?

Бендер. “Гаврила стул свой подарил...”

Гаврила. А я слов на ветер не бросаю. Сказал — так и будет. Мне подарили и я дарю. Я знаешь, хоть и талантливый как черт, но и добрый, как бог. Бери, пусть правда торжествует!

Бендер (*растягиваясь*). Ни-ни-ни-ни! А впрочем... (*Он увидел на другой стороне девушек, наивно щебетавших*). Я тебе за это Еву подарию, только дверь подержи еще!

Гаврила. Да ну тя!

*Но Бендер, не выпуская из рук драгоценного подарка, уже шептался.
Вскоре он торжественно подвел девушек к Гавриле.*

Бендер. Девочки!

Вы что, не знаете Гаврилу:
Всемирный мировой поэт.
Он делает что хочешь, стоя,
И в этом гения секрет.

Знакомьтесь, поэт-гений тридцатых годов XX столетия Гаврила Ляпсис!

Девушки (*вместе*). Вы тот самый Ляпсис?

Гаврила (*сдерживая новую атаку Эллочки и Грицацуевой*). Не Ляпсис, а Ляп-сис!

Девушки (*смузично*). Сис... сис... сис... Автограф можно?

Гаврила. Всегда: и днем, и ночью. (*Девочки подали книжки. Бендер исчез за углом*). Ваше имя?

Первая. Ева! Ева!

Вторая. Простите, но я лишь Венера!

Гаврила улыбнулся.

Гаврила. Подойдет. Ручка и перо у меня дома. Пойдемте чай пить. Мне без Венер и Ев никак нельзя. Вдохновение, понимаете? Но никаких голых Адамов и бюстов!

(И он, отпустив двери, взял девочек под ручки и пошел широким шагом, читая стихи).

Гаврила ждал в засаде птицу,
Гаврила птицу подстрелил.
Потом уехал с птицей в Нищу
И с горя водку с пивом пил...

Наконец, дверь с треском распахнулась и на дорогу вылетели Эллочка и вдова Грицацуева.

Эллочка. Ого! Жуть! А где парниша?

Грицацуева. Какой парниша? Это не тот. Суслик! Сус-лик! Я тебя, Бендер, найду и через год и через два, и через двадцать пять и семьдесят пять, и не в этом веке, так в следующем.

Эллочка. Хо-хо!

Грицацуева. Хохо ни хохо, а время покажет, ху есть ху! Одним мерседесом не откупишься. Слышишь, суслик?

А Суслик, обгоняя ветер, летел без крыльев. Стул был тяжелым. Сердце подсказывало удачу.

Эпизод 29

Бендер спешил. Пятый стул грел руки и вселял надежду, но опыт и знания о том, что “надежда — это хлеб для бедных”, все же исподтишка глохали душу.

Неожиданно Остап увидел сидящего под дверью Ипполита Воробья-нинова. Киса кинулся к великому комбинатору и торопливо начал что-то рассказывать, показывая куда-то наверх. Услышать их было невозможно, ибо Авессалом Владимирович Изнуренко, распахнув окно и выставив старый граммофон, танцевал со стульями, по очереди приглашая то один, то второй гарнитурный шедевр.

Бендер, дав несколько тинков Кисе и посадив его на стул поэта, быстро взбежал наверх. Без стука войдя в квартиру Изнуренко, он что-то объяснял ему, энергично жестикулируя. Изнуренко не отдавал стулья. Тогда Бендер вытащил белый халат из сумочки и одел его. Бедный больной узнал этот знакомый цвет. Очевидно, Бендер разыгрывал роль

грозного врача, известного Изнуренко дома. Понурив голову, он послушно подхватил оба стула и стал спускаться по лестнице вслед за грозным доктором.

Внизу же, у дверей, разыгрывалась другая драма. Из-за поворота показался пыхтящий Тихон и, увидев Воробьянинова, сидящего на стуле под “заевшую” пластинку граммофона, начал выяснять отношения с Кисой. Не прошло и минуты, как стул — подарок поэта — был разобран на части, что годится народному изречению: “розжки да ножжки”. За этим занятием их и застал капитан и Изнуренко. Пластинка захрипела и, переходя через глиссандо на низкие басовые ноты, умолкла. Очевидно, или завод окончился, или граммофон был сродни хозяину, ибо в самые неожиданные моменты он судорожно завывал как умирающий лебедь.

Бендер. Что я вижу, господа? Лошади думают об одном, а всадник — о другом? Вы знаете, братья, глядя на вас, я отчаянно затосковал. Это же типичное пижонство — сорить среди улицы шедеврами старины. Вы здесь, кажется, что-то искали?

Киса. Товарищ Бендер!

Бендер. Что, душа общества? На этот раз я руки марать не стану об вашу шею, гигант секса и креветок. Тихон, устрой барину экзекцию, вот в это место. Но так, чтобы было незаметно для постороннего взгляда. Ну? Я давно заметил, что у вас мелкоуголовный характер. (*Тихон дал предводителю короткий, но сильный удар в бок*). Это тебе за цыганских девочек! Это тебе за денежки для детишек! Это тебе седина в бороду! Вот это тебе бес в ребро. (*Тихон работал исправно и с удовольствием, Киса молчал*). Ну все, теперь пошел вон.

Киса. Товарищ Бендер, черт знает что такое! Дерут с трудящимся в тридорога. За какие-то подержанные стулья. Ну, товарищ Бендер. Тихон, ну правда же?

Тихон. Да правда. Товарищ Бендер, на ни-ни. Этот стульчик он разворотил.

Бендер. Докладывай!

Тихон. Чаво?

Бендер. Где остальные стулья? Да что вы все время находитесь в состоянии вечного беспокойства, оставьте это моему пациенту.

Надо заметить, что Изнуренко мужественно перенес зрелище экзекуции, ибо при первом ударе, бросив стулья, закрыв глаза, присел, обняв руками голову, напоминая о себе лишь мелкими вздрагиваниями.

Изнуренко (очнувшись). Товарищ врач, мне надо возвращаться. Я вспомнил, что не дописал прекрасную повесть.

Бендер. Ах, да-да! Немедленно, немедленно напишите или повесть, или заявление в кассу взаимопомощи. Не теряйте времени. Стулья я посторожу. (*Изнуренко побежсал наверх*). Учитесь, стулья взяты голыми руками. Даром! Тихон, докладывайте, где еще пять?

Тихон. Дык четыре уф тиятре! Тот кобель... закупил...

Бендер. Каин?

Тихон. Я поднес ему, а он гравенник дал.

Бендер. Говоришь, в театре?

Тихон. Дык вот и билет мне ткнул. Запросительный.

Бендер (*взяв билет, читает*). “Евгений Онегин”. Чайковский. Монолитная авангардспресовка Каин Авелича Сестрина под одноименным названием “Вот вам наш сюрприз”. Начало восемнадцать ноль-ноль. Цена... Так...

Киса. Товарищ Бендер, я больше не буду!

Бендер. Воленс-неволенс, но я ставлю условия. Двадцать пять процентов вам, десять процентов — Тихону, посмотрите, как работает, без медали — пролетарий ты наш! остальное мне!

Киса. Согласен!

Бендер. Ну чего с ножиками-то! Спрячьте, потрошители-Джеки. Театр! Как сказал мой учитель и друг Саша Пушкин, “Театр уж полон — лажа блещет!”. Вперед. Мы и так пропустили целый акт.

КАРТИНА ВОСЬМАЯ.

“Театр Колумб”

Эпизод 30

На данном театральном зрелище останавливаться нет никакого смысла, ибо Каин Авелич Сестрин во всю прыть своего режиссерского гения заавангардировал смысл так глубоко, что ему позавидовал бы большой американский каньон.

Короче, когда наши герои вошли в зал, второе действие только началось. Звучал музыкальный антракт, окрашенныйискрящимся весельем то ли полонеза, то ли вальса. Матросы в тельняшках и пионерских галстуках танцевали с красавицами, одетыми в бело-грязные пачки лебедей. Внезапно из-за кулис выпрыгнул хор с маузерами и грозно пропел: “Вот вам наш сюрприз”. После этой реплики хористы упали на пол, продолжая мычанием сопровождать мелодию, исполняемую на бутылках, саксофонах и больших полковых барабанах. Мелкими шажками пробежсал маленький черный человечек в малиновом фраке, загrimированный под Александра Пушкина, и визжающим голосом, напоминающим пропеллер Y-10 прокричал: “А вот и Ленский, бедный Ленский!”.

Сделав еще один круг, Пушкин продолжил: “А вот Онегин, добрый мой приятель!” Еще круг и он продолжил:

А вот и О, Ольга, я тебя любил!
А вот и, наконец концов, “Ужель Татьяна?
Ее любви все возрасты покорны.
Ее порывы благотворны!”.

“Вот наш сюрприз!” — прорычал хор.

Пушкин лег на четыре стула и, поставив чернильницу и взяв перо, начал писать... Разыгралась драма квартета влюбленных. Иногда Пушкин подбегал то к Ольге, то к Татьяне, целовал им ручки и бросался словно на перину, на стулья. Воробьянинова знобило — авось порвет каблучком. Но Пушкин был ловок и, когда Ленский запел “Куда, куда вы удалились?”, сунул ему пистолет в руку. Онегин почему-то рылся в карманах глубокой комиссарской кожанки, делая вид своей французской игрой, дескать, не нахожу оружия. Наконец, вспомнил и достал пистолет из своего цилиндра. Хор взывал: “Вот наш сюрприз”. Началась сцена дуэли. Пистолет не стрелял, но когда Онегин отчаялся — Пушкин громко крикнул: “Бабах!”. “Послушай, Ленский, ты не прав!” — проревел Онегин, и Ленский, повалившись на грязный пол, накрылся белой простыней. Онегин спел над ним: “Куда, куда вы удалились!”. Но Пушкин не унимался, сунул пистолет Ленскому Ольге. “Бабах!” Остап вздрогнул и удивленно почесал затылок. Онегин повалился рядом с Ленским. Но это был еще не конец. Ибо, когда Ольга пропела над Онегиным: “Куда, куда вы удалились?”, Татьяна пришла сестру. Ольга упала рядом с Ленским. Пушкин рыдал. Татьяна приставила пистолет к виску. “Бабах!” — взревел Бендер, на что Пушкин сымпровизировал: “Спасибо, товарищ! Но мы сами разберемся!”. Ленский почему-то подполз

в судорогах к Ольге и спел: “Я люблю вас, Ольга!”.

Ольга поднялась и сказала: “Спасибо тебе, товарищ Ленский” и вновь бревном, сбивая стулья, повалилась на тело Онегина. Пушкин закончил: “Что день грядущий приготовил?”. Хор поднялся и спел: “Вот наш сюрприз!” Дальше был поклон в стиле “Ах, яблочко!”. После моряки вывели Пушкина, который с восторгом в заплаканных глазах, снял парик и Остап узнал Каина Авелича.

Бендер (*выходя на сцену*). Браво! Браво! (*Вручил цветы*). Премьера состоялась. Поздравляем!

Киса сидел на стульях и рыдал от счастья, забыв вручить букет.

Артисты кланялись и расходились со счастливыми лицами.

Бендер (*Каину Авеличу*). А третий акт?

Кайн Авелич. Весь фокус, что я трагедию сотворил! Они же перестрелялись все!

Бендер. Свежо! Ярко! А главное, гениально! Правда... Иногда есть места...

Кайн Авелич (*настороженно*). Какие места?

Бендер. Где гениальность уступает... таланту!

Кайн Авелич (*похлопал по плечу Бендера*). Это и есть диалектика, батенька. Талант и гений диаметрально несовместимая аксиома. Гений и есть гений, и талант — это же талант. Вы первый раз смотрите? Я польщен!

Бендер. Нет, это я польщен! Киса, цветы мэтру!

Киса преподнес цветы.

Киса. Я даже всплакнул...

Бендер. Не лгите, Киса! Он, Авель Укаинович, рыдал! Вот такими крокодильевыми...

Кайн Авелич. Наоборот!

Бендер. Вот я и говорю — наоборот. Когда музыка плачет, с нею плачет все человечество, и даже природа (*Бергсон*). А эти в бушлатах и тельниках... Какая находка... да-а-а... то, что ни на что ни похоже, не существует (*Валери*).

Кайн Авелич. Искусство — это совесть человечества (*Геббель*).

Бендер. Искусство — первый учитель народа (*Гегель*).

Кайн Авелич. Что не прельщает, то мертвое (*Гете*).

Бендер. Да, живая неудача лучше мертвого шедевра (*Бернард Шоу*).

Кайн Авелич. Вы знаете, простите?..

Бендер. Бендер — главный уполномоченный Малого Наркомпресса...

Кайн Авелич. Вы знаете, товарищ Бендер, призвание художника — озарять светом глубины человеческой души (*Шуман*).

Бендер. “Когда перестают петь соловьи, начинают стрекотать сверчки...” (*Эбнер — Эшенбах*).

Кайн Авелич. Я польщен...

Бендер. Листю, хоть прекрасно знаю, что лесть — это агрессия на коленях...

Кайн Авелич. Вы устали... садитесь...

Бендер. С большим бы удовольствием, но нет... нет... Мы очень спешим... Поезд в девятнадцать ноль-ноль... ах... Как же так? Карл Карлович, а поезд? Мы что... Тю-тю... Вот что значит искусство. Мы здесь проездом. Втроем. Беготня... Целый день на ногах... Совещания... Аукционы... Разное...

Кайн Авелич. Я, капитан, вас узнал! Приятно ближе было познакомиться. Да, на аукционе вы, как артист, всех нас подзадорили. Ух,

проводоктор в хорошем смысле. Зато я вам благодарен. Ну что бы я делал сегодня без этих стульчиков?

Бендер. Да... да... что бы вы делали! Но это гениально, вы знаете. Могу прямо сказать — все гениально, даже больше — ни одного талантливого места... Заболтались... ну, мы на вокзал... переночуем там и тю-тю на нашую Малую Арнаутскую. Ах, Одесса...

Кайн Авелич (*всплеснул руками*). Вы одессит? Что же вы раньше... Знаете... Я тоже... Ребята... оставайтесь переночуйте здесь... Какие вокзалы? Я распоряжусь... Диванчик поставим прямо на сцене... Вот стульчики обмоем... Ну, уговорил?

Бендер. Прямо на сцене? Прямо среди искусства? Невероятно!

Кайн Авелич. Я скажу, пусть дежурный синенький свет оставит.

Бендер. Да ничего, мы и так...

Киса. Мы и в темноте справимся...

Бендер. Товарища надо позвать только...

Кайн Авелич. Устраивайтесь... Рад... был... Одесса-мама! Я не прощаюсь... Только вот грим сниму, переоденусь и поболтаем. Я мигом...

Бендер и Киса остались одни. Свет погасили. Бендер свиснул в окно. Появился Тихон. Блеснули ножи, затрещали стулья, запрыгали пружины... В синеве появились мадам Петухова и тихо хохотала, сидя на диване...

Бендер. Так, в этих трех ничего. Остался этот. Пустите, я сам. Вот. Вот наше будущее, настоящее и прошедшее. Киса, спички... Вскрываем...

Киса. Стоп... Кто-то сидит.

Бендер. Где?

Киса. Вон, на диване.

Тихон. Дык это... мама...

Киса. Какая мама?

Бендер. А-а-а... мадам, целую ручки... Ваша мама, теща, в смысле.

Киса (*отшатнулся*). Не может быть! Это вы, мадам?

Мадам Петухова. Не отвлекайся, Эпполет!

Киса. Тыфу ты...

Стул затрещал под напором Остапа. Киса бросился к стулу. Все трое копались в пружинах.

Бендер. Да! (*Поднялся, отряхивая брюки*). Ожидать счастья — большая помеха ему (*Фонтенель*).

Киса. Еще один!

Бендер. Да один. Сто из ста! Последний.

Тихон. Дык у кого же он?

Бендер. Дык ня знаю! Хорошо, когда знаешь прикуп. Ну-ка, Киса, распрямь свои извилины. Тихон, а ты удлини! Вспоминайте, вспоминайте, родненькие, ну, суки... Кто унес последний стул? Кто... Кто... Кто... прокрутим все по порядку. Не мог он уйти... уплыть, раствориться...

Круговорот закружила каруселью, словно стрелки часов против хода... проплыли Альхен со старушками, заговорщики "С мечом до Урала", Грицацуева, Эллен, Эллочка Людоедочка, аукционер, поэт Гаврила, Авессалом Изнуренко, Ленский, Ольга, Татьяна, Онегин, мадам Петухова хохотала. Бендер метался среди всех, заглядывал в глаза... Киса, разочарованно присевший и обхвативший руками голову, вдруг взмыл...

Киса. Вспомнил. Вот он... он мимо прошел, посвистывая "Утро красит нежным цветом...". Вспомнил... Этот!

(И он указал на аукционера Эрнеста Персидского. Концессионеры открыли рты... Мимо них со свежененьким стулом прошел Персидский и исчез где-то наверху. В синеве, словно восходящая луна, плыл по небу брильянтовый светящийся сверкающий стул... Бендер очарованно смотрел на желанное счастье, не веря своим глазам...)

Блеснули ножи Тихона и Кисы... Послышался стон... Бендер упал.
Теперь перед ступенями вверх стояло только двое.

Киса. Иди вперед, Тихон! (*Хрипло*). Иди! Тебе барин велит!

Тихон. Дык, какой барин, такова и честь! Вы проходите вперед.

Киса. Ты слышишь? (*Прошибел*). Иди! Барин велит!

Тихон. Дык десять-то лет, как власть ваша тю-тю. Да не глядите так на меня! Иду... только отойдите чуток.

Тихон ступил на первую ступеньку лестницы. Воробьянинов коршуном подскочил со спины...

Тихон. Дык за что, барин? А ведь медаль обещал...

В вальсе мимо Воробьянинова прокружила мадам Петухова с длинной вуалью.

Киса. Уйди... Кому говорю... Уйди...

Тихий, почти детский смех раздался и потух в темноте. Ипполит медленно и устало поднимался вверх по крутым ступеням. Сквозь скрип половиц кто-то отчетливо произнес: "Пропустите, это ко мне...". Вспыхнул яркий свет и Киса, грязный и оборванный, словно бомж, очутился нос к носу с Остапом Бендером, который стоял перед ним в

*длинном черном, модном крутом пальто среди сверкающего офиса.
Бендер улыбался. Сзади ему вторили оскалом четыре братца Альхена,
одетые в рок-бритерки образца две тысячи первого года.*

Бендер. Я же говорил тебе, Киса: “Человек — это будущее чело века!”

Бендер исполнял “Брильянтовый дым”. Жемчужины мячиками катились по ступеням... С неба над оседающим Воробьяниновым опускались огромные диадемы, кулоны, браслеты и серьги. Вскоре они полностью закрыли от нас Кису. А Бендер пел, сверкая перламутром оскаленных зубов.

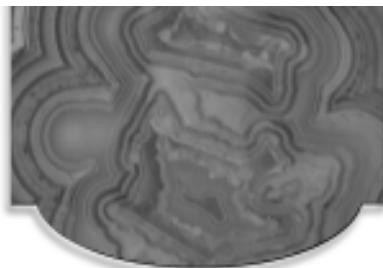
Конец.

Феїда

КОМЕДІЯ-БУРЛЕСК

на авт. авт.

ВЕРГІЛІЙ

Рим, 20 р. до н. е.

I. КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

Полтава, XIX ст. н. е.

В. ШУЛАКОВ

Київ, XXI ст. н. е.

Отныне в тесноте, но не в обиде
Останутся в сознании веков
Бессмертными творцами “Энеиды”
Вергилий, Котляревский, Шулаков.

B. Калиниченко

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Художник, він же Зевс.
Сергій, він же Еней.
Діна, вона ж Дідона.
Лариса, вона ж Лавися.
Гоша, він же Паланта.
Паша, він же Турн.
Корифей, він же Анхіз.
Венера.
Юнона.
Геба.
Еол.
Меркурій.
Нептун.
Плутон.
Бахус.
Купідон.
Ацест.
Дарес.
Латин.
Амата.
Гандзя.
Явдоха.
Мотря.
Палінур.
Абсест.
Ентелл.
Терешко.
Денис.
Пархома.
Дід Панько.
Троянці, карфагенянки, давньогрецький хор, сицилійці, латиняни, греки, тарутульці, німфи, ардейці, молодиці, козаки.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Велика майстерня художника. Жевріс камін. Ніч. За величезними вікнами розгулялася гроза. Працює приймач. Нічні вісті.

На високій драбині, десь нагорі, працює художник. Навколо величезне панно — колажі на тему “Енейди”.

Рантом сильний розряд блискавки. Світло погасло. Художник обережно спустився вниз. Запалив ліхтаря. Почав переодягатись. Далекі промені заблимиали на позолочених рамах картин. Почулися сигнали машини, що забуксувала. Згодом все затихло. Художник одягнув величезний дощовик і попрямував до дверей. Згодом на порозі з'явились гості. По всьому видно, що не середнього достатку молоді люди. Першим (після старого) з'явився високий мускулистий хлопець. За ним — тендітна дівчина в мокрій дорогій сукні. Далі — ще одне дівчишко, з тих, що можна побачити біля дорогих готелів, та невисокий жвавий молодик, одягнений по-дорожньому. I, нарешті, останній, більше схожий на “ветерана-афганця” — суворий та мовчазний.

Художник. Проходьте-проходьте. Там сходинка зламана... хе-хе...
Обережно...

Лариса. Спасибо! Так вот, я его спрашиваю: “Ну, и куда же мы теперь? А он — “заре... навстречу!”.*

Сергій. Ну, я рванул — а там яма. Я туда-сюда. Вижу, сели. Вокруг вода. Лужа, как море. О, у вас тепло...

Художник. А як же... Тільки трошки темно... Мабуть, гроза вибила десь світло. Влаштовуйтесь — тут затишно... Все-таки краще, ніж у машині ночувати. Та, проходьте ж...

Лариса. Проходим. Меня — Лариса!

Художник. Микола Петрович... Ніхто вам зараз не відчинить. Готель у центрі...

Сергій. Сергей!

Художник. Микола Петрович. Взяв би до себе, та далеченько по такій багнюці та ще й під зливою...

Діна. Дина!

Художник. Ага! Микола Петрович... Бач, як гроза розгулялась? Як крутить... А тут і камін є справжній... І лягти є де...

* Вперше спектакль був поставленний у російськомовному регіоні України — в м. Донецьку. Якщо п’єса зацікавить режисера з іншого театру — прохання перекласти репліки вступу українською мовою. Автор.

Гоша. Георгий. Можно просто — Гоша...

Художник. Можна просто — Петрович!

Павло. Паша!

Художник. Радий гостям. Микола Петрович. Влаштовуйтесь...

Лариса (*гуляючи ліхтариком по майстерні*). Ух ты... Да это же сказочный дворец. Молния... Гроза... и вдруг — такое!!! Серж! Мне кажется, что всю свою жизнь...

Сергей. Вот видишь, а ты скулила...

Гоша. Не было бы счастья, да несчастье помогло.. А табе, принцесса с мокрым задом, пиндрavitся?.. Здесь?..

Діна. А чё? Ничё! Только здесь темно как-то... Хе... смотри — это что? Свечи?

Художник. А... це — канделябri... електричнi... Хе-хе... вони на батарейках... Вмикайте.

Діна. Гы! А вы тут за сторожа?

Художник. І за сторожа... І за хазяїна...

Лариса. Мне кажется, что это мне все снится...

Художник. Раніше це була панська садиба. А тепер моя майстерня...

Діна. А “майстерня” — это музей?

Гоша. Ну и дундура эта телка. И зачем ты ее взял?

Сергей. Попросилась до Киева... Не пропадать же добру...

Художник. Коли хотите, то і музей...

Діна. Ге-ге... Я угадала, потому что — смотрите, казаки!

Гоша. Не “казаки”, а козаки! Ух ты! Смотрите, ребята! Чем я не турок, не козак?

I Гоша начепив на голову якесь дивне вбрannя, схоже на спартанський шлем.

Сергей. Положи на место, клоун!

Гоша. А скажи-ка, деда... Пробачте, Миколо Петровичу! Що це у вас за “бумбатрасія” така намальована? Ондечки написано — “ТРОЄ”, а намальовано гой скільки людей? Якісь запорожці — козаки...

Художник. Не троє, а “ТРОЯ”...

Гоша. Пардон! А вот “ЗЕВС” написано... То який же це ЗЕВС у шароварах та ще й з оселедцем? Бумбатрасія якась...

Художник. Це “Енейда”! Коли читали... чи може чули?

Лариса. Почему же — “чули”? Мы проходили в школе... “Еней был парубок маторный и хлопец хоть куда казак...”

Сергей. По сути — а что это дает? Коллаж... греки... троянцы... ну даже пусть — запорожцы... Гуляют... пьют... воюют... Да... кстати, Паша, вот ключи от машины, сходи принеси согреться, там в багажнике сумка... Согреться надо да и хозяина отблагодарить...

Гоша. Смотри, машинку не переверни. И не промокни. Там везде водичка...

Художник. Ой, ви ж, мабуть, голодні? З дороги... Я зараз.

Лариса. Что вы, Петрович... У нас все есть... Не беспокойтесь...

Художник. Те що є — хай буде, а я зараз, у мене ось... ось... Дівчата, наріжте ковбаски полтавської, а я вниз збігаю... там слив'яночка і ще щось...

Гоша. Ну, дела, робяты и воопще — наши люди — это... Что-то неизведанное нечто. А там... Там за каждую крошку — баксы выкладывай... Серж, а может подумаешь?

Сергій. Ты о чем?

Гоша. О том... Может, не стоит? Там тоже не сладко... Здесь, по крайней мере, хоть люди остались!

Сергій. Зверё!

Гоша. Но все же...

Лариса. Ты о чем, Гоша? Куда ты клонишь? Вон билеты в кармане... Завтра самолет. Я что-то тебя не пойму. Как договорились, мы тебя вызовем. Дела пойдут и ты рядом. Ты куда клонишь?

Гоша. Да никуда... Никуда! Только, вот здесь еще вот... можно...

Сергій. Ты что мелешь? Где? Здесь? С меня хватит... Таможни... налоговики, сто подписей и каждому дай... дай... дай! Если не ограбят, так убют... Я чего его нанял? С авоськой бегать? Еду и думаю — или встретят, или догонят. Страшно, понимаешь? Страшно!

Гоша. Слушай, ты что — с цепи сорвался? Чё те надо? Пусти, говорю... Я тебя понимаю. Но...

Сергій. Что “но”?

Гоша. Но... знаешь, не вызывайте меня ни-ку-ды. Всё.

Діна. Мальчики! Да будет вам...

Гоша. А ты чего под ногами путаешься? До Киева доедешь и линяй...

Діна. Да никуда я с вами дальше не поеду... еще убьют...

Гоша зненацька вихопив квитки з руки Лариси і підбіг до каміна.

Лариса. Сережа. Сережа... останови его...

В кімнаті з’явився Павло.

Павло. Чего это он?

Гоша. Слушай, да зачем же руки марать? А вон у тебя охранничек есть. Прикажи... он и удушит. Правильно, сапог? Ты ведь кого хошь...

Павло. Чего это он?

Сергій. Да так... нервы... (*Побачив художника, який застиг біля дверей*). Всё, Гоша, мы в гостях...

Художник. А ось і я!

Гоша. А ось і ви!

Художник. Оце все, що знайшов. Огірочки, помідорчики... а оце... справжня “наталичка-полтавочка”! Сорок п’ять процентів. Дівчатка — орудуйте...

Задзвеніли чарочки і справжні козацькі кухлі. Миготіли канделябри... За вікном бісилася, мабуть, остання цього року гроза... Хазяїн і гості сиділи біля затишного каміна.

Художник. За знайомство! За здоров’я ваше, за вашу удачу! Будьмо...

Гоша. Будьмо, “наш отець...”

Лариса. За вас, Петрович! Нам вас Бог послал!

Художник. Так — отож...

Гоша, хрумкаючи огірок, пройшовся з ліхтариком по майстерні.

Гоша. Петровичу, та з такими шедеврами і в Європу не стидно... Це ж скарби безцінні... Сплошные баксы!

Художник. Так отож...

Гоша. В Париже бы вас на руках носили... Там этот наш “фольк” в моде... Да и цена — какая!

Сергій. А может, батя, давай с нами?

Художник. Куди? Щастя шукати? “Там”? “... Живе хто в світі необачно, тому нігде не буде смачно, а більш, коли і совість жметь...” Ну, добре. Мені пора. Мене чекають... Будьте як вдома. Он там кожухи висять. Підмостили... вкритися... я буду вранці... про трактор не забуду... Двері не замикайте... Сюди ніхто не посунеться...

Гоша. А-а-а... Вы не боитесь?

Художник. Кого? Чого?

Гоша. Ну... что мы это все...

Художник. По-перше, ви не схожі на... А по-друге — куди ви з цим добром? А по-третє...

Лариса. Что “по-третье”?

Художник. А це я вже вранці скажу...

Старий якось дивно посміхнувся і, обтрусили свій мокрий балахон, навііось витерши ноги, розтанув у темності...

Сергій. Странный дедуля...

Сергій, мигаючи ліхтариком, обійшов майстерню. Рантом зупинився.

Сергій. Лариса. Не может быть... Ребята. Смотрите.

Всі підійшли до Сергія.

Гоша. Уф! Так це ж ми...

Ніхто не відривав очей від величезної картини.

Лариса. Невероятно... Мистика. Какая точность. Фантастика...

Гоша. Ничего не понимаю. Галюники... Все. Все. Я пошел спать. Девочки направо, мальчики за ними...

Павло. Я, пожалуй, в машине буду...

Гоша. Включи печку, но не угори.

Сергій (*відірвавшись від картини*). Так, хватит, а то мозги набекрень. Чертовщина какая-то... Лара, вы за той большой картиной ложитесь, а мы ...

Гоша. А мы что? Не парами?

Сергій. Уймись.

Гоша, захопивши канделябр, пішов і ліг біля каміна... Лариса підійшла до Сергія.

Лариса. Что с тобой?

Сергій. Устал. Может, Гошка и прав... Не знаю.

Лариса. Да не слушай ты этого трепача. Слышишь? Вот поклянись мне, что все будет так, как мы задумали.

Сергій. Все-все. Иди... Успокойся. Будет тебе сказка — будет и конец. Да-да. Как задумали.

Сергій поводив ліхтариком по картинах, позіхнув і, знайшовши якийсь коханчик, підмостили його під голову на розмальованій дивними малюнками скрині. Ще раз оглянувся на картину. Нарешті, ліг.

Сергій. Гоша. Потуши канделябры.

Гоша. Ага вот так все брошу и пойду тушить...

Сергій. Дурак.

Гоша. Если б я уже не спал, то знаешь... Просто это твое счастье. Спокойной тебе но...

Сергій піднявся і покірно пішов гасити світло. Потім ліг на скриню і заснув. Йому здавалося, що він заснув, але насправді він сидів і дивився на вогонь. Щось скрипнуло за дверима. Сергій здригнувся. Якісь маленьки дівчатка, сміючись, пробігли в глибині майстерні. Туман наповнював залу, неначе хмара опустилася з грозового неба. В спалахах блискавиць неначе з неба спустилися дві жінки в дивних блискучих сукнях. З'явилися раптово. Раптово ж і зникли. Крізь стіну до кімнати ввійшов сивий старець у позолочений тозі з дивним посохом у руці. За ним тихо й урочисто з усіх сторін з'явилися люди у такому ж одязі. Дивна мелодія їхнього співу заполонила все навколо.

Епізод 1

Корифей. Енеус ностер магнус панус
І славний троянорум князь,
Шмигляв по морю, як циганус,
Ад те, о рекс! Прислав нунк нас.
Рогамус, домінє Латине,
Нехай наш капут не загине,
Пермітте жити в землі своєй,
Хоть за пекунії, хоть гратіс,
Ми дякувати будем сатіс
Бенефіценції твоєй.

Дівчата у давньогрецькому вбрани, поточившиесь, сумно піdstriбуючи, простують перед, липнуть до порталів сцени та й спиваючи сміються. Сміються і плачуть.

I розтанули картини. В позолочених велетенських багетних рамах — козаки-козарлоги. Чи то запорожці, чи то троянці, бо одяг дивний різnobарвний, з грецькими орнаментами на сорочках. Здригнулися вояки, заворушились, ожили...

Корифей. Борщів як три не поденькуєш,
На моторошні засерчить,
І зараз тяглом закишкуєш,
І в буркоті закендюшить.
Ta що аби що ти верзлялом,
Не казку кормом слов'ять:
Ось ну, закалитку й брязгалом
To радощі заденежать.
Енеус принцепс есть моторний,
Формозус, гарний і проворний.
Завзятіший од всіх бурлак!
Удавсь на всеє зле проворний,
Bo хлопець хоч куди козак...

.....
Еней був парубок моторний!!!

Корифей зникає в кольоровому тумані. Вирує танець “Гопак”. Шаблі блищають, тріщать куліси, навколо блискавка і списи. Ряди рідіють козаків і лиши один — “вже без підків” — гребе під себе вояків, як лев полює на вовків.

A хор стародавньогрецький, завиваючи та сміючись, зарухався так, що кудись зникли тоги золоті. Перед нами молодиці в українських плахтах та розшитих сукнях, та розписаних чобітках, та в веселих очіпках і хусточках.

Козаки і Дівчата (*співають, танцюючи*).

Ой, кум кумі рад,
Завів куму в виноград.
Ой їж, кумо, ягідки,
Которії солодкі!
А которії гіркі — для моєї жінки.
А которі зеленухи — для моєї телепухи.
Ой, кум кумі рад, завів куму в виноград.
Ой їж, кумо, ягідки, которії солодкі!

Вирує шалений танок. Іскриться усмішками, веселкою безтурботної радості бринить. Та раптом, на якусь мить, всі насторожено завмерли. Помітили безтурботні, що з усіх боків оточені ворогом. Войни, мабуть, греки, направили свої списи на веселий люд. Завмерло все у німому чеканні. Та ось заголосили молодиці, завиваючи в терцію.

Молодиці. Но греки, як спаливши Троюо,
Зробили з нею скирту гною,
Зробили греки скирту гною
Тоді, як попалили Троюо.

Спалахнуло величезне вогнище. Поповзло, крізь дим, по всіх картинах майстерні. Кинулися греки на козаків. Загули літаври. Жінки розбіглися хто куди. Двадцять списів впиваються у панцир Енея. Підносять його, бідолаху, вгору. А він, розмахуючи шаблюкою, регоче і п'є горілку. Все вище злітає Еней на списках. Козаки припили до порталів, немов барельєф. Греки переможно піднімають свою зброю догори і зникають у димових хмарах. Еней мішком — долі. Лежать його воїни, які поснували чи то від шаблі, чи то від сивухи...

На високій драбині з'являється пишина молодиця і голосом вертепної ляльки пицить.

Молодиця. Він, взявши торбу, тягу дав,
Забравши деяких троянців,
Осмалених, як гиря, ланців.
П'ятами з Трої накивав.

Еней, ледве тримаючись на ногах, будить свою ватагу. Поволі всі прокидаються і починають будувати корабель з усього, що під руки потрапляє. Нарешті, фантастичний корабель (столи, лави, драбини, списи-весла, вітрила з сорочок і т.п.) збудовано. Чути ритмічний гуркіт літаври. “І раз, і два, і три...” — чути чийсь голос. Попливли. З'являється давньогрецький хор у тогах.

Хор (*в терцію, завивання, гекзаметром*).

І швидко поробивши човни,
На сине море поспускав.
Троянців посадивши повні,
Він, куди очі почухрав...

На драбині з'являється Юнона.

Юнона. Но зла Юнона!!!

Хор Хлопців.... сучча дочка!!!

Хор Дівчат. Розкудкудахкалась, як квочка.

Хор Хлопців. Енея не любила — страх,
Хотіла, щоб і дух не пах.

Хор Дівчат. А гірш за те їй не любився,
Що, бачиш, в Трої народився

Венера (*з-за хмари*).

І мамою Венеру звав.

Корифей. І що його покійний дядько,
Паріс, Пріамове дитятко,
Венері яблучко віддав.

Хор Дівчат. Побачила Юнона з неба.
Що пан Еней на паромах,

Геба. А те шепнула киця Геба...

Юнона (*до Геби*).
Мене узяв великий жах!
Вдягни спідницю і шнурівку
Поглянь, яка ж бо то краса.
Позаздрять навіть небеса.
Візьмемо хліба на тарілку,
Ось крашанки і ковбаса.
Гайнем к Еолу, як оса,
Він бог вітрів, а за горілку
Ta ще й в придачу гарну дівку
Енея скрутить, наче пса.

Epizod 2

Еол, Юнона та Геба.

Юнона. Здоров, Еоле, як живеш?
Скажи мені — чи гостей ждеш?..
Будь ласка, сватоньку-старику.
Ізбий Енея з пантелику.
Дозволь, я сяду на ослін.

Тепер пливе по морю він.
Ти знаєш, він який сущіга,
Паливода і горлоріз,
По світу як іще побіга,
Чийхсь багацько виллє сліз!
Пошли на його лихо злеє,
Щоб послизнутися Енею.
За сее ж дівку чорнобриву,
Смачную, гарну, уродливу.
Тобі я далебі що дам.

Еол (*обіймаючи Гебу*).

Гай! Гай! Ой, дай же його кату!
Я все зроблю за сию плату!
Та я для тебе обіщаюсь,
Енееві я лялас дам.
Я хутко миттю постараюсь
В трістя його к чортям загнать.
Прощай же! Швидше убираїся!
Обіцянки не забувайся.
Прощай. А киця зоставайся.
Мерцій швиденько роздягайся
І будем бурю підніматъ.

Геба.

Ми не одні тут на господі,
Відправ всі вітри із двора.
Вели поганій буть погоді...
Хай море хлопців погойда!

Еол.

Для тебе, кицю, і Юнони
Переступлю усі закони!

Дивися! (*Махнув рукою*.) Море спузирено!
Водою мов ключі забило!

Геба (*весело*). Прекрасно! Вітри роздулися!

Еол цілує Гебу.

Геба (*мліючи*). Ще! Ще! Хай море аж реве.

Еол Дивися! Слізми троянці облилися.

(*махає руками*). Енея за живіт бере!

Всі човники їх розчуухраю,
Якщо тебе пообнімаю...

Починає ганятися за Гебою. Захвилювалося море. Засвистів вітер.
Хвилі стали розгойдувати корабель Енея.

Денис.

Хто в Бога вірує, рятуйте!
Прокляті вітри! Та не дуйте...

Пархома. Ей ти, з сідою бородою,
Пане добродію Нептун!
Сидши, мов демон, під водою,
Ізморшившись, старий шкарбун!
Коли б струхнув хоч головою!

Терешко. Зроби що-небудь із водою!
Бач, море з міха, аж реве,
Енея за живіт бере!
Ну, пожалій хоча б мене!

Дід Панько. Хоча б мене!..

Абсест. ...Або мене!

Еней. Ти чуєш? Я тобі, Нептуне,
Півкопи грошей в руку суну,
Аби на морі шторм утих,
Бо ми набралися сто лих.

З води висунувся Нептун.

Нептун. Нептун іздавна був драпічка!

Паланта. Почув Енеїв голосок.
Шатнувся зараз із-за пічки...

Нептун. Півкопи — то-таки шматок...
Еней. Давай швидесенько вилазь,
Загомони на вітрів грізно!

Нептун. Чого ви гудете так пізно?
До моря, знаете, Вам зась!
Ну що? Патлаті, схаменулись?
А ну, всі драла до нори,
До ляса, мов ляхи, шатнулись
Або од їжака тхори!!!

Еол, залишивши Гебу, тікає.

Геба. Нептун же зараз взяв мітелку
І вимів море, як світелку...

Еней. О! Сонце глянуло на світ,
І я тогді як народився,
Разів із п'ять перехрестився.

Нептун. Ну от і все! Чекай-чекай!
Півкопи грошей віддавай!

Еней. Спасибі, дядьку! На! Тримай!

Нептун. Ото і все. Ні дать — ні взяти!

Прошай. (До Геби.) А киця зоставайся.

Мерщій, швиденько одягайся
І будем хату підмітать.
Візьми оцю мою мітелку,
Зроби чистенькою світелку,
Щоб сонце глянуло на світ.

Нептун і Геба зникають. Еней бере великого кухля.

Epizod 3

- Еней.** Велю готовити обід!
Обід — такий, що й не згадати!
Прошу горілку не хлистати!
А тільки кухликом ковтати!
І галушками зайдати!
Бо буде нам усім тут грець!
Нехай благословить нас мати,
Всьому буває свій кінець.
Ну будьмо!..
- Троянці.** ...Будьмо! Наш отець!
Еней. А зараз — пісню заспівати...
І ляжем, хлопці, спочивати...

Троянці хильнули чару одну, другу, третю і заспівали.

Покажіть нам самограй
Який сам не грає.
Коли вип'еш, то не в рай,
В пекло потрапляеш.

Козаки попадали.

- Еней (бурмоче).** Горілку прошу не хлистати,
А тільки кухликом... (Падає).

- Хор.** Зтихло море, спили хвилі,
Сплять козаки, немов в могилі.

З хмар на корабель сплигнув Купідон.

- Купідон.** Богине! Матінко Венера!
Дивись, дивись, яка химера!
Прокинься, глянь, який фасон.

- Венера.** Я бачила зловіщий сон!
Купідон (показує на п'яних троянців).

Це все Юнона! От же шльоха.
Проворна, враг її б уязв.

Венера. Я бачу, бачу — заполохав
Еол синка, а той захляв.
Умиюся, причепурюся,
І як в неділю наряжуся.
Як би до дудки на танець!
Піду к Зевесу на ралець!

Венера кинулася до Зевеса на Олімп, та дорогу їй перетнув Меркурій.

Меркурій. Пожди! Зевес кружка сивуху...
І оселедцем заїда...

Німфи (*регочучи*). Він, сьому випивши восьмуху,
Послідки з кварти виливав.

Венера. Послухай, коник-жеребець,
Клич тата — він мені отець!

Меркурій. Прийшла Венера, милив тату!

Зевс. То й що? Пускай її у хату!

Венера. О Бог Богів! О наш Зевес!
До тебе маю інтерес,
Еней, синочок мій моторний,
І хлопець хоч куди козак.
На злес зовсім не проворний,
Бо не завзятий він бурлак.
Чим пред тобою, милив тату,
Син заслужив такую плату?
Усі як в свинки грають їм.
І все найбільш ота Юнона,
Ганя за ним із макогоном,
Коли б вона та не бісилась,
Замовкла і не комизилась,
І не цькувала би чмелів.
Щоб ти се сам їй ізвелів.

Зевс. Ой, доцю, ти моя голубко,
У правді я твердий як дуб.
Чекай — доп'ю оцього кубка
І слово виплюну із губ.
Гей, підскажіть гарненьку риму...

Німфи. Хай пхастесь Еней до Криму.
Зевс. До Криму? Ні! За всю провину
Нехай мандрує аж до Риму,
І там збудує сильне царство,

Хай заведе своє там панство,
Він буде не малий панок.
На панщину весь світ погонить,
Багацько хлопців там наплодить
І всім їм буде ватажок.

- Венера.** Заїде до Дідона в гості...
Зевс. І буде там бенкетувати?
Венера. Полюбиться її він мосці!
Зевс. І буде бісики пускати?
Об неї тертися очима?
Ні, доню, хай чухра до Рима
І ніякого там інтима...
Іди, небого, не журися,
Попонеділкуй, помолися.
Все буде так, як я сказав!
- Німфи.** І він її поцілував.

Небеса зникають.

Epizod 4

Боса, обдерта ватага, співаючи голу пісню, одягнену в танок, рачкує вздовж заквітчаного тину. Попереду, як ведеться, рачкує Еней.

Козаки (*співають*).

Сухая верба, мокра калюжа.
Розгнівалася жінка на мужа.
Розгнівалася жінка на мужа.
Сухая верба, мокра калюжа!

Еней. А я пливу, що аж обридло,
А берега усе не видно,
Це море так мені огидло,
Що я б на нього й не дививсь...

Знайшов у лопухах пусту сулію. Нюхає.

Коли б, скажу, умер я в Трої,
Уже б не пив сеї гіркої
І марно так не волочивсь...

Ентелл (*тягнучи величезного човна з порожніми пляшками*).

Я чую — берегом запахло,
Цибульку чую і часник...

Абсест. Ні, це з підливою індик,
А може, й півень кудкудахло...

Ентелл Мед... Пиво... Брага...
(нюхає повітря). Сирівець!

Дід Панько. Сивуха...

Ентелл. Свіжий калганець!

Всі. Земля! Земля! Всьому кінець!

Виповзли козаки з бур'янів, аж гульк — перед ними хата. Над дверима написано “Шинок Карфаген”. А на порозі молодиці — Гандзя і Явдоха.

Гандзя і Явдоха (*разом кричать*).

На цій землі живе Дідона!
А город звався Карфаген!

Терешко. Розумна пані?

Гандзя і Явдоха. ...О! Моторна!
Для неї трохи цих імен!

Ентелл. Трудяща?

Гандзя. Дуже працьовита.

Еней. Весела? Гарна?

Явдошка. Сановита...
Бідняжка — бо вона вдова.

Еней. За мною, хлопці! Там лафа!

Дідона (*співає*). Відкіль такі се голytіпаки?
Чи рибу з Дону везете?
Чи, може, виходці-бурлаки?
Куди, прочани, ви йдете?
Який вас враг сюди направив?
І хто до города причалив?
Якась ватага розбішак?
Відповідайте, як не так.

Козаки (*хором*).

Ми всі, як бач, народ хрещений,
Волочимся без талану.
Ми в Трої, знаєш, порождені,
Еней пустив на нас ману.

Абсест. Дали нам греки прочухана.
І самого Енея-пана
В три ший вигнали відтіль.

Ентелл. А він звелів покинутъ Трою.

Абсест. Підмовив плавати з собою.

Всі. Тепер ти знаєш, ми відкіль.
Помилуй, пані благородна!
Не дай загинуть головам.

Будь милостива, будь незлобна.
Еней спасибі скаже сам.

Пархома. Чи бачиш, як ми обідralись!
Убрання, постоли порвались,

Всі (*плачуть*). Охляли, ніби в дощ щеня!

Жінки (*до Дідона*). Кожухи, свити погубили.

(*До козаків.*) Ви з голоду в кулак трубили?

Козаки. Така нам лучилась пеня.

Терешко. Чи бачиш, як ми обідralись!
Убрання, постоли порвались!

Дід Панько. Дивись, Дідона як рида
Із білого свого лиця
Платочком сльози обтира.

Дідона. Коли б... Троянця-молодця
Енея вашого злапала,
Уже б тоді весела стала,
Тоді великдень був би нам!

Паланта (*випхнув Енея вперед*).
Тут плюсь — Еней, неначе з неба.

Еней. Ось, ось де я, коли вам треба!
Я дуже схожий сам на себе!
Дідоні поклонюся сам.

Всі (*хором*). Потім з Дідонаю обнявши,
Поцілувались гарно так,
За рученьки біленькі взявшись,
Балакали то сяк, то так.

Еней. Коли?

Дідона. ... Тоді!

Еней. ... А може, зразу?

Дідона. Ще підчеплю якусь проказу!

Еней. А може?..

Дідона. Ні! I не питай.
Іди мерщій себе скупай.

Еней. Купались ми у океані,
Клянусь, лебідко, як у бані.

Дідона. Отож-бо й видно, по очах,
Ти, бачу, хлопче, утомився,
А може, й зовсім утопився?
Бач, у гріах, як в реп'яхах.

Терешко (*плач*).

Ти бачиш, як ми обірвались,
Убрання, постоли порвались,
А знаєш, як ми зголодніли?
Аж пальці й вуха поніміли!

Дідона.

Іди собі і не барися.
Ей, Гандзю-цяця, придивися.
Хай вишкурить оту багнюку,
Поглянь на пузо і на руку.
Помий його та одягни,
Але дивися — не утніть
Якуюсь каверзу — цей мій,
Його чіпати не посмій.
Зроби із цього гультивіса
Медовий шулик чи Паріса,
І не дивись на мене рогом,
Бо дам такого тропака!
Зроби, прошу тебе, небого,
Не гультіпаку — козака.

Еней.

А може?

Дідона.

... Ні, і не проси! —
Пожди до ранньої роси.

Еней.

Коли?

Дідона.

... Тоді!

Козаки (*разом*). ... А може?..

Дідона.

...Hi!

Не вподобляйся до свині.
Чекай — ще будеш танцювати
На припічку і серед хати.
Для тебе вигадаю грище,
Удвох заліzem на горище...
А підведись! За мене вищий?
Нічого! Будь здоров, лайдаку,
Іди за Гандзей, небораку.

Еней (*благально*). А може?..

Дідона.

... А-а-а ну дай — з похмілля
Хай хлисне хлюпом мого зілля
І авансує те весілля,
Яке ми зробим навесні.

Козаки кинулися до дівчат. Дівчата до козаків.

Дідона.

Ти глянь, як всі попарувались.

Що? Нетерплячка вже бере?
Спочатку одягніть вбрання нове!

Еней.

А може...

Діона.

... Ні, сказала ж — ні!

Ідіть умийтесь, плотоводи.

А ми тут приберем господу.

Чого розсілись, як ті гуси —

Несіть одежу чорновусим,

Несіте поросят печених,

Курей, гусей, качок варених.

П'ять казанів подайте юшки

Та з часником несіть галушки,

Цибулю, сало, огірки

І не забудьте про пляшки.

Отак і сяк, і сяк і так,

Поговорили гарно всмак.

І наш Еней, наш босорванець

За Гандзею, мов бусурманець,

Поплівсь, щоб вишкурити себе,

А може... Ой, хай бог поможе

Зробить тій Гандзі алібе.

Epizod 5

Всі розбігаються. Чути пісню, яку співає Гандзя, а хлопці підспівують. Снують молодиці з кімнати до баньки, із баньки до кімнати. Веселі. Підморгують одна одній. Носять білі сорочки та простирадла хлопцям. Нарешті, вмиті та свіженькі вкотилися всі до хати.

Ентелл.

Ну що за гай-гай до жінок,

Щоб розігріти їм бочок?

Дід Панько.

А молодиць тут наче пчіл.

Ну кличте нас скоріш за стіл!

Терешко.

Бо знаєш, як ми зголодніли,

що пальці й вуха посиніли.

А тут якраз Еней з'явився. (Він, мілом митий, аж світиться. Розчервонівсь, причепурився).

Діона.

Гей, молодиці-цокотухи,

Гостям подайте варенухи,

По філіжанці піднесіть,

По баляндрасах понесіть.

(До козаків.)

Не поцурайтесь хліба-солі,

Боршу скуштуйте, галушок,
Готуйтесь, кушайте доволі,
А там з труда до подушок.

(До Гандзі.)

Ей, Гандзю, може то од мила
Ти очі в п'яти потопила?
Чому пухнасті оченята
Ховаєш, наче кішка хвіст?
Ти Гандзю-цяця, маєш хист
Забутий де свята, а не піст!
Я ж бачу: груди-поросята
Танцюють гопака в весь ріст...

Гандзя. Еней... скажу... так розходився,
Як на аркані жеребець,
Коли помився і умився
Пішов, як дурень, у танець...
Мої підківки забряжчали...
До танців жижки задрижали...

Дідона. І ви стрібали гоцака...

Гандзя. Еней, матню в кулак прибрали
І не до солі примовлявши,
Садив крутенько гайдука.

Дідона. Ой, дівко, бачу ти така,
Що не пропустиш козака.

Гандзю. А ви, паньматко?

Дідона. ... стисни губи,
Бо втратиш брови, вуха й зуби.
Запам'ятай, що ти — не я!
Бо бачу, ти така свиня,
Що дай тобі манюні крила...
То ти б і землю й небо зрила!
Отак взяла б оце барило
Об твою голову розбила!

Всі давно попарувались. Вільне місце лиши біля Енея. Чарки повні. Чекають усі Дідона. Дідона сіла біля Енея.

Еней (підносить чарку).

Ми всі, як бач, народ хрещений,
Волочимось без талану.
Ми, знаєш, в Трої породжені...

Дід Панько (з пафосом). Еней повів нас в далину.

Абсест (з ще більшим пафосом). Дали ми грекам прочухана.

І самого Енея-пана
З тріумфом винесли відтіль.

Ентелл (*хвалиться*). Це я звелів покинут Трою,
Підмовив плавати з тобою.

(*Сідає серед дівчат*).

Всі (*кожен своїй дівчині*).

Тепер ти знаєш, ми відкіль.
Помилуй, пані благородна,
Будь милостива, будь незлобна,
Еней спасибі скаже сам!

Терешко (*з патетикою*). Чи знаєш, як ми обідрались?
Убрання, постоли порвались...

Еней. Всьому буває свій кінець.
Ну будьмо?

Всі. Будьмо, наш отець!

Усі разом випивають.

Всі. До дуру всі тоді ми пили.
(*Співають*).

Гей, то не кума,
Що вночі не сниться.
Гей, то не корчма,
Де не б'ють по пиці.
Покажіть мені куму,
Що не любить кума.
Покажіть мені корчму,
Де немає шуму...

Діона. Бач, розспівались, наче піvnі.
Ге добрі хлопці?

Молодиці-карфагенянки. ... О! Чарівні!

Гандзя. Грай музико, бо ти звик.
Дери лико, роби смик.
Як не зробиш з лика сміка...

Козаки. То ти таки не музика!

Молодиці. Нуте, хлопці, нуте жаваі,
Нуте. Погуляйте!
Одні плачте, другі скачте

Козаки. А треті співайте!!!

(*Молодиці не встигли її перезирнутись, а троянці вже чередою навколо Дідони*).

Козаки-трянці. Дідоно моя, переяславко,
Поцілуй же мене, моя ластівко.
Поцілуй же мене, моя ластівко...

Дідона. Так що ж, так ну ж, так поцілую,
Та у тую губоньку, ой у золотую.

Вуса в Енея засмикалися, брови загралі. А молодиці взже навколо нього брикаються.

Молодиці-карфагенянки. Ой я маю гарну хату,
В рушники прибрату.
Чом ти мене, козаченьку,
Не хочеш кохати?

I пішло... і пішло... де там ранок, де обід, наче й ніч надворі, а тут ище й не смеркалося.

Явдошка. Запряжу я бугая — куди люди, туди й я!
Ентелл. Запряжу кнуря я в рожки, та й поїду до Явдошки.

Абсест. Запряжу я півня в сани, та й поїду до Оксани.

Палінур. Запряжу себе у танці, та й поїду я до Гандзі.

Еней. Запряжу я три ворони, та й поїду до Дідона.

Всі. Ой, дуки, дуки, дуки, подалися закаблукі,
Закаблукам лиха дам, достанеться й передам.

Дідона. В місяці юлі випала пороша,
Тим дід полюбив,
Думав, що хороша.

Палінур. Обізвався козак на солодкім меду:
Гуляй, гуляй, чорнобрива, я додому проведу.

Дідона (*заводить своє*). У тій баби нема зубів,
Ще й руки одної.
Дід до неї припадає
Як до молодої...

Палінур. Вражі гуси воду пили і жупан укоротили...
Еней. Ой, Дідоно моя, наливай нам меду!

Бо я зараз тебе, мила, та й додому заведу!

Дідона (*продовжує*). Посадив її на лавці, та став чепуритися.
Трянці. Та не бачить, що бабуся к чорту не годиться.
Молодиці. А солома — не полові, та й дівчина чорноброва.
Всі. Схватилася шура-бура і в солому жбурнула...
І шумить, і гуде, дрібен дощик іде...

Вирує “Карфаген”.

Гандзя. Закрутила шура-бура та й у гречку затягнула.

Налетів Палінур. За спідницею учепився, під столом опинився та й шукає Гандзю там. Свічки миготять. З-під столу, хекаючи, обізвався дует.

Гандзя. Козачен'ку чорновусий,
Чого в тебе жупан куцій?
Може, ти не козак,
А таке собі “так-сяк”?

Палінур. Я козак не “так-сяк”!
І коли б воно не так,
То не був би я козак!
Бо козак — це не дяк!
Не дивак, не відьмак,
Не кріпак, не прусак,
Не свояк, не чужак,
Аж ніяк, як-не-як,
Бо “одначе” не “однак”,
Не “так-сяк”, бо не так,
Коли все одно ніяк!
Ось що, Гандзю, є козак!
Нема в світі молодиці,
Як ти, Гандзю білолиця.

Гандзя. Ой скажіте, добрі люди,
Що зі мною тепер буде?

Разом. Гандзя цяця! Гандзя рибка,
Гандзя добра молодичка.

Як вони там удвох танцюють під столом — не збегнути... Он вже і молодиці покотилися. Та й троянці, неначе в чорта очі запозичили, хитаючись, падають.

Дідона. Я зараз вигадала грище!

Терешко. Що? — Всі поліzem на горище?

Дідона. Зіграєм в котика і мишки!
Побачим, як без передишкі
Троянці вміють гарçювати!
Попрошу очі зав'язати!
Музикам “Журавля” заграти!

Дівчата підскочили до троянців і позав'язували їм очі. Музики завели на скрипках “Журавлю”.

Дід Панько. Ну що ж... самі так захотіли...
Покою не дамо дівкам!

Щоб всі пищали та сопіли,
Дамо приманку жіночкам.

Троянці починають ловити жіночок. Вереск. Писклявий сміх. Всі знову паруються. Нарешті, стомилися всі.

Еней (*загріб Дідону і повалився на стіл*).

Все, більш не можу — хочу спати!
От де стою, то там і ліг!

Палінур (*обнімаючи Гандзю*).

А ми... піду собі за хату!

Ентелл (*несучи на руках Явдоху*). А я в хлівець!

Абсест. А я під стіг!

Дід Панько і Терешко (*разом*).

А ми, признаймось, так хлінули,
Що де упали — там заснули.

Палінур (*повернувся до хати вже з трьома молодицями*).

Сопли... Харчали... і хропли... (*Падає*).

Молодиці. А хто подужав, ті тягли...

Еней (*засинаючи*). І довго спати не давали.

Паланта. Бо вдвох чи втрьох кудись упали.

Ентелл (*засинаючи*). Возились, начебто коти.

Всі заснули.

Epizod 6

Юнона (*висунулася на печі*). Но зла Юнона...

Всі (*крізь сон*). ... Суча дочка
Знов розкудахталась, як квочка.

Юнона.

Еге, та в цьому “Карфагені”,
Як в Колізей на арені.
Вставай, старий, та подивися,
Егейським святом подавися.
Ти чуєш, дурню-лежебоко,
Прокинься, хоч би ненароком
Та подивися лівим оком —
Як той троянський мартопляс...

Зевс (*крізь сон*). Де? Що? Кому? Який Парнас...

Юнона. Та не Парнас, а мартопляс —
Еней, онучок, лоботряс,
Він у Дідони поселився,

Всю ніч возився, щоб сказився,
Як з оселедцем сірий кіт.
Аж лився деколи і піт.
Пустився знов бенкетуватъ.

Зевс. Забув і в Рим щоб мандруватъ?
Ах, сучий син Венери мать.

Юнона. Дідону має, мов за жінку,
Убивши добру в ней грінку,
Мутить, як на селі москаль!

Діона (крізь сон).
Еней мій — парубок моторний,
Ласкавий, гарний і проворний
І гострий, як на брітві сталь.

Юнона. А перед цим він Гандзю-паню
Підмовив паритися в бані.
Уже ж було не без гріха!

Зевс. Ну, знаєш, Гандзя не плоха!
Ну, а Діона полюбила...

Юнона. Аж розум весь свій погубила,
Олімп цього їй не простить!
Так ти не сердишся ѹ на мить?

Зевс. Ні-ні, дивись, я розкричався!
Аж цілий світ заколихався.
Енея лаю на весь рот:
“Чи так-то, гадів син, він слуха?
Убрався в патоку, мов муха,
Засів, буцім в болоті чорт...”

Юнона (до німфи). Підіть гінця йому кликніте.

Зевс. До мене зараз щоб прийшов.
Глядіть же, цупко прикрутіте,
Щоб він в шинок та не зайшов!
Бо хочу я кудись послати
Ійон, Ійон же, вража мати!
Але Еней наш зледащів!

Юнона. А то Венера все свашкує,
Енеечка свого муштрує,
Щоб він з ума Дідону звів!

Німфа. До вас Меркурій лізе в хату!
Юнона. Клич!

На хмару лізе Меркурій. По всьому видно, що він напідпитку.

- Меркурій.** Я уже готовий, тату,
Куди ти схочеш, посилай!
Полізу в пекло або в рай!
- Зевс.** Біжи лиш швидше в “Карфагену”
І пару розлучи скажену.
Нехай з троянцями не блудить,
Свою Дідону хай забуде,
Мерщій відтіль хай утікає
І будувати Рим чухрає,—
- Юнона.** А то заліг, як в грубі пес.
Зевс. Коли ж він буде й ще гуляти,
То дам йому себе я знати,—
- Юнона.** От так сказав, скажи, Зевес.
Зевс. Ну а тепер лягаймо спати,
Бо перебила інтерес!

Пірнає в хмару. Чути чи то грім, чи то храпіння.

Епізод 7

*Садок вишневий коло хати.
Хрущі над вишнями гудуть.
Затихли всі і не моргнуть.
Аж тут Меркурій біснуватий
Зваливсь Енееві на груди...*

- Меркурій.** Тебе куди Зевес послав?
А ти що робиш? П’еш сивуху?
Перетворився на псяюху,
На бабу шаблю проміняв?
А ну лиш, швидше забираїся!
З Дідоною не женихайся!
Зевес не дурно похвалявсь,
Получиши добру халазію.
Він видавить з тебе олію,
От тільки ще тут побарись.
Гляди ж, сьогодні щоб забрався,
Щоб нищечком відсіль укрався,
Мене у друге не дождись!

Меркурій зникає. Еней шмигнув, як пес до хати — своїх троянців полохати. А в хаті покотом усі: молодиці-вдовиці, козаки та дівчата, аж репас хата. По кутках, під столами — хто де, навіть одне на одному

чи двоє на трьох. Хто без очіпка, хто без пояса, хто без спідниці, бо шаровари та шапки гойдаються на миснику чомусь. Хто де! Чорт не розбере.

Еней (*пошепки, щоб молодиці не почули*). Вставай!

Палінур (*крізь сон*). ...Ти хто?

Еней. Хто?.. Еней!

Палінур. Який Еней? Геть із очей!

Терешко (*крізь сон*). Еней отам... серед садка...

(*крізь сон*). Або танцює гопака...

Або в Дідони... п'є... елей...

Палінур. І не чіпляйся до людей.

Еней тряс Палінура.

Палінур. Пусти! Бо влипнеш до дверей!

Еней... (*сміється*). Який у біса ти Еней?

Дід Панько (*крізь сон*). Еней наш... парубок моторний
І хлопець... хоч куди... козак (*засинає*).

Паланта (*крізь сон*). А ти на злее все проворний...

Абсест. Іди собі і спи, лайдак!

Терешко. Еней отам... серед садка,

Або танцює гопака,

Або в Дідони!... єсть гусей.

Еней (*у відчай падає на коліна перед хати*).

Дурні халяви! Просинайтесь.

Од Зевса маю я наказ!

Пошвидше з клунками збирайтесь,

Бо порубаю всіх якраз!

Зевс наказав мерцій тікати

І Рим де-небудь збудувати!

Інакше близкавку і грім

На нас, їй-бо, запустить Він!

Поволі козаки стали прокідатися.

Паланта (*тримаючись за голову*). Ой!..

Пархома (*ракчи*). Ой!

Дід Панько (*лежачи*). Ойо-йой!

Терешко (*повзе*). Ойо-йойо-йойо-йой!

Всі (*разом*). Ой!

Ентелл. Ой-й-й!... дуб!

Палінур. ...Дуба-дуба!

Абсест. Дівчино моя люба!

Паланта. Набреха-али на ме-е-е...
Денис. ... Не!
Дід Панько. Що ходив я до тебе.
Паланта. Хвиги...
Паланта. ... Миги...
Вдвох. ... Да-ру-вав!
Ентелл. А витрішки продавав!
Всі (*співають просинаючись*).
Попід тином біжить мати
Свою дочку переймати.

Проснулися всі жінки-карфагенянки. Не зрозуміши, в чим річ, стали підспівати, гадаючи, що “грище” продовжується.

Жінки (*весело*). На вулицю, моя мати,
З парубками танцювати.
Всі (*разом*).
Ой дуб, дуба, дуба,
Дівчино моя люба,
Набрехали на мене,
Що ходив я до тебе.
Хвиги-миги дарував... (*I так дали*).

Отак потихеньку-потихеньку... I пішло... I пішло... Заживотіло. Затупотіло. Понеслось. I вже вогонь, а не пісня. Еней занепокоївся. Хоче зупинити козаків, але куди там.

Дідона весело схопилась. Протерла очі. Хильнула сирівця і до Енея мерцій. Еней зовсім було розгубився, але прийшов-таки до тями.

Еней (*весело*). Чекайте! Вигадав я грище!
Ходіть сюди швиденько біжче.
Зіграєм в котика і мишкі!
Побачим, як без передишкі
Дівчата вміють гарçювати.
Учора ми вас тут ловили
І не могли ніяк впіймати.

Всі сміються.

А зараз ви, дівчатка милі,
За нами будете скакать.
Попрошу очі зав'язать
І в журавля ізнову гратъ!

(*До козаків*)
Всім зав'язати прошу очі
На цілий день, аж до півночі!

Швиденько! Чули мій наказ,
Бо порубаю вас якраз (*Сміється*).

Козаки зав'язують очі молодицям. Тихенько крадькома хапають свої клунки і хотіли вже дати драла, як раптом Дідона, мабуть, серцем щось відчула. Шарпнула з очей хустку і очам не повірила. Еней так і завмер на півдорозі.

Дідона. Постій, прескурвий, вражай сину!
Зо мною перше розплатись,
Бо задушу, як злу личину!
Куди? Стояти! Зупинись!

Карфагенянки зірвали хустки з очей. Оторопіли. Козаки теж стояли мовчкі, всі смутні. Баби схопились, наче рать. Оточили колом і чомусь заспівали смутно.

Молодиці-карфагенянки (*плачучи*).
Розпрягайте, хлопці, коней,
Та лягайте спочиватъ...

Еней (*кричить*).
Сирени, хлопці, це сирени!
Швиденько вуха затикайте!
На кораблі свої тікайте!
І відпливаєм геть з арени!

Троїці заридали, але вуха таки затупили пальцями. Заголосили і жінки.

Дідона. От так за хліб, за сіль ти платиш?
Привикши тільки насміхатись,
Розпустиш славу по мені!
Нагріла в пазусі гадюку,
Що послі ізробила муку,
Послала пуховик свині!
Згадай, який прийшов до мене,
Що і сорочки не було,
І постолів чорт мав у тебе,
В кишені пусто — аж гуло?
Мав без матні одні холоші,
І тільки слава, що в штанах,
Та й те порвалось і побилось,
Аж глянуть сором, так світилось,
Свитина вся була в латках.
Чи я ж тобі та не годила?
За що мені у ребра вила

Отак узяв і утопив?
Чого, кажи, ще захотів?

Еней. Чого, лебідко, заридала?
Бач, серденько мені порвала.
Запінилась, посатаціла,
Неначе дурману із'їла...

Молодиці.

— Поганий!
— Мерзкий!
— Скверний, бридкий!
— Нікчемний!
— Ланець!
— Католик!
— Гульвіса, пакосний, престижний!
— Негідний злодій!
— Еретик!

Діона. Нехай лизне тебе сам чорт!
Трясешся, мов зимою хорт.

Явдоха (*плач*). Щодень було у вас похмілля,
Лилася горілка, як вода.

Перша карфагенянка (*ридаючи*).
Щодень банкети, мов весілля.

Друга карфагенянка (*голосить*).
В “парнаса” грали і в “хлюста”.

Гандзя (*завиваючи*).
Ми вам годили кожен день.
Були ви, хлопці, п’яні й ситі.
Кругом помиті і обшиті,
Хоч голі прибрели, як пень.

Молодиці (*кохна окремо до свого троянця*).
— Мандруй до сатани з рогами!

— Нехай тобі присниться біс!
— Щоб враг побрав вас, всіх гульвіс
За те, що ви зробили з нами!
— Щоб доброї не знали долі!
— Щоб не пили ви цілий рік!
— Були щоб з вами злії болі!

Діона. Щоб ви шаталися повік!
Я все для тебе потеряла,
Людей і славу занедбала.

Еней. Зевс наказав мерщій тікати
І Рим де-небудь збудувати...

Діона. Познайте, молодиці гожі,
З Енеєм бахурі всі схожі...
О пуцьверинку Купідоне!
Любуйся, як Діона стогне...
Ой Гандзю, цяця, рибко, любко,
Рятуй мене, моя голубко.
Нема у серця моого сили,
Куди мні бігти? — до могили!
Мабуть, настав останній час.
Боги! Я з ним забула вас!

Вибігає. За нею всі жінки. Троянці залишились перед хати. Рантом вікна засвітилися. Козаки до вікон і... відсахнулися. Величезне воғнище шматувало цариню.

Гандзя (*вбігла в хату*).

Що ж ви, троянці, наростили?
Ні за що душу погубили —
Вона себе живцем спалила.
Негайно вимітайтесь з хати,
Ідіть-блукайте Рим шукати.
Еней... Вона тебе любила...

Epizod 9

Море. Зорі. Ні вітру. Ні хвиль. Козаки заїхурилися, навіть веслами не гребуть.

Еней. А я, пропливши синім морем,
На Карфагену оглядавсь,
Боровся я, сердега, з горем.
Слізми, бідняжа, обливавсь...

Еней (*тихо і сумно співає*).
Ой чий то кінь стоїть,
Що сива гривонька,
Сподобалась мені, сподобалась мені
Тая дівчиночка.

Троянці. Не так та дівчина,
Як біле личенько.

Еней. Подай же, дівчино, подай же, любая,
На коня рученьку.

- Молодиці.** Рученьку подала,
Правдоńку сказала:
Дідона. Ой лучче б я була, ой лучче б я була
Кохання не знала.
Всі. Кохання, кохання
З вечора до рання,
Як сонечко зійде, як сонечко зійде,
Кохання відійде.
Дідона, Еней. Як сонечко зійде, як сонечко зійде,
Кохання відійде...

Марево зникає.

- Еней** (*вимірюючи слізозу*).
Куди тепер ми, братця, підем?
В Італію ми не доїдем.
Бо вітер дуже щось шпве,
Італія відсіль не близько,
Човнів ніхто не підкує.

Почулася сицилійська мелодія.

- Абсест.** От тут земелька есть, хлоп'ята,
Відсіль вона невдалеку:
Сицилія, земля багата.
Ентелл. Вона мені вже до смаку!
Еней. Дмухнім лиш, братця, ми до неї
Збивати прикроши свої.
Там добрий цар живе Аcest,
Ми там, як дома, очуняєм.
Абсест. I як у себе, загуляем!
Всього у нього вдоволь есть.
Еней. Прошу буть чемними, лайдаки,
Ми козакі. А не козаки.
I будьте гречними з людьми,
Bo сицилійці — це не ми.
Вони пихаті лобуряки
I досить вчені таргани.
Щоб кожен про жінок забув,
I матюків щоб я не чув,
За самогон зніму штани,
Коли дізнаюсь, що хильнув.
Запам'ятали, хоч на мить?

Ану ж бо разом повторіть!
“Щоб я про жіночок забув!”

Дід Панько (*обурено*). Щоб я про жіночок забув?
Троянець я!

Еней. Ні. Ти ним був.

Дід Панько (*ще більше розпалоється*).
А хто ж я — все не доберу?

Еней. Ти сициліець!

Всі. Ну і ну!

Еней. Отож забудьте про війну.
Повторюй! — “Матюки за-був”.

Всі. Забув! Забув! Забув! Забув!

Еней. І “самограй”!

Всі. Забув! Забув!

Ентелл. Я б от-такісіньку хильнув...

Еней (суворо). Ентелл!

Ентелл. Забув. Забув. Забув.

Еней. Тоді в Сицилію, бурлаки?

Всі. Ми всі готові до атаки!

Еней. Дивись, щоб хто де не впірнув!

Паланта. А я впірну! Як хоч, Енею.
Не хочу розлучатись з нею...

Еней (оторопів). З ким?

Паланта (спокійно).
З рідною землею.

Не там, де ллеться, добре п’ється
І тільки Зевс зна, де береться,
А там — де вся твоя рідня,
Де край твій рідний і земля!
Тоді і серце щастям б’ється!
Ось так тепер мені здається...
Еней, пусті! Бо я — не я!

Еней (гнівно). Е ні, товаришу мій мілий,
Сідай! Греби на повну силу!

Паланта (наче не чує). Прощай, мій друже — я не в силі
Себе тримати... Краще — в хвилі...

Чути як хлюпнула вода.

Терешко (здригнувшись). Ой... Мабуть, хтось у воду впав.

Еней (гірко). То гріх мій... (*Сам собі*).

Я його проспав... (*Гнівно*)

Гребіть! Ще три якісь милі
і ми прибуDEM до Сицилі!

Дід Панько (*перелякано*). О! Ще хтось “булькнув”. Зупиніться!

Еней (*грізно*). Вперед, троянці — не дивіться!

Нехай пливуть собі у Трою,
А ми в Сицилію, герої.

Епізод 10

Сицилія. Тепла, гарно обрана хата. На стінах замість квіточок намальовані лимони та мандарини. На високих лавах сидять сицилійці і сицилійки. Лунає музика. Всі ляскавуть в долоні й чибирають ніжками якось ніжно і скромно. В центрі танцює цар Ацест зі своєю онукою. Всі веселяться, хоч ніхто навіть не посміхається. Дуже серйозно веселяться. Сицилійці співають веселу пісню “Ой на горі жито, сидить зайчик”, на мелодію “Сіртаки”. На порозі з’явився Еней зі своєю ватагою. Музика раттово обривається.

Ацест (*спокійно, без емоцій*).

Чекайте! на порозі гості!
І мабуть гречні — хоч і прости!

Еней та троянці вклонилися, прикладавши руку до серця.

Сицилійці. Вас величає цар Ацеста!

Ацест. Тут діється свята фіеста!
Прошу проходьте в нашу хату!
Та не ловіть даремно гав!

Ацест! (*з викрутасами простягнув руку*).

Еней (*повторює жест*).

... Еней!...

Ацест. Зі скандінав?

Еней. Ні, я, добродій із троян!
Ацест. Тоді ми дуже раді брату,
Давайте “зайчика” утнемо
І потанцюємо гуртом.
А потім підемо до мене,
Спагетті вип’ємо, з борщом!
Та почитаємо “Енея”.

Еней. Мої, бач, хлопці — неписьменні.
Вони лише “пішки” і “верхом”.

Мусій. Ми всі, як бач, народ хрещений,
Волочимось без талану...

Пархома. Ми, знаєш, в Трої порождені.
Еней веде нас... в... далину.

Дід Панько (*обнімаючи царя*).
Дали ми грекам почухана,
В три шиї вигнали відтіль.

Ентелл (*поглядаючи на ясінок*).
Це я звелів покинуть Трою.
Підмовив плавати з собою.

Еней. Тепер ти знаєш, ми відкіль.
Терешко. Ти знаєш, як ми обірвались?
Убрання, постоли порвались.

Денис (*стукнув по плечу царя*).
Охляли, ніби в дощ щеня.
Така нам лучилась пеня.

Терешко (*поглядаючи то на дівчат, то на величезні амфори*).
А знаєш, як ми зголодніли,
Аж вуха й горло посиніли.
Днів сорок не тримав горілки...

Апест. Подайте меду і горілки!

Еней (*скромно і багатозначно, зі слізовою на очах*).
Панове, сицилійціани
І всі хрещеній миряни!
У мене батько був... Анхіз.
І я любив його до сліз.
Його сивуха запалила
І живота укоротила.
І він, як муха, взимку зслиз.

Еней витирає слізозу. Троянці теж скорботно задрали очі на стелю.
Сицилійки дістали хусточки. Задрижали губи.

Еней (*гірко, але урочисто*).
Зробити поминки я хочу...
Сьогодні ж, далі не відстрочу.

(*До козаків*). Скажіте, як здається вам?

Козаки (*полегшило зітхнули*).
Енею, Боже поможи,
Бо ми тобі не вороги.

Еней. Ну що ж... почнемо” со святими”,
Прошу поки не танцювати.
Ось обіллюєсь слізми гіркими
І буду батька поминати.

(*Заспівав*). “В місяці іюлі випала пороша...”

Дід Панько штовхнув Енея в бік.

Еней (*сумно, повільно*). “Ой на горі жито... сидить зайчик...”

Терешко (*обняв царя*). Ти знаєш, як ми натерпілись,

Ми ледве-ледве не втопились.

Така нам лучилась пеня...

Ентелл (*сумно*). До дна?

Всі козаки. До дна!

Ентелл (*до сицилійців*). До дна?

Сицилійці (*тискляво*). До дна!

Еней (*зітхнув*). Прости, Ахіз, прости, отець.

Буває всьому свій кінець.

Всі плачуть, витираючи носи. Сицилійці кліпають очима на козаків і теж чомусь плачуть.

А ось усі разом потягнулися до чарки, “чекнули”, піднялись і почалося.

Еней. Ех пропадати — так пропадать.
Гей хлопці, годі горювати!

Паланта. Чи ми бурлаки не моторні?
З диявола швидкі, проворні?
Ану, зо всіма побратаймось!
Та посватаємось — покупаймось!

Терешко. Мов зроду тутечка жили!

Пархома. Хто має до чого бекету,
Ходіть до нашого бенкету,
Перевернемо всі столи!
Ми вас научимо гулять!

Ентелл. Так дайте ж меду і горілки!

Дід Панько. Подайте молодиці, дівки,
Оскому щоб з зубів зігнати.

Терешко (*відтихаючи сицилійця від сицилійки*).
Гуляти будем до півночі.
Скажіть, хто тут до карт охочий?
На гроші граймо “сім листів”...

Мусій (*сп'янівши*). У “сім листів”? — Сам захотів!

Еней (*сп'янівши*). Ігрище треба завести!
Гей! Перебійців привести!
Я хочу тут бої вчинити
І сицилійців научити —
Як треба зламувати хребти.
Ну хто? У кого інтерес?

Сицилійці виштовхнули велике опудало. Лунає “Тарантела”.

Сицилійці. Нехай Дарес! Віват Дарес!
Авест. Віват, Дарес! Дарес! Дарес!
Дарес. Гей, хто зо мною вийде битись,
Покуштувати стусанів?
Мазкою хоче хто умитись?
Кому не жаль своїх ... в?
Анute, нуте, йдіте швидче,
Сюди на кулаки лиш близжче!
Я бебехів вам надсажу,
На очі вставлю окуляри,
Сюди, поганці-бакаляри!
Я всякому лоб розміжжу.

(*Всі замовкли*). Так, бачу, ви всі легкодухи,
Передо мною так, як мухи?

Ентелл (*спить під лавою*).
Чого ви? Що за вража мати,
Хто не дає мені поспати?
Дарес. Ну що, Еней, здається ваші?
Кому завгодно дам я каші.

Ентелл (*вилазячи на білий світ*).
Хто ж там кувіка без зубів?
Хто розбудить мене посмів?
Хіба що ця ось неотеса?

Еней. Виходь Ентелл, проти Дареса.
Зімни всього його в кабаку
І проучи оцю собаку.
Ентелл. Йому я ребра полічу,
Як битися — я научу.

*Бійці зійшлися. Боротьба. Сицилійці та троянці обстутили бійців.
Вболіваючи, цікують. З-за печі вискочив Меркурій. Побачив побоїще.
Заволав.*

Меркурій. Ге, ге! От тут-то загулялись,
Що і од світу одцурались.
Зевесе, глянь! Там без стида,
Що вам би треба подивиться —
В Сицилії таке твориться.
Там крик, мов підступа орда.

*Боги виткнули носи з-за печі, аж гульк, а у Сицилії кавардак. Та, ма-
бути, цікаво стало Зевесу, бо вболіваючи, хто за кого, вони змішиалися
з напотом...*

Юнона (до Зевса).

Зроби, щоб був Дарес здоров,
Щоб він Ентелла поборов.

Венера.

Ой, милий батечку Зевес,
Зроби, аби програв Дарес.

Зевс.

Йому хвоста щоб не вкрутили?

Юнона.

Дай нашому Даресу сили!

Бахус.

Нехай ізлизне ваш Дарес,
Я за Ентелла сам вступлюся,
Як більш сивухи потягнуся,
То не заступить і Зевес.

(До Зевса).

Ти знаєш, він який парнище?
На світі трохи єсть таких,
Сивуху так, як брагу, хлище,
Я в парубках кохаюсь сих.
Хай він Даресові задасть
І приайдеться йому пропасть!

Еол і Геба (разом). Ми за Дареса. Пусти кров!

Нептун і Бахус (разом). Ми за Ентелла! Будь здоров!

Зевс (ледве тримаючись на ногах).

Мовчіть! Чого ви задрочились?
Чи, бач, у мене розходились.
Я дам вам зараз триція!
Ніхто в кулачки не мішайтесь,
Кінця од самих дождайтесь,
Побачим,— візьме тут чия?

Бій поновлюється. I вже не розібрани, де люди, де боги, хто й за кого вболіває. Аж ось Дарес і Ентелл так розходились, що пір'я почало літати і на сцилійців, і на богів, і на троянців... Стусани сипалися на вітів між своїми. Вже давно валявся побитий Дарес. Бахус прилип до стіни, Зевс втік за хмари з Юноною та Венерою, а побоїще все триває! I се було доти, поки не залишився один Еней. Хитаючись, переступаючи через купу-малу вояків, він весело влиндувши головою об піч, сумно позіхнув і впав, простягнувши ноги на коксушині, де мурком тів Сергій.

Epіzод 11

Сіріло. Пливши хмари за вікном. Вітер ламав гілля дерев. У майстерні тепло і тихо.

Раптом від позолоти багемної рами відірвався мерехтливий вогник і полетів до вікна. Потім другий... третій... і вже не десять, а безліч

світлячків заполонили простір майстерні. Здавалося, вони, літаючи, шукають щось, тільки ім відоме. Нарешті стали збиратися в зграю, зчепилися в купу зоряною кулею і все зненацька засвітилося. З пітьми виринуло велике полум'я, в якому стояла Діона...

Діона. Що ж ти, троянцю, наробив?
Навіщо душу погубив?

Еней (на колінах). Це гріх мій, що пропала ти.
Мені ж наказано втекти...

Вогники понеслися в інший бік, де вибухнули новим полум'ям багаття, посеред якого сидів його батько Ахіз і витирає слози потертюю сорочкою.

Ахіз. Отак ти батька пам'ятаєш?
По ньому поминки справляєш?
В сивусі і в жінках лиш втішний...

Еней. Пробач мені, прости — я грішний.

Вогники розлетілися і знову знайшли нове місце.

Паланта. Ти розлучив мене, Енею,
З моєю матір'ю-землею.
Пливі своєю течією...
Пусти мене... пусті, Енею...

Еней (молиться).
Прости, товаришу мій милий,
Це гріх мій, гріх мій до могили...

Знову і знову спалахувало полум'я гіркоти нашого буття, полум'я гріхів наших незамолених, полум'я нашої совісті.

Кінець першої дії.

ДІЯ ДРУГА

Epізод 12

В повітрі плавали ті самі вогники, шукаючи те, чого замолити неможливо. Ось вони наблизилися до сплячого Енея і знову вибухнули багаттям, освітивши кожушину, на якій він простягся...

— Тыфу ты, чертовщина какая,— вскочил Сергей.— Бр-р, надо же...

Він запалив цигарку, пускаючи дим у камін. Подивився на годинника. Потягнувся. Йому здалося, що хтось дивиться на нього. Швидко знайшов ліхтарик. Промінь зненацька вихопив з темноти босі ноги, стілець, а згодом обличчя Лариси. Вона посміхалась йому.

— Ты чого не спиши?

Вона знову посміхнулась, але мовчала.

— Лара, ты чого? Что случилось? Лариса!

— Я не Лариса, а Лавися.

Ти добре, хлопче, придивися...

Дівчина повільно, як уві сні, піднялася і рушила до Сергія.

Лавися. Уся земля оця — латинська.

А це мій татко...

З темноти виплив сивий старець у позолоченому дивному одязі.

Латин.... Звусь Латин!

Залунала чарівна протяжна музика. Все плавало як у сні.

Лавися. Старий скупиндя-скурвасинська.

Латин. Дрижу, як Каїн, за алтин.

А ти чий, хлопче, будеш син?

Кажи, я хліба не цураюсь

І з добрими людьми братуюсь.

Рогамус Доміне Латине?

Пермітте капут бенецине?

Латин повільно наблизявся до Енея.

Еней (через паузу). Енеус прынцепс есть моторний,

Формозус, гарний і проворний...

Лавися (до батька). Енеус ностер магнус панус!

Еней. І славний троянорум князь...

З глибини з'явилася цариця Амата. Вона теж неначе плавала, не зупиняючи ні на мить свої рухи.

Амата. Шмigляє морем, як циганус?

(Засміялася). І доміне тепер до нас?

Еней (спокійно). Я не циганус, а троянус.

Енеус ностер магнус панус!

Лавися ніжно плигнула на руки Енея, а той став її колихати, немов дитину.

Лавися (до батька). Орекс! Стань нашим меценатом
І ласкам тут покажи,
Енеусу зробися татом
О оптімі! Не одкажи.

Латин. Розщебеталася патлатка...
Проходь, Енею! Це Аматка,
Дружина, що не дать — не взять.
В душі своїй вона строката.

Амата. Мені не всяк до серця зять.
Дочка моя зальботна птиця.

Лавися, поцілувавши Енея, плинула вниз і почала в дивному танку круїз-ляти навколо нього.

Лавися. І ззаду, спереду, кругом,
Амата. Червона, свіжа, як кислиця,
А бач, як ходить павичом.

Латин (ляскаючи беззвучно у долоні).
Оглядна, росла і красива!

Амата. Приступна, добра, не спесива!
Лавися. Гнучка, юрлива. Молода!
Амата. Хоть хто на неї ненароком
Закине молодецьким оком,
То так її і вподоба.

Еней, нарешті, впіймав дівчину і, взявши на руки, став повільно круїз-ляти її навколо себе. Лавися опинялася то високо вгорі, то сповзала по тілу Енея вниз.

Еней. Таке дівча — шматочок ласий.
Засліпішся, як глянеш раз.
Латин. Що ваші гречеські ковбаси?
Що ваш первак, грушевий квас?

Амата. Сусідні хлопці женихались.
На гарну дівчину таку.
Лавися. І сватати деякі з них бралися,
Які хотіли, щоб смаку
В Латиновій дочці добитись,
Царя приданим поживитись.
Один лиш Турн, царьок нешпетний
Усій сім'ї нашій прикметний
Латин, дочка...

Латин. ...І наша мати.

Амата. Щодень від Турна ждемо свята.
Уже нашли рушників
Ждемо не діждем старостів.

У дверях з'явився Турн з охороню. З протилежного боку висвітилися охоронці Енея — троянці.

Турн. Що? Не чекали? Всім уклін!
Амата. Я ж вам казала. Ось і він!
(До Енея). Не в шутку молодець цей жвавий.
Еней (скривився). Товстий, рудий і кучерявий.

Турн занервував, бачачи як Лавися липне до Енея.

Турн. Лавися, ти ж моє кохання!
Ти бачиш, як тебе люблю!
Прийми рутульське вподобання!
І моє царське вітання!
Та й розтопи мою жагу.
Звідкіль усі ці харцизяки,
Брудні, обдрипані гуляки,
Чого їм треба у Латина?
А! На штани по пів-аршина?
Чи може горло промочитъ?
Сьогодні щедрий я — ловіть!

(Кидає пригорицю монет під ноги Енею).

Еней. Не розглядівши, кажуть, броду,
Не лізь прожогом перший в воду.

Терешко (вимаючи шаблю).
Бо щоб не насмішив людей,
Ти перше в волок подивися.
Тоді і рибою хвалися,
Бо будеш йолоп, дуралей.

Турн (до Латина).
Укажеть гладіус, вель деус,
Хто цей лайдак?...

Латин (розгублено). ... Це пан Енеус.

Турн (гнівно). Еней — сеньорес, без ума!
Я Турн пессімусе. Ось так!
Ти зрозумів мене, чужак.
Зробіть, що вас отут нема.

Турн висмикнув руку Лависі в Енея.

- Еней.** Коли чого в руках не маєш,
То не хвалися, що твоє.
Що буде, ти того не знаєш,
Утратиш, може, і своє.
- Турн.** Та я тобі намну хвоста,
Келебердянська верста!
- Еней**
(до Латина). Я бачу, Турнус,— ворог меус,
Сам, ерго, дебет воюватъ,
Велять так фата, ут Енеус,
Вам буде рекс, Аматі зять.
(Обійняв Лависю).
- Щоб привести ад фінем беллюм,
Ми зробим з Турнусом дуеллюм.
Про що всіх сангвіс проливатъ?
Чи Турнус буде, чи Енеус,
Укажеть гладіус, вель деус,
Латинським цептром управлять!
- Ентелл**
(Turну). Ось де стойш — там заночуєш,
Тікай мерщій — бо загальмуєш!
Кого? — мене? І хто? — троянець?
Голяк, втікач, приплентач, ланець!
Звести? Лавинію одніять?
Не князь я! — гірше шмаровоза,
Як дам собі урізать носа,
Коли Еней Латину зять.
- Амата.** Лавися — шмат не для харциза,
Який пройдисвіт цей Еней.

Лавися вирвалася з рук Турна і притулилася до Енея.

Турн (*Лависі*). Отож — і ти, голубка сиза,
Ізгинеш од руки моїй.
Я всіх поставлю вверх ногами,
Не подарую вам душами,
А більш Енею докажу.
Латина же, старого діда,
Прижму незгірше, як сусіда.
На кіл Лависю посаджу.

Вибігає разом з охороною.

Латин (*кричить вслід Турну*).
Чи ви од чаду, чи з похмілля?
Чи чорт за душу упряднув,

Чи напились дурного зілля?
Чи глузд за розум завернув?
Скажіть — з чого війна взялася?
З чого ся мисль вам припеклася?

- Еней.** Прости, Латине, не гнівись.
Мужича правда есть колюча.
А панська на всі боки гнучка.
Не з мордою отого Турна битись.
Проти троянських розбишак.
Бо треба б перше придивитись,
Який то есть Еней козак.

Epizod 13

Амату прибігає до Юнони. Смикає стрічечку з дзвіночком, зачеплену за хмару.

Амату (захекана). Прости, богине, що збудила.

Гримить грім. Почався дощ. З'являється заспана Юнона.

- Юнона.** Що скоїлось, царице мила?
Сідай, голубко, як ся маєш?
- Амату.** Чи пса троянського ти знаєш?
- Юнона.** Той, що до тебе завітав?
- Амату** (ледве не плаче). Мою Лависю заласкав.
(ледве не плаче). І крутить, як у Карфагені.
Ми всі у нього, як у жмені.
Латин у дурники попав.
І я вся стала не своя.
Сердито гавкаю. Ридаю.
Себе ї Латина проклинаю.
А він дає нам тришия.
Еней волає моїй киці –
“Ти моє щастя і цариця.”
А моя цяця з бідноти –
“Я вся твоя і цар мій ти.”

Юнона (позіхаючи). А що ж Латин? Він що, дрімає?

Амату (плаче). Старий пеньок, він і не знає –
Від Турна доцю однімає
І в рот Енеєві соває,
Хоч Турнові сам обіщав
Ні з ким не мати більше справ.
А тут сказився — все порвав.

Юнона. А Турн, мовчить?
Амата. Ні закричав:
“Виходь же завтра навкулачки
Відтіль полізеш, мабуть, рабки.”

Юнона. Бодай би луну його злизав.
Наш Турн — і Сам дзвіндзерверзух.
Йому людей давить, як мух.
Коли він п’є — не проливає,
Коли бін б’є, то вже вбиває.
І ось що я тобі скажу —
Герою Турну поможу,
Енею крила поламаю.

En i з o д 14

Олімп. Хтось позсовував докупи хмари, створивши бенкетний стіл, на якому найкраці страви, найкраці напої, найкраці ласощі. За столом найкраці олімпійські Боги, в оточенні найкращих цнотливих півбогинь та найкращих дівчат-німф.

На три хмари вище височить трон олімпійського владики. Гримитъ грім. Фейерверком — блискавки.

Зевс Олімп, як кажуть, є Олімп!
(дуже скромно). Що день то й свято, мої боги.
Знімайте крила, шапок німб,
Гуляймо, браття до незмоги.
Прошу бенкет увати!
Прошу у кубки наливати,
Тостуючи — не упрівати.
Мене прошу хвалити, кохати,
Ласкати, лестощі плескати,
Гарненькі пісеньки співати,
Мене в тих піснях прославляти,
А може, й на руках качати!
І не брехати перед хати.
На Трон — Олімп не зазіхати
А величати і вітати,
Не позіхати, не скавчати.
Даю указ розпочинати,
Словами ніжно заквітчати,
Скоромно Зевса прославляти!
Хай перший скаже брат Нептун!
Крикун, ласун і балакун.

Нептун (*здіймає догори красовулю*).
Скажи іще “джигун-тайфун”

Всі сміються.

Я коротко. Оцей табун (*показує на богів*),
Оцей цвіркун (*показує на Еола*),
Оцей П'ядун (*показує на Бахуса*)
Тебе вітає брат і кум
З усіх трибун, наш чепурун!
Пробач, бо я не капризун,
Як наш Еолик-балакун,
І не жартун, і не крикун.
Я, Прозерпіна мать, Нептун!

Зевс. А далі хто на риму “áти”
Хотів би вуха поласкати?

Піднявся Еол. Насупився, сердито поглядаючи на Нептуна.

Еол. Не буду, Зевсе, я брехати!
Як наш Нептун, козел пихатий,
Медову пісеньку співати...
...Немає слів — нема де взяти.
Бо ти найкращий у цій хаті!!!
Тебе ж бо славить-величати,
“Квітчати”, як оцей кудлатий,
Мужикуватий, хамуватий,
Не хо-о-о-чу! Хоч бери за ґрати!
Не прославляти! не співати!
Що ти єдиний — не пихатий!
Бо ти крилатий і завзятий
І не носатий, не пузатий
І не патлатий, не заклятий!
Ти мою Гебу світлоногу
Не цапав, як Нептун, за ногу.
Ти навіть Геби не видав,
Тому її і не чіпав,
Коли Генея я “гуляв”...
Ти справедливий голоп’ятний,
Не біснуватий, не рогатий,
Хоч сто п’ять літ уже жонатий.
Ти красномовний, різкуватий,
Солодкуватий, бо завзятий,
Бо мою Гебу не чіпав,
І я від тебе не тікав!

- Чекай, Нептуне, я нап'юся,
З тобою, щельмо, розберуся!
За Зевса піднімаю чару!
- Меркурій.** Та припиніть оцю ви чвару!
Бач, Гебу не розподілили,
Брикаєтесь, як дві кобили!
- Еол.** Мовчи, щеня! Не маю сили.
Меркурій. Не маєш сили — в пузо вила!
Бач, цілий міх наговорили!
- Зевс.** А треба Зевса величать,
“Ерот, Юпітер, Геби мать!”
- Меркурій.** Дозволь, дідусь, повеличать!
Наш повелитель — просвітитель,
Учитель! Житель і Спаситель!
Цінитель наш і попечитель!
Мислитель наш і наш мучитель,
Опустошитель і ревнитель,
Наш розоритель і гнобитель,
Зцілитель наш і предводитель,
До жіночок такий любитель,
Що ні Еолу, ні Нептуну!
Та я собі у очі плюну,
Коли ти з Геби, чи з Венери
Спідницю скинеш! До холери!
У Зевса не такі манери.
Ти геній наш! А киця Геба...
- Зевс.** Та досить Геби! Все! Не треба!
Сідай, Мерко, бо випхну з неба!
А ти, Плутоне, чом мовчиш?
- Плутон.** Та тут ротяку порозкрила
Якась малеча, хоч безкрила,
От іх би в пекло — на дрова.
Боги! Боги. Оце й вся сила?
А сила ваша — лиш слова!
Тебе, братане, я кохаю!
Хоч не люблю, але, що маю!
За тебе кубок піднімаю!
І славлю, Зевс, свої діла!
- Бахус.** Одначе, він себе не бачить,
Як я не бачу сам себе!
Він собі пупа надірве!
Свинею сам себе прозве
І не прославить він тебе.

А я, хоч трохи “цоб цабé!”
Чи “цáбе цob”, хай розíрве?
Пробачте! — Там вино пливе!
Так я про що? А... “цоб цабé!”
Чи “цáбе цob”? — Вино ж яке!
Його я славлю і Тебе!
А хто кого? — Зевс розбере!
Хай наш Юпітер-Зевс, живе!
Цю чару виллємо в себе
За тебе Зевс і “цоб цабé!”
Я мабуть, щось не те плете?
“Цab-цábe цob”. Ну от і все!

З'явилась Юнона.

- Юнона.** Оце був тост! Оце промова!
Еол. Гай-гай! В кумпанії обнова!
Ходи сюди, хоч на півслова!
- Бахус.** Юнона, мамцю! Цоб цабе!
Ти в лісі загубила брови?
Чи півень вимучив тебе?
- Юнона.** Щось рано він почав “жнива”.
Шукає Бахус в полі дрова?
Гвіздок у річку забива?
- Зевс.** Та, хай “цабека”. Тобі слово!
Юнона. О, Зевс! Зевес! Юпітер мій!
Мій муж і чудолицедій!
Мій багатій і мій бабій!
Наш грамотій, плаксій, ласій,
Крутій, скупій і гречкосій!
Сказати хочу — накипіло!
На серці бродить якась сила.
- Зевс.** О! Я уже засумував...
Юнона. Тому, що відійшов від справ.
Серед святкових цих забав.
Дивись, мій милий чоловіче,
Ти людство можеш покалічить.
Біда не по деревах ходить
Еней біду, говорять, родить.
Хоч він тепер, як птичка в клітці,
Запутався, мов рибка в сітці.
- (До Венери).* А кажеш, парубок моторний?
А кажеш, хлопець і козак?

Удавсь на всеє зле проворний.
Як той лайдак, чи то бурлак.

Венера. Татусю, що вона несе?
У серце, мов змія повзе.

Зевс. Чи довго будете казитись?
І стид Олімпові робить?
Щодень проміж себе сваритись
І смертних з смертними травить?
Учинки ваші всі не Божі;
Ви на сутяжників похожі
І раді мордавать людей;
Я вас із неба поспихаю
І до того вас укараю,
Що пасти будете свиней.

Венера. О тату сильний, величавий!
Ти самий-самий не лукавий,
Тебе ніхто не проведе.
Ти оком землю назираєш,
За нами приглядаєш,
Ти знаєш, що, і як, і де...
Ти знаєш лучче всіх причину,
Чого Еней приплів к Латину
І біля Тібра поселивсь?
Відкіль же Турн тут притуливсь?

Юнона. Мовчать! Прескверна пощекухо!
Дивись, як ніжно порошти.
Фіндюрко! Ящірко, брехухо!
Як дам — очіпок ізлетить!

Зевс. Ой, олімпійські зубоскалки!
Моргулі, дзиги, фіглярки —
Березової дам припіарки,
Що довго буде вам втямки.

Венера. О, Зевсе! Батечку мій рідний!
Огляньсь на плач дочки своєї;
Спаси народ фригійський бідний —
Він діло есть руки твоєй.
Коли б Юнона не втручалась,
Твої б закони ісполнялись.

Юнона. Як смієш, кошеня мерзенне
Зевесу доносить на мене?
Щоб тим нас привести в розлад?
За кого ти мене приймаєш?

- Хіба ти, сучище, не знаєш,
Що Зевс мій чоловік і брат?**
- Венера.** Ага-ага! Скажи ще “сват”.
Чого ж ти з Бахусом валялась?
З Нептуном ніжно забавлялась,
Віол їй пелену відтяв,
Як сучку в ретязку держав!
А той Меркурій моложавий
Вночі танок весільний правив.
- Юнона.** Зевес, скажи! Як їй не встидно!
Перед тобою дрянь і прах
Базіка о богах обидно,
Мудрує о своїх ділах!
- Венера.** Вона стравила всіх людей,
Твоїх законів не вважає
І тільки Турну помагає,
Бо, бач, Венерин син Еней!
Як маєш ти кого карати,
Карай мене — карай. Я мати!
Я все стерплю ради дітей
Хай здохне Турн. Живе — Еней!
- Юнона.** Всесвітня волоцюга, мерзька,
Нікчемна зводниця цитерська!
Фіндюрка, згинь з моїх очей!
- Зевс.** Цить! Тпру! Спиніть коней!
Та цитьте, чортові сороки!
Обом вам обіб’ю я щоки.
Щоб вас, бублейниць, враг побрав!
Чи хочете щоб закричав?
Все лихо на землі від вас.
Чрез ваші зводні, женихання
Не маю я ушанування;
Я намочу вас в шевський кvas.
- Меркурій.** Віддай їх, діду, на роботу,
Запри в смирительних домах,
Там виженуть із них охоту
Соромить нас, щей при людях...
- Бахус.** А я ось крашу кару знаю:
Горілки дам і покараю!
Цабекать будуть день і ніч!
- Нептун.** Пошли їх в Запорозьку Січ,
Там їхніх каверз не вважають,
Жінок там на тютюн міняють.

- Бахус.** Вдень п'яні сплять, а крадуть вніч.
Плутон. Братан, віддай їх краще в пекло...
Нептун. І ти там будеш промишлять?
Плутон. Ні, куме. Там ім буде тепло!
Еола. Еола Купідона мати!
Гайда. дівчата, погостить
В день янгола, мій брат простити!
- Іолл.** Там, кажуть, вітру не буває,
Нептун, мабуть, цього не знає.
Оточ його і прихопіть.

Блискавка. Грім. Зевс скопився з місця.

- Зевс.** Божусь моєю бородою
 І Гебиною пеленою,
 Що всіх богів лишу чинів —
 Так що глядіть своїх чубів.
 Я вас зумію усмирити,
 Заставлю чесно в світі жити.
 Принишкніть, вуха наставляйте
 І слухайте, що я скажу.
 Мовчіть! Роти пороззявляйте.
 Хто писне — морду розміжку.
 Поміж латинців і троянців
 І всяких Турнових поганців
 Не сікайся ніхто в війну;
 Ніхто ніяк не помагайте,
 Князьків їх також не займайте.
 Побачим, здається хто кому.
 Нехай Еней і Турн скубуться
 І між собою розберуться —
 У цім і буде інтерес.
 Все! Крапка! Так сказав Зевес!

Грім. Блискавка. Грім.

Epіzod 15

З усіх сторін обступили троянців вороги. Турн привів велику силу і оточив Енеєве військо. Гримлять барабани, свистять флейти. Спалахи. На хмарах розляглися боги і “усъкаючи” дразнять, мов собак, нападаючих. Наперед вийшов Турн.

- Турн.** Сюди ляклivій троянці,
 На бій шкодливій поганці.

Залізли в небо, як боги?
Де ваш Еней — жіночий празник?
Пряде з бабами набалдашник?
Не лепсько виглянуть сюди?
Де ти, Енею, появися,
Ти захопив мою Лависю.
Ну взяв би Муньку, або Прісю.
Тепер на цей товар не скудно
І заміжню украсть не трудно,
Ходи! Поміряємо силу
Знайду тобі отут могилу!

З'являється Еней перед своїм військом.

Еней Козацтво! Лицарі! Трояни!
(до козаків). І всі хрещенії миряні!
Я маю храбрую дружину,
Терпівших гіркую годину.
Од злих людей і од богів
І злійших наших ворогів.
Ми все блукаємо по світу
Забувши матір, батька й діти
Чого ж шукаємо в світах?
Та навіть звір і навіть птах
Сам відчуває, добре знає,
У Зевса навіть, не питає,
Де общее добро в упадку,
То забувають батька й матку.

З'явилася Лариса.

Лариса. Сережа! Вставай! Уже пора. Опоздаем на самолет. Сергей!

Сергій поглянув на неї та не побачив...

Сергій — Еней. Ні. Я, бурлака, зрозумів,
Не знаю, вистачило б слів,
Не там, де ллється,
Добре п'ється,
Не знаючи звідкіль береться,
А там, де вся твоя рідня.
Де край твій рідний і земля.
Тоді і серце щастям б'ється.
Ось так тепер мені здається.
Турн, відступись, бо я не я!

*Турн нападає. Поєдинок. Всі колом оточили бійців. Через якусь мить
Турн падає. Еней встремив шаблю в землю.*

Лариса (кричить). Сережа! Поехали, Сережа...Сергей... Что с то-
бой? Сергей...

Вибухає бойовий гопак. Литаври громлять і лиши у паузах чуті:

“Еней був парубок моторний
І хлопець хоч куди козак...”

Kінець.

ПОСМИШКА ЧЕШИРСЬКОГО КОТА,
або
ЗОЛОТА ГАЛУЗКА
ВІКТОРА ШУЛАКОВА

Слухна нагода вабить, і дуже, продовжити розгляд доробку — цього разу літературного — режисера знаного, глядачем і акторською братією укоханого, сценічно веселкового, нестримно щедрого, на позір втасмниченої — Віктора Олександровича Шулакова.

У пропонованій читачеві збірці видруковано класичні твори українського національного спадку, енергійно переосмислені Шулаковим у руслі його виразних інтерпретаторських ідей. Їх доповнює “Судний день” — оригінальний твір режисера, написаний свого часу для Київського театру кіноактора, і “Діамантовий дим” — розвинена парафраза потлумлених від вживання “Дванадцяти стільців” І. Ільфа та Є. Петрова.

Наведені тут п'єси створювалися Віктором Шулаковим “для себе”, під власні постановочні завдання, в них привільно ззвучить мелодика його бурхливої вдачі, та, з огляду на мистецьку ємність розробок, вони цілком можуть придатися іншим відчайдухам сцени: стилістична заданість Шулакова чужій самобутності — не завада.

А нас у даному разі цікавитиме не режисерський, а посутній ефект шулаковських літературних модифікацій, їхне естетичне загніздення і огорнення суспільним змістом, воднокрок з якими здійснюються їхній вплив на клімат культури.

Усі представлениі драматургічні розробки мають резонансну сценічну історію, і ми нею не легковажимо. Проте наш вектор інший — в напрямі театру задуму, театру уяви і композиції, ідеального театру вільної думки і чистих форм.

Свої передсценічні партитури Віктор Олександрович Шулаков гречно надав нам “на дотик” і “на зуб”. Віддамо й ми належне цій не найбільш захищений позиції відважного тлумача! Мабуть, так себе почуваває равлик, полішивши свій “будиночок”, щоб його оглянули сторонні. Не певен, правда, що так буває в природі. А ми, тим часом, будемо чесними.

ГАЙДА, ТЕЛЯ, НА ВОВКА,
або
ЯК З ВАРЕНОЇ КРАШАНКИ ВІСИДІТИ КУРЧА

Мабуть, не існує щирого українця, який би не читав, не бачив або не чув “Сватання на Гончарівці” Григорія Федоровича Квітки-Основ’яненка. На основі цієї комедії майже двадцять років тому Віктор Шулаков і створив святкову предибенцю — “Бонжур, мадам Одарія!”. І тоді ж поставив у Київському Молодіжному театрі, де вона під канонічною назвою Квітки тільки за “перші” 12 років пройшла більше 400 разів! І вже тоді знавці визнали, що це п’еса нова. І задумом, і виконанням.

Найточніше її параметри, тобто сенс зробленого Шулаковим, описала тоді Нора Верховець:

“Постановник збагнув милу найвність цієї комедії положень і не став обтяжувати її психологізацією, драматизацією — словом, супутти брови, збагачуючи зміст. Як от чула я недавно цю п’есу по радіо: ані весело, ані гостро, побутова, кімнатна драма... Шулаков же відчув у “Сватанні” повітря, сонце, радість заздалегідь визначеного щасливого кінця. Задумав повеселитися разом з нами.

От і зібралися — не актори і глядачі в залі — односельці, скажімо, у вільну годину на галявинці. Постівати, потанцювати. Слівцем перекинутися — побавитись. Аж ось кілька охочих вирішили показати друзям стару лялькову “вертепну” виставу. Швиденько розподілили, кому грать дурниця, а кому хитруна, кому сувору господиню, а кому чоловіка-підкалучника. Пограли-пограли, та й зняли лялькові маски — відкрились усміхнені молоді, добрі, розумні обличчя. І знов вони “тут”, на галявинці серед друзів, тихенько, злагоджено співають, жартують, адже жарту, черпаному з тієї ж народної криниці, звідки й Квітка зачерпнув, — честь і місце в просторі “Сватання.”¹

Річ у тім, що у п’еси Квітки неприховано сумнівна репутація. Цей абсолютний театральний бестселер української сцени брутально експлуатувався творчо безкрилими людьми, що не вбачали в творі ні свіжості, ні поезії.

Віктор Шулаков теж поставився до п’еси Квітки без охоронного пітету. Він, власне, став співавтором Основ’яненка і наситив текст останнього сотнями народних прислів’їв і приказок, зробивши голос народного коментування домінуючим у спектаклі.

Подібну спробу в національній культурі вперше було здійснено Євгеном Гуцалом у романі “Позичений чоловік”, що закінчилася гучною невдачею. Її причини тоді добре пояснив Марко Павлишин:

“...природа приказок... і постійних порівнянь полягає в тому, що вони до життя та його ситуацій застосовують традиційні, усталені моделі думки, вони є втіленням стандартного думання. Та навіть стандартна

¹ Нора Верховець. Сватання... в Молодіжному.— Культура і життя.— 17 жовтня 1984.— С. 5.

мудрість фольклорних загальних місць деактивізується внаслідок незмірного нагромадження таких виразів. Індивідуальна приказка діє в романі не як носій значення, а як знак стилістичного ефекту... Адже подібність... є підставою для знання розмайтого, але безмежно убогого.”²

А Михайло Стрельбицький висловився ще відвертіше:

“Читаючи “Позиченого чоловіка...”, маєш враження таке, що тебе обнімає море. I ось ти йдеш-бредеш цим морем, а воно все тобі ... по коліна.”³

Примара цієї ж пастки тяжіла й над Віктором Шулаковим. Та загрозу вдалося оминути. І в основному завдяки тому, що він безпомилково обрав твір для експерименту. Основна подія п'єssi — сватання, тобто цілком ритуальне дійство, що, як і прислів'я та приказки, несе в собі сконденсований вираз народного уявлення про красу і моральність, добре й недобре, високе й низьке. Таким чином, тут зійшлися канонічні форми одного кореня, єдиного джерела і відбулося посилення, а не тавтологічне подвоєння однопорядкових планів. П'єssi розквітла, народні примовки набрали летючості, а головне — стали дійовими. Шулаков не додав, а помножив сценічну потенцію суміжних естетичних стихій, і це вже була перемога.

“...Одарія” зроблена в гедоністичному ключі, щоб вахтангівською хвилюю, вітальним тонусом підбадьорити стомлену душу сучасника, повернути йому барви життя, смак до радісного повносиленого існування. Тим часом, мимохіт здійснюється і дидактична програма твору: не чекай дарунків долі, турбуйся про себе сам, бо всяка фатальність, зрештою, спростовується.

Шулаков тому-то і перейменував “Сватання...” на скориківський копіл. Цим він, мабуть, хотів сказати нам таке: погляньте і на свої замороки очима відставного солдата, можливо вони не такі вже й нездоланні: лягти на стіл чи податися до війська ми завжди встигнемо.

ЩО є ПРОВИНА, або НА ПРОЦУ

Було в мене троє перснів,
Та всі розкотились.
Було в мене три женихи,
Та всі показились...

“Я ще з юнацьких років був упевнений, що стан нашого реального буття — це сновидіння, таке собі примарне “щось”, один із вимірів. Не дійсність, в якій ти існуєш, а сон, коли, скаламучений днем та працею, спілкуванням зі світом Землі, втомлено змикаєш очі,— це і є мое справжнє життя. Ця теорія — мое відкриття. Вона прийшла до мене раніше, ніж я десь про неї прочитав. Так ось, тепер я впевнений, що так воно і є.”⁴

² Євген Гуцало. Позичений чоловік// В кн. М. Павлишина “Канон та іконостас”. — Київ: Час, 1997.— С. 88.

³ Михайло Стрельбицький. “Позичений чоловік” Євгена Гуцала в контексті жанру.— Жовтень.— 1982.— Т. 1.— С. 112.

⁴ Віктор Шулаков. Із інтерв'ю.— Архів автора.

Це надбання Віктора Шулакова вартісне саме по собі. А нам воно придається як ланка поясннювальної стратегії розділу, де ми поговоримо про дві небуденні п'еси. Можливо, когось здивує те, що вони розглянутимуться поруч. Йдеться про “Спокуту гріхів”, за художницькою ідеєю Миколи Гоголя, та “Судний день” Віктора Шулакова, за тематичною ідеєю Миколи Машенка.

Логіка парності цих творів з'ясується самочинно, бо вона глибинна. Що ж до рівня їхньої довершеності, то він не однаковий. Якщо “Судний день” “всього лиш” упевнена спроба поєднати етнопобутову історію з практичним сюжетом біблійного кшталту, то з “Вієм” — зовсім інший сюжет.

У наші дні, коли високі слова зdevальовані, а хвалебні прикметники сягають небес, адекватним визначенням часто не ймуть віри. А проте цей випадок безсумнівний. “Спокута гріхів” — абсолютний шедевр. У цьому переконуєшся, щойно починаєш її читати. Все — драматургічне оснащення, притчоподібна ємність концепції, мовна якість феерії — говорить на користь цього судження. Це тим більш вражає, що ніяких підстав для створення подібного універсального твору на основі “Вія” великий Гоголь не давав.

Літературний світ на той час ще тільки повертає очі на таку Україну, хоча відразу ж був немало подивований нею. Сучасник Гоголя, поет і історик Микола Маркевич у передмові до своїх “Українських мелодій” засвідчував:

“У Малоросії все оживлене, все має дар слова: у давньому дубі ховається неземна істота, в покинутім домі є ще пожильці, хоча й невидимі, річка є обителлю найпривабливіших істот.”⁵

І далі:

“Тут усе постає у близку поезії. Змій, втупивши очі свої у сонце, живиться промінням його. Чарівниця знімає зорі з неба і ховає, як коштовне каміння. Птахи, убиваючи вісім комах, з'їдає дев'яту. Богняний змій закохується в наших красунь і навідіє їх, несподівано влітаючи у вікна домівок. Єгиптянка грає роль стародавньої Піфії, натхненої Аполлоном, утоплені виходять із річкового дна, щоб погрітись у промінні місяця; вороні коні скачують по дворі, віщуючи смерть господарю.”⁶

Не зайве нагадати, що в ту естетичну добу і в Москві, і в столиці російської імперії була мода на українські фольклорні сюжети. Тож метою звернення Гоголя до національної “екзотики” були не якісь аллюзивні надзвідання. В наївних, моторошно-химерних образах рідного краю він прагнув передати чарівний світ української ментальності, і цього було досить — фурору серед читачів не бракувало. Коли ж не вистачало матеріалу — по кладався на фантазію. Так він, зокрема, писав, що *Вій* — це найстарший надгномами, творіння простонародної уяви, хоч етнографами подібної істоти в народних оповідках і не зафіковано.

⁵ M. Маркевич. Українські мелодії.— Москва, 1831/ Цитується за книгою “Микола Гоголь”.— Київ: Обереги, 2000.— С. 339.

⁶ Там само.

До того ж, початкуючий письменник був просто не готовий до запитів вищого порядку, про що відверто говорив у власній “Авторській сповіді”:

“Я дістав у школі досить погане виховання, а тому й не дивно, що думка моя прийшла до мене у зрілому віці. Я почав із таких первісних книг, що соромився навіть показувати і приховував свої заняття”.⁷

Хоч “Вій”, звісно, має свою виокремленість і в цьому ряду — помітним ухилом до німецької традиції західноєвропейських літератур, а точніше — до готичної прози з її бентежною темою співдотику дійсного і потойбічного світу. Та все ж до “Тараса Бульби” лишалося ще сім років.

Шулаков же від самого початку п'єси не робить жодних поступок романтичній захопленості “націонал-дивиною”.

І хоч у нього завжди спостерігався відвертий сентимент до всілякої чортівні, та в “Спокуті гріхів” демонологічна складова його цікавить менше за все. Навіть Вія він на кін не виводить. Уявне чудисько йому ні до чого. В цій феерії моторошно стає від речей іншого порядку.

Звідки приходить кара? Це не на жарт цікавило Гоголя. І Шулакова, схоже, теж. Та відповіді на це запитання не існує. А запитання є. В ньому міститься велика таємниця і така ж велика небезпека. Бо покарання і провина ніяк не пов'язані між собою. Недарма один відомий римлянин вважав, що невинна людина боїться лише долі. Ми так і кажемо: сліпа доля. Кара без провини і є та сама доля, як у поезії В. Стуса:

*Червона барка випливе з імли
тяжкою безголосою бідою.*

Поет висловився точно — біда приходить “з імли”. І ти “вже по той бік радісного світу”. Як у Шулакова:

Люди, неначе зачаровані якоюсь невідомою силою, притулившиесь одне до одного, зникають у темряві. І знову останнім залишається Гервасій. Очі його блищають.

Гервасій (*пошепки*). Ти тільки не дивись. Не дивись на неї. Я знаю.

Я пробував. Але не зміг. А ти не дивись.

Дивно якось посміхнувся, взяв шматочок крейди і обвів навколо Хоми коло. Сунув у руки свічку, перехрестив та й зник у темряві. Хома сидів, не ворухнувшись. Позаду стояла Панночка.

Важко сказати, скільки хвилин минуло у цій крижаній тиші. Ні він, ні вона не ворухнувшись. Обос дивилися кудись у темряву, яка гойдалася від спалахів свічки. Уста Хоми ворушились, але слів не було чутно, він майже кричав свої молитви, замість того — німа тиша розривала вуха. Панночка теж почала ворушити губами, але видно було, що то не молитва. Вона творила заклинання. Повіяв вітер, образи захиталися, павутиння злетіло в повітря, все навколо почало рухатись. У повітрі носились ікони, якесь ганчір'я та віхті соломи. Вихор підхопив бурсацький сурдут і закинув його десь у далекий куток церкви. Полотняна сорочка сама роззвілася на тілі й ганчір'ям злетіла під стелю. Оголений Хома продовжував молитву. Весь світ хитався у неймовірній хуртовині. Панна нерухомо стояла над ним.

⁷ Там само.— С. 337.

Раптом почулося, наче хтось б'ється у вікна крилами. Дряпа скло. Хоче відкрити щось, залишні рами, кісті по залізу, в двері гуас, бажаючи вломитися.

Сильно забилося серце Хоми і він заплющив очі. Поставив свічку долі, стоячи навколошках, обхопив обома руками голову. А навколо панночки, одна другої краї!

Почувся спів півнів. Панночка тихо і покірно лежала на своєму місці. Поступово почало сіріти, а згодом двері відчинились і увійшов сам Сотник у супроводі козаків. Незвичайно бліде його обличчя помітно схудло і, здавалося, закам'яніло.

Зашпори в серце заходять не від інфернальних барв, а від тієї ситуації, в яку потрапив безневинний Хома Brut. Моторошно від безвиході. Він — обраний, а отже, не має вибору. Його тягне доля, і порятунку немає:

Явтух. Стрибав він, стрибав, вже ледве живий повернувся, за день висох, а ввечері люди приходять у конюшню, а там тільки купа попелу і порожнє відро, згорів зовсім. Згорів сам собою. А такий псац був, якого на світі не знайдеш.

Хома. А відро?

Явтух. Відро? Ну відро, а що?

Хома. Чому відро?

Явтух. Відро? Не знаю.

Дорош. Ось тобі і Панночка.

Хома. Страшно!

У “Спокуті гріхів” немає моральних оцінок і взагалі етичної нормативності у звичайному значенні цих понять. Яка там “спокута гріхів”? Чия?

Шулаков надзусиллям творчої волі виписує колізії і робить ходи, значення яких раціонально й не поясниш. Усе це сюжетне плетиво, уникнення Евклідової логіки, подвоєння і потрошення персонажів, віддзеркалення подій і образів, уся ця то молосно-гаряча, то крижана віхола сценічного середовища в підсумку дає напрочуд вивірений емоційний конденсат, що веде від жахкого заціпеніння до бажання осягнути його незбагненність. Це як у п'єсі абсурду — завжди хочеться охопити її розумом, хоч за визначенням це і не дано. Здається, Шулаков відчуває, що потрібно зобразити в той чи інший момент дії, а навіщо — і гадки не має. Але ефект від цього не менший:

Хома почав танцювати, як і першого разу — спочатку раз ногою, потім другою, обома... та й почав, та й почав. Вже не лютий гопак, а вогонь, не вогонь, а злива...

Та що там казати, бо ні світу не бачив, ні того, як Явтух обережно вкрив Панночку, як люди посходились. І не зупинити б нікому й ніколи той танок, коли б не Гервасій. Точнісінько, як починав і Хома, Гервасій — раз ногою, прислухався, потім — другою, обома, та й назドогнав буревій — вихор танцу Хоми. І здавалося, що Хома перед люстром великим вибиває п'ятами, перед тінню своєю. Перед самим собою.

I здавалося, що Дяк, бродячий Дід, Гервасій вибиває перед люстром,

перед власною тінню, перед своєю далекою юною долею. Хто зна, хто він — той Гервасій.

Та враз Хома зупинився. Дід теж. Вдарили, дивлячись в очі, обое — лівою, правою та й завмерли. Тихо, смирно, неначе нічого і не було. Сіли, цокнулися келихами та й перехилили в себе гірку.

Автор кожного разу рефлективно знає, що настає в його п'есі, і йде своїм шляхом. І перо його не робить помилок.

Шулаков створив п'есу як замкнуту універсальну модель покари, де остання не розглядається як причина, а спокута гріхів — як наслідок. Він написав п'есу про те, як людина розчиняється в шаленому гармидері буття, бо буття те — несправжнє. Середовище — це доля, а середовище життя Хоми Брута еклектичне і заплутане настільки, що несумісне з природним життям особи.

П'еса Шулакова зриває тривіальну поверхню дидактичних понять — “спокута”, “гріхи”, і в текст Гоголя іmplікуються щільно вписані алегоричні епізоди, до осмислення яких годилося б запросити Гайдегера і Ясперса, Сковороду і Мамардашвілі. На безмежний жаль, це вже зробити не доведеться, та трагічно розірвана рівновага феерії безумовно гідна подібного розгляду.

Хома сидів, опустивши сиву голову, а як замовк Дорош, підняв очі і не впізнав козака. Вуса його світилися, неначе запорошені снігом, та й сам був білий, як полотно. Сидів, закривши очі, у якомусь чудернацькому вбранні. Та й інші позастигали, неначе заморожені, неначе хуртовина оповила їх і перетворила на крижаних. Білі сукні, свити, спідниці та шаровари світились мертвим блиском. Раптом у тиші почулися м'які кроки. До нього наблизалася Панночка. Хома навкарачки став відповзати вбік. Панна йшла, немовби сліпа, широко розпростерши руки, хатаючи повітря. Десь далеко завили вовки. Панночка зупинилася, прислухаючись. Хома завмер, боячись ворухнутись. Так минула чи то хвилина, чи то більше. Аж ось Панночка рушила в бік Дороша, доторкнулася.

Дорош підняв голову, огледівся скляними очима, підвівся, теж прислушався. А далі, розводячи, точністінько як і Панночка, руки, почав шукати Хому. А Панна йшла далі й далі, торкаючись кожного. І ось уже майже всі заворушились. Немов сліпі, натикаючись одне на одного, стали мовчки шукати Хому. Той ледве встиг ускочити в крейдяне коло, похапцем відкрив книгу, зашепотів молитву.

Не в змозі знайти його, всі зупинились. Панночка люто клацала зубами. Уста щось промовляли. З'явилися музики. Вдарили в бубон і цимбали, але нічого не почув Хома, бо пронизлива тиша різала вуха. Всі почали дивний танок, неначе заохочуючи Брута. Страшний і незвичний був той “гопак”. Музик не чути, співу теж — одне гунання та тріск розбитого шкла. Хома молився, боячись глянути на таке “весілля”…

Сотник (просить). Приведіть Вія! Ідіть за Вієм!

Аж раптом усе завмерло, зупинилося, пірнувши в темряву. Хома притинив молитву. Перехрестився і підвів очі. Він був один. Видіння зникло.

Стояла тиша. Десьдалеко загуркотів грім. Та ось, неначе з нього, народилися далекі важкі кроки. Ось вони вже біля церкви, ось залунали і в її стінах.

Хома стояв у середині кола. Руки обхопили голову. До нього рухалися знайдомі тіні, ведучи когось під руки. Процесія наблизжалась, аж доки не підійшла до того місця, де стояв Хома.

— Не дивись! — голосом Гервасія пролунало в церкві. — Не дивись!

Та Хома не витерпів і глянув. Перед ним стояла людина, до рисочки схожа на нього. Хома дивився, неначе в якесь дзеркало, неначе в свої очі, в свою душу. Обоє ткнули пальцем одне в одного.

Обос. Ось він!

Почулася сумна сопілка. Хтось заспівав, голосячи:

*Я бачив, як вітер берізку зломив,
Коріння порушив, гілля покрутив,
А листя не в'яле і свіже було,
Аж поки за гору вже сонце зайшло.*

Хома в'янув на очах. Кволе тіло поволі осідало, ноги підкошувалися, Вітерниця палко обнімала його двійника, десь ізбоку ридала Панночка, а з іншого — дзвінко реготала Літавиця. Дівчата співали сумної, неначе їй не чули, що музики вдарили "Козачка". Земля глухо загула, натовп танцюючих зростав, відбиваючи підошвами — вільний і скажений, який тільки бачив коли-небудь світ — танок. І здавалося, що тільки в однім цім вихорі та в цій музиці є воля й свобода людей. Чортово-бісовий танок, де скажена душа не боїться тіла, готова завеселитися навіки. Хіба що дівчина якась усе ще зі слізми виводила жалібну, неначе на похоронах. Хіба що похмурий Сотник з сумом дивився на те місце, де ѹйно була Панночка, була та її зникла, знесена вихором, який не шкодував ні ніг, ні голосу, ані неживого тіла Хоми, до якого поспішли Тіберій, Горобець та Халява. Молодий, розкішний, веселій Хома Брут, безсоромно обіймаючи то Вітерницю, то Степаниду, з реготом, схожим на хріпіння, посадив Панночку на шию та її закружляв над мертвим своїм двійником. Тіберій перевернув бездиханне тіло. Брут, Панночка й Сотник розтанули в темряві. Посередині лежав сивий бродячий дячок Гервасій...

Годі б ужсе, годі...

Розгорнуте дійство породжує шоразу нові запитання, бо чим складніш заявляються звязки, тим більше хочеться їх зрозуміти.

Герої "Спокути..." присягаються: "З нами хресна сила! З нами хресна сила!" і сивіють від страху. Вони не мають опори ні в собі, ні у вірі — можливо, це є їхній гріх?

Луною прокотилося останнє Брутове:

— Відпусти мою душу, відпусти—пусті...

Хома Брут і сприймається від початку як *примара* чи то тінь небіжчика, *непохованого* мерця, приреченого блукати берегами підземних рік сотні років. Це душа, яка ще тортується, яка ще не дісталась води забуття.

Тінь загиблого молодого Хоми зустрічається в феерії з постарілим Брутом (чи навпаки), але єдине, що вони обидва можуть сказати, ткнувши

один в одного пальцем: “Ось він!”. Колесо життя зробило оберт, а тут, у “церкві-корчмі”, нічого не змінилось.

Ta й не могло змінитися. Тут панує “дурна нескінченність”, стоять нерухомий час. I, зрештою, настає момент, коли Хома уже ізгадати не може, як і коли він сюди потрапив. Відчуття таке, що він ходить на молитви над Панночкою щоночі і вже не один рік. Дійство стає абсурдно-символічним. Хома Брут впадає у *парадигму покараного Сізіфа*.

Альбер Камю давно помітив, що абсурд укорінений не в людині і не в світі, а в їхньому сумісному перебуванні. Людина завжди стає легкою здобиччю фатального збігу речей. Вона дорого платить і важко спокутує своїй сторонній гріхи. Ale у Сізіфа (за Камю) є мить, коли він, мужній і спокійний, спускається з гори, щоб знову взятися за кам'яну брилу. У цю мить він навіть посміхається.

Такої миті у Хомі Брута немає. Він не може вирватись із чаду свого становища. У нього є тільки одна мить зупинки-прояснення. Мить дотику до дійсності, *спалах свідомого проживання* — “Ось він!”. На більше бурсак Хома не здатен. Ця тема стане центровою уже в наступному творі Віктора Шулакова — в “Енейді”.

Одного разу мені трапилося бачити, як у столичному універмагі покупці затримали злодяя — молодого хлопця, що поцупив гроші. Його вели до кімнати міліції. До неї залишалося кілька кроків, і я ніколи не забуду, як крадій їх долав. Йому страшенно не хотілося йти, але люди на нього тисли і молодик потроху відступав. Він розумів, що за тими дверима для нього почнеться щось зовсім нове, невідоме і хиже, невідворотне і в певному сенсі *непоправне*. Це усвідомлювали всі учасники пригоди, всі бачили, як це для злочинця *серйозно*, і у зв’язку з цим відвести від нього очі було неможливо. Зрештою, двері за ним зачинилися.

“Спокута гріхів” побудована ідеально саме з цієї точки зору. Хому тричі з *примусу* ведуть до мертвової Панночки творити над нею молитви. Ми заздалегідь певні, що він звідти не вийде, і кожного разу, коли його туди ведуть, — це так серйозно, що забиває дух. За подієвим боком справи слідкувати, здається, нічого — все і так ясно, але стан, в якому ти перебуваєш, читаючи “Спокуту...”, ні на що не схожий.

Шулакову тут вдалося вловити і зафіксувати такі точки акупунктури buttево-моторошного, які незмінно викликають западання в тривожну співучасті. Автор натис на дуже важливу для нас зону — якою не злегковажиш і з якої *не вислизнеш*. Цей стан пояснити можна хіба тільки тим, що у кожного колись була або трапляється сьогодні ситуація, коли його примусово ведуть до дверей, за якими чатує небезпека непоправності.

Всю цю грізну інтенсивність Шулаков акумулював у структурі “Спокути...”, як напругу в потужному трансформаторі. Читаючи, ми замикаємо ланцюг на себе. I наше враження — пряме і недвозначне.

Як відомо, в науці мірою істини є сила доведень — тією ж практикою. В мистецтві таким індикатором є хвилювання. Я не можу пояснити свого хвилювання від сприйняття “Спокуті гріхів”. Ale я переконаний — таку п’есу, особливо другу дію, двічі написати неможливо.

У солідарному контексті зі “Спокутою гріхів” читається і “Судний

день”, написаний через вісім років після “Вія”. Та “Судний день” — драматична новела, і її філософський заміс зовсім іншого гатунку.

Головний герой п’єси — старий єврей Аркадій Аронович доживає віку на київському Подолі, де, власне, і зріс. Його донька Соня та двоє онуків — Міра й Аркадій — живуть в Ізраїлі. І ось до старого приїздить зять Борис з тим, щоб забрати його з собою. Відліт — на ранок, і в майбутнього емігранта є ніч на те, щоб підготуватися до від’їзду.

Єдина ніч, що стає для старого Судним днем,— Шулаков свій масштаб не ущербив. Герою за коротку ніч належить узгодити в своїй душі те, що не узгодилося за все життя. На те були вагомі причини.

До честі автора, патріотичні мотиви п’єси заявляють себе на периферії твору, а в його епіцентрі — історія непроминальної провини людини, що, власне, юридичного складу злочину не має. Тож при всій дражливості колізії “Судного дня”, вона перебуває у сфері дозволеного естетичного розкошування, яке автор сповна реалізує. Умовно кажучи, оповідь ведеться в неспокійному світлі ліхтарів Достоєвського і доктора Фауста. Про що йдеться?

Всі документи на виїзд у Аркадія Ароновича готові, квиток у Бориса на руках. Здається, пий на посошок і в добрий час! Та ні час виявився на це непідходжим, ні старий, як з’ясувалось, не виявив захвату від перспектив.

Щодо часу. Наблизжалося 29 вересня. День народження його доньки Соні. А ще — Судний день. Він стався 29 вересня багато років тому, коли гітлерівці погнали людей до чорного провалля Бабиного Яру. Він поглинув усіх рідних Аркадія — батька, матір, дядька Соломона та його дружину Несю, їхніх друзів, батьків Міріам, яка того дня отримала від них благословення на життя і шлюб з Аркадієм.

Колізю п’єси створило одне допущення. Мати Аркадія — українка, отже фашисти його не зачеплять. Гинути — безглуздо. В цьому *парубок* Аркадій істерично переконує кохану Міріам. Вони рятуються. Міріам — ненадовго. Бабин Яр “надірвав їй серце... Він відібрав життя навіть у тих, хто вцілів”. Та Міріам народила Аркадію Соню, і в нього з’явилася надія на прощення.

Цій долі, власне, не позаздриш. Десятки років після смерті дружини Аркадій Аронович живе одинаком. Соня — єдиний екзистенційний поплавок існування старого. І моральні тортури його не полішають. Він знову і знову кричить з минулого в минуле:

“Я не боюся! Я не боюся! Я не можу піти зі всіма! Ви скажість мені —
заради чого себе губити? Кому від цього буде країце? Я не боягуз! Але
заради чого? Що за геройство — убити своє життя? Аджес є шанс вижи-
ти... є майбутнє. Бо не смерть жахка! Жахке — забуття! А в мене є доня!
Є — онуки! Не відштовхуйте мене!”.

Йому відповідає Міріам:

“Твоя єдина провінія в тому, що я дуже тебе люблю... ”⁸

⁸ В. Шулаков. Судний день.— С. 133.

Автор “Судного дня” на терези сумління свого героя кидає і додаткові шальки — не менш тяжкі для нього. Відчувши страх сина в той далекий день останньої істини, мати Аркадія йде з сім’єю сватів до Яру — немов “замість” нього. Тут мотивація не розвинена, але для героя це нічого не міняє. Річ не у страхові як такому, питання стойть інакше: він — продовжуває чи зрадник свого роду?

У п’есі є епізоди такого трагічного наснаження (ніч перед Яром), що, здається, моральні гризоти однієї людини несуттєві. Але Шулаков знаходить і резерви розвитку, і відповідні пропорції змісту, щоб тема Аркадія Ароновича не відійшла в тінь страхітливого злочину фашизму. Цинкове небо Бабиного Яру не закриває провалля людської душі. “Підпільна людина” в сумлінні старого вершить свій неухильний суд над собою, над своїм непозбутнім учинком.

Фінал сценічної новели Віктора Шулакова — трагічний реквієм життя, сповненому пам’яті:

“... Наполегливо і різко дзвонили в двері. Почувся голос Бориса. Старий прислухався. Потім посміхнувся і сказав: “Hi, Борисе, я таки залишаюсь”. I він присів біля Mіriam”.⁹

БУЗІВОК, або ЮНІСТЬ ОЛІГАРХА

Михайло Булгаков у свою лиху годину, прагнучи відвести немилість вождя, написав п’есу “Батум” — про революційну юність товариша Сталіна. “Кращий друг фізкультурників і оленярів” жертви не прийняв: “Всі молоді люди надто схожі одне на одного. Не треба п’еси про молодого Сталіна”.

Керманіч цілив без похибки. Він розумів художні труднощі, що виникають при втіленні *типу*, який ще визріває, набирає завершених рис, канонізованої форми. Театр — мистецтво цієї миті, воно здійснюється “тут і зараз”, а отже, ніяка пізніша міфологізація особи не поліпшить голу істину — навіть Юпітер бувас звичайним биком. Та й той постає не відразу — спочатку його знають як бузівка.

Фарс “Діамантовий дим” Віктор Шулаков учинив “слідами творів Ільфа і Петрова” (до роману додано фейлетонний досвід письменників). Та кожен, хто знає його грайливу схильність до необразливих містифікацій, без зусиль здогадається, що за тими неіснуючими “слідами”, як завжди, причаївся задум самого інсценувальника.

Твір починається із зонгу — “Слабаки ідуть на дно...”. Силу оспівує анонсер головної ролі, але ще не Бендер. Поки що цей персонаж — речник філософії часу. Далі роз чахується віяло подій і горохом катяться комічні жевжики: Тихін, Кіса, Коробейников, брати Альхен. Наразі з’ясовується перша несподіванка — Остап аж ніяк не Воланд, а швидше навіть дрібний крутій. Він ні в чому не впевнений, не живе здійсненим майбутнім, хоч і напрочуд діяльний. Під усіх підлагоджується — навіть під двірника. Та

⁹ Там само.— С. 145.

вже випробовує перші гасла: “*Великій епосі потрібні великі люди!*”. Напрям його активності наочно втілений — згідно ремарок, з піднебесся сцени кетягами циклопічних розмірів мають звисати діамантові “цепури” мадам Петухової. Вони вітринно опускатимуться на землю, коли Остапові щастить наблизити удачу, і підноситимуться під стелю — після чергового “проколу”. Таким же гіганським виявиться і знамените чайне ситечко. На “Олімпі” застигне і недосяжний дванадцятий стілець з гамбсівського гарнітура — уособлення Остапової нестримної мети. У мовну тканину твору лейтмотивом входять кримінально-фольклорні, “чисто конкретні” вирази. Стратегія сатиричного удару стає відвертою.

Шулаков інсценізує юність олігарха — той час, коли Остап не здобув ішо великих грошей, а тільки піднімається і пробує зуби — завтрашні ікла. Тому й немає “калібр”, демонічності. Остап ішо “ховрашок”, крутій, хоч і автор всіх своїх колізій та життєвих мізансцен.

Йому ще тільки належить витягти білет у заможне життя, переграти долю. Але ж ми маємо можливість зазирнути в кінець підручника і знаємо відповідь, бо щоденно у великих містах і маленьких селах спостерігаємо подібних персонажів, майже ширяючими у височині. Тепер вони можновладці, частенько — обранці народу, і справ у них через край. Нині їхнє завдання — якнайшвидше вгорнутись у захисні обладунки державних установлень. А закони нерідко пишуть ті, кому вже сьогодні потрібен порядок, щоб відрізати від елітної годівниці запізнілій дріб’язок, аби не скиглив про “перший мільйон”, не заважав “правильно” спрямовувати фінансові й сировинні потоки, ділити пільги і преференції, особливо належить дбати про те, щоб не відібрали офшорну “панчоху”... Але все це буде потім, а поки що треба розпороти всі стільці гарнітура (пройти щільні шари бізнесової атмосфери і віцілі). Та — “Крига зрушила!”.

Прокреслений задум дивує й захоплює, але, як відомо, Аннушка вже купила олію. Точніше, не так...

Ще 10 років тому, в програмці гоголівського “Вія” жанр вистави Молодіжного театру Віктор Шулаков подав виключно демонстративно — *менінєя*. Режисер карти відкрив. Театрозваніці — ні за холодну воду. “Рухома естетика” зберегла тоді люту незворушність. Суфлерська витівка Шулакова наслідків не мала.

А жаль. Подія ж бо стала голосна. Акт відбувся знаменний — митець себе називав і визначився точно. *Менінєя* — це безумовний ключ до розуміння того, до чого йшов, що надбав і яким відбувся Віктор Шулаков у мистецтві сцени.

Згадаємо Михайла Бахтіна:

“Свою назву цей жанр дістав від імені філософа III ст. до н. е. Меніппа з Гадари, який надав йому класичної форми.

Найважливіша особливість жанру менінєї полягає в тому, що... авантюра внутрішньо мотивується, виправдовується, освячується тут чисто ідейно-філософською метою — створювати виняткові ситуації для провокування й випробовування філософської ідеї... Підкреслимо, що все тут слу-

гус не для позитивного втілення правди, а для її пошуку... і, головне, для її випробування.

... остання особливість меніпей — її злободенна публіцистичність. Це свого роду... “журналістський” жанр, що гостро відгукується на потребу дня.

Він формувався в епоху розвіювання національних міфів, руйнування етических норм, що становили античний ідеал... коли суперечки з “останніх питань” світогляду стали масовим побутовим явищем у всіх прошарках населення і відбувалися скрізь, де збирались люди”¹⁰.

Меніпей супроводжує Шулакова, як Гоголева “червона свитка” — від загального задуму п’ес до найдрібнішого застосування у його виставах. Світ Шулакова і світ меніпей шоразу збігається, і “Діамантовий дим” — не виняток. Шулаковська сатира в ньому має далеку меніпейну перспективу.

Компонуючи зміст, Шулаков тут, як і зазвичай, спочатку злегка, а що далі то беззастережніше вживлює в текст новоствореного фарсу власну авторську лінію. І поки комбінатор проходить свій авантюрний слалом, інтерпретатор вибудовує власну вигородку змісту. Вона концептуальна.

Остап — людська “недотикомка”. Його моральний прожитковий мінімум надто ницій, щоб не викликати занепокоєння у співгромадян. Завтра цей Остап може прийти до реальної влади, і прогледіти його було б необачно. У нього ж, по суті, і мрії немає, її підміняє запальна діамантовата мета.

Тому розроблення літературного матеріалу починає проростати мотивами великої культури. І мадам Петухова перетворюється в стару графиню з пушкінської “Пікової дами”: Остапа неодмінно буде покарано. За що?

Автор вважає — за зраду собі. На початку дії його Остап не так бандит і хижак, як артист. Шулаков навіть наділяє його своєю юнацькою іронічною поезією. Бендер — легкий, харизматичний, принадний. Це безжурний симпатик з невтраченою дитинною душою. Та в міру наближення до 12-го стільця талант і артистизм його полішає. Він проголошує кострубаті мовні кліше, де “раннього” Остапа вже й не розгледіти.

... Антонен Арто хворобливо відчував уразливість сучасної йому особи і вийшов на теорію “театру жорстокості”. Улюблена парадигма Віктора Шулакова — “Орфей спускається в пекло”. Вона проступає в художній плоті цілого ряду його робіт. У цю ж ситуацію занурений і Остап Бендер. Шулаков демонструє нам, як мілішає його душа, відлітає зраджений хист. І що найпідступніше — герой не помічає втрати. Помічає Шулаков — з кожним здобутим, хай і порожнім, стільцем на “лірі” Остапа-Орфея обривається ще одна струна. Умовна, звичайно.

Про певних персонажів кажуть: йому потрібен наглядач. Потрібен він і Остапові Бендеру. Він його одержує. Не встиг журналіст-дотепник Авесалом Володимирович Ізнурионков з’явитися на сторінках п’еси, як одразу став біографом Остапа. Але біографом не домашнім. На думку Шулакова, його Бендер як *тип*, як явище набирає рис “історичної особи”. А “історія —

¹⁰ Михайло Бахтін. Проблеми поетики Достоєвського.— М.: Худ. лит., 1974.— С. 214.

це провина". І про неї необхідно розповісти. Про Остапа напише Ізну-
рьонков. І це не жарт, а своєрідна традиція.

Малограмотний поет Іван Бездомний зустрів Майстра і Воланда двад-
цятитрьохрічним, а в тридцять уже був професором інституту історії фі-
лософії. На цій зустрічі він зріс, і бентежне відчуття істини залишилось з
ним назавжди. В усякому разі, булгаківський Іван Миколайович Понирьов
(порівняйте: Понирьов — Ізнурионков — і там, і тут якась пригноблена,
виснажена форма чогось) точно знов, *хто* приходить. А шулаківський Ізну-
рьонков знає, *хто прийшов*. Тут у природі фарсу, в рамках комічного озна-
чена серйозна проблема. Фортифікацію культури мурують не лише велиki
зодчі, а кінець Божих днів осмислюють не лише Сократи. Доки серце здатне
озиватись на чужу будівлю (а "беда для нас — судьбы устав!"), людина може
взяти за руку іншу людину і започаткувати ланцюг... А Ізнурионков діаг-
ностуватиме етичну еволюцію — не дивуйтесь! — Остапа Бендера.

Навіщо це Шулакову? А тільки задля того, щоб сказати розгубленим
людям: часи можуть бути різними, але цивілізація (спасіння!) неможлива
без культури і моральності. І якщо герой нашого часу неймовірно актив-
ний, але за людськими чеснотами марний — це не його проблема, бо виро-
сте в проблему для тих, хто живе з ним в одну добу.

До речі, коли в Москві перебував американський магнат-філантроп і
біржовий гравець Джордж Сорос, його на телебаченні запитали: бізнес і
мораль — як вони сумісні? "Ніяк,— впевнено відповів філантроп.— У біз-
несу своя природа і йому байдуже до 10 заповідей Небесного Отця. А суспі-
льству до них не байдуже. Воно й повинно поставити бізнес у межі, що
виключають злочинні пароксизми".

Отож Шулаков своїм "Діамантовий димом" і радить інтелектуалам:
панове, не прогавте мить, коли *пахан* рушить керувати нами. Часи непевні,
спокуси величезні — потім собі не пробачимо. "Общак" сили набере —
можемо не здолати. Типи з вищих ешелонів влади вже й сьогодні поводять-
ся ницо. Просте запитання: кому вигідна холопська культура, потурання
натовпу? Проста, щоправда, й відповідь: передусім — владі, олігархії. При
цьому наш автор далекий від створення ще однієї просвітницької ілюзії.
Він розуміє: таких хлопців приручити неможливо. Але і громадянська без-
діяльність дорого коштуватиме суспільству.

Шулаков, можливо, достеменно й не знає, що в такому випадку повин-
на робити громадськість. Але про те, що має чинити мистецтво — знає
чудово. І діє.

Герой "Діамантового диму" закономірно гине. А явище розпростує
свої зловісні крила. У фіналі п'єси з'являється інший Остап — рішучий,
нешадний, в оточенні бригади охоронців. Цей персонаж ще пред'явить нам
свої умови. Як саркастично написав відомий оглядач щодо одного з пре-
тендентів на президентство в Україні — прийшов би такий до влади, то й
Кучма нам би ще Сахаровим здався.

Та Шулаков побачив його в дебюті. І показав бісеня, що може стати
дияволом. А коли театр займається *цим*, тоді й актори не комедіанти і не

штукарі. Вони — офтальмологи, що знімають катаракту з очей суспільства. Громадськість потроху стає зрячою.

Мабуть, багато хто пам'ятає кінострічку Ролана Бикова “Опудало”. Там шкільна зграя цькує однокласнико-підлітка. Але швидкої розправи не вийшло. Дівча виявилося стійким і не поступилося наволочі. У фіналі картини її дідуся (у вражаючому виконанні Юрія Нікуліна) проходить рядами класу і називає на прізвища незнайомих йому *пацанів*. Він безпомилково розпізнає тих, хто несе зло. В цьому і полягає висока помста мистецтва — воно *мітить* хижаків. Навіть маленьких і таких, які тільки спинаються на ноги.

Може виникнути запитання: чи не забагато патетики в оповіді про комедійний твір? Захищаюсь точкою зору просвітленого Махатми Ганді: “Інколи Бог приходить у вигляді хліба”. Тобто передача *духовного* через *нагальнє* можлива принципово і без втрат. *Спосіб* повідомлення не спотворює послання. І якщо сьогодні насущним є сміх, митець нелукаво відповідає на запит своїх співвітчизників.

А пафосу більше в моїх рядках. Віктор Шулаков свого героя не викриває. Він лише нагадує суспільству: класична теза марксизму про черговість жанрових форм реалізується часом зворотнім ходом. Спочатку те, що відбувається, здається фарсом, а повторюється — у вигляді трагедії. Але поки що можна посміятись. Якщо кортить. “Коба” чекати вміє.

“А меніпей? — запитаете ви. — Як вона тут працює?” Плідно. Шулаков ескалацією образу Остапа випробовує ідею поєднання неправедної мети і Божого дару. І приходить до скрушного висновку: “Геній і злочинство несумісні”. Скажете, що це вже було у Пушкіна? Шулаков у відповідь переможно сяє — йому таке товариство до вподоби. Бо, як казав один розумник, мистецтво тільки тим і переймається, що лагодить вітрильники. Ті, що були в ужитку.

“БО МИ ЗАГУБИЛИ ПІДКОВУ...”

Після “Діамантового диму” у прихильників Віктора Шулакова з’явилось передчуття появи твору, що синтезуватиме всі активи його досвіду і непригаслий темперамент пошукувця. І найпевніш це мала бути “пам’ятка”, класичний український твір, що містить у собі національний міф чи стимулюючу парадигму і, як такий, вимагає актуалізації і точного прочитання.

Це міг би бути “Тарас Бульба” Миколи Гоголя, “Народний Малахій” Миколи Куліша. А стала “Енеїда” Івана Котляревського і, як виявилося, — не випадково.

Працювати сьогодні з “Енеїдою” без посередників не доводиться. За сто шістдесят років існування травестії вона обросла стількома тлумаченнями і коментарями, що з плином часу вони, власне, втрачали своє резонанснезвучання. Для нас примітними бачаться статті останніх літ, і передусім — Марка Павлишина і Тамари Гундорової, в яких здійснено спробу якнайгрунтовніше розглянути твір Котляревського з погляду авторських

завдань і наявних результатів. А безперечною і почасти блискучою вершиною цього підходу є монографія Віктора Неборака “Перечитана “Енеїда”. Ця робота виконана у Львівському відділенні Інституту літератури НАН України, але складається враження, що автор “перечитував” “Енеїду” разом із Шулаковим, хоча засоби вираження у них, певна річ, різні. У Неборака — спостереження, міркування і висновки, у Шулакова — задум і втілення.

Віктор Неборак з порогу свого дослідження ставить питання руба: “*Про що Енеїда?*”. І без зайвих засторог відповідає:

“Про сенсowni мандри Енея, пов’язанi з вимушеним відбутитям з меж поруйнованої i захопленої ворогом батькiвщини у пошуках нової батькiвщини, нового царства, засновником якого повинен стати Еней. Сенс розглядуваної мiфологеми вiдчувається як видовжсення людського буття вiд мiсяця викорiнення до мiсяця вкорiнення. Викорiнення i вкорiнення — хiба це не двi основнi категориi, якими так чи iнакше описують европейську iсторiю аж до заселення европейцями американського материка? Завдяки цим категориям вiправдано утворення майже всiх модерних державних нацiй. Якщо ця iнтерпретацiя мiфологеми Енеїда вiрогiдна, то українцям, для того щоб стати модерною нацiєю, згiдно з цiєю мiфологемою, потрiбно бути викорiненими з України i згодом вкорiненими дейнде. Українцям, для того щоб стати европейцями, потрiбно покинути Україну. Таке часткове струмування мiфологеми Енеїда над Україною...

... Бiографично Котляревський пiдпорядковує своє життя мiфовi про Одiссeя, царя не найбагатшого з грецьких островiв Iтаки, який, незважаючи на всi спокуси i перипетiї, повертається на свою малу батькiвщину, щоб посисти належне йому царство. Шевченкове “Будеш, батьку, панувати. Поки живуть люди...”, звернене до Котляревського, у цьому контекстi — не випадковий i не комплiментарний зворот. Котляревському — в життi — вдалося перебороти енергiю викорiнення, вдалося осягнути свою аристократичну долю у себе вдома. Чому ж свiй головний твiр вiн написав, базуючись на мiфологемi, протилежнiй до мiфологеми *Одiссeя*? Саме тому, що вiдчував на собi її силу...

... Мiфологема *Одiссeя* у частинi, яка стосується мандрiв i спокус нового викорiнення, майже збiгається з мiфологемою Енеїда. Обидва герої мандрують майже одночасно i паралельно. Власне, цi двi мiфологеми є свое-рiдинами противiжними версiями-виборами однiєї сутностi — призначення завислого у порожнечi самоусвiдомленого (вiдповiдального) iснування. Версiя пошуку нового царства — це Енеїда. Версiя повенрнення до старого царства — це Одiссeя.

Котляревський вiдчував, що мiфологема Енеїда небезпечна для України. Тому вiн її осмiює.

Котляревський дeшифрує цю небезпечну мiфологему через смiх. Тому цей смiх є якнайсерйознiшим, фiлосоfським, оскiльки стосується мiфологiчного рiвня. Для Верглiя мiфологема Енеїда була конструктивною, буттево-необхiдною для пояснення сутностi Римської держави. Для Котляревського ця мiфологема перетворюється на модель викорiнення, маргiналiзацiї українського суспiльства, тому вiн її одягає в українське буття,

в сучасне українське мовлення, наближуючи українського можливого сприйманча до рівня впізнавання, і висміює саме її, міфологему Енеїда, а не українське буття чи українське мовлення, як це тлумачили пізніші інтерпретатори (найперше — Пантелеймон Куліш).

Українці за межами України ризикують стати маргіналами. Але і в межах колоніальної України йде інтенсивний процес маргіналізації українського суспільства. Якщо “Енеїда” Котляревського дешифрує, осміює маргіналізацію, незафіксованість, втрату українцями самототожності, то потрактувати троянців на чолі з Енеєм замалим як національних українських героїв — це допускати неймовірне викривлення сутності поеми.

Не Україна є об'єктом зображення в “Енеїді” Котляревського, а процес маргіналізації українського світу. Цей процес у поемі — наскрізний і повсюдний.¹¹

Немов підхоплюючи пафос дослідника, Віктор Шулаков на титульний аркуш своєї версії “комедії-бурлеску” виносить:

Вергелій — Рим, 20 р. до н.е.

I. Котляревський — Полтава, XIX ст. н.е.

В. Шулаков — Київ, XXI ст. н.е.

У цій зобов’язуючій маніфестації прикметним є те, що “співавтор” Вергелія та Котляревського немов провіщає: він розуміє, що півтора століття від часу першого видання “Енеїди” суттєво змінили і стан України, і її громадянство, але “Енеїда” й сьогодні жива, незглибима і сповнена змісту — треба тільки дослухатись. І Шулаков на добрій дещоці сторінок відповідно готує читачів, а далі, розгорнувши нову зав’язку, — публіку.

В холодну вересневу зливу під Полтавою здичавілий від негоди “Мерседес” збивається з путівця і троє молодиків та дві юначки змушені заночувати (тут ім не забракло удачі!) в колишній графській садибі, притасованій під майстерню гостинного і мудрого живописця, який пише велетенські панно до “Енеїди”. Побіжно з’ясовується, що гості подалися в нічні мандри не з доброго дива, а поспішають до Києва в аеропорт, щоб урятуватися в Італії від мерзотників-“братьків”, які вже підпалили офіс їхнього ватажка Сергія. Господар залишає їх на ніч у себе, але перед тим між ними відбувається коротка дискусія на тему еміграції та Котляревського, під час якої один з молодиків проголошує: знання “Енеїди” “нічого не дає”, а загадковий Микола Петрович у відповідь зачитує *зайдам* програмне:

*Живе хто в світі необачно,
Тому нігде не буде смачно,
А більш, коли і совість жметь.*

І маляр розчиняється в пітьмі. А далі — мила серцю Шулакова містика. Сергій обходить майстерню, і промінь його ліхтаря вихоплює в розписах “Енеїди” героїв з новими обличчями: Сергія, Діни, Лариси, Георгія і Павла. Простір “заповнє порожнечा”, чується “дивна неземна мелодія” і все близчі удари в літаври. Та активної дії все ще немає. Натомість — пролог, а по суті — авторський голос Шулакова, уособлений корифеєм:

¹¹ Віктор Неборак. Перечитана “Енеїда”. — Львів: Астрон, 2001. — С. 8.

Я не лайдак і не бурлак,
Читаю вже не першу днину
Цю старовинну диковину
І все не доберу їй смак.

.....
То що є Троя? Що є греки?

.....
Де раптом виник наш герой?

.....
Питань за тисячу я маю.
Чи розгадаю, то не знаю.

.....
Дивися, слухай, що зорав...

Я навмисно скороочую текст звернення (адже він є в збірці), але акцен-тую авторський прийом — Шулаков свідомо гальмує дію, нагромаджуючи перешкоди до “моторної” “Енейї”, бо знає — далі для розважливої думки просвітку вже не буде. Ключ до сприйняття треба дати відразу. І тільки згодом вибухає казна-що! Але тепер затримаємося й ми. І знову послухаємо Віктора Неборака:

“Котляревський працював над своєю “Енейдою” понад чверть століття (більше 25 років.— О. С.), тому, якщо поява перших частин поеми могла бути зумовлена літературною модою, то четверта, п’ята і шоста частини з’явилися хіба що вже всупереч літературній моді, яку, як відомо, в першій чверті XIX ст. диктували сентименталізм і романтизм”.¹²

Таку галерну працю на хвилі захвату одним лиш стилем не здійснити — потрібні сильна стратегія і далекосяжне завдання. У Котляревського вони були.

“Котляревський не знає, який додатковий шанс є у його героїв-маргіналів. Те, що маргіналізація обіцяє якийсь додатковий, незапрогра-мованій ні суспільною структурою, ні провидінням, ні Вергелієм, як попередником-деміургом, шанс для Котляревського, який береться за свою версію “Енейї”, стає спонукою до писання-дослідження. Який це шанс? У кожному разі не імперісторий, адже імперії гинуть — і деколи в найпринизливі-ший спосіб. Чи є у маргінала шанс стати не-маргіналом — кимось таким, хто опанує час? Котляревський цього не знає, але він знає більше, ніж Вер-гелій,— він знає, що навіть імперії валяться, тому Еней Котляревського не може стати засновником династії імператорів. Що ж він може? Як він діє? Яким він є?”¹³

Тобто, насправді, питання стоїть так — яким чином українець-маргінал може здобути самототожність?

“Українськістю” в “Енейї” Котляревського пронизано всі рівні зобра-жуваного соціуму. І ця “українськість” загрозена маргіналізацією, струк-турним фальшуванням і розмиванням. Тому для Котляревського, як і для всієї подальшої української літератури, такий важливий досвід Сковороди, якому вдалося уникнути як сфальшованих суспільних структур, так

¹² Там само.— С. 12.

¹³ Там само.— С. 11.

і розчинення у позаструктурному маргінальному хаосі. Вибір Сковороди — це вибір Христового вчення як серцевини для побудови власної біографії, це зведення життя і текстотворення в зону дії єдиного морального імператива".¹⁴

Думка чинна, але погляньмо, де — Еней, а де — Сковорода...

Еней для Віктора Шулакова образ бажаний, бо менітейний. Ним, як пам'ятаємо, обов'язково послуговуються при "створенні виняткових ситуацій для провокування і випробування філософської ідеї. Підкреслимо — не позитивного втілення правди, а для її випробування і пошуку..."¹⁵

На цьому наполягає і Віктор Неборак:

"Еней Котляревського — це персонаж, а ліпше сказати, блукаючий фантом, який випробовує цінності на міцність та істинність. Козацтво для українського народу — це цінність майже міфологічного порядку... Хлопець і козак для українського читача — це синонім зaimеннника "наш".¹⁶

Шулаков щодо Енея не хибить. Про це свідчить його вибір епізодів з Котляревського для *своего* сценічного казана. Це вже напрям інтерпретації.

Підприємець Сергій, що не вписався в закони зграї, мусить покинути Україну. Цей *подвоєний мареїнал* не позбавлений сумління ("Я свою справу чесно хотів вести"). Але вдома він не бачить майбутнього — "Страшно!". Саме йому і належить стати Енесем у Шулакова. Бо це, схоже, перспективно. Обидва *парубки* не безнадійні, проте обидва — проблемні, в обох при собі — осмалені в колотнечі ланці, у кожного — своя зруйнована *Троя*. І один, і другий ще не готові осмислити свого становища, зараз головне — *дати тягу*.

Спорідненість становища Сергія і Енея — уже тлумачення. А от їхня еволюція — то вже клопіт читача. Всетямущий Микола Петрович, який вчився мальарства "в Москві, потім — Європі декілька років, а прикипів до Полтави", на пропозицію Георгія: "Давай, батя, з нами!" відповідає: "Шукати щастя там? А кажеш, що читав "Енея". Якщо відверто — відповідь мальара чудна. Чудна настільки, щоб сприйняти її як сигнал — *ситуація Енея і ситуація Сергія*, окрім бурлескного, має ще один план. Який?

Незважаючи на всю грайливість "Енеїди", і Енею Котляревського, і Сергію-Енею Шулакова належить зробити *вибір*, прийняти *рішення*. У Верглія це майбутнє Енея з'ясовується в перших рядках. Та й сам Еней його чудово знає. Більше того — герой Верглія пильнus не тільки свою зорю, а свідомий загальної місії:

Стільки пригод перебувши і стільки напастей зазнавши,
Всі ми прямуємо в Лаций тепер, де нам доля вказала
Мирну оселю: Троянській державі там слід відновитись;
Отже, держітесь й себе бережіть для часів щасливіших.¹⁷

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само.— С. 13.

¹⁶ Там само.— С. 17.

¹⁷ Верглій Публій. Енеїда.— К.: Дніпро, 1972.— С. 23.

Сьогоднішнім Енеям вирішувати все доводиться *самостійно*. А для само-стійності рішень необхідне усвідомлення: себе, свого становища, своїх за-вдань.

Саме тому і в Котляревського і в Шулакова читач повинен *переживати пригоди свідомості* головного героя до повного їхнього прояснення. Еней має стати собою за участю читачів.

А “щоб ставання для людини сталося, щоб подія відбулася з людиною і для людини, вона повинна усвідомитися людиною, перейти в людське внутрішнє. Інакше подіво-буттєвий плин, ставання, вислизатиме з людського буття”.¹⁸

Перше таке вислизання відбувається з Енесм у Карфагені.

“Еней, козак, бурлака, сліпа до певного часу динамо-машина, яка на-штовхується на статичні структури (*Карфаген, Сицилійське царство, пекло, царство Латина.— О. С.*) має шанс як і зруйнувати статику, так і вписатися в нії і перетворити свою сліпу, деструктивну енергію на свідому, конструктивну дію в межах сильної статичної структури.”¹⁹

Та на жодну з цих альтернатив Еней виявляється неспроможним. Чому?

“У його свідомості є лише інстинкт до самозбереження, страх і пошу-ки комфорту для тілесного існування. Бенкет, влаштований гарною моло-дицею,— це і є найвідповідніший стан буття для такої моделі особи. Бен-кет буття — тотальне святкове сьогодні, яке не вимагає ні від кого ніякої емісійної проекції у майбутнє. Саме у цей буттєвий стан і западається Еней Котляревського, ледь вирвавшись із шарпанини розбурханого хаосу.”²⁰

Бенкет Дідони, бенкет буття — для виразу їхнього свавільного вольта-жу, Іван Петрович Котляревський в очах Шулакова є безнадійно статеч-ним. Тому останній рішуче відсторонює свого великого попередника, і ось Карфаген уже двигтить у весільній лихоманці. І скажу вам — на те ради немає:

“Мистецтво — то завше надмір...” (В. Стус).

Хіба що просто помилуйтеся, хто здатен, цим пісенним ряснозором, цими блискавицями!

(*Налетів Палінур. За спідницю уchetився, під столом опинився, та й шукає Гандзю там. Свічки миготять. Кухлі навприсядки дзенькають на столі. Годі ж бо вже... годі! Та з-під столу, хекаючи, обізвався дуєт.*)

Гандзя. Козаченьку чорновусий,
Чого в тебе жупан куцій?
Може, ти не козак,
А таке собі “так-сяк”?

Палінур. Я козак не “так-сяк”!
І коли б воно не так,

¹⁸ Віктор Неборак. Перечитана “Енейда”. — С. 14.

¹⁹ Там само. — С. 19.

²⁰ Там само.

То не був би я козак!
Бо козак — це не дяк!
Не дивак, не відьмак...
Ось що, Гандзю, є козак!

(Як вони там удвоч танцюють під столом — не збагнути... Ой червоний жупан — яскрава китайка, сині квіти — шаровари, шовкові сорочки... Вуса чорні, сиві брови, малинові чобітки, вихор танцю аж до стелі — дрібний дощик каблучків... Годі б ужсе. Он і молодиці покотилися. Та ѹ троянці, неначе в чорта очі запозичили, хитаючись, падають, хапаючись за все, що тільки є у молодиць, — мабуть, щоб не внасти...) ²¹

Але ж, дорогий читачу, не танком єдиним живе троянець. Тим паче, що в Шулакова місце дії — шинок “Карфаген”. Що відбувається?

“Сп’яніння і об’їдання — це не так запаморочення свідомості, як найінтенсивніше насилення суттєво-фізіологічними радощами тілесного буття. Тіло п’яніє, об’їдається і обкурюється. Тіло увиразнює свою радісну присутність одягом і танцем, грою, співом, змаганнями, втомою, западанням у безпробудний сон-відновлення тілесних сил, переодяганням (у Котляревського Дідона посилає Енеєві одяг покійного чоловіка)... Буття Дідони (включно з одягом покійного чоловіка) так ніби огортає буття Енея, оволодіває ним, привласнює Енея у своє буття, обречевлює його...

Обездуховане буття западається в тілесний вимір. Неритуалізоване тілесне буття розростається, як тісто, не визнає меж, поглинає людське існування. Це надтіло бойтися поменшення, покари, знищення; страх перед поменшенням, покарою, знищеннем керує його відрухами. Найповніше буття тіла — еротичне, бо цей стан приваблює інші тіла і, таким чином, надтіло побільшується.

Дідона, втративши еротично-віталістичне тіло Енея, позбувається і свого тіла, оскільки воно вже є недостатнє, поменшене, болісно-розчахнунте, покинуте.

Тілесне буття скероване до задоволення, воно чуттєве, танцююче (ось де зоряна година Шулакова-режисера! — О. С.), поки немає загрози, по-збавлене інтелектуально-розмислових мотивацій, не знає минулого, не проектується у майбутнє. Навіть сон такого тіла — це не занурення у внутрішнє, а западання у ніщо, у сон без сновидінь, у нору небуття, у фізіологічне заціпеніння ситого і змореного гулькою тіла). ²²

Тотальність тілесного буття, що йде від Дідона, Шулаков розгортає в тривалих ритуалізованих епізодах знайомства, гостини, прийомів, гульби, і в кожному епізоді Дідона демонструє принади заможного осілого сімейного життя — владність, прибраність, статки, моторну сановитість.

Еней охоче спокушається на її “дарі”, але аж ніяк не занурюється в цю стабільність як у доленосну. Годі й казати, що *такий* Еней не мав майбутнього з такою Дідоною. Він відбуває з Карфагена таким самим маргіналом, яким і прибув.

²¹ Віктор Шулаков. Енеїда С. 238.

²² Віктор Неборак. Перечитана “Енеїда”. — С. 21.

“Якщо чоловік-маргінал, а жінка — образ статичного буття, то виграш маргінала — відновити сили, “потовктись”, “награтися” у статичному бутті і втекти у подальші маргінальні мандрі, а виграш жінки — заволодіти маргіналом, примусити його розлучитися зі своєю маргінальністю. За таких позиційних передумов у чоловічо-жіночій грі завжди хтось виграє, а хтось програє.”²³

Та навіть гра має свої межі. Завершальний акорд прокляття Дідони: “Щоб ви шаталися повік!” немов засуджує Енея і троянців на довічну невкоріненість, як найбільше зло.

“Але насправді злом є тотальна тілесність — чи то вона динамічно-маргінальна чи то статично-господарська. Тому і перетворюється тілесна Троя у скрутну гною, тому і знаєс у вогні зайве у бутті тіло Дідони.”²⁴

Вогонь переслідує Енея, наближаючи до пекла, навертаючи *паливоду* туди, де поновлюється свідомість і пам'ять роду. Не дрімає і наш інценізатор.

Опісля Карфагена, по дорозі в Сицилію, у ватажі лайдаків Енея трапляється важлива подія — з носталгічних міркувань топиться його побратим Палінур. Нічого подібного у Котляревського немає, та Віктор Шулаков вірний собі — йому час готувати насвітлення Енея, а можливо — і призабутого нами Сергія. Тож Палінур несхітний.

Палінур. А я впірну. Як хоч, Енею,
Не можу розлучатись з нею.

Еней. З ким?...

Палінур. З рідною землею.

Еней. Е ні, товариш мій милив,
Сідай! Греби на повну силу.

Палінур. Не там, де ллеться — добре п'ється,
Не знаючи, звідкіль береться,
А там — де вся твоя рідня,
Де край твій рідний і земля!
Тоді і серце щастям б'ється!
Ось так тепер мені здається.
Пусти, Еней, бо я — не я!
Прощай, мій друже — я не в силі
Отак блукати, краще — в хвилі!²⁵

Його самогубство громада коментує без особливого смутку: “*O! Наче хтось у воду впав*”. І це зрозуміло, адже попереду — чергова пиятика на Сицилії і поки що всім добре. В цьому зв'язку хочу навести їдку репліку Віктора Неборака, що вже не стосується троянців: “*Якщо ми себе відчуваємо у тексті “Енейди” Котляревського, як дома, то чи не нагадуємо ти самі собі персонажів “Енейди” Котляревського? Як ми ставимося до такого впізнавання?*”²⁶

Іншими словами: проблема Енея — *наша проблема*.

А троянці гуляють далі. І перепинити їхні учти, пиятику і бенкети до

²³ Віктор Неборак. Перечитана “Енейда”. — С. 22.

²⁴ Там само. — С. 28.

²⁵ Віктор Шулаков. Енейда. — С. 248.

²⁶ Віктор Неборак. Перечитана “Енейда”.

снаги тільки Зевсові. А в самому троянському товаристві йде всепереможний веселий розклад і деградація.

“Час зіцулостіться до плаского примітивного сприймання довколишнього у теперішньому, рід перетворюється у сумнівне братство бурлак, статична частина світу (включно з жінками) стає халявною здобиччю, перед якою немає, ясна річ, ніяких обов’язків. У цьому бурлацькому маргінальному вимірі деградують навіть боги та інші позалюдські сили — вони поводяться цілком у межах уявлень маргінала, вони такі самі, як і маргінал, от лише можуть більше, ніж він: можуть більше взяти, з’єсти, випити, знищити і т. д.”²⁷.

Але я помилувався, коли сказав, що над троянцями ніхто не владен. Найбільше прав над своїми героями має письменник. І ось він знову бере владу до своїх рук. Ремарка Віктора Шулакова:

“Сіріло. Пливли хмари за вікном. Вітер ламав гілля дерев. У майстерні було тепло і тихо. Рантом від позолоти баєтної рами відірвався мерехтливий вогник і полетів до вікна. Потім другий... третій... і вже не десять, а безліч світлячків заполонили простір майстерні. Здавалося, вони, літаючи, шукають щось, тільки їм відоме. Нарешті почали збиратися в зграю, зчепилися в купу зоряною кулею, і все зненацька засвітилося. З п’ятами виринуло велике полум’я, в якому стояла Дідона... Вона щось кричала та нічого не було чутно. Вогники понеслися в інший бік, де вибухнули новим полум’ям багаття, посеред якого сидів Еней, обійнявшись з напівоголеними дівчата-ми, і сміявся, тикаючи чаркою та пальцем на Анхіза (батька). Анхіз щось просив, плакав, витираючи слізози подертою сорочкою.

Вогники розлетілися і знову знайшли нове місце... Знову і знову спалахувало полум’я гіркоти нашого буття, полум’я гріхів наших незамолених... полум’я нашої совісті... ”²⁸

Так сконденсовано-зримо автор творить образ пекла. Не реального (за умови, що воно взагалі існує), а пекла нашого сумління, пекла душі, пекла нашої невистигаючої пам’яті. У Шулакова там батожати одного — Енея.

Анхіз.	Отак ти батька пам’ятаєш? По ньому поминки справляєш? В сивусі і в жінках лиш втішний...
Еней.	Пробач мені, прости, я — грішний.
Дідона.	Що ж ти, троянцю, наробив? Навіщо душу погубив?
Еней.	Це гріх мій, що пропала ти, Мені ж наказано втекти.
Палінур.	Ти розлучив мене, Енею, З мосю матір’ю-землею. Пливи свою течією, Пусти мене... пусти, Енею.
Еней.	Прости, товаришу мій милий, Це гріх мій, гріх мій до могили.

²⁷ Віктор Неборак. Перечитана “Енеїда”. — С. 31.

²⁸ Віктор Шулаков. Енеїда. — С. 253.

²⁹ Там само. — С. 254.

Після перемоги над Турном все на кону завмирає і на сцену виходить юначка з майстерні Миколи Петровича. Вона кличе Енея: “Сергію, Сергійко! Прокинься! Запізнилося на літак!”. На що Еней — просвітлений і гідний — відповідає словами Палінура:

Не там, де ллеться — добре п’ється,
Не знаючи, звідкіль береться,
А там, де вся твоя рідня,
Де край твій рідний і земля!
Тоді і серце щастям б’ється!
Ось так тепер мені здається³⁰.

Настає урочистий фінал.

Ясна річ, подібне рішення — типовий античний “бог з машини”. То й що? Суспільна проблема, що лежить в надрах “Енеїди”, існує — і гостро, по сьогодні. І спроб її мистецького вирішення українська свідома культура знає чимало. Успішних — куди менше.

Досить нагадати, що в першій поемі Миколи Васильовича Гоголя “Ганц Кюхельгаартен”, виданій у Петербурзі під псевдонімом В. Алов, її герой поривається побачити широкий світ, але повертається додому з твердим переконанням: щастя треба шукати на рідній землі. Критика поему визнала невдалою. Та цікаво, що вона була написана за рік до дійсної поїздки Гоголя до Німеччини, звідки письменник повернувся надто розчарований. А відтак почав творити свого “Басаврюка” — повість “Вечір проти Івана Купала” з циклу безсмертних “Вечорів на хуторі біля Диканьки”.

Україні, на щастя, ніколи не бракувало синів, що ставились до її долі обачно (за Котляревським — відповідально). Не випадково, брат Лесі Українки Михайло взяв собі саме такий літературний псевдонім — Обачний. Та важливіше інше — думка про місце України в довколишньому світі в жодному разі не переривалась.

Так, повернувшись із Сполучених Штатів Америки, Віктор Шулаков занотував одне із своїх вражень-бажань:

“Впало в око, що про нас знають досить мало. Туманом покрита для них Україна. Якби я був грузин чи татарин — все одно я росіянин. Так то воно так, але коли мене на зустрічі (в тихій затишній атмосфері) запитали про тенденції громадянства в Україні і я відповів, що у нас велике прагнення називатися (хоч би ким ти був) громадянином України і не інакше, то це збудило схвалення з усіх боків. Того ще немає у наших паспортах, але я вірю у таке справедливе прагнення всіх народів, що населяють Україну. Тієї хвилини я відчув, що є у мене і своя місія, яку я повинен виконати. Я маю зробити все, щоб зростала повага до нашої, ще молодої, держави, щоб про неї знали не тільки завдяки Чорнобилю. Наше духовне багатство, як квіти взимку, вперто квітло, та ось наречіті весна. А квіт щедрий. Його б людям показати”.³¹

І, повертаючись до Шулакової “Енеїди”, варто увиразнити декілька моментів. При всьому творчому радикалізмі Віктора Шулакова, його твір

³⁰ Віктор Шулаков. Енеїда.— С. 267.

³¹ Віктор Шулаков. Из інтерв’ю.— Архів автора.

повністю відповідає духові “Енеїди” свого незрівнянного попередника. Шулаков теж дав своєму герою шанс на самовизначення. Показав глухі кути і лабіринти на цьому шляху. Підтверджив актуальність і життєву важливість проблем змаргніалізованого українського суспільства. Натякнув на сумнівність готових, зокрема європейських, рішень для сучасної України. Зробив спробу пробудження свідомості читача. І останнє:

“Енеїда” Котляревського — це поема про перемогу, про успіх динамічного, битого бідою, Енея... Котляревський і справді є одним з авторів все ще актуального проекту, який сміливо можна назвати “модерна українська нація”³².

Здається, тепер ми маємо ще одного співавтора цього проекту.

* * *

Чітка окресленість стилю, осібність мистецького існування Віктора Шулакова зумовили і назуву цього слова про автора. Літературний набуток режисера не дається у визначення одним реченням, виникає нестримна потреба продовжувати дефініційний ряд, аби зрештою охопити всю його різнобіжність, вловити у слові ту боротьбу і відпруженість протилежних начал, що утворюють бентежно-стале ядро його художницької світобудови. Наблизиться до мети вдалося вже після фіксації двох не схильних до самоеднання компонентів — золотої галузки і посмішки чеширського кота. На мові сутнісних означень — це “інь” і “янь” шулаковського мистецького “сигналу”, скажу — Дідона і Еней його духовного буття.

За Верглієм і Котляревським, вийти з царства мертвих вдається лише одиницям — обранцям Юпітера, та й то за умови виконання ряду “міжвидомчих” процедур. Зокрема, треба знайти дерево з золотим гіллям і відчахнути для Прозерпіни золоту галузку (вона легко відчахується, якщо Енеєві судилося здійснити свій намір). “Золота галузка,— підкреслює Віктор Неборак,— це ключ до золотого слова Анхіза”. Золота галузка — це “ліцензія” Енея на право приступитись до вищого (потойбічного) знання, право на здійснення своєї місії.

Золота галузка Віктора Шулакова — це вся множина його моральних настанов, всі його болі і тривоги, визначеність естетичного канону, “душпастирська”, статична складова його творчого засновку; в семантиці Котляревського — Дідона його самоздійснень і поставань. Це консервативна, застережна і висповіdalна компонента його художницького хисту.

Натомість, блукаюча посмішка чеширського кота — вираз, чи то “усосаблення” грайливості обдарування Шулакова, його мінливості і нематеріалізму, провокативної пульсації і нелукавої відміні пихатих приписів людських.

Ця невловна посмішка римує веселій потяг Шулакова до вигадки і необразливого замакітрення високочолих голів, творення легенд і “правдивих” історій. (До речі, сам добрячий витівник, Олександр Сергійович Пушкін розгублено називав Гоголя “хитрим малоросом” і скаржився, що не може гаразд порозумітися з ним саме через його містифікації.)

³² Віктор Неборак. Перечитана “Енеїда”. — С. 261.

Невагома керроулівська посмішка це, звичайно ж, і знаменита “чарівна помилка” в мистецтві Шулакова, а саме — зсув, зміщення і деформація звичних точок відліку і понять, несподіваність символу, метафори, знаку, в кожному разі — дія *тропу*. “Чарівна помилка” — це коник на даху, трюк, прийом, гротескний хід у легкість чи безмежну глибину, щоразу — естетичним розрядом накопичених енергій і художніх полюсів, смисловим переворенням і спонтанним співдотиком явищ.

Енейство Шулакова — це також і його тремтлива непогамована жага до проголошеного Сковородою самозбережного гасла — щоби світ “не спіймав”, клітинне неприйняття сповиваючого загніздення в остаточно впорядкований світ парадигми *Дідона* і, можливо,— найпотаємніша екзистенційна мрія режисера, оприлюднена вже Мейерхольдом: подібно коміку Счастливцеву податися в світ, маючи за плечима легесенський клуночок зі всеніким скарбом мистецтва театру.

Віктор Шулаков двоіснує на межі цих магнетично протипружних приналежностей — золотої галузки і блукаючої посмішки чеширського кота. Емблематика цієї дихотомії карбована на різних боках однієї монети, що, підкинута вгору, легко долає тяжіння землі.

Швидко обертаючись, вона не фіксує жодного зі своїх зображенень, полишаючи зіницям ока мерехтливу сріблясту траекторію, вперту у своєму устремлінні до апогею.

Олександр Саква

Художнє видання

ШУЛАКОВ
Віктор Олександрович

Гріх мій?!

П'ЄСИ

Варіації на теми класиків

*У книзі використано малюнки автора.
На обкладинці — автопортрет із дружиною
(олія, картон, 1996 рік.)*

Художнє оформлення та макет
Н. В. М'ясковської, О. С. Тичиніої
Комп'ютерна верстка *Ю. В. Копана*
Коректори: *С. М. Кирна, С. В. Іщук*
Палітурні роботи виконали:
Н. В. Гнатюк, Я. П. Намака

Підписано до друку 25.07. 2002 р.
Формат 60x84 1/16
Гарнітура Таймс. Папір офсетний.
Ум.друк.арк. 17,21. Обл.-вид.арк. 10,15.
Наклад 500 прим. Зам. 02-29.

Університетське видавництво "Пульсари"
04071, м. Київ-71, вул. Межигірська, 7/16 д.
Тел. (044) 416-12-75. E-mail: mail@pulsary.com.ua
<http://www.pulsary.com.ua>

Шулаков В. О.

Ш95 Гріх мій?!.: П'єси / Післямова О. Сакви.— К. : Унів. вид-во
“Пульсари”, 2002.— 296 с.

ISBN 966-7671-38-0

Віктор Олександрович Шулаков — режисер, художник, музикант, драматург, педагог. У його режисерському доробку — 94 постановки, здійснені в основному в Україні, Росії, Польщі, Чехії.

Вистави Шулакова заснували самобутній естетичний напрямок у новітній режисурі. Автор пропонує нове тлумачення і бачення класичних вистав.

ББК 84.4УКР6